

II
NIEKŠYBĒS
PASLAPTIS

ANTIKRISTAS ISTORIJOJE
PAGAL V. SOLOVJOVO PASAKOJIMĄ

I V A D A S

SOLOVJOVO LŪŽIS

1. UTOPINIS ISTORIJOS VAIZDAS

Vladimiro Solovjovo „Trumpas pasakojimas apie antikristą“, kaip ir F. Dostojevskio „Didžiojo inkvizitoriaus legenda“, nėra savarankiškas kūrinys. Dostojevskis įaudė savo legendą į „Brolių Karamazovų“ romaną, Solovjovas antikristo pasakojimu užbaigė paskutinį savo vaisingo gyvenimo veikalą vardu „Trys pokalbiai“. Tai buvo Solovjovo gulbės giesmė. Šios knygos įvade jis rašė: „Netolimas blyškios mirties pavidalas jaučiamai stovi prieš mane ir tyliai man pataria neatidėlioti šios knygelės spausdinimo neaprėžtam bei netikram laikui“. Nujautimas iš tikro netrukus išsipildė. Parašęs šiuos žodžius 1900 metų Velykų sekmadienį, Solovjovas mirė tą pačių metų rugpjūčio 12 dieną. Pati ši knyga yra skirta blogio klausimui nagrinėti. Joje Solovjovas prisipažįsta, kad prieš porą metų jo sieloje įvykęs lūžis pažadinęs jį susimąstyti, kokių vaidmenį turįs blogis pasaulyje, ir šio susimąstymo išvados duoti vaizdingą pavidalą. Ilgokai ieškojęs tinkamo savo mintims išreikšti būdo, jis pagaliau sustojęs, kaip ir senovėje Platonas, prie *pokalbio*.

Sode gražios vilos, stovinčios Viduržemio jūros pakrantėje, susirenka penketas rusų: kovose užgrūdintas *generalas*, patyręs bei darbštus *politikas*, jaunas, bet visuomeniniais ir doriniais klausimais domįsis *kunigaikštis*, vidutinio amžiaus *ponia* ir neaiškaus užsiėmimo *ponas Z*, kuris atstovauja pačiam Solovjovui. Tris vakarus jie renkasi, ir tris vakarus jie kalbasi. Bendroji jų pokalbio tema yra klausimas, *kas yra blogis*: „tik prigimtas nepakankamumas, tik netobulumas, kuris savaime dingsta gėriui augant“, ar „tikrovinė jėga, kuri savo vilionėmis apvaldo pasaulį“? Jeigu blogis yra tik prigimtas trūkumas, tuomet pakanka ramiai kurti gėrį, ir blogis savaime pranyks, kaip pranyksta tamsa išiebus lempą. Prigimtas pasaulio

išsivystymas ir visuotinis žmogaus kūrybiškumas yra priemonės blogiui šalinti. Šiuo atveju blogis pergalingas šia-
pusinėje tikrovėje. Blogio pergalė yra gamtinės evoliucijos ir žmogiškųjų pastangų vaisius. Jeigu betgi blogis yra tikrovinė pikta jėga, kuri savo šėlsmu ardo mūsų būtį, tuomet paprasto ramaus išsivystymo ir kūrybiškumo nepakanka, nes ši jėga yra išsisiurbusi į visą mūsų gyvenimą ir siautėja visur — ne tik šalia mūsų esančioje gamtoje, bet ir mūsų pačių istorijoje. Tuomet prieš šią pikto jėgą reikia statyti gėrio jėgą, kad ši anąją atsvertų, nustumtų ir pagaliau nugalėtų. Tačiau tokiu atveju laimėjimas gali ateiti tik atkaklios ir nuolatinės kovos keliu. Tokiu atveju blogio jėga susiremia su gėrio jėga, ir ši pastaroji turi būti stipresnė, kad galėtų blogio jėgą nuveikti ir ją iš būties išstremti.

Bet kadangi visas mūsų gyvenimas — tiek gamtinis, tiek istorinis, tiek asmeninis, tiek bendruomeninis — yra šios blogio jėgos persunktas, todėl *žmogus vienas* nepajėgia iš savęs išskelti tiek galios, kad sėkmingai su blogiu kovotų ir jį nugalėtų. Mūsų gyvenimas tokiu atveju šaukiasi kitos, *aukštesnės galybės*, ir tik jos padedamas jis gali blogį įveikti. Šiuo atveju gėrio laimėjimas jau nebeišitenka gamtinėje tikrovėje. Jis pralaužia tiek gamtos, tiek istorijos sienas ir pereina į anapus. Jis nėra tik pasaulio išsivystymo ir žmogaus kūrybiškumo, bet sykiu ir dieviškosios Apvaizdos vaisius. Blogio, kaip piktos tikrovinės jėgos, pergalėi susijungia gamta, žmogus ir Dievas.

Blogio tad samprata apsprendžia mūsų pažiūras į gyvenimo eigą, arba į istoriją. Kam blogis yra tik paprastas trūkumas, tam istorija yra tik šiapusinė gyvenimo tėkmė, ramiai plaukianti nuolatinio išsivystymo bei tobulėjimo vaga. Vieną dieną ji pasieks šio tobulėjimo viršūnę ir įtekės į begalinio gėrio jūrą. Tačiau kam blogis yra pikta jėga, tam istorija yra nuolatinės grumtynės, apimančios ir žemę, ir dangų, nes jose dalyvauja ne tik žmogus, bet ir Dievas. Vieną dieną šios grumtynės bus lemiančios. Vieną dieną įtampa tarp blogio ir gėrio jėgų pasidarys tokia didžiulė, kad ji susprogdins visą blogio apimtą pasaulį. Tuomet gėris laimės, bet šiuo laimėjimu kaip tik užbaigs žemiškąją istoriją. Solovjovas savo veikale teisingai sako, kad Viešpats, kuris tvarko istorinį žmonijos gyvenimą, nėra anasai ponas, kuris suvarė baudžiauninkus į savo vynuogyną, o pats išvažiavo į užsienį. Ne, Viešpats gyvena kartu su savo darbininkais,

pats kartu su jais kovoja didžią kovą, ir pats galop ją laimės. „Aš tikiu gėrį ir jo galia“,—sako Solovjovas pono Z. lūpomis. „Jau pačioje šios gerosios jėgos sąvokoje glūdi esminė ir nelygstama persvara“. Tačiau blogis taip pat yra didelė galybė. Regimuose šios tikrovės pavidaluose, Solovjovo pažiūra, jis nuolatos laimi. „Paviršium žiūrint, blogis atrodo stipresnis negu gėris“. Jeigu tad šią mūsų regimą tikrovę laikysime vienintele, turėsime pripažinti, kad „pasaulis yra piktojo prado darbas“. Bet mes žinome, kad yra kita tikrovė, kurioje vyrauja gėris ir kuri todėl teikia jėgos kovai su blogiu.

Ši kova vyksta nuolatos. Ji vyksta visur. Ji apima visą būtį. „Kova su blogiu,—sako Solovjovas,—vyksta ne tik sieloje ir bendruomenėje, bet ir šalia mūsų esančiame medžiaginiame pasaulyje“. Visa būtis yra pažymėta blogio ženklu, todėl joje visoje ši pikta jėga turi būti pergalėta. Prisikeldamas iš mirusiųjų, Kristus šį blogio pergalėjimą pradėjo. *Prisikėlimas yra gėrio laimėjimo laidas*. „Jame glūdi visa galia ir visas Kristaus žygis“. Antroju savo atėjimu Jis šią kovą su blogiu užbaigs, prikeldamas visus žmones ir išvaduodamas visą būtį iš piktos jėgos. Tačiau ligi šio palaiminto akimirksnio istorija tebėra nuolatinės rungtynės. Jos vyksta, Solovjovo pažiūra, tarp *Kristaus*, kuris yra „asmeninis, savo rūšyje vienintelis ir todėl su nieku nepalyginamas gėrio išikūnijimas“, ir *antikristo*, kuris yra „nepakartojamas blogio išikūnijimas“. Gėris ir blogis grumiasi istorijoje ne atitrauktomis savo esmėmis, bet tikrovinėmis savo išraiškomis: *Kristum* ir *antikristu*.

Kaip reiškiasi šios grumtynės? Kokių pavidalų jos įgyja istorijos eigoje? Kokia yra šių grumtynių pabaiga? Štai klausimai, į kuriuos Solovjovas atsako „Trijų pokalbių“ paskutiniaisiais lapais. Pradžioje jis buvo norėjęs visą savo knygą įvilkti į pokalbį. Tačiau draugų pastabos jį įtikino, kad pokalbio būdas apokaliptiniams vaizdams netinka. Todėl jis pakeitė pirmąją savo sumanyką ir trečią pokalbį baigė pasakojimu apie antikristą. Tai poetinis kūrinys, tačiau pažadintas ne tik Solovjovo vaizduotės, mėginusios jau ne sykį giliausias jo išvalgas apvilkti vaizdais, bet sykiu ir jo pasaulėžiūros, atremtos į protą ir į Apreiškimą. Todėl pats Solovjovas teigia, kad jo pasakojimas „perteikia visa, kas šiuo klausimu gali būti pasakyta pasiremiant Šventraščiu, bažnytine tradicija ir sveiku žmogaus protu“. Solovjovui čia rūpėjo, kaip jis pats

prisipažįsta, pavaizduoti ne gamtinio pasaulio sudužimą, „bet tiktai mūsų istorinio vyksmo galą, kuris ateina su antikristo pasirodymu, pagarbinimu ir žlugimu". Antikristas užbaigia žemės istoriją. Būdamas, kaip sakyta, nepakartojamas blogio išsikūnijimas, jis išvysto blogio jėgą ligi aukščiausio laipsnio, perskverbia ją visą prigimtąją tvarką ir tuo būdu ją pražudo. *Mūsų istorija užsibaigia didžiausiu blogio triumfu žemėje, bet sykiu ir galutiniu jo žlugimu*. Antikristas yra nugalimas ir nubloškiamas. Bet sykiu su juo yra nubloškiama ir visa mūsų istorija. Gėrio laimėjimas atidaro jau *antistorinį* gyvenimo būdą. Kristaus pasirodymas ir nužengimas žemėn yra pradžia kitokios egzistencijos, kuri jau nebėra žemiškoji istorija.

Tai ir yra atsakymas į paties Solovjovo pastatytą klausimą, „kuo pasibaigia istorijoje dorinė kova". Ir šis atsakymas yra nuostabiai prasmingas. Jis atidengia mums ne tik istorijos eigos ir jos užbaigos būdą, bet sykiu ir gilią žmogiškosios būties dramą, išsiskleidžiančią istorijos plotuose. Dar daugiau, šis pasakojimas atidengia ir paties Solovjovo dramą, jo minimą sielos lūžį, kuris perkeitė jo vidų ir iš kurio išaugo „Trys pokalbiai" su anuo nuostabiu antikristo paveikslu. Beveik visą neilgos, bet labai vaisingos žemiškosios savo kelionės metą Solovjovas buvo užliūliuotas utopinio istorijos vaizdo. Mistine savo įžvalga jis nuolatos regėjo atgamtinio Taboro žibėjimą ir todėl mėgino statyti jam palapinių šioje tikrovėje. Tačiau kai „nebetolimas blyškios mirties pavidalas" rengėsi uždėti antspaudą ant dar nepilnai išskleistos jo gyvenimo knygos, Solovjovas suprato, kad *atskiro žmogaus likimas yra visos žmonijos likimo santrauka*; kad tai, kas atsitinka su asmeniu, turi atsitikti ir su bendruomene; kad blogio laimėjimas dalyje yra nurodymas į tokį pat laimėjimą ir visumoje. Tada jis sėdo rašyti „Tris pokalbius" ir užbaigė juos pasakojimu apie antikristą. Ši legenda yra Solovjovo nužengimas nuo *Taboro*, kad eitų ir pats, ir nurodytų kelią visai žmonijai — į *Golgatą*.

Istorijos vaizdas, kurį pavadiname *utopiniu*, yra Solovjovo pasaulėžiūroje labai nesudėtingas. Pasinaudodamas Hegelio teze, antiteze ir sinteze, Solovjovas dalina visą žmonijos gyvenimą į tris pagrindinius tarpsnius: *viršinės vienybės, skaldymosi ir vidinės vienybės*. Pirmajame tarpsnyje visa glūdi vienybėje, tačiau tarsi nesubrendusios ir neišsivysčiusios užuomazgos, kuriose slypi vidinė jėga skleistis. Ir ši jėga istorijos eigoje kaip tik

susprogdina pirmąją vienybę. Prasideda skaidymasis, kurio metu kiekvienas pradas rūpinasi tik savimi, kiekvienas manosi esąs visos būties centras, todėl pradeda kitus neigti ir ardyti. Augančios užuomazgos atsiskiria vienos nuo kitų ir eina savais keliais. Todėl antrasis istorijos tarpsnis yra būdingas didelėmis maišatimis. Tačiau jų visų prasmė yra subrandinti atskirus gyvenimo pradus kiekvieną savyje. O kai šie pradai subręsta, jie panūsta vėl sueiti vienybėn, bet jau nebe viršinėn, kaip užuomazgos, bet vidinėn, kaip laisvos ir savarankiškos aukštesnės visumos dalys. Jeigu skaldymosi metu kiekvienas pabrėžia tai, kas jį skiria nuo kitų, tai vidinės vienybės tarpsnyje skirtybės yra paliekamos šalia, o ieškoma to, kas jungia. Vidinė sandora, laisvai prisiimta ir įvykdyta, yra trečio ir paskutinio istorijos tarpsnio savaiminga išplauka.

Šią bendrąją savo užbraižą Solovjovas pritaiko atskiroms žmogiškojo gyvenimo sritims, mėgindamas istorinių periodų bei įvykių sklaidą pagrįsti savos istoriofilosofijos tikroviškumą.

Teorinę sritį žmonija, pasak Solovjovo, pradėjusi navią pažinimo vienybę, kurioje gamtiniai patyrimai, žmogiškieji apmąstymai ir dieviškasis apreiškimas buvę tik užuomazginiai pradai, sudarydami iš dalies žmogiškąją, iš dalies dieviškąją žinią. Iš šios vienybės antrajame tarpsnyje išsiskyrę gamtos mokslai, filosofija ir teologija; išsiskyrę vienas su kitu kovodami ir vienas kitą neigdami. Tačiau subrendusios ir išsivysčiusios šios trys sritys vėl sueisiančios aukštesnėn vienybėn, kurią Solovjovas vadina *laisvosios teosofijos* vardu.

Praktinėje srityje iš pradžių buvusi patriarchalinė vienybė, kurioje šeimos tėvas buvęs ne tik medžiaginių reikalų aprūpintojas, bet ir įstatymų leidėjas ir sykiu Dievo atstovas. Jis pirmąją bendruomenę išlaikęs, valdęs ir už ją aukojęs. Jis buvęs ūkininkas, karalius ir kunigas. Antrajame tarpsnyje ši vienybė suskilusi į ekonominę, politinę ir religinę bendruomenę. Ūkis, valstybė ir bažnyčia pasidariusios šio suskilimo tikrovinės išraiškos, taip pat kovojančios tarp savęs. Tačiau ir šios trys bendruomenės, pasiekusios galutinį savo subrendimą, vėl sueisiančios vidinėn vienybėn, kurią Solovjovas vadina *laisvosios teokratijos* vardu.

Estetinėje srityje pradinis žmogus vienu ir tuo pačiu veiksmu valdė gamtą, vykdė grožį ir atliko mistinį die-

viškąjį kultą. Magija, kūryba ir mistika čia buvo susijungusios arba, tiksliau sakant, dar neišsiskleidusios iš pirmąkartės vienybės, iš kurios vėliau išsiskyrė technika, menas ir mistinis regėjimas; taip labai išsiskyrė, kad net atsirado šių sričių specialistų. Bet ir šios sritys trečiajame istorijos tarpsnyje sueisiančios aukštesnėn vienybėn, kuriai Solovjovas duoda *laisvosios teurgijos* vardą.

Vadinasi, laisvoji teosofija pažinime, laisvoji teokratija veikime ir laisvoji teurgija kūrime yra pagrindiniai pasaulio istorijos tikslai. Į juos eina visas žmonijos išsivystymas, ir jiems pasiekti dirba kiekvienas žmogus. Dievas, kaip matyti jau iš pačių pavadinimų, yra *jungiamasis* jų visų pradas, tačiau ne tuo, kad Jis yra būties pagrindas, o tuo, kad Jis yra žmogaus santykio su Juo narys, laisvai pripažintas, laisvai priimtas ir laisvai garbinamas. Trečiajame pasaulio istorijos tarpsnyje žmogus pasijunta esąs artimas ir glaudus Dievo bendradarbis. Žmogiškieji ir dieviškieji dalykai čia sueina vienybėn ir sukuria pilnutinį bei tobulą gyvenimą. Laisvoji teosofija virsta žmogiškojo mąstymo ir dieviškojo apreiškimo vienybe, laisvoji teokratija — žmogiškosios valdžios ir dieviškosios tvarkos sandora, laisvoji teurgija — žmogiškojo kūrybiškumo ir sakramentinio veikimo sinteze. Išėjęs iš Dievo rankų kaip Jo padaras ir todėl drebaş Jo akivaizdoje, žmogus per nutolimą nuo Dievo ir net per kovą su Juo vėl grįžta atgal ir užmezga naują santykį su Viešpačiu, santykį nebe padaro su priešastimi, bet *dviejų laisvų asmenų*, kuriems abipusė meilė ir laisvas apsisprendimas yra jų susitikimo pagrindas. Trečiasis istorijos tarpsnis, pasak Solovjovo, kaip tik ir būsiąs toksai vispusiškas žmogaus ir Dievo susiderinimas, tokia aukštesnė *dievažmogiškoji vienybė*. Solovjovas pats jautėsi pašauktas veikti, kad ši vienybė kuo greičiausiai įvyktų. Sava filosofija jis ruošė kelią laisvajai teosofijai, savu praktiniu darbu mėgino nurodyti kelius laisvai teokratijai, sava poezija bandė žerti pirmuosius laisvosios teurgijos spindulius. Ilgus metus visas Solovjovo gyvenimas buvo ne kas kita kaip egzistencija šio trečiojo tarpsnio priešaušryje. Jis matė jo šviesą ir todėl skelbė greitą jo atėjimą. *Solovjovas buvo visuotinės sandoros šauklys*. Būdamas savo polinkiais mąstytojas, veikėjas bei kūrėjas, jis jautėsi naujojo amžiaus pirmatakas, pašauktas skelbti žmogui jo esmę ir taisyti kelią jo tikrovei.

O vis dėlto šis istorijos vaizdas buvo *utopinis*. Sutikime, kad savo esmėje jis yra krikščioniškas. Krikščionybė taip pat skelbia, kad žmogus visu plotu bus suderintas su Dievu, kad dabartinis visuotinis pakrikimas bus pergalėtas, kad Dievas taps viso ko nešėju ir jungėju, padarydamas iš žmonijos vieną avidę, pats pasiimdamas Ganytojo pareigas. Tuomet žmogus iš Jo sėms visokią pažinimą, nes matys Jį taip, „kaip Jis yra“ (*1 Jn 3, 2*); Juo remsis bendruomeniniai santykiai, nes žmonės „bus Jo tauta“ ir „Jis gyvens su jais“ (*Apr 21, 3*); iš Jo trykš būtį skaitinančios jėgos, nes atbaigtosios būties „žiburys yra Avinėlis“ (*Apr 21, 23*). Todėl galima ramiai teigti, kad atbaigtasis žmonijos gyvenimas iš tikro reikšis laisvosios teosofijos, laisvosios teokratijos ir laisvosios teurgijos pavidalais. Šiuo atžvilgiu Solovjovo nupieštas istorijos eigos ir jos atomazgos vaizdas yra ne kas kita kaip krikščioniškojo Apreiškimo išvertimas į filosofinę kalbą.

Tačiau savo įvykime šis vaizdas vis dėlto yra *apgaulingas*. Krikščionybės atbaigtoji būtis stovi ne toje pačioje plotmėje, kaip Solovjovo lūkesčiai. Paskutinis tobulasis istorijos tarpsnis Solovjovui ateina prigimto išsivystymo keliu. Jis įvyksta šioje tikrovėje. Jis yra nuosekli istorijos užbaiga. Tuo tarpu krikščionybei šis tobulasis tarpsnis ateina Dievo įsikišimu ir Jo galybe. Jis įvyksta jau anapus. Jis yra Viešpaties malonė. Jeigu tad esmėje Solovjovo istorijos vaizdas ir sutaria su krikščioniškuoju, tai *savo įvykimo svajone* jis nuo Apreiškimo nutolsta ir virsta žmogiškosios širdies troškimu pasistatyti nuolatinę palapinę Taboro papėdėje, neperėjus per Golgotą. Ilgus savo amžiaus metus Solovjovas buvo šios utopijos viliojamas. Ją skelbė savo raštuose ir jai įvykdyti dėjo nemaža pastangų. Tačiau savo gyvenimo pabaigoje jis paregėjo jos negalimybę, paregėjo ano gražaus istorijos vaizdo sudužimą ir todėl jį pakeitė kitu vaizdu, išreikšdamas jo esmę savo pasakojimu apie antikristą. Tai ir buvo tasai jo sielos lūžis, kurį jis mini „Trijų pokalbių“ išangoje.

2. KRIKŠČIONIŠKASIS ISTORIJS VAIZDAS

Keletas priešasčių pažadino šį lūžį. Visų pirma pats *vidinis brendimas*. Dar puoselėdamas utopinius savo lūkesčius ir dirbdamas prie prancūziško savo veikalo „Rus-

sie et L'Eglise universelle" („Rusija ir visuotinė Bažnyčia“), kuriame teokratijos idėja yra konkrečiausiai išreikšta, Solovjovas laiške Eug. Tevernier 1888 metais rašė, kad jis visus įvykius svarsto *sub specie antichristi venturi* — ateisiančio antikristo šviesoje. Vl. Šilkarskis, nagrinėdamas šį laišką, teisingai pastebi, kad ateisiančio antikristo paveikslas nesiderina su netolimos Dievo Karalystės vizija. Antikristas juk yra šios karalystės ardytojas. Jeigu tad Solovjovas visus įvykius svarsto jo šviesoje, tuomet jis negali tikėtis, kad jo taip mylima teokratijos idėja kada nors žemėje išsigalėtų, nes antikristo pasirodymas kaip tik yra teokratijos priešingybė. Prasitarimas apie ateisiantį antikristą rodo, kad istorijos vaizdas šio didžio mąstytojo sieloje buvo pradėjęs kisti jau tuo metu, kada jo protas dar tebesižavėjo jaunystės svajonėmis.

Nemažos reikšmės šiam kitimui turėjo ir *Rusijos badas* 1891 metais, sukrėtęs Solovjovo pasitikėjimą savu kraštu ir mesianiška jo paskirtimi. Teokartinės idėjos įvykdyme Solovjovas buvo skyręs Rusijai ypatingą vaidmenį, būtent savo bendruomenėje suderinti kunigiškąsias, karališkąsias ir pranašiškąsias pareigas. Tačiau argi gali būti tokiam kilniam uždaviniui tikęs kraštas, kuris nesugeba suorganizuoti medžiaginio savo piliečių gyvenimo? Ar gali suvesti vienybėn ekonominę, politinę ir religinę bendruomenę šalis, kurios gyventojai miršta badu? O jeigu Rusija nėra įrankis Dievo karalystei žemėje sukurti, kas tada juo bus? Solovjovo nusivylimas buvo didelis ir skaudus.

Galutinei persvarai į krikščioniškąją istorijos sampratą turėjo reikšmės ir *formalinis* Solovjovo *sutapimas* su katalikų Bažnyčia. Sava pasaulėžiūra Solovjovas jau seniai buvo katalikas. Pergalėjęs savo jaunystės dienų daugiau mados negu ištikinimo ateizmą, jis visą gyvenimą buvo gilus tikintysis. Tačiau Bažnyčios kaip Kristaus Kūno, kaip atpirktojo kosmo gilesnis svarstymas, karštas bažnyčių susijungimo troškimas vedė jį vis arčiau ir prie formalinio sutapimo su katalikybe, kol pagaliau 1896 metais Maskvos Lurdo koplyčioje jis atkalbėjo katalikiškąjį „Credo“ ir iš katalikų unitų kunigo N. Tolstojaus priėmė komuniją. Tai buvo nuosekli išvada iš Solovjovo viso vidinio kelio. Ir šis kelias pasibaigė ne tik išsijungiant į regimą katalikybės kūną, bet sykiu ir *prisiimant Apreiškimo perteiktą istorijos vaizdą*, kurį Solovjovas išdėstė savo pasakojime apie antikristą. Kad pamatytume, koks gilus

lūžis čia yra įvykęs, palyginkime minėtus utopinius Solovjovo lūkesčius su pastaruoju apokaliptiniu vaizdu, kuris yra nupieštas minėtame jo pasakojime.

Pasakojimas apie antikristą yra ne kas kita kaip simbolinis paskutinio žemiškosios istorijos tarpsnio vaizdas. Tai Solovjovo atsakymas į klausimą, kuo baigsis mūsų tikrovėje dorinė kova, kurią žmogus kovoja ne tik savo asmeniniame, bet ir viso pasaulio istoriniame gyvenime. Solovjovui, kaip buvo sakyta, čia nerūpi atvaizduoti *gamtinis* šios tikrovės sudužimas, kada saulė užtams, mėnuo nebeduos šviesos ir dangaus galybės bus išjudintos. Jam čia rūpi tik pačios istorijos užsimezgimas. Todėl gamtiniai įvykiai šiame pasakojime užima labai maža vietos ir turi tik labai menkos reikšmės. Tiesa, Solovjovas kalba apie žemės drebėjimą, apie ugniakalnio atsivėrimą Negyvosios jūros pakrantėje, apie lavos sroves, kurios prarijo antikristą su jo šalininkais. Tačiau šios gamtinės katastrofos čia yra tik antraeilės, palyginti su anais dvasiniais įvykiais, kurie atsitinka istorijai einant į galą. Šitiems tad įvykiams Solovjovas ir skiria visą savo dėmesį, mėgindamas juos net smulkmeniškai aprašyti. Tačiau iš šių įvykių susidaręs istorijos vaizdas kaip tik neturi nieko bendro su anksčiau skelbtuoju laisvosios teosofijos, laisvosios teokratijos ir laisvosios teurgijos idealu. Atvirkščiai, *pasakojimo vaizdas yra ankstesnio idealo paneigimas jo įvykdymo atžvilgiu.*

Laisvosios teosofijos vardu Solovjovas vadino, kaip sakyta, vidinį suderinimą gamtos mokslų, filosofijos ir teologijos; kitaip sakant, suderinimą žmogiškojo pažinimo ir dieviškojo Apreiškimo. Toks suderinimas kaip tik turėjęs įvykti trečiame istorinio išsivystymo tarpsnyje. Žmonija, Solovjovo nuomone, prie jo einanti, ir krikščioniškųjų mąstytojų uždavinys esąs ją šiuo keliu vesti. Tačiau pasakojime apie antikristą žmonija savo istorijos pabaigoje tokios sintezės kaip tik nepasiekia. Tiesa, Solovjovas mini, kad, mongolams užplūdus Europą, rytietiškosios idėjos susimaišiusios su vakarietiškosiomis. Tačiau ši susimaišymą jis anaip tol nelaiko vidine vienybe, bet tiktai sinkretizmu, panašiu į senovinį Aleksandrijos sinkretizmą. Iš kitos pusės, dieviškasis Apreiškimas antikristo pasirodymo metu ne tik kad nebuvo įjungtas į visuotinį pažinimą, bet tiesiog išstremtas iš žinijos srities. Solovjovo antikristas parašo genialų veikalą, kuriame viskas yra suderinta: tradicija su pažanga, minties laisvė su misticizmu, indi-

vidualizmas su visuomeniškumu. Tačiau *Kristaus vardo* šiame veikale nėra. Antikristo knyga, kaip išraiška žemiškosios istorinės sintezės, yra tiktai žmogiškojo gabumo ir demoniškojo įkvėpimo padaras. Dieviškasis Apreiškimas, kiek jis yra gyvas Šventraštyje ir bažnytinėje Tradicijoje, čia yra aiškiai atmetas ir paneigtas. Kur tad tasai laisvosios teosofijos įvykdymas, apie kurį Solovjovas buvo anksčiau svajojęs? Istorijai einant į galą, Dievas ne tik nevirto žmogiškosios žinijos pagrindu ir vidine jungtimi, bet aiškiai buvo iš jos išstremtas. Jo vietą užėmė demoniškas įkvėpimas. Žemiškoji istorija užsibaigė *satanosolija*.

Laisvosios teokratijos vardu Solovjovas vadino suderinimą ekonominės, politinės ir religinės bendruomenės arba ūkio, valstybės ir Bažnyčios. Šiuo idealu jis labiausiai tikėjo ir jam įvykdyti daugiausia dirbo. Suvienytos Bažnyčios prieglobstyje jis manė paregėsiąs visų valdžių suderinimą. Tačiau pasakojime apie antikristą šis idealas visiškai sudūžta. Laikų pabaigoje Bažnyčia ne tik neapjungia žmonijos, ne tik netampa pasaulio valdove, bet pati yra išstremiama į dykumas, netenka daugumos savo narių bei vadų ir išlieka tvirta tik malda, pasninku ir tikėjimu. Tiesa, Solovjovas aprašo religijos susijungimą su politika Apolonijaus asmenyje, išrinkus šį popiežiumi. Tačiau čia susijungimas įvyksta jau *antikristo* noru ir jo valdžioje. Šios vienybės valdovas yra nebe Kristus, bet amžinasis Jo priešininkas. Teokratija čia pasikeičia į *satanokratiją*.

Tas pat yra ir su laisvąja teurgija, kurios vardu Solovjovas vadino žmogaus išradingumo bei kūrybiškumo suderinimą su sakramentiniu dieviškosios malonės veikimu arba suvedimą vienybės technikos, meno ir mistikos. Jokio šios rūšies suderinimo istorijos pabaigoje nematyti. Tiesa, Apolonijus gali būti laikomas tokiu „teurgu“, nes jis apvaldo ir gamtą, ir sykiu antgamtinės jėgas, jų pagalba darydamas žmonių akivaizdoje didelių ženklų. Iš jo rankų sklinda kažkokie nežemiški kūriniai šviesos, gėlių ir garsų pavidalu. Tačiau dieviškosios sakramentinės malonės juose kaip tik nėra. Apolonijus yra tarpininkas ne dieviškajam, bet demoniškajam veikimui. Jo ženklai, kuriais jis stebina ir džiugina minias, yra velniškosios galybės padarai. Todėl visas šis veikimas yra ne teurginis, bet *satanourginis*.

Šitie tad trumpučiai palyginimai aiškiai rodo, kad pas-
kutinysis istorijos tarpsnis, kaip jį Solovjovas vaizduoja
savo pasakojime apie antikristą, ankstesnių jo lūkesčių
ne tik neįvykdo, bet juos pakeičia priešingais idealais:
teosofija čia virsta satanosofija, teokratija — satanokra-
tija ir teurgija — satanourgija. Vietoje Kristaus pasau-
lyje išgali antikristas. Vietoje Dievo esti garbinamas vel-
nias. Jeruzalėje šalia Kalvarijos kalno iškyla imperatoriš-
koji „visų kultų katedra“, kaip regimas šios viešos sata-
nolatrijos ženklas. Ir šiuo istorinio žmonijos galo vaizdu
Solovjovas jau pereina iš utopijos į tikrovę, kaip ją mums
skelbia ir vaizduoja šv. Jonas savuose regėjimuose. Aną
visuotinę sandorą, kurioje pats Dievas bus visų pradų
jungtis, Solovjovas perkelia į antistorinį tikinčiųjų vieš-
patavimą su Kristumi nugalėjus antikristą, bet tuo pačiu
užbaigus ir šios tikrovės vyksmą. Tuo būdu savo isto-
riosofija Solovjovas sulieja su krikščioniškąja istorijos
samprata. Pasakojimas apie antikristą virsta, iš vienos
pusės, ankstesnių utopinių lūkesčių pergale, iš kitos —
galutiniu krikščioniškojo istorijos vaizdo prisiėmimu. Pa-
sakojime apie antikristą Solovjovo istorijos filosofija ir
teologija pasidaro tikrai krikščioniška — ne tik savo es-
me, bet ir savo įvykdymo būdu.

Jei betgi paklaustume, kame glūdėjo anų pirmųkščių
lūkesčių klaida, turėtume pripažinti, kad *ankstesnės So-
lovjovo svajonės buvo utopinės kaip tik todėl, kad jose
nebuvo tinkamai įvertintas istorinis blogio vaidmuo*. Jau
sakėme, kad „Trijų pokalbių“ išangoje Solovjovas klaus-
sia, kas yra blogis: tik prigimtas nepakankamumas ar
tikrovinė pikta jėga. Visame „Trijų pokalbių“ veikale ir
pasakojime apie antikristą, kuriuo šis veikalas užsibai-
gia, Solovjovas gina pastarąją pažiūrą, kad *blogis yra
pikta jėga, prieš kurią reikia pastatyti gėrio jėgą*. Tai
esminga krikščionybės pažiūrai, nes ir ji blogį laiko *jėga*,
kuriai pergalėti reikėjo Dievo sūnaus aukos. Nuodėmę,
kaip visokio blogio šaltinį, galėjo atitiesti tiktai dieviš-
koji galybė. Blogis krikščionybei nėra tik pasyvus trū-
kumas, tik prigimtas nepakankamumas pažinti ar veikti,
bet pirmoje eilėje *aktyvi pikta valia*, kurios nešėjai —
velnias ir nusidėjęs žmogus — sąmoningai būtį ardo ir
Dievo žygiams kenkia. Prieš šią tad pikną valią krikščio-
nybė kaip tik ir stato gerą valią, kuri iš vidaus susijun-
gia su Dievo valia, iš jos gaudama jėgos nugalėti blogiui
ir savyje, ir šalia savęs esančiame pasaulyje. Tačiau šis

nugalėjimas ateina ne paprastu prigimto išsivystymo ke-
liu, bet didelės kovos ir įtampių rungtynių būdu, kada
miršta ir senasis žmogus, ir senasis pasaulis. Apie blogį
kaip prigimtą nepakankamumą galima kalbėti tiktai ne-
sąmoningos gamtos srityje. Tačiau dvasios srityje blogis
virsta tikrovine jėga, ardančia ir gamta, ir pačią save.
Čia blogis yra apsisprendimas prieš Dievą. O iš šio ap-
sisprendimo plaukia ištisa eilė pikto veiksmų, paver-
čiančių dvasinę sritį vienu ištisos, nepaliaujančios kovos
lauku. Kurdamas ankstesnius utopinius laisvosios teoso-
fijos, laisvosios teokratijos ir laisvosios teurgijos vaizdus,
Solovjovas kaip tik ir nebuvo atkreipęs dėmesio į aktyvųjį
blogio pobūdį. Gal net nesąmoningai jis laikė blogį tik
paprastu trūkumu, tik nepakankamumu bei silpnybe ir
šią — specialiai *metafizinę* — blogio sampratą padėjo į
savo istorinių idealų pagrindus. Tuomet, kaip ir jis pats
teisingai pastebi, pakako kurti gėrį, pakako nuolatos to-
bulinti žmogaus pažinimą, veikimą ir kūrimą, ir šie idea-
lai savaime turėjo įvykti, savaime turėjo išaugti iš viso
istorinio vyksmo kaip būtinas jo vaisius. Ilgus tad metus
Solovjovas šia linkme buvo mąstęs ir veikęs. Anasai utopi-
nis istorijos vaizdas kaip tik ir buvo šio mąstymo bei
veikimo padaras, išaugęs iš blogio kaip paprasto trūkumo
sampratos.

Bet savo vidaus išsivystyme Solovjovas kas kartą vis
labiau išvelgė, kad šalia metafizinės blogio kaip prigimto
nepakankamumo sąvokos yra dar ir *religinė* blogio kaip
piktos galybės samprata. Šią išvalgą, kaip matėme, jam
aštrino įvairios priežastys: jo minties brendimas, susidū-
rimas su žmonijos nelaimėmis, nuolatinis artėjimas ir ga-
lutinis sutapimas su katalikybe. Visa tai keitė Solovjovo
pergyvenimus blogio atžvilgiu. Solovjovas vis labiau įsi-
tikino, kad užginto vaisiaus prakeiksmas slepia ne tik
kiekvieną skyrium, bet ir visus drauge; kad yra klaida
regėti mirtį kaip blogio laimėjimą asmenyje, o neregėti
jos žmonijoje; kad yra apgaulė sudužti pačiam, o puoselėti
tobulumo viltis kituose. Jis vis labiau suprato, kad jo
siūlomi idealai sutinka pasaulyje ne tik neišmanymą, ne-
tobulumą, nesugebėjimą, bet ir pikto valią, sąmoningą
jiems pasipriešinimą bei jų neigimą. Pirmiau jis buvo
tikėjęs, kad jo didžioji sintezė savaime žmonijai nukris
kaip subrendęs jos prigimto išsivystymo vaisius. Dabar
jis paregėjo, kad šis subrendimas yra pikto pasaulyje
slankiojančių jėgų nuolatos kliudomas. Pirmiau Solovjo-

vas, kaip anie trys apaštalai Taboro kalne, matė tik spindintį persikeitusiojo Kristaus veidą ir todėl siūlė statyti palapinių ir amžinai ten pasilikti. Dabar jis išgirdo, kad Jėzus savo persikeitimo metu buvo kalbėjęs su Moze ir Eliju „apie mirtį, kurią Jis turėjo iškentėti Jeruzalėje“ (Lk 9, 31). Golgotoje iškeltas kryžius virto ne tik Kristaus, bet ir visos atpirktosios žmonijos ženklu. Šį tad ženklą Solovjovas įaudė į savo pastarojo veikalo pagrindus ir poetiškai jį išreiškė savo pasakojimu apie antikristą. Tai nebuvo ankstesnių jo idealų *esmės* paneigimas. Didžiosios sandoros, kurios nešėjas yra pats Dievas, mintį juk skelbia ir krikščionybė visų savo pranašų lūpomis. Savo pasakojimu Solovjovas tik atsisakė *įvykdymo* svajonių; jis atsisakė laukti Dievo karalystės išsigalėjimo *šioje* neperkeistoje, neišskaistintoje *tikrovėje*, - jis atsisakė skelbti šios karalystės atėjimą *prigimto* istorinio išsivystymo keliu. Kovos ir sudužimo vaizdas apvaldė Solovjovo mintį ir buvo „Trijų pokalbių“ pabaigoje išreikštas gražios legendos pavidalu.

Šią tad legendą išnagrinėti, atskleisti jos vaizdų bei simbolių gilesnę prasmę ir tuo būdu parodyti, kaip vyksta ir kuo pasibaigia istorinė žmonijos kova už gėrį, ir yra šios knygos uždaviniai.

I

ANTIKRISTINĖ DVASIA ISTORIJOJE

1. RELIGINIS ISTORIJOS POBŪDIS

Kas yra istorija krikščioniškojo tikėjimo šviesoje? Bosuet ją pavadino „gesta Dei per Francos“ („Dievo darbai per frankus“). Lietuvių filosofas ir teologas A. Dambrauskas-Jakštas šią sąvokos aptartį praplėtė ir istoriją pavadino „gesta Dei per homines“ („Dievo darbai per žmones“). Tačiau bet kuriuo atveju, ar suprasime istoriją siauresne prasme, ar visos žmonijos prasme, iš esmės ji yra *Dievo ir žmogaus bendras veikimas laike*. Krikščioniui istorija niekad nėra tik vyksmas šiapus, nes jos tikroji versmė, iš kurios ji ima sau pradžią, nėra šiapus. *Istorijos prologas yra danguje*. Senojo Testamento Jobo drama yra aiškus į tai nurodymas. Jobas buvo „nuoširdus ir tiesus, bijąs Viešpaties Dievo ir neapkenčias piktybės“ (*Job 1, 1*). Jis sąžiningai rūpinosi savo šeima, „kėlėsi anksti rytą ir dėjo deginamąsias aukas“ (*1, 5*). Ir betgi vieną dieną pasirodė šėtonas, šis amžinas „mūsų brolių kaltintojas“ (*Apr 12, 10*), stojo prieš Jahvės veidą ir kaltino Jobą vergišku pataikavimu: „Ar veltui Jobas Viešpatį Dievą taip garbino? Ar ne Tu pats padarei užtvarą apie jį, jo namą ir jo visą turta? Visaip tu palaiminai jo rankų kūrinius, ir jo nuosavybė išplito krašte. Bet ištiesk tik savo ranką ir paliesk jo visą turta: tikrai, jis ims keiktis tau į akis“ (*Job 1, 9–11*). Toliau šio kaltinimo padarinys yra visiems žinomas. Viešpats Dievas leido, kad šėtonas sunaikintų pirma jo turta su jo sūnumis ir dukterimis. Paskiau net „paliestų jo paties kaulus ir mėsa“ (*2, 5*).

Taigi prologas danguje pasireiškia kaip žmogaus likimo žemėje esminė sudėtinė dalis. Jis sako, kad mes čia niekada nesame palikti vieni sau, kad mūsų egzistencija savo esme yra atvira ir dėl to prieinama. Ji yra žmogaus ir Dievo, žmogaus ir šėtono veikimas drauge. *Žmogaus*

egzistencija visada yra santykyje su kuo nors. Jis yra i visa nusikreipęs stebėtojas; dar daugiau: veikėjas ir vykdytojas (su kuo nors) drauge.

Pirmiausia — ne laiko atžvilgiu, bet logikos (natura prius) — žmogus yra santykyje su aplinkiniu gamtos pasauliu. Tai daro jis ne iš savo „Wille zur Macht“ (Nietzsche), ne siekdamas valdžios, bet iš aiškios Kūrėjo paskirties: „Veiskitės, dauginkitės, pripildykite žemę ir ją apvaldykite“ (*Pr 1, 28*). Savo sugebėjimu apipavidalinti žmogus gali dalyvauti Aukščiausiojo pasaulio tvarkyme, gali Jam atstovauti žemėje ir pratęsti Jo kūrybą. Kaip tik dėl to ir tampa „mažuoju pasaulio dievu“, kaip jį vadina Goethe's Mefistas. Tačiau aplinka, kurioje šitas „mažasis dievas“ yra įstatytas, jam neduoda jokių tobulų egzistencijos sąlygų. Pradiniu ir tiesioginiu būdu gamta vargiai yra pajėgi žmogų išlaikyti gyvą ir juo labiau išplėtoti jo dvasią. Savo grynai gamtiniu būviu žmogus negali lenktyniuoti su jokių žvėrim kovoje dėl būvio. Jei betgi jis galėjo žemėje išsilaikyti ir net ją apvaldyti, tai dėl to, kad jis sukūrė *naują aplinką*, kuri geriau atitiko jo kūno ir dvasios reikalavimus ir tuo įgalino jo žemiškąją egzistenciją.

Šią naują aplinką, šią tikrai žmogišką buvimo erdvę mes vadiname *kultūra*. *Kultūra yra žmogaus kūryba*. Ji yra žmogaus kūrinys tikra ir tiesiogine to žodžio prasme: jo išikūnijusi viltis ir jo pergalė prieš gamtos jėgas. Dėl to kultūros kilimo ir plėtojimosi vyksmas yra *pirmoji* istorinio buvimo pagrindinė forma. Žmogiškasis gyvenimas pasireiškia pirmiausia kaip kultūra. Atsižvelgiant į tai, galima istoriją vadinti *kultūrinio tapsmo vyksmu*; vyksmu, kurio metu žemė vis labiau apvaldoma, gamtos slėpiniai vis labiau iškeliami aikštėn ir gamtos jėgos vis stipriau įjungiamos į žmogiškojo buvimo sritį. Šia prasme *istorija yra žmogaus susivokimas pasaulyje*.

Tačiau kultūrinio tapsmo procesas neišsemia istorijos visumos. Žmogus nėra pašauktas egzistuoti tik šiapus; tad nei žemė nėra vienintelė jo buvimo erdvė, nei jos apipavidalinimas nėra jo vienintelė gyvenimo ir veikimo forma. Žmogui yra atvira ir kita buvimo plotmė — *antgamtinė*. Neprarasdamas santykio su gamtiniu pasauliu ir nesuvaržydamas savo kūrybinių jėgų, žmogus kreičia savo žvilgsnį aukštyr ir suvokia save ne tik kaip kuriantį genijų, bet sykiu ir kaip *kūrinį*, pašauktą būti Absoliuto valios dėka. Šalia santykio su viskuo, kas „yra

sudėta prie jo kojų" (*Ps 8, 7*), jis suranda *kitą* santykį, kuris nurodo į visų dovanų davėją, į tą, kuris „mažąjį dievą“ vainikavo garbe ir didingumu ir jam suteikė valdžią jo rankų kūriniais (plg. *Ps 8, 6–9*). Jei žmogus jaučiasi kultūroje kaip vienintelis viešpats ir savo srityje viešpatauja gan suvereniškai, tai šiame naujame santykyje jis patiria savo visišką priklausomybę ir buvimą kito valdžioje, mato save esant prieš stipresnę būtį ir tai pergyvena kaip asmeninę jėgą, kuri jam apsireiškia, jam kalba ir jį angažuoja.

Ši naują santykį, šią aukštesnę žmogaus buvimo erdvę vadinam *religija*. Religija ateina žmogui taip pat iš prigimties, kaip ir kultūra. Abidvi turi šaknis jo giliausioje esmėje, abidvi yra jo egzistencijos pagrindinės formos. Kaip nėra jokios tautos be kultūros, taip nėra ir jokios tautos be religijos. Visur, kur tik žmogus pasirodo, rūksta ne tik židiniai, bet ir aukurai; kyla ne tik palapinės, bet ir šventyklų bokštai; skamba ne tik vestuvių dainos, bet ir kunigų giesmės. Taigi religinis gyvenimas yra *antra* žmonijos istorijos pagrindinė forma. Religinės idėjos, religiniai pergyvenimai, veiksmai, institucijos, bendruomenės veikia stipriai ir giliai istorinę eigą ir išpaudžia savo ženklus jos išsivystymui bei apipavidalinimui. Žmogaus istorinis buvimas žemėje plėtojasi ne tik kultūriškai, bet ir religiškai. Šia prasme galima ir net reikia istoriją vadinti ir *religinio tapsmo procesu*, kuriame žmogus savo santykius su Dievu vis labiau išsiaiškina, savo žemiškąjį buvimą vis labiau supranta, savo tikėjimui vis stipresnes bendruomenines formas duoda. Šiuo atžvilgiu *istorija yra žmogaus susivokimas klausimuose apie savo kilimą, pašaukimą ir savo tikslą*.

Istorijos neišsemia taip pat nei gamtos apipavidalinimas, nei santykis su antgamte. Ji apima abi sritis. Ji yra *pasireiškimas žmogiškumo ir dieviškumo jų tarpusavio santykiuose*.

Jei istorija vaizduoja žmogaus likimą, tai religijos rolė čia yra daug svarbesnė nei kultūros. Be kultūros žmogus negalėtų pasaulyje išsilaikyti ir gamtos apvaldyti. Šia prasme kultūra yra istorijos pagrindas. Be religijos jis negalėtų likimo problemos išspręsti, nes ji priklauso ne nuo jo vieno. *Žmogaus likimo veikiantis dalininkas yra pats Dievas*. „Be manęs jūs negalite nieko“ (*Job 16, 5*),— šie Kristaus žodžiai nurodo aiškiai į istorinį kelią, kuriuo privалу žmogui eiti, kad pasiektų savo slėpiningo buvimo spren-

dimą. Atžvilgis į Dievą pasireiškia kaip likiminis principas, kuriame slepiasi galutinis sprendimas dėl žmogaus egzistencijos. Šia prasme religija yra *istorijos atbaigimas*. Ji yra jėga, kuri visą pasaulio vyksmą pasuka į visuotinę baigmę.

Gamtos pasaulis stovi prieš akis nebylus ir pasyvus. Mes jį apipavidaliname pagal savo valią ir esame kultūros srity, kaip sakoma, vieninteliai valdovai. Religijoje priešingai — nesame nei vieni, nei elgiamės suvereniai. Religijos akte stovime *kaip asmenys* prieš Dievą — taip pat kaip *asmenį*, kurio žodis ir veiksmas yra čia svarbesnis nei mūsų. *Religija savo esme yra dviejų asmenų santykis*. Savo nuosava valia žmogus gali kurti kultūrą, bet ne religiją. Žmogaus būties klausimas, kuris gali būti iš esmės keliamas tik religijoje, reikalingas Dievo atsakymo, kad iš viso būtų atsakytas. Klausimas reikalingas apreiškimo, išganymo, malonės. Bet kuri vadinama „žmogiškoji“ ar „humanistinė“ religija, kuri rūpinasi tik santykiu su neasmeninėm žmogiškom ar kultūrinėm vertybėm, iš pagrindų yra religijos klastojimas. Pasaulio religijos vyksmas yra ištisinis dialogas tarp Dievo ir žmogaus, nuolatinis bendras veikimas tarp Dangaus ir žemės.

Kaip tik dėl to, kad religija yra *dialogas* ir *bendras veikimas*, ji yra nuolatinėje grėsmėje būti žmogaus nutraukta. Nors žmogus iš prigimties yra religingas, nes santykis su antgamte atsako jo išvidinei esmei, jis betgi gali — nes jis yra laisvas — šiame dialoge nutilti ir jo valdžioje esančią žemę išjungti iš bendro veikimo su Dangum. Nėra jokio *ontologinio ateizmo* ir tokio negali būti, bet yra *psichologinis* bereligiškumas, sąmoningas nusisukimas nuo Dievo, atkaklus tylėjimas buvime. Dievo atmetimas yra reiškinytis tiek atskiro asmens, tiek bendruomenės gyvenime. Nimfų choras Aischilo „Prometėjuje“ gieda: „Niekados mirtingojo planai neperžengs Dievo tvarkos“. Dievo tvarka yra būties tvarka. Galėti ją peržengti reiškia save peržengti, kitaip sakant, už savo buvimą pačiam sau dėkoti, t. y. būti savo paties kūrėju, o tai yra jau nesąmonė. Dėl to bet kuris Dievo tvarkos atmetimas giliausia prasme yra būties griovimas, o sykiu ir savosios egzistencijos griovimas. Aischilo nimfos prie savo pareiškimo pridėjo dar vieną prasmingą sakinį: „Tai skelbiame, nes matome, Prometėjau, tavo likime sunaikinimą“. *Žmogaus sukilimas prieš Dievą reiškia savo paties sunaikinimą*. Ir betgi mirtingieji niekad nesiliauja maiš-

tavę prieš Dievą. Babelio bokštas liko nebaigtas, ir toks jis bus ligi laikų galo. Bet kas gi yra kultūra, jei ne žmonijos nuolatinės pastangos šį bokštą pabaigti? Istorija nėra tik religijos vyksmas; ji yra sykiu ir žmonijos bedievējimo vyksmas. Laisvės veiksnys čia vaidina sprendžiamą vaidmenį ir perkeičia istoriją į tikrą žmogaus ir pasaulio likimą: likimą, kuriame religija, t. y. žmogaus apsisprendimas Dievo atžvilgiu, turi paskutinį žodį. *Religija, ne kultūra, saugoja raktą į istorijos paslaptis*. Religijos vyksme, ne kultūros vyksme, laikas teka į savo atbaigą: *adesse festinant tempora*. Istorija yra mūsų apsisprendimo Dievo atžvilgiu objektyvacija. Ir kaip tik čia yra jos palaima, bet sykiu ir pavojus, nes šitas sprendimas yra neišvengiamas.

Taigi kas yra istorija krikščionybės šviesoje? Niekas kitas kaip Dievo mums dovanotas laikas. Istorijos filosofija jau seniai yra sudariusi reikšmingą posakį — būtent: laikas tik tada virsta istorija, kai žmogus yra sąmoningas dėl jo tekėjimo. Laiko sąmonė ir istorija viena su kita esmiškai santykiauja. Ši sąmonė betgi aiškiausiai iškyla aikštėn ne istorijos filosofijoje, kaip kai kas mano (pvz., K. Joel), o kaip tik *religijoje*. Istorijos filosofija svarsto laiką tik kaip mūsų pažinimo objektą, kaip kažką, kas mus persunkia, bet neįeina į mūsų įpareigojimus. Dėl to laiko sąmonė istorijos filosofijoje yra visada tik loginė, ne dorinė sąmonė. Grynai loginė sąmonė negali būti nei tokia aiški, nei tokia aštri kaip dorinė. Pastarąją galime išigyti tik religijoje, nes savo santykyje su Dievu mes pergyvename laiką kaip dovaną, kaip mums duotus talentus, iš kurių vieną turėsime duoti apyskaitą. Filosofinis laikas yra abstraktinė ir bendrinė daiktų eiga; religinis laikas tuo tarpu yra *mūsų laikas*, mums patikėtas, mums dovanotas, dėl to asmeninis ir konkretus. *Religinis laikas yra apsisprendimas ir įpareigojimas*, nuo kurio priklauso mūsų likimas. Kad galėtume savo egzistencijai duoti tą ar kitą prasmę, tam mes reikalingi nieko kito kaip tik laiko. Krikščioniškosios religijos šviesoje laikas tokiu būdu pasireiškia kaip vertingiausia dovana iš visų natūralinių Dievo dovanų, kaip įrankis mūsų laisvei, kaip laukas mūsų veiklai. Kol mes turime laiko, mes turime savo likimą nuosavose rankose.

2. KRISTUS ISTORIJOS CENTRE

Žmogaus santykis su Dievu įvyksta tiktai laike, t. y. istoriškai. Kas įvyksta šalia istorijos, tylioje „dvasios ker-telėje“, turi būti ištirta pagal religijos istorines normas, norint tai pripažinti kaip tikrą dalyką. Istorija yra vienintelė tikra erdvė, kur eina tikrasis dialogas tarp Dievo ir žmogaus.

Tokios prasmės yra Dievažmogio Apreiškimo istorija, t. y. ji yra vidinis dieviškumo susijungimas su žmo-giškumu, Dievo dabartis laike. Dievas kaip būties prie-žastis ir žmogaus kūrėjas egzistuoja anapus istorijos. Jis yra paslėptasis Dievas — Deus absconditus, neprieina-mas jokiai kūriniui ir nesuprantamas jokiai protui. Bet Dievas kaip religinio santykio dalyvis, kaip žmogaus atpirkėjas ir tobulintojas nusileidžia iš savo nepasiekia-mos transcendentybės ir ateina į laiką, t. y. į istoriją. Jis tampa apreikštu Dievu, kuris gyvena mūsų buvime ir dalijasi su mumis mūsų kasdienybe. Tikrasis santykis su Dievu iš tikrųjų apsireiškia laike ir jame pasilieka, nes tik tada turime su juo tą pačią *bendrą* buvimo plotmę. Laikas yra vienintelė „vieta“, kur mes galime sutikti Die-vą. Jei Dievas neateitų į laiką, tai mūsų santykis su juo liktųsi vienašališkas, dėl to abstraktus ir net netikras. Jei egzistuotų jis tik kaip paslėptasis Dievas, tai galėtume tik-rai kartoti Jobo skundą: „Žiūrėk, aš einu į rytus — ir jo ten nėra, į vakarus — ir jo neišvystu. Jei veikia jis šiau-rėje, tai jo aš neižvelgiu; pasisuka jis į pietus, neaptinku aš jo... jisai praeina pro mane, ir aš jo nematau" (*Job 23, 8—9; 9, 11*). Dievo *apsireiškimas laike yra pagrin-dinė sąlyga tikrajai religijai*. Istorija turi uždavinį paruošti šį apsireiškimą. Jos giliausia prasmė yra ta, kad įga-lintų Dievo ir žmogaus susitikimą, sudarydama prielaidas šiam susitikimui virsti *asmeniniu* ir dėl to neišardomu *susijungimu*.

Bet ar tai nėra tik svajonė? Ar gali laikas kada taip pribręsti, kad tikrasis Dievas susitiktų su tikru žmogum, su žmogum be nuodėmės ir dėmės, kaip jis šviečia am-žiname Kūrėjo pirmavaizdyje? Ar gali istorija vieną die-ną tapti Absoliuto ir reliatyvios būtybės asmeninio susi-jungimo lauku, ir tokiu būdu dievažmogiškumas gali ap-sireikšti savo tobulu pavidalu? Į tai krikščionybė duoda vienaprasmi atsakymą: *šitas laikas jau yra atėjęs*. Dievo asmeninis susijungimas su žmogum yra jau įvykęs die-

važmogiškoje asmenybėje *Kristaus*, gimusio iš Mergelės Marijos, nukryžiuoto Pontijui Pilotui valdant, mirusio, trečią dieną prisikėlusio, išžengusio į dangų, iš kur jis vėl ateis teisti gyvų ir mirusių. Kristus yra ta su pasiilgimu lauktoji pilnuma, ta nebesuardoma Dievo su žmogum vienybė, tas tobulas žmonijos atsiliepimas į dieviškąją šauksmą. Jis yra istorijos išsipildymas ir tikroji žmogaus lemtis. Trejopu būdu Kristus yra susijęs su istorija: kaip pažadas, kaip įvykdymas ir kaip atbaigimas.

Ar amžinojo Logo išikūnijimas buvo pažadintas to, kad Dievas, prisiimdamas žmogiškąją prigimtį, panoro visą kūriniją sujungti su savim ir tuo būdu pats atbaigti kūrybinį aktą, kaip tai aiškina Duns Scotus; ar tapimas žmogum buvo dieviškosios meilės atsiliepimas į žmogaus nuodėmę, ir tuo būdu tai virto išganymo priemone, kaip mano Tomas Akviniėtis,— bet kuriuo atveju jis, tas išikūnijimas, nuo amžių buvo Švenčiausios Trejybės pramanytas ir nuskirtas. Kristus — ne tik kaip Dievo Sūnus, bet ir kaip žmogaus sūnus — prieš kiekvieną kūrinį stoji kaip jo pirmavaizdis, kaip jo pirminis ir paskutinis tikslas. „Viskas yra per jį ir pagal jį sukurta. Jis yra aukščiau už viską, ir viskas jame turi savo dalį (*Kol 1, 16–18*). Kai žmonija dėl savo kaltės atsidūrė egzistencijoje už rojus, ji nešiojosi savyje Kristų kaip didžiąją viltį, kuri vieną dieną žemės laike turėjo išsipildyti. Gimusis iš moters turėjo paminti žalčio galvą (plg. *Pr 3, 15*) ir pašalinti liepsnų kalaviją, kuris užgynė kelią į gyvybės medį.

Bet jeigu Kristus yra *dieviškasis pažadas* nupuolusiai žmonijai, tai visa prieškrikščioniškoji istorija yra šio pažado išsipildymo *žmogiškasis ilgesys*. Šimtai tūkstančių metų prieš Kristų slinko šio išsipildymo linkui, ir jų paskutinė akimirka turėjo Mergelės Marijos iščioje pradėti dieviškąją Logą. Mesijo apsireiškimo šviesoje prieškrikščioniškoji istorija buvo iš esmės ilgas advento laikas, kuriame visa kūrinija su Izaiju vaitojo: „Išrasoki, Dangau, Teisųjį iš aukštybių, išlykite Jį, debesys; tegul atsiveria žemė ir išdaigina Išganytoją“ (*Iz 45, 8*). *Išganytojas turėjo pasirodyti ne tik kaip dvasia iš dangaus, bet sykiu ir kaip žemės vaisius*. Pati žmonija turėjo jį išnešioti savo gelmėse ir jį pagimdyti iš savo nepaliestosios atstovės. Kristus kaip pažadas pakreipė visą istoriją savo tapimo žmogum kryptimi ir nulėmė jos taką. Jis buvo tikrasis *ateities tėvas* — pater futuri saeculi, kaip litanija prasmingai vadina. *Dieviškojo žodžio tapimas kūnu buvo tikrasis žmonijos*

prieškrikščioniškosios istorijos tikslas. Išvysti Išganytojo gimimo dieną troško ne tik Abraomas (plg. *Jn 8, 57*), bet ir visa žmonių giminė. Dievo pažadas pagaliau buvo įvykdytas. „Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų“ (*Jn 1, 14*). Amžinasis Logas nusileido į laiką, prisiėmė mūsų prigimtį ir buvimo būdus, tapdamas žmogum iki kraštinių žmogiškojo buvimo situacijų — kančios ir mirties. Kūrėjas ir kūriny susijungė hipostatine sąjunga, nes Dievui patiko per Kristų ir jame „viską sutaikinti su savim“ (*Kol 1, 20*).

Kristuje tokiu būdu yra visa dieviškumo, bet taip pat ir žmogiškumo pilnatvė. Jis yra tikras Dievas ir tikras žmogus: *dievažmogis* tobuliausia žodžio prasme. Bet jeigu istorija, kaip sakyta, yra dievažmogiškumo apreiškimas, tai šitas apreiškimas randa Kristuje savo *įvykdytą* išraišką. Jei istorija yra žmogiškasis atsiliepimas į dieviškąjį šauksmą, tai šitas atsiliepimas Kristui yra visiškai pozityvus dieviškosios valios pripažinimas. Viskas, kas istorijoje priklauso prie jos esminių ženklų, Kristuje yra tapę aukščiausia asmenine vienybe. *Kristus yra istorijos pilnatvė.* Dievo padovanotasis žmogui laikas jame, Kristuje, yra pasiekęs savo pilnumą: Kristaus Mesijo sąsąmonė yra peršvietusi jo laiko sąmonę iki pagrindų, ir tokiu būdu istorija pakilo iki savo viršūnės. Dėl to Kristus yra ne *viena* iš istorinių asmenybių šalia daugelio kitų, bet *jis* yra istorinė asmenybė, nes ne jis gyveno istorijoje, bet istorija jame, jo tobuloje laiko sąmonėje, ir mes istoriškai esame tik Kristuje ir per Kristų, t. y. tiek, kiek mes dalyvaujame Kristaus laiko sąmonėje kaip dieviškosios valios įvykdyme. Kristaus istoriškumas kaip išraiška tobulo susijungimo tarp Dievo ir žmogaus, tarp Dangaus ir Žemės palaiko visus kitus istoriškumus ir duoda laikui jo giliausią prasmę. Kristus yra visos kosminės raidos centrinis punktas.

Sykiu jis yra ir šios raidos baigmė. Nuo dienos, kurią jis mums pažadėjo grįžti „dangaus debesyse su didele galybe ir garbe“ (*Mt 24, 30*), surinkti visas žemės tautas prieš savo sostą ir jas teisti, žmonijos gyvenimas persimainė į nuolatinį budėjimą ir laukimą. Kristaus paskelbtas pasaulio galas nebus atsitiktinė gamtinė katastrofa, bet *tiesioginis Dievo įsikišimas į laikų tėkmę.* Prie savo pranašavimo Kristus pridėjo: apie tą dieną „niekas nežino, net ir dangaus angelai“ (*Mt 24, 36*). Paslaptinga tamsa užklojus Kristaus antro atėjimo datą ir dėl to įgalina mū-

sų buvimą riedėti įprasta vaga. Kaip Nojaus dienom žmonės valgė ir gėrė, vedė ir tekėjo, ligi tvano banga atėjo ir viską nuplovė, taip bus ir atėjus Žmogaus Sūnui" (*Mt 24, 39*). Jis pasirodys kaip žaibas ir ateis kaip vagis, niekieno nelaukiamas ir nesutinkamas. *Jis ateis didžiausio užsimiršimo naktį*. Nes juo ilgiau istorija trunka, juo sunkiau įtikimas daros jo sugrižimas. Dar daugiau: juo ilgiau istorija trunka, juo daugiau pagrindo tariasi turį pasityčiotojai, kurie ateina su kalbom ir žmoniją klausia: „Kur dingo pažadėtasis sugrižimas? Nuo tada, kai tėvai iškeleliavo, viskas yra taip, kaip buvo nuo kūrimo pradžios" (*2 P t 3, 4*). Šimtmečių eilė, kuri atrodo be galo, silpnina tikėjimą Kristaus pažado įvykdymu, ir žmonija beveik imasi jaustis žemėje rami ir saugi.

Tačiau Kristaus išpėjimas yra pilnas grasinančios rimties tiems, kurie mėgina prisiimti pagonišką sampratą istorijos kaip amžino sukimosi: „Dangus ir žemė praeis, bet mano žodžiai nepraeis" (*Mt 24, 35*). Apreiškimo šviesoje istorijos galas toks aiškus ir vienaprasmiškas, kaip retai kuri kita tiesa. „Po anų dienų priespaudos saulė aptems, mėnuo nebešvies, žvaigždės kris nuo dangaus, ir dangaus galybės bus išjudintos": tai *kosmologinės tvarkos sugriuvimas* (*Mt 24, 29*). „Po to danguje pasirodys Žmogaus Sūnaus ženklas; tada vaitos žemės visos giminės, ir jos matys žmogaus Sūnų debesyse ateinant su didžia galybe ir garbe": tai *žmogiškosios tvarkos sugriuvimas* (*Mt 24, 31*). „Paskui jis sėsis į savo galingą sostą. Visos tautos susirinks prieš jį, ir jis atskirs jas vieną nuo kitos, kaip piemuo atskiria avis nuo avinų": tai *dieviškosios tvarkos įvykimas* (*Mt 25, 32*). Nuo Kristaus kaip Švenčiausios Trejybės pažado prasidėjusi, istorija užsibaigia taip pat juo kaip vyriausiuoju laikų teisėju. Šiuo atžvilgiu visa po Kristaus istorija yra pasiruošimas antrajam Žmogaus Sūnaus atėjimui. Laikotarpy prieš tapdamas žmogum Kristus gyveno istorijoje kaip dieviškasis pažadas ir kreipė jos tekėjimą į savo gimimą. Trumpame, bet pilnatviškame laike Palestinoje jis įvykdė istoriją savo dievažmogiška asmenybe. Epochoje po savo išengimo į Dangų jis gyvena kaip ateisiančioji baigmė, kurią jis atliks asmeniniu savo įsikišimu ir teismu.

Santyki su laiku Kristus tuo būdu yra *istorijos tikrasis Dievas*. Jis yra „alfa ir omega, pirmasis ir paskutinis, pradžia ir galas" (*Apr 22, 13*). Joks istorijos tarpsnis nėra nuo jo nepriklausomas, joks nepraeina pro jį. *Istorija*

kaip religinis vyksmas asmeniškai įvyksta Kristuje. Kaip gimęs iš moters, taigi kaip žmogaus sūnus giliausia žodžio prasme, jis pristato žmogaus prigimtį į tikrąjį santykiavimą su Dievu ir tuo keliu sukuria tikrąją religiją. Krikščionybė tik dėl to yra tikra ir amžina, kad hipostatinė žmogaus sąjunga su Dievu Kristuje yra tikra ir amžina. Tačiau tuo istorijos religinis elementas yra tiek sustvirtintas, kad ji negali daugiau virsti antruoju nusikaltimu, atkritimu. Antrasis žmonijos giminės atkritimas nuo Dievo Kristaus padarytas nebegalimas. Tegul ir visi žmogiškieji *asmenys* atsitrauktų nuo Kūrėjo, žmogaus *prigimtis* kaip tokia liekasi amžinai su Dievu, nes ji yra Logo palaikoma kaip jo dievažmogiškosios pilnatvės sudėtinė dalis. Savo kryžiaus auka Kristus išgelbėjo istoriją nuo šios gūdžios galimybės, pristatydamas savo dieviškajam Tėvui *išsipildžiusius laikus* ir juos esmėje pašventindamas. *Auka Golgotoje buvo didžiausia istorinė auka:* tai buvo istorijos išgelbėjimas iš jos tekėjimo į nebūtį. Dievo Avinėlis, kuris buvo nužudytas ir gyvena „iš amžių į amžius“ (plg. *Apr 10, 6*), pasuko istorijos eigą atgal, pakreipė ją Dievo link ir tokiu būdu tapo laikų Viešpačiu ir vadovu.

Taigi istorija yra savo esme *kristocentrinė*. Imdamiesi aiškinti skirsnio pradžioje suminėtus Bossuet ir Dambrausko-Jakšto posakius, galėtume sakyti: *istorija yra gesta Christi per homines* (Kristaus darbai per žmones). Žmonija yra Kristaus pakviesta į Dievo karalystę ir savo istorinėje raidoje turi duoti į tą pakvietimą atsakymą. Ji turi galutinai apsispręsti, ar ji liksis senojo Adomo kelyje ir jo buvimo eigą tęs, ar ji sava valia imsis naujojo Adomo kelio ir tuo dalyvaus Kristaus pradėtame naujame kūrime. Savo konkrečiais reiškiniais istorija, vadinasi, yra *žmonijos laisvas atsakymas į Kristaus atpirkimo žygį*.

Kristus yra istorijos centras ne ta prasme mechanizmo, apie kurį amžiai ramiai sukasi, bet prasme palaikančios jėgos, kuri kreipia ir skatina. Savo rolę žmogaus istoriniame buvime jis yra šiaip pažymėjęs: „Nemanykite, būk aš atėjęs ramybės atnešti žemėn. Ne ramybės atnešti aš atėjau, bet kalavijo“ (*Mt 10, 34–35*). „Nes nuo šio laiko penki gyveną vienuose namuose bus pasidalinę; trys stos prieš du ir du prieš tris; tėvas stos prieš sūnų ir duktė prieš motiną“ (*Lk 12, 52–53*). Šitas Kristaus pranašavimas įvyks ne žmonijos istorinės egzistencijos pasakutinę epochą. Jis įvyksta visada ir visur, kur tik kyla apsisprendimo klausimas dėl Dievo ir Žmogaus sūnaus.

Kur tik sakomas Jėzaus Kristaus vardas, jis visada krenta kaip kalavijas ir perskiria šeimas, gentis, tautas, pagaliau ir visą žmoniją. Kristus yra didysis istorinių jėgų ir pavidalų skirties ženklas.

Žinia, apsisprendimas už Kristų ar prieš jį yra pirmiausia giliausias žmogiškosios širdies dalykas. Bet jis niekad neišlieka paslėptas sieloje: *jis objektyvuojasi*. Nusistatymas dėl Kristaus yra žmogiškosios egzistencijos regimasis ženklas. Jis tampa antspaudu, kuris išpaustas visam buvimui — istoriniam ir asmeniniam. Jei apsisprendžia žmogus už Kristų, tai jis pažymėtas Dievo ženklu kaktoje (plg. *Apr 7, 3; 9,4*); apsisprendžia prieš Kristų, tai gauna žvėries vardą arba skaičių taip pat kaktoje ar dešinėje rankoje (plg. *Apr 13, 17*). Kakta ir ranka čia yra simboliai, kuriais Apreiškimas išsako žmogaus apsisprendimo *regimybę*. Pralauždamas vidaus pasaulio ribas, apsisprendimas sutelkia draugėn tuos žmones, kurie turi *tuos pačius* ženklus, ir sudaro iš jų uždara bendruomenę. *Nusistatymas dėl Kristaus veikia ir visuomeninį buvimą*. Apreiškimas pasakoja mums apie dvylika tūkstančių iš kiekvienos giminės, kurie pažymėti gyvojo Dievo antspaudu; apie didelę minią, „kurios niekas negalėjo suskaičiuoti, iš visų tautų, genčių, kraštų ir kalbų“ [*Apr 7, 2–10*]; apie dangaus minias, kurios seka Dievo žodį „ant baltų rožių su baltais lininiais drabužiais“ [*Apr 19, 14*]. Visi šie vaizdai siekia išreikšti viena: *apsisprendimas už Kristų yra bendruomenę kuriantis veiksnys ir dėl to istorinė jėga*. Bet kuris skirtumas tarp rasių, tautų, kalbų, pašaukimų, giminių čia yra bereikšmis; lieka tiktai vienintelis ženklas — *ištikimybė Kristui*; ženklas, kuris tą šiaip jau įvairiapalvę minią perkeičia į vienos širdies ir vienos dvasios bendruomenę.

Tačiau Avinėlio bendruomenė pasaulio vyksme stovi prieš Žvėries bendruomenę. Žvėris, kaip Kristaus priešinginko simbolis, turi taip pat „valdžios ant visų giminių, žmonių, kuopų, kalbų ir tautų“, ir jis yra garbinamas visų žemės gyventojų (*Apr 13, 7–8*). Jis surenka „žemės karalius ir jų kariuomenes“ kariauti „prieš sėdėjusį ant žirgo“ ir kurio vardas yra „Dievo žodis“ (*Apr 19, 14–19*). Jis suvedžioja tautas, „kurios gyvena keturiuose pasaulio kampuose“, sudaro iš jų galingą kariuomenę, kurios skaičius yra „kaip jūros smiltys“, ir apsupa „šventųjų stovyklas“ (*Apr 20, 8–9*). Žvėries bendruomenė laikosi draugėje taip pat tik vieną vienu ženklu — *atkritimu*

nuo Kristaus. Kas šio ženkle neturi, tas negali nei pirkti, nei parduoti (plg. *Apr 13, 17*), t. y. iš bendruomenės yra išmestas ir beteisis, iškeiktas ir persekiojamas. Kitaip sakant: *atkritimas nuo Kristaus yra lygiai bendruomenę kuriantis veiksnys*, kuris virsta taip pat istorine jėga. Žvėries bendruomenė yra taip visuotinė, kaip ir Avinėlio. Ir ji veikia visos žmonijos vardu ir garsina žvėries paveikslą (plg. *Apr 13, 14*). Ji persikeičia, kaip paskiau matysime, į „bažnyčią“, stato savo šventyklas, kuria savo kultą ir išrenka net Žvėries pranašą savo „popiežium“.

Istorija tad yra skirties laikas, kuriame pasireiškia galutinis žmonijos atsakymas į Kristaus išganymo žygį. Skirtis vyksta ne ramiu raidos keliu, bet atkaklių grumtynių forma. Apreiškime yra gausu vaizdų kovos tarp Kristaus ir jo priešininke, tarp slibino ir avinėlio. Šalia pjūties vaizdo dažniausias yra kovos vaizdas. Jūrų žvėriui buvo duota galia ne tik Dievui piktžodžiauti, bet sykiu ir „kariauti prieš šventuosius ir juos nugalėti“ (*Apr 13, 7*). Kadangi slibinas negalėjo sugauti moters, pabėgusios į dykumą (Bažnyčios simbolis), prieš ją įtūžo ir „nuėjo kariauti su kitais jos vaikais, kurie laiko Dievo įsakymu ir turi Jėzaus Kristaus liudijimą“ (*Apr 12, 17–19*). Žvėris, kuris „pakyla iš prarajos“, taip pat „nugalės ir nužudys du Dievo liudininkus“ (*Apr 11, 7*). Iš kitos pusės, Apreiškimas vaizduoja Kristų taip pat kaip *kovotoją*, kuris sėdi ant balto žirgo apsitaisęs „krauju apšlakstytu drabužiu“ (*19, 13*). „Iš jo burnos išeina abiem ašmenim aštrus kalavijas, kad juo ištiktų tautas“ (*19, 15*). Jis sugriebia žvėrį ir „su juo netikrą pranašą“, kiti „buvo nužudyti kalaviju“ (*19, 21*).

Nebūtinai turime tuos simbolinius vaizdus ir posakius aiškintis *fizinės* kovos prasme, tačiau jie reiškia kovą. Istorija nesiplėtoja taip, kaip organizmas, kaip celės branduolys išvidiniais gamtos dėsniais. *Istorija yra transcendentinių jėgų kovos per žmones erdvė*. Ji savo esme yra ne kas kita kaip tęsinys tos antikristinės kovos, kurią mums Apreiškimas taip vaizduoja: „Danguje įvyko didelė kova: Mykolas ir jo angelai kovojo prieš slibiną. Taip pat kovojo slibinas bei jo angelai; bet jie nenugalėjo, ir danguje neberasta daugiau jų vietos. Ir didysis slibinas, senasis žaltys, kursai vadinamas velniu ir šėtonu, kuris suvedžioja visą pasaulį, buvo numestas; jis buvo numestas žemėn, ir jo angelai numesti drauge su juo“ (*12, 7–10*).

Žemiškasis buvimas tuo būdu virto arena tolimesniems puolimams šėtono, kuris tęsia savo pirmykštį maištą prieš Aukščiausiąjį ir siekia būti patsai kūrėjas. Istorijos eigoje ši kova stiprėja ir plinta, nes tiek žvėries šalininkų skaičius, tiek ir jų bendruomeninė mintis auga bei stiprėja. Istorijos laiko ribotumas, šis Apreiškimo „maža laiko“ (12, 12) perkeičia visą žmonijos istorinę egzistenciją į galimumo ir budėjimo buvimą (plg. 1 Pt 5, 8). Jei dangus džiaugiasi, kad „dabar teko išganymas, jėga ir karalystė mūsų Dievui ir galybė jo Kristui“ (Apr 12, 10), tai Apreiškimas reiškia užuojautą žemei ir jūroms, į kurias velnias nužengė „su didele galybe“ (12, 12). Išgany-mo įvykdymas žemiškoje istorijoje tebėra visada grasomas ir kliudomas.

Istorija kaip skirties laikas ir kaip kovos erdvė atskleidžia mums pagrindinę tiesą, kuri yra esminė žemiškajam buvimui apskritai suprasti: *gamtos tvarkoje nugalėtojas yra piktybė, antgamtės tvarkoje — gėrybė, ir šita įtampa yra gamtinės tvarkos suirimo priežastis*. Pasaulio galas nėra joks atskiras veiksmas iš šalies, bet tai nuolatinis istorijos žygiavimas į nuolat augantį pasidavimą piktybės vergijai. Iš esmės tai nėra jokia gamtos katastrofa, bet *visuotinis šėtono išgalėjimas žemėje*. Fizinis suirimas yra tik dvasinio sugedimo padaras. Ne gamtinis pasaulis artėja į pabaigą, bet istorija. Ne gamtos pasaulis yra pjūčiai prinokęs, bet žmogaus dvasia. Apreiškimo angelas, kuris „rankoje laiko aštrų pjautuvą“ ir surenka „žemės vynuogyno kekes“ (Apr 14, 15–19), nėra atsipalaidavusi gamtos jėga, bet *istorijos angelas*, kuris yra tiek pat neatlaidus visos žmonijos nuodėmėms, kaip ir mūsų asmeninis angelas, kada mes nusikalstam (plg. Iš 23, 21). Ne kosminės raidos gamtinė išdava įmetama į „didį Dievo rūstybės spaustuva“ (Apr 14, 20), bet mūsų istoriniai darbai. Mes išivaizduojame pasaulio galą per daug jau kosminės katastrofos pavidalu ir per dažnai užmirštame, kad Kristus kišosi ne į savaimė nekaltą žvaigždžių ir planetų eigą, bet kaip tik į žmonijos istorijos eigą, nes ji jau pripildė skaičių „užmuštųjų dėl Dievo žodžio ir liudijimo“ (Apr 6, 9). Šia prasme istorija yra nuolatinis *praradimas* atžvilgiu į šiapus ir dėl to besitęsiantis ėjimas į visuotinį sugriuvimą; sykiu ji yra ir nuolatinis *laimėjimas* atžvilgiu į anapus ir dėl to tikras ėjimas į galutinę pergalę, kuri įvyks ne gamtinėje, bet tik antgamtinėje buvimo plotmėje ir tokiu būdu reikš galą gamtinei dalykų eigai.

Krikščioniškai žiūrint, istorija atrodo dėl to pesimistiška ir sykiu optimistiška. Krikščioniškoje istorijos sampratoje žuvimo nuotaika yra daug gilesnė kaip fatalistinėje kultūros filosofijoje — Ibn Chalduno, Giambattista Vico arba Oswaldo Spenglerio. Šie mąstytojai vieno kultūros tipo žuvimą grindžia organišku jo ryšiu su kraštovaizdžiu, jo gamtinių jėgų išsekimu. Pasenimo dėsnis, kuris yra visoj gamtoj, pagal šią teoriją, valdo ir kultūrą. Dėl to kultūros vyksmas visai nepriklausomas nuo žmogaus valios. Jis artinasi į galą, kaip kiekvienas organizmas artėja į savo neišvengiamą natūralią mirtį. Tuo tarpu krikščionybė supranta istorijos eigą kaip iš esmės vykumą dvasios, kurios srityje nėra nei apvytimo, nei pasenimo. Jei betgi istorija prieina galą, tai tas galas nėra vidinių jėgų išsekimas, t. y. ne imanentinis išsekimas, o apsisunkinimas nusikaltimu, kurių žmogus padaro ir jo nepanaikina gailesčiu ir atgaila. *Istorinis vyksmas krikščionybės šviesoje yra bendras žmogiškosios laisvės ir dieviškosios Apvaizdos aktas.* Jei vieną dieną šis vyksmas sudūžta, sugriūva, dalis žmonių galutinai nususuka nuo Dievo, tai tik dėl to, kad žmogiškoji valia apsisprendžia prieš Dievą, ir šitas apsisprendimas mėgina objektyvuotis istorijoje. *Istorijos drama yra žmogiškosios laisvės drama.* Šios dramos atomazga yra pesimistinė, tačiau ne ta prasme, kad žmogus negali išvengti ateinančio galo, bet kad žmogus pats jį paruošia savo laisvu ir sąmoningu apsisprendimu. Negalima istorijos aiškinti Šviečiamajo amžiaus optimizmo prasme ir jos eigą suvokti kaip nuolatinį žengimą į tobulybės būvį.

Tačiau krikščionybė sykiu skelbia antgamtinės gėrybės galutinę ir amžiną pergalę prieš žemės piktašias jėgas ir galybes: „Mirties daugiau nebebus; nei dejavimo, nei šauksmo, nei skausmo nebebus daugiau" (*Apr 21, 4*). „Nebebus daugiau jokio prakeikimo" (*Apr 22, 3*). Senasis dangus ir senoji žemė praeis, bet viskas bus perpavidalinta, perkeista, ir iš to kils „šventasis miestas, naujoji Jeruzalė, nužengianti iš dangaus nuo Dievo" (*21, 23*), kuri nebus reikalinga nei saulės, nei mėnesio, „nes Dievo skaistumas ją apšvietė" (*21, 23*). Šia prasme krikščioniška istorijos samprata yra daug optimistiškesnė kaip Šviečiamajo amžiaus pažangos teorija, kuri gali kelti gražias viltis, bet negali nei jų pateisinti, nei juo labiau įvykdyti; tai teorija, kurią Berdiajevas pagrįstai vadina „ateities sudievinimu praeities ir dabarties sąskaita". Visa istorija

virsta, pagal šią teoriją, būsimo palaimos momento auka. „Visos generacijos,— sako Berdiajevas,— reikišiasi tik-tai kaip priemonės šiam palaimingam gyvenimui vykdyti, šiai laimingai išrinktųjų generacijai, kuri turės įžengti į mums nežinomą ir svetimą ateitį“. Visa, kas prieš tai įvyksta, šioje istorijos filosofijoje neturi nuosavos reikšmės ir jokios savaimingos vertės: tai tik priemonė ir įrankis ateinantiems. Jei laikysi pažangos teoriją istorinio vyksmo išgelbėjimu nuo beprasmiškumo, kuris yra taip aiškiai išreikštas sename pagoniškame laikų eigos rate, tai ji išgelbsti žmonijos tik *vieną* dalį, tik tą būsimąją generaciją ir kultūrą, kuri stovi pačiam gale. Visa praeitis tuo tarpu neišgelbstimai žūsta. Jei krikščionybė pažada mums nudžiovinti „kiekvieną ašarą“ (*Apr 21, 4*), tai pažangos teorija rūpinasi tik *paskutine* generacija. *Prieš krikščionybės visuotinį išganymą stovi Šviečiamojo amžiaus dalies išganymas*. Bet „nėra jokio išvidinio pateisinimo likimui tokios generacijos, kuri turėtų pasirodyti viršūnėje ir kuriai turėtų būti paruoštas išganymas ir laimė, taigi tokios generacijos likimą daryti geresnį prieš kitas generacijas, kurioms tenka tik skausmas, kančia ir netobulumai. Joks ateinantis tobulumas negali atpirkti buvusių giminių visų kančių“. Pažangos teorija išsirutulioja pati kaip apgaulinga viltis, kuri negali įjungti viso, kas gyva, į amžinojo gyvenimo tikslus. O be to bet kuris optimizmas daros tuščias. Iš kitos pusės, kaip Berdiajevas teigia, pažangos filosofija negali *išspręsti laiko problemas*. Kad išsigelbėtų iš praeinamybės — o tai yra laiko esmė,— krikščionybė nugali patį laiką ir perkelia žmoniją į amžinybę, kuri yra tąsa — trukmė (*duratio*), bet ne praeinamybė. Tačiau kuo galėtų pažangos teorija savo „palaimintąją generaciją“ apsaugoti nuo praeinamybės, jei ji supranta tobulybę kaip būvį šiapus? Žmogiškasis buvimas žemėje yra pats laikinumas. Krikščionybė kaip tik tai skelbia. Apreiškimo vaizduojamame gyvenime anapus žmogaus amžinoji *esmė* randa taip pat amžiną pasireiškimą *buvime*.

Šia prasme krikščioniška istorijos samprata iš pagrindų yra *optimistiška ir skelbianti gyvenimą*. Ji nelieka ištikima žemei, bet tik šiai neperkeistai, praeinamai, pik-tai žemei. Ji skelbia betgi *naują žemę* (plg. *2 Pt 3, 13; Apr 21, 1*), kuri kyla ne kaip gamtinės raidos ir tobulėjimo galutinė išdava, bet kaip dovana iš viršaus, Dievo kūrinys, malonė. Krikščioniškos istorijos sampratos opti-

mizmas remiasi ne tik žmogiškojo genijaus kūrybine galia, bet remiasi iš esmės Dievu, Kūrėju, kuris žmogų „viesoje jo didybėje nuostabiai sukurs ir dar nuostabiau atnaujins“. Pagoniškasis prometėjizmas, kuris davėsi vėl pastebimas Šviečiamųjų laikų, krikščionybėje yra pakeičiamas *religiniu* žmogaus nusistatymu iš atžvilgio į ateitį. Tuo istorija tampa visuotiniu religiniu aktu, sukurtojo žmogaus išpažinimu ir sykiu „rorate“, šauksmu į galutinį egzistencinį išganymą.

3. ANTIKRISTO SAMPRATA

Kadangi istorija yra skirties laikas, tai ji išryškina savo eigoje ne tik rolę Kristaus, bet sykiu ir jo priešininko, kurį Šv. Raštas ir krikščioniškoji tradicija pažymi *antikristo* vardu. Antikristas stovi priešais Kristų kaip istorinė jėga, kuri jį atmeta, prieš jį be pertraukos kovoja ir jo istorinius darbus nuolat žaloja. Paslaptینگame Apreiškime minimi du žvėrys (*13, 1–11*), didžioji paleistuvė, „kuri sėdi ant daugelio vandenu“ (*17, 2*), didysis Babilonas (*18, 2*), slibinas ir senasis žaltys (*20, 2*) yra ne kas kita kaip simboliai istorinių formų ir pavidalų, kuriuos laiko eigoje prisiėmė antikristas ir kuriais jis darė įtaką istoriniam gyvenimui. Jūrų žvėris „atvėrė savo nasrus piktžodžiavimui“ (*13, 6*) ir piktžodžiavo Dievo vardui per „keturiasdešimt du mėnesius“ (*13, 6*). Žemės žvėris „darė didelių ženklų, taip kad net ugnį iš dangaus nužengdino žemėn“ (*13, 13*); pirmojo žvėries paveikslas darosi gyvas taip, kad jis kalba ir užmušinėja tuos, kurie jo negarbina (*13, 15*). Su didžiąja paleistuve „žemės karaliai“ paleistuvauja, apdovanoja ją „auksu, brangakmeniais ir perlais“ ir svaiginasi su ja Kristaus šventųjų ir liudytojų krauju (*17, 2–6*). Iš didžiojo Babilono, šio puošnaus pasaulio miesto, turtėja pirkliai ir tampa „žemės kunigaikščiais“ (*18, 23*); pats miestas savo burtais nuodija visas tautas ir susiteršia krauju „pranašų ir šventųjų, ir visų, kurie yra nužudyti žemėje“ (*18, 24*). Istorija taigi yra kupina antikristinių pastangų ir darbų. Ji yra tikrasis veiksmo laukas ne tik Kristui, bet ir jo priešininkui.

Tam tikrą antidievišką charakterį galime pastebėti jau ir gamtos pasauly. Ana visuotinė harmonija ir nuostabus tikslingumas, kuriais stebimės ypačiai gyvajame pasauly, čia šen, čia ten yra lyg kokios juodosios rankos iškreipta ir sužalota. Kažkoks piktas planas prasiveržia iš kai kurių

pasaulio dėsnių. Kažkoks pasityčiojimas ir juokas nuskamba protarpiais kosmo simfonijoje. Yra gamtoje dalykų, kurie yra suplanuoti ir įvykdyti išjuokti Dievo kūrybai, tai kūrybai, apie kurią kitados buvo pasakyta, kad ji esanti net „labai gera“ (*Pr 1, 13 ir 31*). Žmogaus protas neranda į tai tikro atsakymo. Tačiau Apreiškimo šviesoje šitie nevykę gemalai ir nevykę pavidalai, šitie sukarikatūrinimai ir išjuokos gamtoje yra visiškai suprantami. Šėtonas buvo nutrenktas į žemę ir su juo jo angelai (plg. *Apr 12, 9–12*). Jei prieš Dievą jie buvo kėlę balsą danguje, tai tęsia jie savo maištą ir žemėje ir puola viską, kas turi dieviškumo žymes. Nekaltoji ir pirmąkart geroji gamta buvo pirmoji jų auka. Ji buvo sudarkyta ir sužalota, iš jos buvo atimtas jos nekaltumas ir prigirdyta piktybės. Apreiškimas grasina sunaikinimu tiems, „kurie pagadino žemę“ (*II, 18*). Jei istorija, kaip sakyta, yra pirmiausia kultūros tapsmas, t. y. augantis gamtos apvaldymas dvasios kūrybine galia, tai žmogus savo veikimo sritį randa jau suterštą ir dėl to turi kovoti su šėtoniškuoju elementu jau savo paties veikaluose. Antikristas slypi žemiausiose žemiškojo buvimo plotmėse ir pats grauzia istorijos fizinę dalį.

Tačiau gamta yra nebyli ir pasyvi. Ji negali apsispręsti. Ji gali tik kentėti slibino siautėjimą ir dejuodama laukti, ligi ji bus išvaduota iš „praeinamybės pavergimo“ ir ligi bus pakelta į pirmą pradžę „Dievo vaikų laisvę“. Gamta tėra tik objektas velnio smūgiams. Ji tesigina tik savo atkakliu sugebėjimu kentėti. Tuo istorija duoda tiesioginį ir aktyvų atsakymą į senojo žalčio siekimus. Žmogus kaip tikrasis istorinės egzistencijos nešėjas nėra pasyvus objektas, o yra sykiu ir vienas iš veikėjų: draugas arba priešininkas. Prieš slibino ir jo angelų pastangas jis išstato ne tik savo prigimtį, bet ir savo laisvą bei sąmoningą dvasią. Bet laisvoji dvasia apsisprendžia — ir ne visada šitas apsisprendimas yra teigiamas Dievo ir Kristaus atžvilgiu. Gamta niekada negali nuo Dievo atkristi ir išganymo vilties (laukimo) prarasti. Savo regimojo dieviškumo konkrečiuose reiškiniuose ji gali būti apiplėšta tik kieno kito, bet niekad negali būti padaroma bedieviška. Tuo tarpu prieš dvasią stovi abidvi galimybės atviros: *teigiama*, arba apsisprendimas už Dievą ir Kristų, ir *neigiama*, arba apsisprendimas prieš Dievą ir Kristų. *Neigiamoji galimybė yra kaip tik kelias, kuriuo antikristas randa įėjimą į Istoriją*. Slibinas, savo sudarytu gamtos su-

trikimu pasityčiojęs iš Dievo kūrybos, mėgina istorijoje po Kristaus pašiepti atpirkimą ir jį padaryti beprasmi.

Savo eigoje istorija tampa ne tik dievažmogiškumo apsimėškimu, Kristaus kūno išsiskleidimu laike ir erdvėje, bet sykiu ir bedievybės pasireiškimu aštriausia forma, civitas diaboli objektyvacija žemėje. Prieš kūnu tapusių ir per Bažnyčią nuolatos veikiančių Logą pakyla jo priešininkas, jo neigėjas nuo pat pradžios ir mėgina visą žmonišios istorinių buvimą įtraukti į savo neigimo plotą. Istorija yra ne tik gesta Christi per homines, bet ir *gesta diaboli per homines* (velnio darbai per žmones). Antikristas rodo ne kaip atsitiktinis istorinio vyksmo reiškinys, bet kaip jo sudedamoji dalis, kaip dvasios neigiamojo apsisprendimo įvykdyta galimybė, kaip istorinių objektyvacijų bedieviškas pavidalas visose gyvenimo srityse. Pagristai Berdiajevas tvirtina: „Antikristas yra istorijos metafizikos problema“, tiksliau sakant, *istorijos teologijos*, nes nei istorijos mokslas, nei istorijos filosofija negali nieko pasakyti apie antikristą. *Tik Jėzaus Kristaus pasirodymas žemėje apreiškė jo priešininką.* Ir juo regimesnis yra šis jo pasirodymas Bažnyčioje, juo regimesnis daros ir antikristas. Ir kada bus antrasis laikų prisipildymas ir bus paskelbtas antrasis Kristaus atėjimas, tada pasirodys ir antikristas savo didžiausiamė įtūžime. „Kaip mūsų Viešpaties pirmasis atėjimas,— sako J. H. Newmanas,— turėjo savo pirmataką, taip ir antrasis turės. Pirmasis buvo „daugiau nei pranašas“—šventasis Krikštytojas. Antrasis bus daugiau nei Kristaus priešininkas: jis bus pats šėtono paveikslas, baisus ir neapkęstinas antikristas“.

Kas yra betgi patsai antikristas? Kas yra jo esmė? Į tai labai aiškų atsakymą duoda šv. Jonas: „Tas yra antikristas, kuris išsigina Tėvo ir Sūnaus“ (1 J n 2, 22); kitoj vietoj: „Kiekviena dvasia, kuri neišpažįsta Kristaus, yra ne iš Dievo. Tai yra dvasia antikristo“ (4, 3). Pranašų nurodymą randame šventojo antrajame laiške: „Daug suvedžiotųjų,— rašo jis,— išėjo į pasaulį, kurie neišpažįsta, kad Jėzus Kristus yra atėjęs kūne. Toks žmogus yra suvedžiotojas ir antikristas“ (2 Jn 7). Šv. Jono žodžiai aiškiai nusako: *antikristinės dvasios esmė yra Kristaus dievažmogio pilnatvės atmetimas.* Kristus yra tikras Dievas ir tikras žmogus. Jis yra hipostatinė visuma. Kas paneigia šios visumos vieną dalį — „atskiria Jėzų, solvit Jesum“, kaip Vulgata tą vietą išverčia (1 Jn 4, 3), suardo savo asme-

nybę ir tuo būdu tampa antikristu. *Antikristas yra visur, kur tik Kristus yra kaip nors suklastotas*. Nesvarbu, ar šis suklastojimas yra pareikštas filosofija, ar menu, bendruomeniniu gyvenimu ar tik atskiro asmens nusistatymu. Kur tik jis pasirodo, ten jau yra ir antikristas. *Antikristas yra suklastoto Kristaus objektyvacija*. Jis yra „niekšybės paslaptis“, kuri kaip tik veikia prieš Kristų (*plg. 2 Tes 2, 6*). Šia prasme antikristas yra tiek pat senas, kaip ir pati istorija. Dar daugiau: jis buvo įjungtas jau ir istorinio vyksmo prologe danguje. Jei Liuciferis atsisakė dieviškąjį Logą gerbti ir jam tarnauti dėl to, kad pastarasis buvo skirtas tapti žmogum, kaip tai moko Duns Scotus, tai Liuciferis savaime virto Kristaus priešininku iš pat pradžių. Bet kuris kitas Žmogaus Sūnaus istorinis paneigimas esmėje yra ne kas kita kaip tęsinys ir plėtojimas ano pirmapradžio paneigimo, kuris įvyko danguje.

Yra galima taip pat, kad šis bendras neigiamasis nusistatymas Kristaus atžvilgiu istorijos gale, kada dieviškosios ir demoniškosios galios bus ypatingai ryškios, gaus *asmeninę* išraišką. Šv. Raštas patsai duoda pagrindo taip aiškinti. Kai šv. Paulius įspėjo tesalonikiečius dėl tikėjimo greitai Viešpaties atėjimu, jis nurodė kaip tik į antikristą kaip į artėjančio istorijos galo ženklą: „Pirma turi ateiti atpuolimas ir būti apreikštas nuodėmės žmogus, prapulties sūnus, kurs yra priešininkas ir keliasi ant viso, kas vadinama Dievas ir kas yra garbinama, taip kad jis sėsis Dievo šventnamyje ir rodys save, lyg jis būtų Dievas“ (*2 Tes 2, 3–5*).

Jei žemiškoji istorija, kaip jau sakyta, yra nuolatinis piktybės augimas, tai nėra negalima, kad šita piktoji galybė susitelktų į vieną punktą ir kaip žmogiškasis asmuo triumfuotų savo *ypatinga* pergale, ir tokiu būdu gautų tam tikrą „išikūnijimą“ kaip Dievo išikūnijimo pamėgdžiojimą. Šia prasme ir Solovjovas regi paralelę tarp Kristaus ir antikristo kaip tarp dviejų *asmenų*. Kristus, pagal jį, yra asmeninis savo rūšies vienintelis gėrybės išikūnijimas. Antikristas yra panašiai asmeninis savo pilnybe ir atbaigtumu piktybės išikūnijimas. Jis pasireiškia kaip Liuciferio neapykantos nešėjas prieš dieviškąjį Logą ir sykiu prieš visa, kur tik Logas apsireiškia. Jei istorija prieš Kristų buvo ilgas pasiruošimo laikas *Dievažmogiui* pasirodyti, tai istorija po Kristaus yra pasiruošimas prieš *velniažmogį*. *Antikristo pasirodymas asmens pavidalu būtų Liuciferio pasityčiojantis atsakymas į jam kitados apreikš-*

tą dieviškojo Logo tapimą kūnu. Čia yra teologinė prasmė tų spėjimų, kuriuos randame visų amžių krikščioniškoje literatūroje ir kurie visados mums duoda mintį, jog antikristas kaip asmuo užims šio pasaulio sostą. Kadangi antikristas, kaip tuojau matysime, visur ir visada pamėgdžioja Kristaus darbus, šie spėjimai juo labiau daros pagrįsti.

Butų betgi klaida, net pavojus antikristą suprasti tik kaip piktybės pasireiškimą *asmens* pavidalu ir visą kovą prieš Kristų matyti tik šios nuostabios asmenybės smūgiuose. Būtų klaida taip mąstyti ir taip veikti, lyg antikristas būtų tik paskutinės epochos reiškinys ir lyg visa istorija būtų laisva nuo jo įtakos. Jei Apreiškimas ir duoda atramos aiškinti antikristą *taip pat* kaip asmenį, tai Apreiškimas nurodo taip pat, kad *antikristas yra nuolatiniškos istorijos reiškinys*. Šv. Paulius tai išreiškia visai aiškiai sakydamas: „Niekšybės paslaptis jau veikia; tiktai kad tas, kurs dabar laiko, laikytų iki bus šalin atimta. Tada apsiireikš anas neteisisusis" (2 Tes 2, 7). Kitaip kalbant, antikristas yra Dievo lėmimu prilaikomas. Istorijos gale jis apsiireikš kaip bedievis, tačiau šiame apsiireiškime nebus nieko nauja, tiktai neišmatuojamas sutelkimas senų ir istorijoje nuolatos veikiančių piktybės jėgų. *Antikristas kaip asmuo tebus tik amžinos antikristinės dvasios labiausiai subrandintas vaisius*. Atrodo, kad šv. Jonas tvirtina tą patį: „... ir kaip girdėjote, kad ateina antikristas, taip ir dabar pasidarė daug antikristų" (1 J n 2, 18), o kiek toliau: „Daug netikrų pranašų įėjo į pasaulį", ir dvasia, kuri neišpažįsta Jėzaus, yra „iš pasaulio" (4, 2—4). Tiesa, šv. Jonas guodžia krikščionis tuo, kad Kristus, kuris gyvena mumyse, yra „didesnis kaip kurs yra pasaulis" (4, 5). Tais žodžiais betgi pripažįsta jis aiškiai, kad *priešininkas pasaulyje jau veikia*.

Nuostabiausia betgi yra, kad šv. Jonas ir šią nuolatos veikiančią antikristinę jėgą laiko pasaulio istorijos *paskutinės* valandos ženklų. Jis rašo: „Vaikeliai, tai yra paskutinė valanda. Ir kaip girdėjote, kad ateina antikristas, taip ir dabar pasidarė daug antikristų; iš to ir žinome, kad tai yra paskutinė valanda" (1 J n 2, 18—19). Kristaus pasirodymas žemėje apreiškė, kaip sakyta, ir jo priešininką konkrečiame žmogiškame buvime. Tačiau tuo istorija savo kelią ir pasuko į savo galą. Jei amžiai prieš Kristų galėjo didžiulotis, kad jie skubėjo į žemiškojo laiko centrą, į Logo tapimą kūnu, tai amžiams po Kristaus

nelieka nieko kito kaip tekėti į antrąjį Kristaus atėjimą, t. y. į *baigmę*. *Istorijos paskutinė valanda yra prasidėjusi su Kristaus dangun išžengimu*. Pasirodymas daugelio antikristų, netikrų pranašų, Kristų paneigiančių dvasių yra kaip tik ženklas, kad iš esmės lieka nedaug laiko, iki galutinai atsiskleis gėrybė ir piktybė. Dėl to ir antikristinių galybių veikla dabar tapo daug intensyvesnė ir regimesnė nei laikais prieš Kristų. Pagoniškoje istorijoje slobinai mėgino valdyti žmogų per jo fizinę prigimtį. Kūno apsidimas buvo pagrindinė šio valdymo forma. Senasis antikristas reiškėsi daugiau tik kaip jėga be Dievo, valdanti gamtą. Krikščioniškoje istorijoje tuo tarpu žaltys puola labiausiai dvasinę žmogiškojo buvimo sritį, nes ji per krikšto sakramentą yra tapusi Švenčiausios Trejybės buveine. Naujasis antikristas prisiima dvasinį pavidalą ir tampa tuo būdu istorine galybe. Jis palieka „gamtos dykumų vietas“ ir eina į kultūrą, į filosofiją, meną, valstybę, ūkį ir apsėda šias sritis ne mažiau, kaip jis kitados rūpinosi apsėsti žmogaus kūną. Kaip anksčiau velnias darė nuostabių dalykų per žmogaus fizinę prigimtį, taip dabar jis daro „didelius ženklus ir stebuklus“ (*Mt 24, 24*) dvasiniame pasaulyje, „kad būtų suklaidinti (jei tai būtų galima) net išrinktieji“ (*24, 25*). Krikščioniškasis žmogus nebėra gamtos žmogus. Dėl to, kad antikristas nebėra tik gamtos jėga, Jis šiandien veikia ne kaip medicinas ar magikas, bet kaip filosofas, menininkas, politikas, valstybininkas ar ūkio vadovas. Dvasių skirtis yra dėl to svarbiausias, nors ir sunkiausias uždavinys istorijos periode po Kristaus.

„Trijų pasikalbėjimų“ pabaigoje pasikalbėjimo dalyviai konstatuoja, kad visa esą aptraukta kaip koku plogu neapčiuopiamu šydu. Trūksta visiško aiškumo — ir tai ne tik danguje, bet sykiu ir sieloje. Slypi kažkoks nerimas ir taip pat blogas nujautimas ore; ir tai esąs ne tik ženklas, kad žemė paseno ir mūsų išvalgumas susilpo, bet ir tai, kad piktoji galybė veikia. Velnio uodega miglom apipūtusi Dievo žemę. *Aptemimo pajautimas yra pažymėtinas istorijos eigai*. Piktybės persvara aptraukia visa kaip koku šydu, ir mūsų žvilgsnis negali niekur rasti grynų vertybių. Žemės sugedimas, apie kurį kalba šv. Jono Apreiškimas (plg. *11, 18*), eina vis toliau, žmogus atsiveria nuodėmei vis aiškiau, niekšybės paslaptis veikia vis plačiau. Antikristas pasireiškia „visokia jėga, melagingais ženklais ir stebuklais, ir visokiu neteisybės suve-

džiojimu" (2 *Tes* 2, 9). Kristaus atpirkta istorija nepriims „meilės tiesai“, dėl to Dievas pasiunčia jai „veiklų paklydimą, kad tikėtų melu“ (płg. 2 *Tes* 2, 12). Istorija eina keliu, kuris neišvengiamai baigsis visuotiniu sudužimu. „Istorijos drama,—sako Solovjovas,—yra suvaidinta, belieka tik epilogas. Žinia, ji gali išsitęsti į penkis aktus kaip ir Ibsenui; gali būti pasaulio scenoje dar daug nesąmonių priplepėta ir pridaryta, bet drama jau seniai surašyta iki galo, ir nei žiūrėtojams, nei vaidintojams nėra laisvės joje ką nors pakeisti“. Solovjovas mėgina antikristo esmę išaiškinti vieninteliu ir labai paprastu posakiu: „Ne viskas auksas, kas auksu žiba“. Antikristas turi pakankamai žibėjimo, bet „jokios tikrosios jėgos“. Tas žibėjimas apakina žvilgsnį ir suvedžioja dvasią. Tai yra antikristinės galybės tvirtybė. Dėl to tiksliau ištirti antikristinius reiškinius žmogaus istoriniame buvime yra iš naujo kiekvienos epochos krikščioniškasis reikalavimas. Šį apgaulingą žibėjimą nunuoginti ir antikristo klastojimus visose gyvenimo srityse išvilkti aikštėn yra šios studijos tolimesnių skirsnių uždavinys.

II

ANTIKRISTINES DVASIOS ŽENKLAI

I. SAVIMEILĖ

Antikristo vaizdas Solovjovo pasakojime yra gana ryškus. Sis didis rusų mąstytojas, kuris buvo sykiu ir poetas, stengėsi nupiešti Kristaus priešininką ligi pat smulkių jo bruožų. Tarp jų esama tokių, kurie antikristinei dvasiai yra esminiai ir pro kuriuos kaip tik prasi-veržia jos gelmė. Jų tad sklaida ir nuves mus į šios dvasios sąrangą ir į jos apraiškas žmogaus gyvenime.

Solovjovo antikristas anaipol nebuvo ateistas. „Savo didžios dvasinės stiprybės sąmonėje jis visados buvo įsitikinęs spiritualistas, ir aiškus jo protas nurodė jam tiesą to, ką jis turi tikėti, būtent: gėrį, Dievą, Mesiją“. Bet čia pat Solovjovas pastebi, kad „tatai jis tikėjo, bet mylėjo tik save patį“. Kitaip sakant, *antikristo tikėjimas ir meilė buvo persiskyrę*. Protas ir širdis ėjo šio padaro būtyje skirtingomis kryptimis. Turėdamas stiprią suvokimo galią, jis negalėjo Dievo neigti, nes tik neišmanėlis sako, kad Dievo nėra (plg. *Ps 13, 1*). Kiekvienai protingai dvasiai Dievo buvimas yra toks aiškus, kad ji jokių atveju jo neigti negali. Ir juo protas yra stipresnis, juo ateizmo pavojus yra mažesnis. Tarp grynujų dvasių ateistinio nusiteikimo visiškai nėra. Net patys „velniai tiki ir dreba“ (*Jok 2, 19*). Tačiau vienas yra dalykas protu Dievą rasti, o visai kitas Jį savo širdimi pripažinti ir mylėti. Solovjovo antikristas Dievo neneigė. Jį tikėjo. Tikėjo net Dievo Siųstąjį. Tačiau jis mylėjo tik save. Solovjovas prasmingai pastebi, kad antikristas „tikėjo Dievą, bet savo sielos gelmėse nenorėdamas ir nesusivokdamas jis laikė save aukštesniu už Jį“.

Pastaba labai reikšminga. Savimeilė atsuka žmogaus žvilgį nuo būties į save patį. Viskas čia susitelkia aplinkui patį savimylą. Todėl nenuostabu, kad savimeilės nešamas padaras visai nejučiomis pasikelia į pačias būties

viršūnes ir mėgina statyti savo sostą viršum žvaigždžių. Be abejo, šis kėlimasis yra tik psichologinis. Jis yra tik nuotaika ir tik pergyvenimas. Ontologinės galios savimeilė neturi, ir iš kūrinijos srities ji nė vieno neišvaduoja. Niekas nevirsta Dievu, mylėdamas save patį. Tačiau žmogaus nukreipimas nuo būties į save patį keičia visą žmogaus gyvenimą. Savimeilinis veiksmas yra griežtas posūkis būties kelyje. Tai posūkis, kuris išskelia kūrinio širdyje norą laikyti save aukštesniu už Dievą. Bet drauge tai posūkis, kuris nutremia kūrinį į grynujų padarų eiles. *Savimeilė yra posūkis nebūties linkui.*

Šventoji Avilos Teresė apie velnią yra pasakiusi: „Vargšas, *jis nemyli!*“ Šiuo posakiu ji išreiškė pačią giliausią velnio esmę. Velnias yra tasai, kuris nemyli. Jis nemyli nei Dievo, nei žmogaus, nei daikto. Ir šia savo žyme jis yra pats didžiausias Dievo neigimas. Šventasis Jonas ir savo evangelijoje, ir savo laiškuose nenuilstamai kartoja, kad *Dievas yra meilė* ir kad panašumas į Dievą bei dalyvavimas Jo būtyje kyla tik iš meilės. „Kas nemyli, tas nepažino Dievo“ (1 J n 4, 8). Ir priešingai, „kas pasilieka meilėje, pasilieka Dievuje ir Dievas jame“ (4, 16). Meilės praradimas yra Dievo praradimas, ir meilės turėjimas yra žmoguje gyvenančio Dievo ženklas.

Todėl nemylinti būtybė yra išsijungusi iš dieviškojo gyvenimo: nei Dievas negyvena joje, nei ji Dievuje. Ji gali Dievą tikėti ir net drebėti prieš Jo galybę. Tačiau neturėdama meilės, ji neturi egzistencinio ryšio su Dievu. Dievas jai yra tik jos būties priežastis, tik absoliutinė jėga, kurios veikimu ji yra kilusi ir kurios sprendimu ji išsilaiko. Tačiau Dievas jai nėra Asmuo, kuris ją prakalbintų ir kuriam ji atsakytų. *Meilės praradimas yra Dievo asmeniškumo praradimas.* Tai praradimas santykio su Dievu. Tai praradimas *religijos* giliausia šio žodžio prasme, nes religija visados yra dviašmenis santykis. Nemylinti būtybė su Dievu nesantykiuoja. Ji tik sykiu su Dievu *būna*, kaip padaras būna sykiu su savo priežastimi. Jeigu tad velnias nemyli, tuo pačiu jis yra pats didysis Dievo neiginys, nors savo protu jis Dievą tikėtų ir drebėtų. Tačiau kodėl velnias nemyli? Kaip ši nemeilė yra atsiradusi demoniškoje būtyje?

Velnias nemyli todėl, kad jis myli tik save patį. Meilė ir savimeilė išskiria viena kitą. Tai dvi jėgos, kurios eina Priešingomis kryptimis. Meilė visados yra išsiveržimas iš savęs. Kas myli, tas stato save šalia savęs, perkelia save

į kitą, guldo savo gyvybę už kitą. *Meilė iš esmės yra jėga būties linkui.* Tai žvilgis tolyn nuo savęs. Tai šūksnis, ieškas atoliepio. Meilės pagrindas yra Dievo paveikslas mumyse. Būdami sukurti pagal Viešpatį, mes savaiame linkstame nuo savęs, linkstame į kitą, linkstame į savo Originalą. Dievas traukia mūsų būtį. Pačia esmine savo sąranga mes esame atgręžti į Jį ir nugręžti nuo savęs. Mūsų būtis visados žvelgia priekin. Ji yra apspręsta ne pasilikti savyje, bet save peržengti, įeiti į kitą ir būti kitame, nes šitame giliausiame *Kitame* kaip tik ir glūdi jos šaltinis, jos kilmė, jos modelis. Savo gyvybę laimi tas, kuris ją pražudo, vadinasi, ją atiduoda Kitam, nes šitame Kitame jis ją kaip tik įvykdo. Mūsų būtis įvyksta tik tada, kai būname drauge; būname ne savyje, bet Kitame ir ši Kitą įimame į save. *Būties subendrinimas yra kūrinis-kojo buvimo pagrindas ir sykiu jo pilnatvė.*

Įsivaizduokime tačiau atvejį, kada laisvas kūrinys savo paties valia save uždaro, nusigrįžta nuo kito ir savo žvilgį kreipia tik į save. Aną jėgą, kuri jį vedė būties linkui, jis pasuka savęs linkui. Meilę paverčia savimeile. Kas tuomet įvyksta? Ne kas kita kaip visuotinis paneigimas. Toks kūrinys visų pirma paneigia tai, kas yra šalia jo. Savimeilė virsta absoliutine tyła aplinkos atžvilgiu. Savimyla nebešaukia ir atoliepio iš kitų nebelaukia. Jo buvimas pasidaro uždaras. Jis nebebūna drauge. Jis būna vienas vienišas. Visa, kas yra šalia jo, jam nebetenka Gilesnės prasmės. *Savimeilė yra jėga atgal nuo būties.* Tai jėga į save. Bet kadangi Viešpaties paveikslas mus veda iš savęs, tai savimeilė savaiame virsta jėga, ardančia Dievo panašumą mumyse. Atkreipę savo žvilgį į save, mes susiduriame su Viešpaties paveikslo priešinga linkme ir turime pasirinkti: arba grįžti atgal į būtį, arba suardyti savyje Dievo panašumą. Savimeilės apspręsta būtybė pasirenka antrąjį kelią. Ji palieka Dievo paveikslą, palieka būtį ir eina į save. Ji sugriauna Viešpaties panašumą ir tuo būdu virsta Dievo priešginybe bei giliausiu Jo paneigimu. Žmogus gali būti tikras ir gilus ateistas tik savimeilės atveju, nes savimeilė yra pats griežčiausias Dievo atmetimas — ne protu, ne teorija, bet pačia savo būties linkme. *Savimeilė yra pilnutinis ateizmas.*

Velnio atveju šitoks griežtas posūkis kaip tik ir yra įvykęs. Atsisakęs tarnauti Viešpačiui, išgeidęs pakilti viršum žvaigždžių, ten pastatyti savo sostą ir būti panašus į Aukščiausiąjį, jis tuo pačiu paneigė meilę kaip jėgą

būties linkui ir pasirinko savimeilę kaip jėgą į save. Jis nusigrįžo nuo Dievo ir nuo visų kitų Dievo sukurtų būtybių. Savimeilė atkirpo jį nuo buvimo drauge su kitais bei kituose ir uždarė jį pačiame savyje. Velnias virto vienišiausia būtybe iš visų Dievo padarų. Jo paties būtis pasidarė jam kalėjimas. Jo egzistencija tapo visiška tyla ir kūrėjo, ir kūrinio atžvilgiu. Velnias nieko savo buvimu neprakalbina. Jo buvimas yra nebe dialogas, bet gilus, nepralaužiamas monologas: tai kalba tik su pačiu savimi. Savimeilė yra užčiaupusi jo būties lūpas bet kokiam šūksniui į lauką. Čia tad ir glūdi pagrindas, kodėl velnias nemyli. Jis nemyli todėl, kad yra pasirinkęs Dievui priešingą buvimo linkmę, suardęs savyje Dievo paveikslą, atsiskyres nuo kitų ir užsidaręs savyje. Jo nemeilė yra savaiminga jo savimeilės išplauka. Jis tiki Dievą, nes jis yra Dievo padaras, ir tai jis žino labai gerai. Dievo buvimas jam yra savaime aiškus. Bet savo būties kryptimi jis Dievą neigia taip, kaip joks ateistas negalėtų neigti. *Velnias yra pilnutinis bedievis kaip tik todėl, kad jis yra pilnutinis savimyla.* Jis taip pat žino, kad yra ir Viešpaties kūriniai, kurių jis nekenčia ir su jais kovoja. Bet savo nusigrįžimu nuo būties jis juos irgi neigia taip, kaip joks idealistas — metafizine prasme — negalėtų neigti. Velnias yra pilnutinis solipsistas irgi todėl, kad jis yra pilnutinis savimyla. Savimeilė padaro jį ir ateistu, ir solipsistu. Ji suardo jo santykius ir su Dievu, ir su pasauliu, užsklęsdama jį jo paties vienišoje būtyje.

Šiuo atžvilgiu Solovjovo pastaba, kad jo antikristas „mylėjo tik save patį“, turi nepaprastai gilią prasmę. Ji paaiškina, kodėl šis žmogus, nors ir tikėdamas gėrį, Dievą ir net Mesiją, vis dėlto virto velnio talkininku. Savim eilinis jo apsisprendimas atsuko jį nuo Viešpaties ir pakreipė linkme to, kuris taip pat nuo Dievo yra nusigrįžęs. Tarp antikristo ir velnio savimeilė sukūrė bendrą plotmę, kurioje juodu kaip tik ir susitiko. Solovjovas pasakoja, kad nors jo antikristas ir tikėjo gėrį, tačiau „visa reginti Amžinojo akis žinojo, kad šis žmogus lenkėsi pikto jėgai“. Tikėti gėrį reiškia ne ką kita kaip savo protu būti atviram tikrovei. Bet nusilenkti gėriui reiškia pačiam pasidaryti geru. O pačiam pasidaryti geru reiškia save atiduoti kitam, nes gėris yra *diffusivum sui*: jis plinta, išeina iš savęs ir save kitam perteikia. Gėris žmoguje yra meilė. Nusilenkti gėriui giliausia prasme reiškia mylėti. Tai padaryti gali tasai, kuris yra atsigrįžęs į būtį. Bet

to negali padaryti savimyla, kuris yra atsigrižęs į save. Štai kodėl Solovjovo antikristas nors ir tikėjo gėri, bet savo būties gelmėmis lenkėsi piktam, nes jame regėjo savo paveikslą, jame jautė stiprėjančią savimeilės jėgą, jėgą į save. Antikristo nusilenkimas piktajai galybei buvo ne jo silpnybės, ne jo aistros ženklas, bet ženklas antidieviškos jo buvimo krypties. Tuo jis priartėjo prie velniškojo buvimo; todėl velnias ir pasirinko jį savo talkininku kovoje su Dievu. Savimeilė tapo velnio vartais į žmogiškąją būtį.

Taip yra ne tik su Solovjovo antikristu, kuris čia yra tik simbolis visai istorijoje veikiančiai antikristinei galybei. *Kiekvienas antikristas išauga iš savimeilės, ir kiekviena savimeilė yra velniui kelias į istoriją.* Kiekviena savimeilė yra nusigrižimas nuo Dievo, Jo paveikslo sudarymas, Jo kūrybos paneigimas ir tuo pačiu bedieviškas veiksmas. Ji stiprina pasaulyje Dievo priešų veiklą. Ji veda žmogų į žvėries bendruomenę ir padaro jį jos nariu. Todėl kova su savimeile nėra tik asketinis, bet ir gilus ontologinis uždavinys. *Kova su savimeile iš tikrųjų yra kova su antikristu mummyse.* Tai kova už Dievo paveikslą, už dieviškąją mūsų buvimo linkmę, apsireiškusią meile, vedančia mus būties kryptimi.

Čia mes suprasime, kodėl savęs išsižadėjimas buvo pirmas reikalavimas, kurį Kristus paskelbė pasauliui. Visas Kalno Pamokslas yra pagrįstas išsižadėjimo mintimi. Nukreipti savo žvilgį į kitą — į Dievą ir į artimą, pamiršti save, neparodyti savęs, tiesiog paslėpti save, nesirūpinti savo reikalais atsidedant kitų tarnybai yra pagrindinė Kristaus pamokymų nuotaika. Kas gi yra reikalavimas, gavus smūgį į vieną skruostą, atsukti užpuolinkui ir kitą, jeigu ne įsakymas užgniaužti savyje pašokusį pyktį, vadinasi, peržengti patį save? Kas gi yra įsakymas mylėti priešus ir gera daryti tiems, kurie mūsų nekenčia, jeigu ne nurodymas, kad šitoks atsidėjimas kitiems padaro mus vaikais „Tėvo, esančio danguje“ (*Mt 5, 45*), vadinasi, sudieviną mūsų būtį? Kas gi yra reikalavimai duodant išmaldos netrimituoti, meldžiantis nestovėti gatvių kampuose, pasninkaujant neperkreipti savo veido, jeigu ne įsakymas paslėpti save nuo žmonių akių ir atsiskleisti tiktai Dievui? Kas gi yra reikalavimas nekrauti sau turtų žemėje, nesirūpinti savo valgiu ir apdangalu, jeigu ne pastanga pasukti žmogui žvilgį nuo savęs

Dievo linkui? Savimeilė yra didžiausia žmogaus pagunda. Jos pergalėjimas turi būti didžiausias žmogaus rūpestis.

Kristus todėl ir kreipia žmogaus dėmesį į šį pergalėjimą ir aštrina jo dvasios žvilgį, kad jis atidžiai stebėtų savimeilės apraiškas ir nesiduotų jų apgaunamas. Savimeilė ne sykį yra panaši į meilę, kaip žvėris yra panašus į Avinėlį. Ji slepiasi po teisingumu, po gerais darbais, po pasninku, po apsirūpinimu, po išmalda, net po malda. Ji teisinasi reikalu veikti, kurti, ugdyti, globoti. Ji apsisvelka religijos apsiaustu, kad lengviau galėtų palaidoti pačią religiją. Juk ir Solovjovo antikristas buvo skaisčius, susilaikas, geradaris, uolus kitiems patarnauti bei padėti. Tai buvo „žmogus nesuteptos dorovės“. Greičiausiai jis nebuvo pažeidęs nė vieno iš dešimties Dievo įsakymų. Tačiau jis nemylėjo nei Dievo, nei artimo ir .tuo būdu sulaužė patį didžiausią įsakymą, kuriuo „remiasi visas įstatymas ir pranašai“ (Mt 22, 40). Kalno Pamokslu Kristus kaip tik ir norėjo atskleisti savimeilės apgaulės. Jis norėjo įspėti žmogų nuo visų tų viršinių pavidalų, kuriuose meilė yra mirusi ir kurie todėl virsta tik pinklėmis žmogiškojo buvimo kelyje. Krikščioniškasis išsižadėjimas yra savimeilės pergalėjimas ir sykiu meilės stiprinimas. Tai stiprinimas dieviškumo žmoguje, ir tuo pačiu tai pagrindinė priemonė kovai su antikristinėmis užmačiomis. Išsižadėjimas yra jėga, kuri žmogų veda Dievo linkui ir jį padaro Avinėlio bendruomenės nariu. Tai yra *religinė jėga iš esmės*. Jos pagrindas glūdi pačioje žmogaus būtyje. Išsižadėti savęs juk reiškia būti kitam ir kitame, *būti drauge*, vadinasi, būti taip, kaip Dievas žmogų yra apsprendęs.

Išsižadėjimo apraiška yra *meilė*. Ji, kaip sakėme, yra jėga būties linkui: jėga iš savęs į kitą. Todėl žmogus, kuris savęs išsižada, kuris savo žvilgį nukreipia į kitus, savaime prie jo pasilenkia, jį globoja, juo rūpinasi ir jam padeda. Tai ir yra krikščioniškoji *caritas*. Tačiau ji yra ne tik viršinis elgesys, ne tik viršinė pagalba, bet ir gilus kito kaip savęs įvykdymo lauko pergyvenimas. Kitam galima padėti ne tik iš meilės, bet ir iš savimeilės. Solovjovo antikristas kaip tik ir yra toks savimeilinis žmonių draugas bei geradaris. Jis gelbsti žmones ne dėl to, kad juos laikytų savo broliais Viešpatyje, kad juos pergyventų kaip erdvę, kurioje jis vykdo savo būtį, ryškindamas savyje Dievo paveikslą, bet dėl to, kad žmonės jam yra priemonė jo savimeilei patenkinti, kad jie, jo

sušelpiti bei pagelbėti, jį garbina, jam dėkoja, jį laiko savo vadu ir valdovu. Gerais savo darbais antikristas jaučiasi išskylęs aukščiau už žmones, juos valdąs, regis juos suklupusius prie jo kojų. *Antikristinė caritas savi-meilės ne tik nepergali, bet ją iškelia ligi aukščiausio laipsnio, nes artimą paverčia geradariu vergu.* Tik tada, kai artimas yra pergyvenamas kaip už mus aukštesnis, kaip mūsų vidinis pašaukimas, kaip nešėjas to paties Dievo paveikslo, tik tada viršinė jam pagalba virsta krikščioniškosios caritas apraiška ir mus pažymi Dievo ženklu. Tik tada jis įvykdo mūsų išsižadėjimą Kristaus reikalaujama prasme.

Šis vidinis nusistatymas, žmogaus dieviškumo pergyvenimas kaip tik ir atskiria krikščioniškąją caritas nuo antikristinės pagalbos. Pagelbėti žmogui dabartiniu metu beveik mada. Įvairiausios tautinės ir tarptautinės draugijos lenktyniuoja tarp savęs šia pagalba. Žvėris dailina savo ragus, kad būtų kuo panašiausias į Avinėlį. Ir daugelis esti suvedžiojamas šio panašumo. Daugelis tiki, kad dalis šių draugijų iš tikro dirba artimo meilės darba. Tuo tarpu esmėje jos priklauso antikristinės pagalbos sričiai, nes joms stinga žmogaus dieviškumo pergyvenimo. Jos žiūri į savo šelpiamuosius ir globojamuosius kaip į pajungtuosius, kaip į nupirktuosius už duonos kąsnį. Paviršium žiūrint, ši geradarybė yra panaši į krikščioniškąją caritas, ir medžiaginiu atžvilgiu ji padaro ne sykį žymiai daugiau negu krikščionys.

Tačiau dvasia, kuri šią geradarybę ugdo bei palaiko, yra iš esmės kitokia. Kristus liepia gera daryti tam, kad žmogus išeitų iš savęs, kad palaikytų savyje kryptį į būti, kad, gyvendamas kitame, pats save laimėtų. Tuo tarpu antikristas daro gera tam, kad suklupdytų žmogų prieš save, kad paregėtų jį pažemintą, paniekintą ir pavergtą, *Krikščioniškoji caritas yra artimui tarnavimas, antikristinė geradarybė yra artimo valdymas.* Štai kodėl ji šiandien taip uoliai yra naudojama, ir štai kodėl ji yra taip išplitusi žvėries bendruomenėje. Šv. Jono patarimas ne kiekviena dvasia tikėti, bet visų pirma jas iširti yra ypatingai reikalingas artimo meilės srityje, nes čia savimeilė lengviausiai prisidengia gerų darbų skraiste. Todėl krikščionybė ir reikalauja, kad šie darbai būtų vykdomi Kristaus vardu; kad žmogus jais nesigirtų ir nesididžiuotų; kad dėkingumo už juos nereikalautų, kaip tai daro antikristiniai geradariai. Savęs paslėpimas yra laidas, kad artimui

teikiama pagalba iš tikro yra krikščioniškoji caritas, o ne antikristinė parama.

Tačiau savimeilės pasėkos tuo nesibaigia. Savimeilė ne tik atitraukia žmogų nuo Kūrėjo ir nuo Jo kūrinių, bet ji pažadina žmoguje Dievo ir pasaulio neapykantą, paskui kurią eina ardymas bei naikinimas. Šv. Jonas pirmajame savo laiške yra pasakęs, kad „kas nemyli, pasilieka mirtyje" (*1 J n 3, 14*). Posakis yra didžiai giliaprasmis. *Nemeilė ir mirtis yra susijusios savo esmėje*. Kas nemyli, tas neša mirtį ir sykiu miršta pats. Nusigrįždamas nuo būties ir užsisklęsdamas savyje, žmogus paneigia meilę tik psichologiškai, nes ontologiškai paneigti savyje glūdinčios jėgos į būtį jis nepajėgia. Meilė kaip dieviškasis panašumas pasilieka jame net ir didžiausios savimeilės metu. Ji prabyla jame sąžinės balsu, ji verčia jį grįžti atgal į būtį ir pradėti vėl buvimą drauge su kitais ir kituose. Kiekvienas susidūrimas su žmonėmis ir su daiktais, kiekvienas santykis su pasaulio ir su Dievo atstovais primena savimylai paneigtą aukštesnę buvimo linkmę ir neleidžia jam visiškai nurimti savame apsisprendime. Savimyla gyvena nuolatinėje įtampoje tarp meilės kvietimo ir savimeilės atsisakymo.

Ši įtampa, šis nuolatinis priminimas bei kvietimas pažadina žmoguje neapykantą viskam, kas neleidžia jam nurimti savame kalėjime. Savimeilė virsta būties neapkenkimu. Ir juo žmogus labiau save myli, juo aštriau jis nekenčia kitų. Tai nuosekli išplauka iš nusigrįžimo nuo būties, iš atsikreipimo į save. Savimeilė, kaip jėga į save, nori pasilikti vienintelė. Ji nori taip sutelkti žmogų aplinkui jį patį, kad visa kita išnyktų. Savimeilinis solipsizmas mėgina neapykantos ugnimi sudeginti visus tiltus su Dievu, su pasauliu ir su žmogumi. Tačiau šitoks griežtas bet kokių ryšių nutraukimas yra galimas pasiekti tik tada, kai būtis esti suardoma. Kai išnyksta ir daiktai, ir žmonės, tuomet savimyla iš tikro pasilieka vienas, tuomet niekas jam netrukdo susitelkti tik savyje ir rūpintis tik savimi. Griovyba tad darosi nuosekli neapykantos apraiška gyvenime. Kiek meilė stato, tiek neapykanta, savimeilės pažadinta, griauja. Ji griauja visa: ir daiktus, ir žmones, ir jų santykius; ji kėsinaš net prieš patį Dievą bei jo tvarką. Štai kodėl šv. Jonas ir sako, kad „kiekvienas, kuris nekenčia savo brolio, yra *žmogžudys*" (*1 Jn 3, 15*). Kūniškai gali jis jo ir neužmušti, kaip Kainas užmušė Abelį. Tačiau savo dvasia jis trokšta jo nebūties. Jis trokšta, kad

jo artimas išnyktų! Todėl žmogžudiška mintis keroja kiekviename savimyoje. Kūninis sunaikinimas yra išvada iš šios dvasinės žmogžudystės. „Kas nemylī, pasilieka mirtyje“ ne tik ta prasme, kad jis pats „neturi jame pasiliekančio gyvenimo“ (1 Jn 3, 15), bet ir ta, kad jis neša mirtį kitam, kad naikinimas virsta jo veiksenā. Savimyla viena ranka sėja geradarybes, kad būtų garbinamas, kita sėja mirtį, naikindamas tuos, kurie prieš jį nesilenkia ir jo valdovu nepripažįsta.

Štai kodėl ir Solovjovo antikristas, ėgijęs valdžios, prievarta suvaro visas tautas į savo imperiją, nužudo popiežių Petrą II ir senelį vyskupą Joną, ištremia Kristui ištikimus krikščionis į dykumas, uždrausdamas jiems apsisoti „miestuose ir kitose gyvenamose vietose“, pagaliau suruošia masines skerdynes jam nepaklusniems krikščionims ir žydams. Visų amžių antikristinė galybė eina šiuo keliu. *Antikristinė dvasia yra žmogžudiška nuo pat pradžios*: nuo pat Kaino laikų. Kur tik vyksta būties naikinimas, kur brolis nekenčia brolio, kur vaikai išduoda savo tėvus, kur žmogus žmogui yra priešas, ten glūdi antikristas, ten jis kuria savo karalystę, nes velnias „buvo galvažudys nuo pat pradžios“ (Jn 8, 44). Jis yra tikrasis mirties autorius, nes „Dievas mirties nesukūrė ir nesidžiaugia gyvųjų žlugimu“ (Išm 1, 13). Gyvybės žudymas yra ryškiausia velnio pagadintos žemės apraiška. Tai gamtoje ir istorijoje slypinčio demonizmo ženklas.

O vis dėlto tai yra tik nuoseklus savimeilės išsivystymas, kuris per nusigrįžimą nuo būties, per jos neapykantą veda žmogų į visokeriopą jos naikinimą. Kiekvienas antikristas yra savimyla, ir todėl kiekvienas antikristas yra žmogžudys. Pakanka savimeilę padaryti gyvenimo pagrindu, ir šio gyvenimo vykdytojai braidžios savo brolių kraujuje. Velnias kaip tik dėl to yra galvažudys nuo pat pradžios, kad jis yra savimyla nuo pat pradžios. Savimeilė yra bet kokio antikristinio veikimo šaltinis. Ji yra *antropologinė* antikristo žymė, kurią žvėries šalininkai nešioja „ant savo dešinės rankos ir savo kaktose“ (Apr 13, 16), vadinasi, savo darbuose ir savo mintyse. Gali jų protas tikėti Dievą ir žmogų, gali jie prieš Dievą drebėti, o žmogui padėti, tačiau savimeilė juos atgręžia nuo Dievo, sutelkia savyje, suardo juose Viešpaties paveikslą ir tuo pačiu padaro juos atvirus bei prieinamus amžinajam Dievo priešui. Savimeilė yra antikristo ženklas, kelias ir priemonė veikti istorijoje.

2. KRISTAUS LAIKYMAS PIRMATAKU

Savimeilė apsprendžia antikristo santykį ne tik su Dievu, ne tik su pasauliu ir žmogumi, bet taip pat ir su Kristumi. Antikristas, kaip sakyta, visa savo būties linkme yra nusigrįžęs nuo Dievo. Tačiau, paviršium žiūrint, jis atrodo esąs tikintysis, nes tiki gėrį, Dievą ir Mesiją. Jis net rūpinasi religijos globa: stengiasi sujungti išsiskyrusias bažnyčias, teikia joms teisių ir privilegijų, remia jas medžiagiškai, laiko prie savęs vyskupą Apolonijų, kurį paskui išrinkdina net popiežiumi. Viršinis tad antikristo santykis su Dievu ir su religija atrodo esąs *teigiamas*.

Šitas paviršutiniškas teigiamumas kaip tik ir pridengia tikrąją antikristinę dvasią. Ne vienas, matydamas antikristą tikint Dievą, gėrėdamasis jo nuostabiu dosnumu religijai, nepastebi jame slypinčio esminio *bedieviškumo* ir todėl esti suvedžiojamas viršinių apraiškų. Ne vienas, įvykus sankirtai, pereina jo pusėn, laikydamas Kristaus gynėjus užsispyrėliais, siauraregiais, nesuprantančiais laiko dvasios ir todėl pralaiminčiais. Sutikime, kad šitokių žmonių Avinėlio bendruomenėje esama, kad savo nerangumą jie mėgina pridengti reikalu išsaugoti nepažeistą tikėjimo palikimą (plg. *1 Tim 6, 20*) ir todėl sustingsta savo veikloje, iškreipdami tuo būdu ir pačios Bažnyčios pobūdį, nes Bažnyčia visados yra besiskleidžianti kaip anas garstyčios grūdėlis. Ji niekad nėra suakmenėjusi seniena, bet amžinai gyvatinga jėga. Tačiau šių žmonių tikrovinis sustingimas anaipol nepateisina anų paviršutiniškumo, kuriuo jie išskėstomis rankomis pasitinka antikristinę pagalbą religijai, laikydami šios pagalbos teikėjus Avinėlio šalininkais ir patys mielai jiems padėdami. Ir šis tiesiog tragiškas nesusipratimas tarsi raudona gija eina per visą istoriją. Žemiškųjų teisių, galių, privilegijų ir gėrybių pagunda yra tokia didelė, kad jai mažai kas atsispiria. Daugumas jai pasiduoda, pasiduodami tuo būdu ir slaptai antikristinei valiai.

Ne be reikalo tad Solovjovas aną Šventraščio minima atkritimą nuo Dievo (plg. *2 Tes 2, 3*) kaip tik ir vaizduoja šios pagundos pavidalu. Jo antikristas, pasidareęs pasaulio valdovu, gražina ištremtus popiežius į Romą, atstatydamas visas teises ir privilegijas, kurias jie yra turėję nuo Konstantino Didžiojo laikų. Iš tikro šis jo žygis yra nepaprasta parama Bažnyčiai. Tiesa, Bažnyčia nėra esmingai suaugusi nei su kuria mūsų žemės erdve, nei su kuriomis

nors istorijoje žmonių jai suteiktomis teisėmis ar galio-
mis. Ji būna pasaulyje, bet ji nėra iš pasaulio. Todėl
jokia pasaulio dovana negali praturtinti jos esmės.
*Bažnyčią praturtina tik Šventoji Dvasia, neklystamai
skleisdama dieviškąjį Apreiškimą ir keldama aikštėn am-
žinąsias jo vertybes, šaukdama šventus asmenis į Kristaus
vynuogyną, plėsdama Evangeliją visame pasaulyje ir kil-
dindama bei įprasmindama dieviškojo kulto pavidalus.*
Tai yra tikrieji Bažnyčios turtai ir tikrosios jos vertybės.
Bet kadangi šios vertybės turi plisti pasaulyje, todėl pa-
saulio pagalba joms įkūnyti pasidaro taip pat reikšminga.
Ji padaro, kad dieviškosios vertybės esti žmonių priima-
mos lengviau ar sunkiau, kad jos vienur yra galimos
įvykdyti, kitur ne. Pasaulio parama Kristaus karalystei
padeda arba kliudo.

Tai žinodamas, Solovjovo antikristas ir ryžtasi pasiū-
lyti Bažnyčiai savo pagalbą. Jis pasirenka pačią aukš-
čiausią šios pagalbos pavidalą — teises bei privilegijas,
ir jas pritaiko taip pat aukščiausiai Bažnyčios vietai, pa-
čiam jos centrui — popiežiaus institucijai. Ar tad neverta
ši jo žygį paremti? Ar neverta jį patį pripažinti Bažny-
čios globėju, koku yra buvęs Konstantinas Didysis ir visa
eilė vėlesnių šventų ir nešventų karalių? Daugumas Baž-
nyčios atstovų taip ir padaro. „Džiaugsmingai šaukdami
„Gratias agimus! Domine, salvum fac magnum impera-
torēm!“, beveik visi katalikų Bažnyčios kunigaikščiai, kar-
dinolai ir vyskupai, taip pat didelė dalis tikinčiųjų pa-
sauliškių, daugiau negu pusė vienuolių sulipo ant paaukš-
tinimo, nusilenkė imperatoriui ir susėdo į suolus“. Tas
pat atsitiko ir su kitom dviem konfesijom: ortodoksais ir
protestantais. Pirmieji susigundė imperatoriaus įsteigtu
krikščioniškosios archeologijos muziejumi, antrieji — pa-
sauliniu institutu Šventraščiui tirti. Todėl ir vienu, ir antru
dauguma su savo vyskupais ir vadais sulipo ant paaukš-
tinimo ir susėdo į suolus prie imperatoriaus sosto.

Tai nuostabiai gilus Bažnyčios gyvenimo simbolis.
*Susėsti žemiškųjų sostų pavėsyje ir nusilenkti žemiškie-
siems valdovams yra pati didžiausia ir nuolatos trunkanti
Bažnyčios grėsmė.* Atkristi nuo Dievo šios grėsmės įtako-
je lengviausia, nes tai, pasak šv. Pauliaus, palaiko „pa-
maldumo išvaizdą“, bet „neigia jo galią“, (2 *Tim* 3, 5). Jis
palaiko religijos paviršių, bet išniekina jos vidų: vietoje
Kristaus Karaliaus jis pastato žemės karalių, vietoje Dievo
malonių jis padeda valdovo dovanas. Pasitikėjimas Šven-

taja Dvasia ir kankinių krauju čia pasikeičia į pasitikėjimą žemės kunigaikščių gudrumu bei parama. Antikristas gerai žino šią krikščionių silpnybę ir todėl savo dovanas nuolatos siūlo. Jis nuolatos kviečia krikščionis ateiti prie jo, susėsti jo sosto šešėlyje ir tuo būdu apsisaugoti nuo kovų saulės karščio. Jis žada galinga savo ranka sutrinti visus neklaužadas. Jis neša krikščionis amžių eigoje į labai aukštą kalną, rodo jiems visas pasaulio karalystes, jų garbę bei galybę, žada jiems visas jas atiduoti, jei tik šie parpuolę jį pagarbins. Ir daugelis jį pagarbina. Daugelis kopia ant paaukštinimo, jam nusilenkia ir sėdasi jo sosto paunksmėje nė nejausdami, kad tai yra mirties paunksmė.

Bet esama ir tokių, kurie šiai pagundai atsispiria. Esama Kristaus Bažnyčioje žmonių, kurie nepasitiki žemės imperatorių pagalba religijai, todėl į jų kvietimą neatsiliepia ir jų pasostėn nesėda. Jie verčiau pasilieka žemai su tikraisiais ir vyriausiais savo vadais. Kai Solovjovo antikristas paskelbė atstatęs popiežių teises bei privilegijas ir kai tuo susižavėję Bažnyčios kunigaikščiai bei vadaai nuėjo pas imperatorių, „viduryje salės tiesus ir nepajudinamas tarsi marmuro statula sėdėjo popiežius Petras II. Visa jį supusi aplinka jau buvo ant paaukštinimo. Tačiau išskydęs vienuolių ir pasauliečių būrelis, kuris pasiliko žemai, susitelkė vėl aplinkui jį ir sudarė siaurą ratą". Tas pat įvyko ir su kitų konfesijų nariais. Iš ortodoksų nepajudėjo senelis vyskupas Jonas su savo šalininkais, kurie „prisilinko prie popiežiaus Petro ir jo būrio". Iš protestantų žemai pasiliko profesorius Paulius su grupele savųjų. Jis taip pat pakilęs atsisėdo arti popiežiaus Petro ir senelio vyskupo Jono.

Šiuo *erdviniu* krikščioniškųjų konfesijų suartėjimu Solovjovas nori pasakyti, kad visose bažnyčiose esama žmonių, kurie antikristo viliones nujaučia ir joms pasipriešina; kad jie šiose vilionėse mato pasiruošimą kovai su Bažnyčia ir todėl glaudžiasi vieni prie kitų. Ši krikščionių šviesregystė antikristinių pasiūlų atžvilgiu atsiremia į bendrą matą, kuriuo jie šias pasiūlas išmatuoja ir randa jas nepriimtinas. Todėl jie iš savo vietų nepakyla, į antikristinius kvietimus neatsako; priešingai, jie susiglaudžia tarp savęs ir pasiruošia kovai, nes žino, kad atsispyrimas antikristo vilionėms yra jo atidengimas, paskui kurį eina kruvinas persekiojimas.

Kas tad yra šis matas? Kuo remiasi anie žemai pasilikusieji žmonės, kuriuos, kaip pats imperatorius pastebi,

paliko „daugumas brolių bei vadų ir kuriuos pasmerkė visuomenės opinija“? Ši klausimą keliamo ne tik mes. Jį kėlė ir pats antikristas, klausdamas žemai sėdinčiuosius: „Kas jums yra brangiausia krikščionybėje?“

Į tai visų žemai pasilikusiujų krikščionių vardu jam atsakė senelis ortodoksų vyskupas Jonas: „*Brangiausia mums krikščionybėje yra pats Kristus*“. Tai atsakymas, duotas ne tik anam legendiniam Solovjovo imperatoriui. Tai atsakymas, amžiais duodamas visiems žemiškiesiems valdovams, kurie mėgina šį krikščionybės pagrindą apeiti, siūlydami visa kita, bet nutylėdami Kristų. Tai matas, kuriuo yra išmatuojamos žemiškosios pasiūlos ir karalių dovanos. Anie trys maži Solovjovo legendos būreliai pasilieka sėdėti žemai todėl, kad jie anapus atstatytųjų popiežiaus teisių bei privilegijų, anapus krikščioniškosios archeologijos muziejaus, anapus instituto Šventraščiui tirti nejaučia Kristaus. Jie nelipa ant imperatoriaus paukštinto todėl, kad jo laiptų jie nelaiko laiptais į Kristaus karalystę. Jie nesėda imperatoriaus pasostėn todėl, kad šis sostas jiems nereikia Kristaus sosto. Jie neneigia valdovo dovanų ir jo paties. Senelis Jonas aiškiai pastebi, kad „mes esame pasiruošę priimti iš tavęs, valdove, bet kokią pagalbą, jei tik dosnioje tavo rankoje matysime Kristaus ranką. Tačiau jie turi šitą ranką *matyti*. Jie turi jausti, kad žemės valdovai kalba ir veikia ne savo vardu, bet vardu To, kuris yra karalių Karalius ir valdančiųjų Valdovas. Jeigu jie tokie yra, jeigu jų žodžiuose bei darbuose yra regimas Kristus, tuomet jie yra simboliai Kristaus Karaliaus, tuomet jie yra Jo pirmataikai ir kelio ruošėjai garbingajam Jo atėjimui, kuris įtvirtins amžinąją bei visuotinę tiesos, meilės ir šventumo karalystę.

Todėl Kristui ištikimi krikščionys reikalauja ženklų, kuris paliudytų žemės valdovų kristocentrinį pobūdį, jų valdžios bei galios ryšį su šios valdžios bei galios šaltiniu. Senelio vyskupo Jono lūpomis jie reikalauja viešai išpažinti Jėzų Kristų, išikūnijusį, gimusį, kentėjusį, mirusį, prisikėlusį ir vėl ateisiantį. Jei šitoks išpažinimo ženklas bus duotas, jis liudys gryną valdovų sąžinę ir nesuteptą jų auką religijai. Tuomet jų dovanos bus priimtos su meile. Tuomet anie žemai pasilikusieji būreliai pakils ir palypės aukščiau, nes bus tikri žengią porą laiptų Kristaus karalystės linkui. Bet jeigu žemės valdovai tokio ženklų neduos, jeigu Kristaus jie viešai neišpažins, tuomet krikščionys pasiliks savuose suoluose, nes patirs, kad

po visa žemiškąją religinę pagalbą slypi antikristinė dvasia. Tuomet jie šią pagalbą atstums ir pasiryš geriau iškęsti žemės karalių rūstį, negu jų dovanų priėmimu paneigti Kristų.

Solovjovo antikristas senelio Jono reikalavimo nepaklausė ir Kristaus neišpažino. Tuo jis atskleidė save kaip Kristaus priešininką, kaip velnio atstovą ir jo galios vykdytoją. Tai senelis Jonas paskelbė viešai, o popiežius Petras imperatorių ekskomunikavo, kad neklaidintų žmonių. Tuo būdu religinė kaukė antikristui buvo nuimta.

Kristus tad yra kardas, kuris perskiria dvasias. Kristus yra matas, kuriuo yra pažįstama, kas yra iš Dievo, o kas ne. „Kiekviena dvasia, kuri išpažįsta, kad Jėzus Kristus atėjo kūne, yra iš Dievo“ (*1 Jn 4, 2*). Kitaip sakant, *kas pripažįsta ir išpažįsta dievažmogiškąją Kristaus pilnatvę, yra iš Dievo; ir priešingai, kas Kristaus kaip Dievo ir Žmogaus nepripažįsta ar neišpažįsta, tas yra antikristas*. Gali jis tikėti Dievą ir Mesiją kaip Solovjovo antikristas ir kaip daugybė jo atstovų pasaulyje; gali jis teikti religijai didelių teisių ir dar didesnės paramos; gali jis net pasiskelbti Bažnyčios globėju bei vadovu; tačiau Jėzaus Kristaus atmetimas nustumia jį į žvėries šalininkų eiles ir jo pastangas paverčia tik priedanga kovai su Avinėliu. Išskirti iš krikščionybės Kristų reiškia išskirti ontologinį jos turinį, paverčiant ją grynai moraliniu santykiu su neaprežta Aukščiausiaja Būtimi. Kiekvienas antikristas mielai pripažįsta krikščionybei moralinės vertės. Dar daugiau, kiekvienas antikristas laiko ją *vertingiausia* religija žmonijos dorai palaikyti, socialiniams santykiams gerinti, taikai bei demokratijai įgyvendinti ir kultūrai kelti. Tačiau nė vienas antikristas nepripažįsta jai *ontologinio* pagrindo, kuriuo yra Jėzus Kristus. Nė vienas antikristas neišpažįsta antgamtinio krikščionybės turinio.

Čia tad ir glūdi tasai rodiklis, kuris apreiškia *tikrąją* žemiškųjų teisių, galių, dovanų, privilegijų bei pastangų veidą. Čia glūdi tasai matas, kuriuo turi būti išmatuojamos žemiškosios pasiūlos krikščionims ir pačių krikščionių darbai. Ne teorinis Dievo ar gėrio pripažinimas yra Avinėlio žymė, ne teisinė ar medžiaginė parama religijai yra Dievo dvasios apraiška, bet Kristus: Jo pripažinimas ir išpažinimas, antgamtinio krikščionybės pobūdžio teigimas, jos dieviškosios pasiuntinybės pagarba. Norint tad atskleisti tikrąją žemiškųjų pastangų bei darbų veidą, reikia juos išmatuoti pačiu Kristumi. *Santykis su Kristumi at-*

skleidžia tiek atskiro asmens, tiek ir ištiso istorijos tarpinio dvasią.

Todėl dabar ir klausiamo: kaip Kristų pergyvena antikristinė dvasia? Kokie yra jos santykiai su dievažmogiškąja Jo pilnybe? Atsakymas į šiuos klausimus paaštrins žvilgį žemės gyvenimui įvertinti ir sykiu mūsų amžiui giliau suprasti.

Istorinio Kristaus buvimo antikristinė dvasia šiandien neneigia. Renano ir Strausso sukelta audra yra pasibaigusi visišku pralaimėjimu: istorinė Kristaus asmenybė ne tik kad nebuvo sugriauta, bet dar labiau nuskaidrėjo, kaip nuskaidrėja dangus po didelio lietaus. Gili Solovjovo įžvalga galėjo ramiai savo antikristą apibūdinti kaip tokį, kuris „pradžioje nebuvo priešiška nusiteikęs Jėzaus atžvilgiu; jis pripažino mesianiškąją Jo reikšmę ir Jo vertę“. Tai buvo gili Solovjovo nuojauta, kad istorinio Kristaus buvimo neigimas yra trumpaamžis ir kad jokių gilesnių pėdsakų žmonijoje jis nepaliks. Todėl savo antikristą jis ir padarė tikinčiuoju Kristų kaip istorinę asmenybę, net kaip Dievo Siųstąjį. Tuo Solovjovas norėjo pasakyti, kad Kristaus istoriškumo neigimas, kuris buvo jo metu toks gyvas, negali patenkinti stipraus proto žmonių; kad jis yra tik naivi pastanga, didesnio dėmesio neverta ir net nekenksminga. Jo antikristas, didelių gabumų ir plataus išsilavinimo žmogus, negalėjo būti įjungtas į Renano ar Strausso pasekėjų eiles. Jis turėjo išlikti ligi galo subrendęs — net savo nusistatyme Kristaus atžvilgiu. Ir čia Solovjovas nesuklydo. Pusei šimto metų praėjus, Kristaus istoriškumas pasidarė visų pripažįstamas. Dėl to šiandien yra neigiamas kitas Kristaus atžvilgis, būtent: *šiandien yra neigiamas Kristus kaip Pirmasis ir Paskutinysis.*

Kas tuo norima pasakyti, paaiškina mums Solovjovas tolimesniu savo antikristo apibūdinimu. Antikristas, kaip sakyta, Kristų pripažino. Jis nelaiškė jo legenda, bet tikru istoriniu žmogumi. „Tačiau iš esmės jis matė Jame tik didįjį savo pirmataką. Dorinis Kristaus žygis ir Jo absoliutinis vienkartiškumas šiai savimeilės apakintai dvasiai buvo nesuprantami. Jis įrodinėjo: „Kristus yra pirmiau atėjęs, negu Aš pasirodau kaip antrasis. Bet tai, kas yra paskesnis laiko atžvilgiu, yra pirmesnis esmės atžvilgiu. Aš ateinu paskutinis, ateinu istorijos gale kaip tik todėl, kad esu atbaigėjas ir galutinis išganytojas. Anasis Kristus yra tik mano pirmatakas. Jo pašaukimas buvo

skelbti mano pasirodymą ir jį paruošti". Kitaip sakant, *antikristinė dvasia, nors ir pripažindama Kristaus istoriškumą, mėgina regėti jame tiktai pirmataką*. Čia neturi reikšmės klausimas, *kieno pirmataku* Kristus yra laikomas. Solovjovo antikristas Jį laikė savo pirmataku; kadangi buvo didelio proto ir aukštos doros žmogus, tai kaip tik dėl šių savybių jis išikalbėjo esąs „savos rūšies vienintelis Dievo sūnus“. Mūsų amžius vis labiau linksta laikyti Kristų *dorinės tvarkos* pirmataku, kuris padėjęs pagrindus dabartinei žmonijos dorovei, socialinei jos santvarkai, demokratijai ir net pasaulio taikai. Tai, ką žmonija per du tūkstančius metų išugdė, išvystė, tobulino, visa tai buvo Kristaus pradėta. Kristus esąs dabartinio išsivystymo pirmatakas.

Todėl šiandien ne vienas mielai atsigrižta į Evangeliją ir joje ieško įvairiopų užuomazgų, kurios atskleistų žmonijos kelią į dabartį. Ne vienas kalba, kad europinės, o per ją ir kitų žemynų kultūros pagrinduose glūdi graikų, romėnų ir Kristaus dvasia. Graikai davę Europai filosofiją, romėnai teisę, Kristus dorovę ir religiją. Šis glaudus trejetas išsivystęs amžių eigoje į dabartinę nuostabią kultūrą. Krislus esąs sudedamoji mūsų kultūros dalis. Jis esąs jos pirmatakas; tiesa, ne vienintelis, tačiau vienas iš pagrindinių. Ir ši Kristaus kaip pirmatako mintis vis labiau apvaldo šiandienos sąmonę. Išskyrus komunistus, dabar beveik visi pripažįsta, kad Kristus yra buvęs ir dorinių, ir visuomeninių, ir tautinių, ir net tarptautinių santykių pirmatakas. Jis nurodęs, kas turįs būti žmogus žmogui. Prancūzų revoliucijos „laisvė, lygybė ir brolybė“ buvusios tiktai artimo meilės atbaigimas ir tikrovinis jos išreiškimas. Šiandien artimo meilės dėsnis esąs įrašytas visose konstitucijose. Kristaus pradėta kova už žmogų esanti įvykdyta. Šiuo atžvilgiu Solovjovas buvo iš tikro įžvalgus tolregys, kad savo antikristo santykius su Kristumi jis pagrindė *pirmatako idėja*. Nuo Kristaus kaip legendos antikristinė dvasia perėjo prie Kristaus kaip pirmatako. Solovjovo antikristo nusistatymas Kristaus atžvilgiu virto mūsų amžiaus nusistatymu.

Tačiau kas gi yra savo esmėje ši pirmatako idėja? Kodėl ji yra mielai priimama ir skelbiama net pasaulio valdovų lūpomis? Argi pasaulis jau būtų iš tikro supratus, kad Kristus yra Pirmasis, kaip apie Jį sako Apreiškimas (plg. *Apr 22, 12*)? Šitaip manyti reikėtų būti suviliotam antikristinės priedangos, po kuria glūdi vienas iš būdų

Kristui paneigti. *Pirmatako idėja yra Kristaus kaip Paskutiniojo ir tuo pačiu kaip Dievo paneigimas.* Kas yra pirmatakas ir koks yra jo vaidmuo, atskleidė mums šv. Jonas Krikštytojas, apibūdindamas savo santykius su Kristumi: „Po manęs ateina galingesnis už mane“ (*Mk 1, 7*), „Reikia, kad jis augtų, o aš eičiau mažyn“ (*Jn 3, 30*). Šiuose žodžiuose kaip tik ir glūdi kiekvieno pirmatako esmė. *Pirmatakas yra būsimosios tikrovės šauklys ir jos ženklas, bet jis pats ši tikrovė nėra.* Jis pats jos nekuria. Jis tik skelbia, kad ji bus sukurta kito, galingesnio už jį. Jis ruošia jai kelią, bet pats šiuo keliu neina. Jis ją simbolizuoja, bet pats savyje *tikroviškai* jos neturi. Jis krikštija tik vandeniu, vadinasi, pradū, kuris valo, bet kuris pats nepasilieka. *Pirmatako uždavinys yra išnykti išliejant į jo skelbiamą ir paskui jį ateinančią tikrovę.*

Kai Kristus, Jono pakrikštytas, pradėjo savo pasiuntinybę, tuojau žmonės nusigrįžo nuo Jono ir nuėjo paskui Jį. Tada Jono mokiniai nuliūdo, matydami savo mokytojo darbų galą ir sykiu nesuprasdami pirmatako vaidmens. Jie atėjo pas Joną ir sakė: „Rabi, tas, kurs su tavimi buvo anapus Jordano, apie kurį tu liudijai, štai dabar krikštija, ir visi eina pas Jį“ (*Jn 3, 26*). Tada Jonas atsakė, kad tai kelia jam ne liūdesio, bet kaip tik džiaugsmo, nes tuo būdu jis regi savo pašaukimą įvykdytą. Jis buvo Viešpaties siųstas pirma Kristaus, kad taisytų šiam kelią. Jeigu žmonės eina pas Jėzų iš Nazareto, reiškia, kelias į Jį yra jau nutiestas, ir Jono pasiuntinybė baigta. Kaip sužadėtinio draugas džiaugiasi sužadėtinio laime, taip ir pirmatakas džiaugiasi paskui jį ateinančiojo pasisėkimu. „Tokio džiaugsmo aš pilnai patyriau“, – pasakė Jonas savo mokiniams pridurdamas: „Reikia, kad Jis augtų, o aš eičiau mažyn“ (*Jn 3, 29–30*). Reikia, kad pirmatakas išnyktų, įsijungtų, ištirptų jo paties paskelbtoje ir nurodytoje ateityje. Tai yra jo prasmė ir jo veiklos pabaiga. Pirmatakas niekad nėra savarankiškas. Jis gyvena būsimos tikrovės gyvybe ir švyti jos šviesa.

Šitoks tad pergyvenimas glūdi Kristaus kaip pirmatako sampratoje. Jeigu Kristus yra mūsų kultūros pirmatakas, Jis yra joje paskendęs ir išnykęs. Tiesa, Jis buvo jos šauklys, bet Jis pats jos nesukūrė. Jis buvo tik jos ženklas bei simbolis. Jis skelbė naujo amžiaus atėjimą. Tačiau Jis pats šiuo naujuoju amžiumi nebuvo. Jis pats neįvedė nei krikščioniškosios dorovės, nei demokratinės santvarkos, nei meile pagrįstų socialinių santykių. Todėl

Jis savo šviesą gauna ne iš savęs, bet iš dabartinio kultūros aukščio. Kristus kaip pirmatakas gali būti supras-tas ir įvertintas tik ryšium su visa istorijos eiga. Istorinis vyksmas yra Kristų pralenkęs: jis yra išaugęs, o Kristus sumažėjęs. Ryšium su dabartine kultūra mes prisimename Kristų tik tiek, kiek prisimename šv. Joną Krikšty-toją ryšium su Kristumi. Kristus virsta tik vienu istorinio mūšų išsivystymo narveliu.

Todėl Solovjovo antikristas teisingai galvojo, kad jei-gu Kristus yra pirmatakas, tai Jo prasmė glūdi paruo-šiamajame darbe. Jis istorinio vyksmo neatbaigia, bet jį tik paneigia. *Atbaiga niekadose neglūdi pirmatako rankose.* Istorijai atbaigti ateina kiti veiksniai, galingesni už pirma-taką. Solovjovo antikristas tokiu atbaigėju laikė save. Da-bartinis pasaulis juo laiko kultūros išsivystymą, vis la-biau aštrinantį dorinę žmonijos sąmonę, vis labiau ke-liantį vienybės bei taikos reikalą, vis labiau stumiantį žė-mę į visuotinę sandorą. Kiekvienu tačiau atveju pasaulio atbaigimas nebėra Kristaus rankose. Kristus buvo tik pirmatakas. Išsivystydama istorija jį pralenkė ir paliko to-li užpakalyje — už dviejų tūkstančių metų, kaip ji pali-ko Romos teisę, Hipokrato mediciną, arabų matematiką, Hanibalo strategiją. Tiesa, visų šių pirmatakų idėjos gy-vena ir šiandien. Bet jos yra jau įjimos į aukštesnę tikrovę, į aukštesnę visumą, kuri yra jau nebe pirmatakų, bet viso istorinio išsivystymo vaisius. Kristaus idėjos šian-dien taip pat yra gyvos. Tačiau ir jos yra jau įjungtos į aukštesnius vienetus, į galingesnes tikrovės, negu Jis pats buvo skelbęs ir gal net tikėjęs. Jeigu Kristus yra da-bartinės istorijos pirmatakas, tai ši istorija kaip tik ir buvo tasai už jį galingesnis pradai, kuris turėjo ateiti. Todėl istorija augo, o Kristus ėjo mažyn.

Šitokios išvados *būtinai* plaukia iš Kristaus laikymo pirmatakų. O jos plaukia todėl, kad Kristaus kaip pirma-tako sampratoje yra išskiriamas Kristus *kaip Paskutinysis*, kaip viso ko pabaiga, kaip Omega (plg. *Apr 22, 13*). Kris-tus yra ne pirmatakas, bet Pirmasis ir Paskutinysis, pra-džia ir galas. Jis yra ne naujos tikrovės šauklis ar žen-klas, bet *pati šita tikrovė*, jos pradžia, jos išsiskleidimas ir jos pabaiga. Jo žygis skleidžiasi istorijoje. Jis ir pats tai yra skelbęs, palygindamas savo karalystę su garstyčios grūdėliu, kuris „yra mažiausias tarp visų sėklų“, bet „iš jo darosi medis, taip kad dangaus paukščiai atskrenda ir gyvena jo šakose“ (*Mt 13, 32*). Tačiau šis skleidimasis

vyksta ne istorinio vyksmo dėsnium, bet paties Kristaus galybe per Šventąją Dvasią. Kaip grūdas, pasėtas į žemę, auga ir gyvena ne žemės, bet savo paties gyvybe, taip ir Kristaus Bažnyčia. Žemė teikia grūdai tik medžiagos, tik sąlygų anai vidinei grūdo jėgai veikti. Taip ir istorija ryšium su Bažnyčia. Istorija yra tik scena, kurioje vyksta Kristaus drama. Pasaulis yra tik Bažnyčios dirva. Ji gali būti derlinga ir akmeninga. Kristaus sėkla gali kristi ant kietai suminto kelio, tarp uolų, tarp erškėčių, į trašią dirvą (plg. *Mt 13, 4–7*). Tačiau kiekvienu atveju ši sėkla krinta iš viršaus. Kiekvienu atveju ji yra ne kelio, ne uolos, ne erškėčių ir ne trašios dirvos gaminys. Kiekvienu atveju joje slypi *visas* būsimasis medis. Sėkla nėra medžio pirmatakas. Sėkla yra *pats* medis: jo pradžia ir jo galas. Tasai, kuris ją laisto ir tręšia, nėra aukštesnis už ją. Jis nėra ana būsimoji tikrovė, kuriai sėkla būtų tik šauklė ir žadintoja. *Sėkla* yra ši tikrovė, *visa* tikrovė, aukštesnė ir už vandenį, kuriuo ji laistoma, ir už trašas, kuriomis maitinama.

Kristus nepalygino savo Karalystės su Romos imperija, Romulo pradėta miesto įkūrimu ir visos eilės amžių išvystyta ligi didžiulės sudėtingos valstybės. Jis palygino savo žygį su garstyčios grūdų, su raugu, vadinasi, su tokiais pradais, kurie skleidžiasi savo pačių vidine galia. Tai *gamtinio* išsivystymo dėsnis. Kultūros darbai neauga tarsi sėklos, nes jų kiekvienas yra užbaigtas savyje. Kultūros kūriniai išsivysto nuolatiniu jų iš naujo sukūrimu. Senesnieji čia tarnauja kaip pavyzdys, kuris kultūros vyksmo yra peržengiamas ir paliekamas kaip istorinė retenybė. *Ontologinės tapatybės kultūros vyksme nėra*. Ji yra tik gamtoje ir antgamtyje. Todėl ir Kristaus Karalystė auga ne kultūros būdu, vadinasi, ne nuolatiniu jos sukūrimu iš naujo istorijos vyksme, bet gamtos būdu, sėklos būdu, veikiant visados tai pačiai vidinei jėgai. Kristaus Karalystė nėra skirtinga nuo Kristaus, kaip Romos imperija buvo skirtinga ir nuo Romulo, ir nuo Cezario, ir nuo Augusto, ir nuo Juliano, kurie ją ugdė, brandino ir gynė. *Kristaus Karalystė yra pats Kristus*. Ji bręsta ne pasaulio istorijos saulėje, bet Šventosios Dvasios kaitroje. Ją tęsia ne Petras, Paulius, Titas, Grigalius ar Pijus, bet *pats Kristus*. Tiesa, popiežiai ir vyskupai yra Kristaus atstovai žemėje. Bet jie yra *atstovai*, o ne nauji veikėjai; jie yra sąmoningi bei laisvi įrankiai, o ne savarankiški kūrėjai. Visa Kristaus religija yra pilna Jo paties bu-

vimo: pilna savo hierarchijoje, savo sakramentuose ir savo moksle. Kristus moko, Kristus valdo, Kristus pašvenčia.

Čia kaip tik ir glūdi pagrindinis Bažnyčios skirtumas nuo bet kurio žmogiškojo kūrinio, kuriame jo autoriaus asmeninio buvimo nebėra ir būti negali. Kiekvienas kūrinys išreiškia jo kūrėją tik ženkle pavidalu, tik simboliškai. Kultūroje kūrinys tik reiškia kūrėją, bet jis nėra pats šisai kūrėjas. Tuo tarpu *Bažnyčia yra Kristaus tikrovė*. Bažnyčia nėra Kristaus simbolis ar figūra, kaip, sakysime, Nojaus arka yra Krikšto figūra. *Bažnyčia yra Kristaus egzistencija istorijoje*. Todėl niekas negali plėsti šios egzistencijos be Jo paties. Niekas negali būti aukštesnis už ją, į ką ji būtų įimta ir panerta. Pats Kristus Bažnyčią pradeda, veda ir atbaigia. Jis yra ne josios pirmatakas, bet Jis pats yra Bažnyčia, pati bažnytiška istorinė tikrovė, pats su Dievu sujungtasis ir atpirktasis kosmas. Tarp Kristaus ir Bažnyčios nėra skirtumo, kaip nėra skirtumo tarp sėklos ir medžio gyvybių. Kristus yra asmeninėje tikrovėje sutelktoji *Bažnyčia*, o Bažnyčia yra istorinėje tikrovėje išsiskleidęs *Kristus*.

Laikyti tad Kristų pirmataku reiškia įjungti Bažnyčią į istorinį vyksmą, suprasti jos išsiskleidimą ne kaip Šventosios Dvasios, bet kaip žemės amžių veikimo padarą, pastatyti ją toje pačioje plotmėje su visais kitais žmogaus kūriniais; kitaip sakant, teigti grynai žmogiškąjį, kultūrinį Bažnyčios pobūdį. Štai kokia prasme pirmatako idėja paneigia Kristaus dieviškumą. *Būti pirmataku yra esminis žmogaus pašaukimas*. Dievas niekadęs nėra pirmatakas. Dievas yra visas visados kartu. Po pirmatako mintimi glūdi Dievybės išskyrimas. Kas laiko Kristų pirmataku, paneigia Jį kaip Dievą. Kristus kaip pirmatakas yra Kristus tiktai kaip žmogus: genialus žmogus, didžios širdies, gilios išvalgos, puikaus gyvenimo pažinimo, bet vis tiek *tiktai* žmogus. Jis tikrai yra istorijoje buvęs, tikrai nuo žydų kentėjęs ir miręs. Tačiau tuo Jo asmeninis veikimas ir baigėsi. Istorijoje Jis gyvena tik savo kūriniumi, kaip ir visi kiti žmonės. O šis Jo kūrinys, vadinamas Bažnyčia, taip pat yra žmogiškas, vadinasi, palenktas visiems istoriniams dėsniams ir visoms istorinėms sąlygoms. Jis išsivysto taip, kaip ir kiekvienas žmogaus veikalas. Istorija yra už jį aukštesnė. Istorija jį keičia, papildo, pataiso, patobulina ir pritaiko.

Ir čia mums staiga pasidaro aišku, kodėl pirmatako mintis dabartiniam pasauliui yra taip priimtina ir kodėl ji šiandien taip mielai skelbiama. Pasaulis, atrodo, gręžiasi į Kristų, gręžiasi net tie, kurie nesivadina krikščionimis. Tačiau jie gręžiasi į *Kristų—žmogų*. Jie gręžiasi į Bažnyčią kaip į kultūrinį istorinio išsivystymo padarą. Jie mato joje tik prigimtą sveikų žmogaus galių susitelkimą. Kristaus Dievybė ir Bažnyčios antgamtiškumas jų sąmonėje yra išnykę. Nė vienas iš anų pasaulio valdovų, kurie pastaraisiais metais yra kalbėję apie krikščionybę, neišpažįsta Kristaus—Dievo, išikūnijusio, kentėjusio, mirusio, prisikėlusio ir vėl ateisiančio. Nė vienas iš jų nepripažįsta Bažnyčios dieviškąja institucija, pačiu Kristumi. Bet nuostabiausia, kad mes laikytume *netaktą* tokio išpažinimo reikalauti. Mes išsišokėliu vadintume tą, kuris, sakysime, žmogaus teisių konferencijoje, kadangi šios teisės yra formuluojamos Evangelijos žodžiais, pareikalautų — senelio vyskupo Jono pavyzdžiu — išpažinti ir šių teisių pagrindą bei nešėją — *Jėzų Kristų*. Iš tikro mes taip pasielgdami parodytume, kad neturime mato įvertinti žemiškosioms pastangoms, dovanoms ir galioms; kad neturime mato atskirti dvasioms ir nejaučiame, kaip Kristus yra perskiriamas ir kaip dievažmogiškoji Jo pilnatvė yra ardoma. Kristaus perskyrimas pirmatako mintimi yra įvykdomas nepaprastai griežtai. Jo Dievybės paneigimas darosi labai ryškus. Jo paties ir Jo žygio nutraukimas į žmogiškąsias kultūrinės sritis yra nepaneigiamas. Ir vis dėlto mes patys ne kartą šia mintimi žavimės, ją kartojame ir džiaugiamės, kad pasaulis tiek daug dabar apie Kristų kalba. Todėl antikristinė dvasia ir naudojasi mūsų žvilgio aptemimu. Ji nuolatos kalba apie krikščionybę, apie jos vertybę bei reikšmę dorovei, visuomenei, demokratijai, mokslui, menui, nutylėdama patį Kristų arba skelbdama Jį kaip pirmataką, bet anaipol ne kaip Pirmąjį ir Paskutinįjį, ne kaip Alfą ir Omega. Savo esmėje tad visa ši kalba yra slibino kalba, ir *pirmatako idėja yra antikristinė dabarties idėja*. Solovjovas gerai suprato šios idėjos gelmes, todėl ją ir įglaudė į antikristo nusistatymą Kristaus atžvilgiu.

3. PRISIKĖLIMO NEIGIMAS

Su Kristaus kaip pirmatako teigimu esmingai siejasi Jo prisikėlimo neigimas. Solovjovo antikristas, išmąstęs

ligi galo mintį, jog esąs paskutinysis ir todėl aukštesnis už Kristų, o Kristus esąs tik jo pirmatakas, vis dėlto negalėjo visiškai nurimti ir į šią mintį tvirtai atsiremti. Loginis dėsniškas, kad „kas yra paskesnis laiko atžvilgiu, yra pirmesnis esmės atžvilgiu“, jo nepatenkino. Jį vis dar kankino abejonė: „O jeigu vis dėlto Jis yra ne mano pirmatakas, bet Tikrasis, Pirmasis ir Paskutinysis!“ Tačiau kokių atveju Kristus gali būti pradžia ir galas, Alfa ir Omega? Tik tokiu, jeigu Jis yra *gyvas*, jeigu Jo mirtis ant kryžiaus buvo ne galutinė, bet tiktai praeinanti, jeigu ji buvo pergalėta; kitaip sakant, jeigu Kristus yra prisikėlęs. Apie mirusį ir nebeprisikėlusį Kristų galima kalbėti tik kaip apie pirmatą, kuris buvo ir praėjo, bet kurio *asmeninė egzistencija* dabartyje nebėra. Jis gyvena istoriniame atminime, raštuose, savo paskelbtoje religijoje, tačiau tik simboliškai, nebe tikroviškai, kaip kiekvienas kitas kūrėjas savame kūrinyje. *Neprisikėlimas paneigia asmeninę Kristaus egzistenciją Bažnyčioje ir išjungia Jį iš istorinės tikrovės*. Ir atvirksčiai, jeigu Kristus nugalėjo mirtį, jeigu Jis prisikėlė, tada Jis gyvas per amžius; tada Jis gyvena savo religijoje ne simboliškai, bet savo asmeniui; tada Jo veikimas istorijoje yra ne atsiminimas, bet nuolatinė dabartis. Prisikėlimas yra ženklas, iš kurio galime pažinti, kas yra Kristus: ar tik praėjęs pirmatakas, ar visados esąs Pirmasis ir Paskutinysis.

Todėl Solovjovo antikristas suabejojęs, kad galgi Kristus vis dėlto yra daugiau negu tik pirmatakas, padaro labai logišką išvadą: „Toku atveju Jis turi būti gyvas“. Ir čia staiga jam paaiškėja būdas šiai abejonei galutinai pašalinti. Antikristas sušunka savo neapykantoje: „Ne, Jo nėra tarp gyvųjų; nėra ir nebus! Jis neprisikėlė! Neprisikėlė! Neprisikėlė! Jis supuvo kape kaip niekingiausias padaras“. Supuvęs Kristus, be abejo, gali būti tik simboliškai vadinamas pradžia ir pabaiga. Įsijungęs į niekingiausio padaro likimą ir jo nepergalėjęs, Jis gali būti tik visuotinio išganymo *šauklis*, bet anaipol ne pats Išganytojas. Tokiu atveju kiekvienas, kuris ateina po Kristaus, teisėtai gali apie save manyti: galgi jis esąs anas aukštesnysis ir paskutinysis. Prisikėlimo tikrovės paneigimas yra pats griežčiausias Kristaus dieviškumo atmetimas ir sykiu Jo nustumimas į pirmatą eiles. Štai kodėl Solovjovo antikristas ir griebiasi šios paskutinės bei sėkmingiausios priemonės. Tuo jis anaipol dar nepaneigia savo tikėjimo Jį esant Mesiją. Mesijas juk yra

ne kas kita kaip Dievo siųstasis. Kodėl tad Kristus negalėtų būti tokiu Viešpaties siųstuoju? Dievas yra siuntęs į pasaulį ne vieną pranašą ir ne vieną šventąjį. Kodėl Kristus negalėtų būti vienas iš ilgos eilės šių Dievo pasiuntinių? Tačiau vienas yra dalykas būti Dievo siųstuoju, o visai kitas būti *pačiu Dievu*. Solovjovo antikristas neneigia, kad Kristus yra Mesijas; jis tik neigia, kad šis Mesijas yra sykiu ir Dievo sūnus. O kad Jis nėra Dievo Sūnus, tai rodo, kad Jis neprisikėlė, kad supuvo kape kaip visi pranašai ir šventieji. Tikėjimas Kristu esant Mesiją yra esmėje tas pat, kas ir Jo laikymas pirmataku. Štai kodėl šis tikėjimas antikristinėje sąmonėje gražiai susiderina su griežčiausiu Kristaus paneigimu paneigiant Jo prisikėlimą. Ir štai kodėl antikristas nebijo tikėti Mesiją, neišsižadėdamas tuo nei savo savimeilės, nei savo pastangų pakilti aukščiau už Kristų. Kiekvienas mesijas juk gali būti pralenkiamas. Kiekvieną valandą Dievas gali siųsti kitą, galingesnį už buvusįjį. Nepralenkiamas yra tik tas, Kuris yra *visados*, kuris yra Pirmasis ir Paskutinis, kuris pats yra Dievas.

Vadinasi, ne tikėjimas Kristų—Mesiją yra tikroji krikščioniškosios sąmonės žymė, bet *tikėjimas Kristaus prisikėlimą*. Ir atvirksčiai, Kristaus prisikėlimo neigimas yra neklystamas antikristinės dvasios ženklas. Religiškai galvojant, amžinasis Dievo priešas juk puikiai žino, kad Kristus yra prisikėlęs. Bet to jis niekad nepripažįsta ir pasauliui neskelbs. Jis gali pripažinti Kristaus istorškumą, Jo mesianiškumą, Jo begalinę įtaką pasaulio istorijai, bet jis niekad nepripažins Jo prisikėlimo. Antikristas gali dalyvauti mūsų Kalėdose ir stovėti prie prakartėlės; jis gali giedoti su mumis „Verkite, angelai“ Didįjį Penktadienį; tačiau jis niekad nedalyvaus Velykų procesijoje ir niekad nedžiūgaus su mumis „Linksmos dienos“ tonais. Pripažinti prisikėlusį Kristų reiškia pripažinti Jį anuo Vienintelium, kuris buvo, kuris yra ir kuris turi ateiti; reiškia Jį pagarbinti ir Jam nusilenkti. Tai gali padaryti net ir labiausiai nusidėjęs krikščionis. Bet to negali padaryti „nesuteptos dorovės“ antikristas. Prisikėlimo idėja yra kalavijas, kuris perskiria dvasias.

Būdinga tad yra stebėti, kaip labai mūsų dienomis ši idėja yra prigesusi. Šiandien kartojasi iš esmės ta pati scena, kuri įvyko graikų areopage prieš du tūkstančius metų. Atėjęs į Atėnus, šv. Paulius ginčijosi miesto aikš-

tėje su epikūrininkais ir stoikais. Vieni jį laikė tik plepiu, bet kiti norėjo, kad jis išdėstytų savo mokslą garingiems Atėnų piliečiams. Todėl „nutvėrę jie nuvedė jį į areopagą sakydami: „Ar galime žinoti, koks tas naujas mokslas, kur tu skelbi“ (*Apd 17, 19*). Atsirėmęs į pastebėtą aukurą su įrašu „Nežinomam Dievui“, jis kalbėjo, kad Dievas „negyvena savo rankų darbo šventyklose nei žmonių rankomis aptarnaujamas, lyg kad ko nors Jam reikėtų“ (*17, 24–25*). Žmogus Dievui nieko negali pridėti. Priešingai, „Dievas pats duoda visiems gyvybės, kvapo ir visa“ (*t. p.*). Jis sukūrė žmonių giminę; Jis nustatė istorijos vyksmą; Jis įdiegė žmogui troškulį Jo ieškoti. Jis apima visa: „Jame gyvename, judame ir esame“ (*17, 28*). Tuo būdu žmogus yra dieviškas: „Mes esame Jo giminės“ (*t. p.*). Bet „būdami Dievo giminės, neturime manyti, kad Dievybė esanti panaši į auksą ar sidabrą, ar akmenį, ar dailės ir žmogaus minties padarą“ (*17, 29*).

Kame čia glūdi tasai naujas mokslas, kuriuo graikai buvo susidomėję? Iš tikro ligi šiol šventasis Paulius nepaskelbė jiems dar nieko esmingai naujo, ko jie būtų nežinoję. Kad Dievas yra pasaulio kūrėjas, mokė jau Platonas. Kad Viešpats negyvena rankų darbo šventyklose, skelbė jau Sokratas, nurodydamas į vidinį dievybės pobūdį, ir Aristotelis, nukeldamas Dievą į nepasiekiamas anapusines sritis. Kad Dievas persunkia mūsų būtį, tai buvo sena mintis, Rytų mąstytojus nuvedusi net ligi panteizmo. Kad mes esame Dievo giminės, buvo graikų poetų mintis, ką pripažino ir pats Paulius (plg. *Apd 17, 28*). Taigi Pauliaus iškeltos Dievo kūrybiškumo, Jo transcendentiško, Jo visur buvimo, žmogaus panašumo į Dievą idėjos buvo graikams daugiau ar mažiau žinomos. Jose dar neslypėjo ana Didžioji Naujiena, kurios tarnybai Paulius atsidėjo, kurios skelbti jis atvyko į Atėnus ir už kurią jis vėliau padėjo savo galvą.

Bet kaip tik todėl, kad jis iš esmės nieko naujo nepaskelbė, graikai mielai jo klausėsi. Kasdienybėje jie buvo įpratę dievybę regėti šventyklose ir stubuose, atsieti ją nuo savo gyvenimo, perskirti žmogų ir Dievą. Todėl jiems buvo įdomu dar syki išgirsti tai, ką anksčiau buvo jiems sakę patys didžiausi jų išminčiai. Paulius jiems atrodė esąs vienas iš jų ilgos eilės filosofų, kuriais Graikija pasiliko nemirtinga pasaulio istorijoje. Šie filosofai kaip tik ir buvo mėginę ieškoti aukštesnio žmogaus ryšio su Dievu. Jie buvo mėginę duoti dvasingesnę Dievo

sampratą. Ir štai Pauliaus žodžiuose prabilo senoji graikiška išmintis. Pauliaus teologija buvo jiems įdomi, nes virto senųjų ilgesių prisiminimu. Todėl jie jos ir klausėsi.

Bet štai Paulius galop eina prie pačios Naujienos. Visa tai, ką jis ligi šiol graikams buvo skelbęs, buvo tik įvadas ir pasiruošimas. Jau besiginčydamas miesto aikštėje, jis buvo apie šią Naujieną užsiminęs, „nes jis skelbė jiems Jėzų ir prisikėlimą“ (17, 18). Atvestas į areopagą ir išdėstęs savo pažiūras į Dievą, Paulius priėjo prie pačios savo mokslo esmės. Jis paragino visus daryti atgailą, nes ateina diena, kada „Viešpats teis žemės rutulį teisingai per Vyra, kurį paskyrė. Jis padarė Jį patikimą visiems, prikeldamas iš numirusiųjų“ (17, 31). Šiuose žodžiuose graikai staiga išgirdo tai, kas jiems buvo *visiškai nauja*. Jie išgirdo, kad Dievas yra paskyręs Vyra teisti pasauliui ir kad šis Vyras buvo miręs ir prisikėlęs. *Prisikėlimas graikams ir buvo ana didžioji, dar niekada negirdėta Naujiena*. Bet kaip tik šios naujienos jie negalėjo pakelti. „Išgirdę apie mirusiųjų prisikėlimą, vieni ėmė tyčiotis, o kiti sakė: „Paklausysime tavęs apie tai kitą kartą“ (17, 32). Pauliaus žodis nutrūko. Nieko nelaimėjęs, „jis išėjo iš jų tarpo“ (17, 33). Atitrauktos mintys apie Dievą graikams buvo priimtinos. Bet miręs ir prisikėlęs Jėzus jiems atrodė esanti nesąmonė.

Ši scena kaip tik ir išreiškia visą dabarties nusistatymą prisikėlimo atžvilgiu. Dabartinis pasaulis mielai klausomų mūsų atitrauktų svaičiojimų apie Dievą ir Jo apvaizdą, apie reikalą sudvasinti Dievo sąvoką ir nerišti Jo su praeinančiais žemės pavidalais, apie mūsų vidines sąsajas su Dievybe, apie dieviškąją pradžią, gyvenanti žmogaus viduje. Bet kai tik nurodome, kad šis ryšys, nesuardomas ir nepaneigiamas, yra Jėzuje Kristuje; kad dieviškasis pradas niekur kitur tiek žmogaus neperskverbė, kaip Jėzuje Kristuje; kad niekas kitas Dievo taip skaidriai nepareiškė, kaip Jėzus Kristus; dar daugiau, kai pradedame teigti, kad Jėzus iš Nazareto yra tikras Dievas ir tikras žmogus, kad Jis įsikūnijo, gimė, mirė ir prisikėlė, kad Jis vėl ateis, bet šį sykį jau teisti pasaulio; kai visa tai pradedame skelbti, dabartinis pasaulis pradeda arba tyčiotis, arba mandagiai pastebti, kad šią valandą jis neturįs laiko klausyti tokių savyje labai įdomių pasakojimų. Prisikėlimo idėja dabarties sąmonėje nevaicina jokio žymesnio vaidmens.

Nuostabu, kad net ir tarp krikščionių ji yra apsitrynsi ir apsiblaususi. Dabartiniai krikščionys nebegyvena tokiu karštu prisikėlimo tikėjimu kaip pirmaisiais amžiais. Jiems keistokai skamba šventojo Pauliaus teigimas: „Jei Kristus neprisikėlė, tai mūsų skelbimas yra tuščias, tuščias ir jūsų tikėjimas“ (*1 Kor 15, 14*). Jiems atrodo, kad šis posakis esąs truputį per griežtas. Jie beveik linkę manyti, kad krikščionybę būtų galima išgelbėti ir Kristaus supuvimo atveju. Tuo tarpu pirmiesiems krikščionims ši tiesa buvo pats jų religijos pagrindas. Jie aiškiai jautė, kad prisikėlimo tikrovė atidaro naują istorijos tarpsnį, kad Sekmadienio rytas yra naujo gyvenimo pradžia. Kristaus prisikėlimas padarė Jį ne tik visados dabartinį, bet sykiu davė naują prasmę visam žemiškajam mūsų keliui. Ligi Kristaus mirtis buvo galutinė. Tiesa, ir senovinis žmogus nujautė, kad kūno atstatymas laikų pabaigoje esąs galimas. Tačiau ši jo nuojauta neturėjo jį ką atsiremti. Ji neturėjo laido, kad taip iš tikro įvyks. Kristaus prisikėlimas tokį laidą žmonijai kaip tik davė. Kristus ne tik skelbė, kad mirusieji prisikels, bet ir *pats prisikėlė*. Tuo būdu Jis patvirtino savo pažadą ir padarė nežlungamą. Mirtis po Kristaus yra nebe galutinė, o tik laikinė, tik praeinanti.

Šitas mirties pobūdžio pakeitimas pakeitė sykiu ir visą istorijos prasmę. Žmogaus gyvenimas savo visumoje turėjo būti ištiktas žūties. Tai Kristus aiškiai paskelbė savo pranašyste apie pasaulio pabaigą. Vis dėlto ši žūtis prisikėlimo šviesoje virto tik skaistinančia priemone, o ne žlugimu tiesiogine šio žodžio prasme. Pasaulio sudužimas prisikėlimo akivaizdoje neteko ano sunkios nevilties šešėlio, kuris neatstojamai sekiojo senovinį žmogų ir kuris gražios išraiškos rado graikų filosofijoje ir poezijoje, persunktoje nuo pat Homero giliu liūdesiu dėl šešėlingo anapusinio buvimo. Net Jobas, neturėdamas prisikėlimo sąvokos, skaudžiai dūsauja, kad netrukus turės eiti „į tamsos ir mirties šešėlių šalį, į šalį nejaukią kaip vidurnakčio tamsybės“ (*10, 20–22*). Senovinis nusiminimas giliausia prasme kaip tik ir buvo prisikėlimo idėjos stoka. Šv. Paulius teisingai yra pastebėjęs, kad be prisikėlimo „mes esame labiau apgailėtini už visus žmones“ (*1 Kor 15, 19*). Joks žygis ir jokia auka neturi Gilesnės prasmės, „jei mirusieji nesikelia“ (*15, 31*). Tuomet „valgykime ir gerkime, nes rytoj mirsime“ (*t. p.*). Tuomet ir pasaulio galas yra tik visuotinis šio neprasmingo gyvenimo užbaigimas.

Tuomet šūkis „valgykime ir gerkime“ tinka ir visam istoriniam vyksmui. *Galutinės mirties akivaizdoje istorija pasidaro grynai šiapusinė.* Žmogaus žvilgis krypsta į šią žemę, bet, nerasdamas joje prasmės ir regėdamas viso ko galą, aptemsta ir virsta skausminga nevilties išraiška. Senovinis nusiminimas atsispindi kiekvieno prisikėlimą netikinčio žmogaus akyse. Todėl yra visai suprantama, kodėl pirmieji krikščionys taip stipriai atsirėmė į Kristaus prisikėlimo tiesą. Joje jie regėjo visuotinį išsigelbėjimą iš neprasmės. Jie jautė, kad *prisikėlimas yra esmingai susijęs su žmogaus nemirtingumu.* Jei žmogus yra nemirtingas, jis prisikels; jeigu jis neprisikels, jis nėra nemirtingas; o jeigu jis nėra nemirtingas, tuomet visas jo buvimas yra viena didžiulė neprasmė. Kristaus prisikėlimas laidavo visų prisikėlimą ir tuo pačiu pagrindė tikėjimą žmogaus nemirtingumu. Štai dėl ko pirmieji krikščionys buvo pažymėti džiaugsmo žyme. Žemės gyvenimas jiems nebebuvo nusiminimas bei nevilts, bet tik pasiruošimas būsimajam visuotiniam atnaujinimui. Jis turėjo prasmę, nes jis tapo sujungtas su amžinybe.

Todėl kiekvieną sykį, kai istorijoje silpsta prisikėlimo tikėjimas, atgyja senovinis nusiminimas, nes su šiuo tikėjimu drauge nyksta ir žemiškojo gyvenimo prasmė. Pasidairę po šiandieninį pasaulį, turėsime pripažinti, kad *nusiminimas yra būdingiausia dabartinio žmogaus žymė.* O atsiminę, kad šis žmogus, kaip ir anas areopago graikas, nenori nieko apie prisikėlimą girdėti, suprasime šios žymės kilmę ir jos esmę. Atitrauktas Dievo ir Mesijo pripažinimas žmogaus neišgelbsti, kaip jis neišgelbėjo nė senovinio žmogaus. Neprasmė vis giliau ėda jo širdį. Gyvenimas vis labiau darosi šiapusinis. Žemė virsta vienintele ir galutine tėvyne. Todėl aplinkui ją esti telkiamos visos tokio žmogaus pastangos. Jos tarnybai esti pajungiama ir krikščionybė. Iš jos pradedama laukti laimės jau šioje tikrovėje: žmogaus bei visuomenės išauklėjimo, socialinių santykių sutvarkymo, demokratijos įgyvendinimo, gausių šeimų, geros sveikatos, pasisekimo savame amate ir t.t. Antgamtinis jos bruožas yra pamirštamas arba bent nutylimas. Prisikėlimo idėja esti laikoma beveik nesąmone, kurios niekas nedrįsta viešumoje ištarti. Tada ateina antikristas su sava Kristaus kaip pirmatako samprata, pakiša ją į žemę atsigrižusiam žmogui; jis ją priima, platina, apie ją visur kalba, o naivūs krikščionys džiaugiasi, kad ateina krikščionybės klestėjimo metas.

Prisikėlimo idėjos apsiblausimas yra antikristo laimėjimas tiek atskiro žmogaus, tiek istorinių tarpnių sąmonėje. Ir priešingai, prisikėlimo idėjos ryškumas, gilus tikėjimas Kristų prisikėlus, savo pergyvenimų sutelkimas aplinkui šį tikėjimą yra krikščionybės stiprumo ženklas, nepaisant kad daugelis iš jos tyčiotusi ar nenorėtų klausyti jos žodžių. Areopage paskelbta Naujiena apie „Jėzų ir prisikėlimą“ yra naujiena visiems amžiams ir visoms tautoms. Ir šia naujiena yra gyvas mūsų tikėjimas.

Antikristo nusistatymas Kristaus—Dievo atžvilgiu yra, kaip matome, griežtai neigiamas. Ši dvasia stengiasi visomis priemonėmis ir visais galimais būdais perskirti Jėzų ir ištrinti Jo kaip Dievo paveikslą žmonijos sąmonėje. Kristaus Dievybė yra nepakenčiama nė vienam antikristiniam pavidalui. Todėl puolimai prieš Dievažmogį kartojasi amžių eigoje įvairiausiais būdais ir reiškiasi įvairiausiomis idėjomis. Prasidėdami švelniomis mokslinėmis abejonėmis ir pasibaigdami rūsčia neapykanta bei kruvinais persekiojimais, jie trunka pasaulio istorijoje visą laiką ligi pat galo, nes tik gale antikristas bus sugautas meluojant ir ištremtas, kad daugiau neklaidintų. Šiandien šie puolimai yra gudriai pridengti. Net atrodo, kad kova prieš Kristų yra sustojusi. Antikristas stengiasi visus įtikinti, kad ji yra sustojusi, nes laimėti lengviausia yra tada, kai puolimas nelaikomas puolimu. Tačiau mes matėme, kad Kristaus laikymas pirmataku ir Jo prisikėlimo stūmimas į šalį yra tokios idėjos, kurių esmėje slypi Kristaus dieviškumo paneigimas pačiu griežčiausiu pavidalu. Bet šiandien šios idėjos esti pridengiamos. Šiandien antikristas mėgina sutelkti pasaulio dėmesį aplinkui Kristų—žmogų, kad tuo būdu paslėptų Kristų—Dievą. Kristui—žmogui, Kristui—Mesijui, Kristui—pirmataku jis nesigaili pagyrų ir šviesos. Jis pripažįsta Jo pasiuntinybę ir Jo vertę, kaip ir Solovjovo antikristas, bet tik todėl, kad paneigtų Jį kaip Vienintelį, kaip Pirmąjį ir Paskutinįjį, kaip tikrąjį istorijos Dievą. *Šiandieninės antikristo pastangos eina istorijos supasaulinimo linkme, atjungiant jos vyksmą nuo Kristaus ir padarant Kristų tik istorijos objektu, bet ne jos pradžia, centru ir pabaiga.* Senovinis likimas, aukštesnis už žmogų ir už Dievą, pradeda vis labiau ryškėti dabarties pergyvenimuose. Kažkas tamsaus ir neaiškaus stovi už visų mūsų istorinių įvykių. Solovjovo minimas „piktas nujautimas“ pradeda būti apčiuo-

piamas labai aiškiai. Tiutčevo potvynis mus iš tikro neša į savo tamsią begalybę. Todėl krikščioniškoji budėjimo pareiga šiandien virsta ne tik asketiniu, bet ir *istoriniu* reikalavimu. Mes gyvename istorijos vigiliją.

4. VELNIŠKASIS SUTVIRTINIMAS

Gal nuostabiausias iš visų antikristo bruožų yra savotiškas jo pašaukimas. Jau šv. Jonas yra atkreipęs mūsų dėmesį į dvilypį antikristinės dvasios pobūdį sakydamas: „Dabar pasidarė daug antikristų... Jie išėjo iš mūsų tarpo, bet nebuvo iš mūsų“ (*1 Jn 2, 19*). Šiais žodžiais šv. Jonas primena mums Kristaus, kaip Aukščiausiojo Kunigo, maldą kelyje į Getsemani, kur Jis meldžia savo Tėvą už apaštalus, esančius pasaulyje, bet ne iš pasaulio (plg. *Jn 17, 6–9*). Apaštalai, kaip Kristaus atstovai, pasilieka pasaulyje, prisiimdami visą jo sunkumą, kaip kad ir Kristus jį prisiėmė. Jie jame veikia mokydami, vadovaudami ir pašvęsdami, kentėdami ir mirdami, nes ir Kristus taip darė. Tačiau savo apaštališkuoju pašaukimu bei galia jie yra ne iš pasaulio. Apaštalus Kristui yra davęs dangiškas Jo Tėvas (plg. *Jn 17, 9*). Todėl Kristus ir meldžiasi: „Šventasis Tėve, išlaikyk savo varde tuos, kuriuos man davei, kad jie būtų viena, kaip ir mes“ (*17, 11*). Tuo Kristus nori pasakyti, kad apaštališkoji pasiuntinybė yra atėjusi iš aukšto: kad ji yra malonė, kad ji kyla ne iš žmogaus prigimties, ne iš visuomeninių jo pareigų, bet iš dangiškojo Tėvo. Tiesa, ši malonė bei dovana turi būti vartojama *pasaulyje*; ji turi būti Kristaus pasiuntinybės tęsinys. Bet savo kilme bei esme ji yra ne iš šios žemės. Dvilypis apaštalo pobūdis — veikla pasaulyje ir galia ne iš pasaulio — sudaro būdingiausią jo asmenybės ir jo gyvenimo bruožą.

Bet štai šitokią dvilypį pobūdį turi ir antikristiniai apaštalai: „Jie išėjo iš mūsų tarpo, bet nebuvo iš mūsų“ (*1 Jn 2, 19*). Šv. Jono minimas *išėjimas* čia yra ne erdvinis pasitraukimas nuo mūsų, bet tiktai antikristinės dvasios šaltinio nurodymas. Antikristai Kristaus bendruomenės nepalieka. Jie nepasitraukia iš jos. Priešingai, jie joje būna ir veikia. Kristaus Karalystė žemėje yra antikristinės veiklos dirva. Jie iš jos kyla ir joje dirba naikinamąjį savo darbą. Tačiau savu pašaukimu jie yra ne iš jos. Jie yra pašaukti ne Kristaus, bet Jo priešininko. Kaip apaštalai

yra pasaulyje, bet ne iš pasaulio, taip antikristai yra Kristaus karalystėje, bet ne iš Kristaus karalystės. Tačiau ir vieni, ir kiti yra *pašaukti*. Ir vieni, ir kiti veikia jų esmei priešingoje aplinkoje: pasaulis yra priešingas apaštališkai dvasiai, Kristaus karalystė yra priešinga antikristinei dvasiai. Ir vieni, ir kiti turi galią, kylančią ne iš tos aplinkos, į kurią jie yra pastatyti. Pasiuntinybės ir kilmės priešgynybė antikristo šalininkuose yra taip lygiai ryški, kaip ir Kristaus atstovuose.

Gilesne tad prasme antikristinė dvasia yra savotiška *velnio kunigystė*. Antikristai, veikiantieji Kristaus vynuogyne, nėra paprastai suklydę žmogeliai ar silpni nusidėjėliai. Jie yra velnio pateptieji: jo pasiuntiniai ir apaštalai, gavę jo dvasią ir sustiprinti jo dovanomis. Velnias čia, kaip ir visur kitur, pamėgdžioja Kristų, todėl pasirenka sau kunigų, juos įkvepia ir siunčia į Kristaus dirvą barstyti kūkalių (plg. *Mt 13, 25*). Ši kunigiškąjį antikristo bruožą Solovjovas išreiškia viena labai prasminga savo pasakojimo scena. Kai jo antikristui šovė mintis, kad Kristus vis dėlto galys būti ne pirmatakas, bet Pirmasis ir Paskutinis, kad Jis galys būti gyvas ir todėl veikti istorijoje per amžius, tada išsižiebė jame gili Kristaus neapykanta ir sykiu nepaprastas nusiminimas, nuvedęs jį tamsią naktį prie stačios uolos, nuo kurios jis šoko į bedugnę norėdamas nusižudyti. „Bet kažkas lankstaus, tarsi vandens stulpas, sulaukė jį ore. Jis pajuto lyg elektros smūgio sukrėtimą. Nežinoma jėga sviedė jį atgal. Akimirka jis neteko sąmonės. Atsigavo suklupęs ant kelių per keletą žingsnių nuo bedugnės. Fosforine šviesa žibantis pavidalas ryškėjo priešais jį. Dvi akys perskrodė jo sielą nepakeliamai aštria kibirkštimi. Jis žiūrėjo į šias skvarbias akis ir girdėjo keistą balsą. Bet jis nežinojo, ar jis skamba jame pačiame, ar šalia jo“. Ir šis balsas jam kalbėjo: „Mano sūnau, tu man patikai. Kodėl tu neieškojai manęs? Kodėl tu garbinai aną Blogąjį ir Jo Tėvą? Aš esu dievas ir tavo tėvas. Anas Niekingsasis, Nukryžiuotasis yra svetimas ir tau, ir man. Man nėra kito sūnaus, tik tu vienas. Tu esi vienintelis, viengimis; tu esi man lygus... Aš nieko nereikalauju iš tavęs, bet noriu tau padėti... Imk mano dvasią! Kaip kadaise mano dvasia tave gimdė grožyje, taip dabar ji tave gimdo jėgoje“.

Šia demoniška sakramentine formule antikristas buvo perkeistas. „Jis pajuto, kaip aštri ledinė srovė tekėjo į jį ir pripildė visą jo būtybę. Sykiu jis pajuto lig šiol ne-

patirtą jėgą, drąsą, lengvumą ir džiugesį". Argi ši scena nėra panaši į Šventosios Dvasios nužengimą ant apaštalu? Galimas daiktas, kad Solovjovas sąmoningai ją tokią ir padarė. Tačiau šis panašumas turi gilios prasmės. Jis mums atskleidžia tikrąją antikristinę galią, kuri yra ne žmogaus, bet velnio galia. Jis mums rodo, kad *Kristaus ir antikristo rungtynėse žmogus visados yra tik dalyvis*. Jis čia niekad nėra savarankiškas kovotojas. Jis niekad nekovoja savo paties jėga. Jeigu jis apsisprendžia stoti antikristo pusėn, jis gauna velnio dvasią. Sutvirtinimo sakramentas kiekvienu atveju išpaudžia jam naują bruožą, kurio lig tol jis neturėjo; teikia jam jėgos ir drąsos, kurios lig tol savyje jis nejautė; kelia jame džiugesio sava pasiuntinybę, kuri lig tol jam nebuvo aiški. Ant jo nužengia arba Sekminių ugnies liežuvis, arba šalta fosforinė liepsna ir jį perkeičia visoje jo būtybėje. Jis pasidaro naujo prado nešėjas bei skelbėjas. Jis pasidaro apaštalas: arba Kristaus — arba antikristo.

Šitame tad pašaukime bei sutvirtinime, šitoje velnio kunigystėje kaip tik ir glūdi antikristinio veiklumo šaltinis. Mes dažnai stebimės, kad antikristo šalininkai rodo net daugiau aukos bei narsos negu Kristaus kareiviai. Ir klausiamo: argi žmogus gali būti toks veiklus blogio tarnyboje? Pats iš savęs, be abejo, ne. Tačiau pažymėtas aną fosforinę šviesą ir gavęs velnio ženklą savo sienoje, jis darosi atgimdytas *jėgoje* ir pradeda veikti tiesiog antgamtiškai. Solovjovo įdėta į velnio lūpas sakramentinė formulė yra didžiai prasminga. Antikristas iš tikro yra velnio sūnus. Jo prasidėjimas, kaip netrukus matysime, taip pat yra demoniškas. Tačiau siųsdamas jį į pasaulį, jis pagimdė jį *grožyje*. Solovjovas pabrėžia, kad jo antikristas buvęs „pavyzdžio neturinčio genialumo, *gražumo* ir kilnumo“, kad pasirodęs kaip Jungtinių Europos Valstybių prezidentas pilname antžmogiško jauno *grožio* bei jėgos žėrėjime". Šitais apibūdinimais Solovjovas nori pasakyti, kad grožis yra tasai pavidalas, kuriuo velnias apvelka savo šalininkus bei jų darbus, kad patrauktų į save Kristaus karalystės narius.

Grožis giliausia savo esme yra Dievo išraiška. Prasi-verždamas Dievo ar žmogaus kūryboje, jis atskleidžia vidinį būties tobulumą. Jis yra taip pat nurodymas į būsimąjį pasaulio perkeitimą ir į prisikėlusiojo palaimintojo kūno ypatybes. Tačiau kiekvienu atveju *grožis yra daikto vertybė*. Grožis, kaip būties tobulumo spindėjimas, rei-

kiasi mūsų pojūčiams prieinamais pavidalais ir tuo pačiu gali būti nešamas tiktai daikto. Tiktai daiktas, konkretus, medžiaginis daiktas gali būti gražus. Todėl grožis niekad nėra asmens vertybė, nes asmuo pojūčiams nėra prieinamas. Asmens vertybė yra ne grožis, bet *šventumas*. Žmogiškasis asmuo grožiu nėra ir negali būti matuojamas. Todėl velnias, gimdydamas antikristą grožyje, kaip tik ir nori juo pridengti šventumo stoka. Jis nori nukreipti žmonių akis į aną žerintį daiktinį pavidalą, į aną jauną jėgą bei kilnią povyžą, kad tuo būdu nebūtų regima tikroji šiomis daiktinėmis savybėmis pažymėto asmens vertė. *Grožis tarnauja velnio rankose šventumui paslėpti*. Velnio padarai gali būti labai gražūs, bet jie niekadose negali būti šventi.

Čia antikristas kaip tik ir apreiškia nepaprastai gilia savo priešgynybę Kristui, priešgynybę nepastebėtą ir neįvertintą. Evangelijos niekur nemini, kad Kristus būtų buvęs *gražus*. Apie Kristaus grožį jos nekalba. Tai nereiškia, kad Kristus buvo bjaurus. Tačiau ši evangelijų tyła rodo, kad Kristus, prisiėmęs sau žmogaus likimą ligi kraštinių jo situacijų — kančios ir mirties, — neprašoko savo kūno sąranga vidutinio masto ir todėl kūniniu savo pradu niekam ypatingai nekrito į akį. Jis atsistojo prieš žmogų ne kaip gražuolis, bet kaip Dievo Avinėlis, kaip šventumo pilnybė. Jis patraukė į save ne žmogaus akis — „pulchrum est quod visum placet”, — prasmingai pastebi šv. Tomas Akvinietis, bet jo širdį ir dvasią. Tiesa, vieną sykį Kristus iš tikro pasidarė gražus. Tada „Jo veidas sužibo kaip saulė, ir Jo drabužiai pasidarė balti kaip sniegas” (*Mt 17, 2*). Tai buvo Taboro kalne persikeitimo metu. Bet apie šią savo trumpalaikę atmainą Jis kaip tik uždraudė apaštalams pasakoti, „kol žmogaus Sūnus prisikels iš numirusiųjų” (*17, 9*). Kristaus persikeitimas buvo švystelėjimas ano visuotinio išskaistinimo, kada kiekvienas daiktas pasidarys gražus. Bet pastovus — net ir pačiame Kristuje — jis galėjo būti tik po prisikėlimo, tik po visuotinio perkeitimo, tik anoje antgamtinėje tikrovėje. Žemė, neperėjusi per kančią ir mirtį, negali pakelti tobulo grožio pavidalų. Todėl velnias, iškeldamas grožį į pačią vertybių viršūnę ir juo pažymėdamas savo išrinktuosius, kaip tik mėgina paneigti visuotinio perkeitimo reikalą ir savą Taboro kalną įtvirtinti mūsųroje tikrovėje. *Antikristas yra gražuolis*. Jis stovi priešais žmogų kaip stebalas jo akims, kaip meno kūrinys; vadinasi, kaip

daiktinė, bet ne kaip asmeninė vertybė, nes savos asmenybės jis iš tikro neturi. Jis yra velnio kūrinys, ištašytas žmogiškojoje prigimtyje.

Bet grožis nėra veiklus. Grožis pats savyje yra pasigėrėjimui. Jis yra rimtis savyje; jis yra darni dalių sąranga; jis išskiria iš savęs bet kokią kovą. Grožis yra atbaigtos ir todėl savyje nurimusios būties ženklas. Toku ženklu pažymėtas padaras nėra nei veiklus, nei narsus, nei pasiaukojas. Todėl antikristo gimimas grožyje nėra pakankamas žvėries bendruomenei. Antikristas pasirodo pasaulyje ne tam, kad teiktų žmonėms pasigėrėjimo, bet tam, kad juos atskirtų nuo Kristaus ir pavergtų velniui. Šiam tačiau uždaviniui atlikti reikia veiklumo, narsos ir pasiaukojimo. Grožis viso to žmogui duoti neišstengia. Todėl šalia grožio velnias teikia savo išrinktiesiems ir *jėgos*. Syki pagimdęs juos grožyje, jis atgimdo juos dar ir jėgoje. Ir šis atgimdydas padaro antikristą tikroju velnio kunigu. Anksčiau Solovjovo antikristas gardžiavosi savo „antžmogiškais dorybėmis ir gabumais“ ir puikioje nuotaikoje „laukė aiškaus dieviškojo pašaukimo“, laukė net trejetą metų. Savame grožyje jis nerado pakankamai galios pradėti savo veiklą. Tuo tarpu atgimdytas jėgoje ir gavęs velnio sutvirtinamąją dvasią, jis tučtuojau pradėjo veikti, o vėliau ir kovoti. Jau rytojaus dieną po minėto naktinio sutvirtinimo visi „stebėjosi jo ypatinga, kažkaip įdvasinta išvaizda. Tačiau jie būtų dar labiau nustebę, jeigu būtų galėję matyti, koku antgamtiniu greitumu bei lengvumu, užsidaręs savo kambaryje, jis rašė garsų veikalą vardu „Atviras kelias į pasaulio taiką ir gerovę““.

Šis veikalas kaip tik ir buvo jo antikristinės veiklos pradžia. Ir šis žmogus daugiau nebenurimo. Jis veikė ir kovojo tol, kol jį žemė prarijo. Apie jo veiklą kalbėsime vėliau. Čia tik norime nurodyti jos šaltinį, kuris glūdi antikristo atgimdyme per demoniškąją jėgą. Pagimdytas grožyje, antikristas žmones traukia, stebina ir apakina, kad nematytų tikros jo asmenybės. Atgimdytas jėgoje, jis pradeda žmones *versti*. Prievarta tampa jam viena iš pagrindinių jo viešpatavimo priemonių. Grožiu jis žmones sužavi, jėga jis juos palenkia. Iš sykio ėję paskui jį dėl jo žavesio, paskui žmonės eina paskui jį iš baimės. Nužudydinęs žaibo smūgiais popiežių Petrą ir senelį vyskupą Joną, antikristas iškilmingai paskelbia, kad „šitaip žus iš mano tėvo rankos visi mano priešai“. Ir drebė-

darni bažnyčių kunigaikščiai sušunka pritardami: „Pereant! Pereant!“ — „Tepražūsta! Tepražūsta!“ Šiame jų šauksme kaip tik girdėti pavergto, iš baimės drebančio padaro dejavimas. Tai vergų šauksmas. Tai šauksmas žmogaus, išpainiojusio į antikristines užmačias ir neberandančio kelio atgal, nes šis kelias jam yra užtvertas mintimi. O mirti šis padaras bijo. Todėl jis dreba ir šaukia pritardamas antikristui. Jis laimina kito žūtį, kad tik nereiktų pačiam mirti. Kristus mirė, kad mes gyventume. Ne vienas Jo šalininkas istorijos eigoje taip pat yra miręs už kitus. Tai pati didžiausia meilė, nes „niekas neturi didesnės meilės kaip ta, kad kas guldo gyvybę už savo prietelius“ (*Jn 15, 12*). Tuo tarpu antikristo pavergti žmonės šaukia „pereant“ kitiems, tikėdamiesi tuo išsipirksią gyvybę sau. Savimeilė juos nuvedė tiek toli, kad jie kito mirtimi grindžia savo buvimą. Tačiau tai tik nuosekli išvada iš visos savimeilinės gyvenimo linkmės ir iš viso antikristinio kelio. *Antikristas apvaldo žmogų ne meile, bet jėga, įkvėpdamas jam mirties baimės.*

Štai kodėl Solovjovas antikristą laiko religiniu užgrobiku, kuris ne meile, ne dvasiniais darbais, ne šventumu, bet *prievarta* palenkia sau žmones ir užgrobia jų širdyse ir jų gyvenime Kristaus vietą. Būdinga, kad tą patį vardą velniui teikia ir Dostojevskis. Ivanas Karamazovas po savo didžiulio kliedėjimo, kurio metu jis tarėsi kalbėjęs su velniu, išleidžia savo brolių Aliošą ir pradeda jam pasakoti savo pergyvenimą. Pasakodamas jis sušunka: „Bet jis nėra pats šėtonas; jis meluoja; jis yra *užgrobikas*“. Ivanas čia turi galvoje tik patį save: velnias užgrobia jo mintis ir jo jausmus, jis kalba Ivano kalba, jis pasakoja paties Ivano pažiūras ir pergyvenimus. Tačiau šitoks užgrobikas yra velnias su savo šalininkais ir visoje istorijoje. Antikristas niekad neatneša pasauliui naujos tikrovės, kaip tai padarė Kristus. Jis tik pagrobia jėga bei prievarta šią žemiškąją tikrovę ir paskui tą pačią žmonėms siūlo, reikalaujamas už tai prieš jį nusilenkti ir jį pripažinti savo vadu. Ką naujo teikė Solovjovo antikristas, gražindamas popiežius į Romą? Popiežiai juk buvo Romoje gyvenę nuo amžių. O tačiau už šios *senos* tikrovės atstatymą jis reikalavo atsisėsti jo sosto šešėlyje. *Neduoti nieko naujo, bet elgtis taip, tarsi gyvenimas iš esmės būtų pakeistas, yra tikras antikristinis ženklas.* Antikristas anaipol nėra kūrėjas. Jis yra tik pamėgdžiotojas. Todėl jis visados šliejasi prie to, kas jau yra. Jis

užgrobia Kristaus karalystės sritis ir paskelbia jas savomis. Žemės jis neperkeičia, bet skelbiasi kurias joje rojų. Žmogaus jis neprikelia, bet skelbiasi laiduojąs jam amžinybę. Artimo jis nemyli, bet skelbiasi kurias bendruomenę, kurioje būsianti viena mintis ir viena širdis. *Skelbtis užuot buvus yra vienas iš giliausių antikristinio užgrobio bruožų.* Atgimdymas jėgoje kaip tik ir duoda antikristo šalininkams energijos bei noro klastoti tikrovę ir nebūtį siūlyti būties vietoje. *Antikristinė jėga yra galybė tikrovei ardyti.* Antikristinis sutvirtinimas yra šios ardomosios galios žmoguje pažadinimas. Jeigu Kristaus Sutvirtinimo sakramente nužengia į žmogų kuriančioji Dvasia — Spiritus Creator, tai velnio sutvirtinime žmogų apima ardančioji dvasia: neigimo ir mirties dvasia.

5. PALEISTUVINĖ KILMĖ

Labai nuostabu, kad antikristai kyla iš mūsų pačių, kaip tai teigia šv. Jonas: „Jie išėjo iš mūsų tarpo“ (*1 Jn 2, 19*). Argi Kristaus karalystė nėra kūrybos, meilės ir šventumo karalystė? Argi joje viešpatauja prievarta? Argi joje žmogus atgimsta per jėgą? Argi joje grožis sudaro žmogaus vertę? Kaip tad gali iš jos išeiti antikristai? Kaip ji gali išauginti išdavikų? Ir vis dėlto taip yra. Apreiškimo žodžiai yra nepaneigiami: *antikristai išeina iš mūsų tarpo.* Tai teigia ne tik šv. Jonas. Tai vaizduoja ir Solovjovas savame pasakojime. Jo antikristas kilo iš tikinčiųjų spiritualistų, kurių tuo metu jau buvo nedaug. Pastarojo šimtmečio žmonija jau buvo atkritusi nuo Dievo. „Dauguma mąstančiųjų žmonių buvo netikintieji“. Tačiau antikristas kaip tik priklausė anai mažumai. Jis, kaip ir anksčiau minėjome, tikėjo gėrį, Dievą ir Mesiją. Vadinasi, jis nebuvo atėjęs iš šalies, iš ateistinės daugumos, iš netikinčiųjų bendruomenės. Jis buvo kilęs iš mūsų. Jis buvo pastatytas velnio kunigu iš krikščioniškosios visuomenės.

Dar ryškiau ši antikristinės dvasios kilimą iš pačios Kristaus karalystės Solovjovas parodo antikristo pagalbininko Apolonijaus asmeniu. Šventraštis pasakoja, kad žvėris, tasai velnio simbolis, turėjęs galios „ant visų giminių“ (*Apr 13, 7*), galop buvo sugautas, o su juo sykiu ir „netikrasis pranašas“, daręs žvėries akivaizdoje ženklus, „kuriais suvedžiojo émusius žvėries žymę“ (*Apr 19,*

20). Atsiremdamas į šį Šventraščio pasakojimą, Solovjovas savam antikristui taip pat duoda netikrą pranašą Apolonijų. Tai buvęs „genialus žmogus, pusiau azijatas, pusiau europietis“. Savo žinojime jis sujungęs „Vakarų mokslo technines praktikas su pažinimu bei galia panaudoti visa, kas tradicinėje Rytų mistikoje iš tikro buvo pastovu ir reikšminga. Ir šio sujungimo pasėkos buvo apglušinančios. Apolonijus pusiau moksliniu, pusiau maginiu būdu galėjo pagal savo norą pritraukti ir valdyti oro elektrą“. Šitas tad žmogus atėjo iš Rytų į Romą „pas didįjį imperatorių, visa pagarba nusilenkė prieš jį kaip prieš tikrąjį Dievo Sūnų... ir pasisiūlė su visu savo menu imperatoriaus tarnybai“. Imperatorius, žinoma, jį mielai priėmė „kaip dangaus dovaną, suteikė jam skambu titulą ir niekadęs daugiau nuo jo nesiskyrė“. Šia savo burtininkiškai technine galia Apolonijus darė didžiųjų ženklų žmonių akivaizdoje ir imperatoriaus dvare buvo tuo, kuo senovėje ir viduramžiais buvo juokdariai valdovų rūmuose.

Juokdarišką Apolonijaus vaidmenį nagrinėsime kiek vėliau. Šiuo tarpu mus domina ne tiek jo gabumai, ne tiek jo veikla imperatoriaus tarnyboje, kiek ankstesnis jo vaidmuo Kristaus karalystėje. Solovjovas sako, kad anksčiau jis buvęs „katalikų vyskupas in partibus infidelium“, vadinasi, stambeldžių kraštuose. Žinant, kad Solovjovas savo širdimi ir net formaliai buvo katalikas, negalima prileisti minties, jog savo Apolonijum jis būtų norėjęs įgelti katalikų Bažnyčiai, kaip tai padarė Dostojevskis savo inkvizitorium — kardinolu. Netikro pranašo ryšys su Kristaus karalyste čia turi gilesnės prasmės. Padarydamas Apolonijų katalikų vyskupu, Solovjovas norėjo išreikšti tą nuolatinę Avinėlio bendruomenės tragediją, kuri trunka nuo pat Judo dienų ir kuri pasibaigs tik sugavus paskutinį netikrą pranašą. Antikristo padėjėjai visados kyla iš mūsų tarpo ir nueina tarnauti žvėriui. Jie kyla ne iš Kristaus karalystės pakraščių, ne iš neapsprendusių ir dar svyruojančių paprastų jos narių, bet iš *paties centro*, iš pačių jos vadovų. Argi pirmasis Kristaus išdavikas nebuvo Jo paties pasirinktasis apaštalas? Argi ne apaštalas buvo tasai, kuris pirmas Jo išsigynė žmonių akivaizdoje Kaifo kieme? Tiesa, Petras už tai sunkiai atgailojo. Jis atpirko savo kaltę vėlesniu uolumu ir kankinio mirtimi. Bet kiek yra istorijoje Kristų išdavusių, Jo išsigynusių apaštalų, kurie apie atgailą nė ne-

galvoja! Kiek yra tokių, kurie išsigina Kristaus ir niekad šio išsigynimo neatšaukia! Savu Apolonijum kaip katalikų vyskupu Solovjovas mus skatina susimąstyti.

Tą pačią mintį slepia ir Solovjovo vaizduojama antikristo ekskomunika. Užmušdinęs senelį vyskupą Joną, Romos imperatorius pradėjo savo sekretoriams diktuoti bažnyčių susijungimo dekretą, pagal kurį jis turėjo būti pripažintas „vyriausiu vadu ir valdovu“. Tada pakilo popiežius Petras ir Romos imperatoriaus kaukę nešiojantį antikristą išskyrė kaip „nusususį šunį“ iš Bažnyčios, mesdamas jam trigubą anatema. Ši ekskomunika taip pat parodo, kad Solovjovo antikristas buvo Bažnyčios narys; kad jis atėjo ne iš šalies, bet kilo iš krikščioniškosios bendruomenės ir joje gyveno, kol galop, atskleidęs tikrąjį savo veidą, buvo iš jos išmestas. Vadinasi, ir Apreiškimas, ir Solovjovo pasakojimas sutaria, kad antikristinė dvasia ir jos nešėjai bei reiškėjai kyla iš mūsų pačių; kad Kristaus karalystė yra ne tik jų veiklos dirva, bet ir jų *gimtinė*; kad jie mums nėra svetimi, bet gerai pažįstami mūsų broliai. Kuo tad šią antikristo kilmę išaiškinti? Kame glūdi tasai tikrasis šaltinis, iš kurio išteka antikristinė dvasia? Šv. Jonas pastebi, kad nors antikristai kyla iš mūsų tarpo, bet jie nėra „iš mūsų“ (*1 Jn 2, 19*), vadinasi, jie Kristaus dvasios neturi. Kokia tad dvasia juos pagimdo iš Kristaus karalystės narių?

Didelės šviesos šiam svariam klausimui spręsti meta Solovjovas savo pastaba apie *paleistuvinę antikristo kilmę*. Kai šis gražuolis buvo renkamas Jungtinių Europos Valstybių prezidentu, buvo prisiminta ir jo kilmė, „pridengta tamsos ir slaptos. Jo motina, palaido gyvenimo asmenybė, buvo pažįstama abiejuose pusrutuliuose. Bet per didelis skaičius vyrų būtų galėję laikyti save antžmogio tėvu“. Be abejo, ši aplinkybė rinkimams jokios įtakos neturėjo, ypač tokiam šimtmečiui, „kuris buvo tiek toli pažengęs, jog jam buvo lemta būti net paskutiniuoju“. Šia savo pastaba Solovjovas norėjo, be abejo, pagilinti priešgynybę tarp Kristaus ir antikristo. Kristus gimė iš nekaltos Mergelės Šventosios Dvasios veikimu, ir todėl nė vienas vyras negali laikyti save Jo tėvu. Antikristas gimė iš paleistuvės ir tėvo taip pat nepažinojo, bet ne dėl to, kad jo nebūtų, o dėl to, kad per *daug* vyrų galėjo reikšti teisių į antikristo tėvo garbę. Šios lygiagretės prasmė glūdi žymiai giliau negu tik viršinė priešgynybė, negu tik „gimimas be tėvo“. *Paleistuvinėje antikristo kilmėje slypi tik-*

rais jo dvasios šaltinis. Antikristai kyla iš mūsų tarpo: iš Kristaus karalystės. Bet juos išnešioja paleistuvinga iščia. Todėl jie ir nėra iš mūsų. Jų kilmė nėra vienapras-
mė su Kristaus šalininkų kilme.

Paleistuvystė savo esmėje yra *melas*: melas ne žodžiu, bet kūnu, o per jį ir visa asmenybe. Tai melas aukščiausiam laipsnyje ir tikroviškiausioje savo išraiškoje, nes bet kurioje kitoje nuodėmėje dalyvauja tik mūsų dvasia, o paleistuvystėje dar ir kūnas, vadinasi, visa mūsų asmenybė. Todėl ir melo niekas kitas taip neįvykdo ir taip apčiuopiamai neatskleidžia, kaip paleistuvystė. Kūniniai santykiai tarp vyro ir moters juk yra ne kas kita kaip *meilės ženklas*. Atsidavimas vienas kitam kūnu reiškia tik atbaigimą to, kas jau yra įvykę sielų atsidavimu per meilę. Meilė, būdama gėrybių subendrinimas — *communicatio bonorum*,— savaime veda į subendrinimą ne tik turto, ne tik erdvės, ne tik laiko, ne tik vidaus nuotaikų bei pergyvenimų, ne tik tikėjimo ir maldos, bet ir kūnų, kurie nešioja mūsų vidų ir per kuriuos prabylame į savo artimą. Atiduodami kitam savo kūną, mes atiduodame jam paskutinę savo gėrybę, sunkiausiai subendrinamą ir ilgiausiai šiam subendrinimui besipriešinančią. Tačiau meilė nugalai kūno uždarumą, pasiimdama ir jį savo tarnybai. Viršum kūninių tad santykių visados sklendena meilės dvasia. Ir tik ji išvaduoja šiuos santykius nuo pasivergimo aistros gelmėse slypinčiam demonizmui, anai griovimo bei naikinimo dvasiai.

Tu tarpu paleistuvystė visa tai paneigia. Ji padaro mūsų kūną ne meilės išraiška ir jos atbaiga, bet paverčia jį įrankiu aistrai. Vis dėlto *objektyvinė* kūninių santykių prasmė čia neišnyksta. Net ir didžiausias ištvirkėlis negali padaryti, kad vyro ir moters susijungimas *nebūtų* meilės simbolis. Todėl ir jis savo santykiu šį ženklą *objektyviai* duoda. Ir jis meilę simbolizuoja savo kūno atidavimu. Bet tikrovėje jis neturi to, ką išreiškia ir ką simbolizuoja. Paleistuvius neturi meilės ir apie ją nė negalvoja. Jis todėl daro meilės ženklą be meilės. Jis palieka šį ženklą prasmingą tik objektyvinėje plotmėje, nepripildydamas jo mylinčios asmenybės turiniu. Todėl šis jo ženklas darosi tuščias; dar daugiau, jis darosi *apgaulingas bei melagingas*, nes jis neatitinka paleistuvio vidaus nusiteikimo. Kūniniai santykiai yra meilės išraiška, o paleistuvius jais išreiškia tiktai savo aistrą. Štai kodėl paleistuvystė ir yra melas. Joje nėra atitiktens

tarp objektyvinio ženklų ir subjektyvinio noro. Objektyviai žiūrint, paleistuviai atiduoda kitam visą save todėl, kad jis kitą myli. Tuo tarpu tikrovėje jis tik pasinaudoja kito kūnu kaip įrankiu sau patenkinti. *Vietoje meilės paleistuvystėje prasiveržia savimeilė.* Tarp objektyvinės kūninių santykių prasmės ir subjektyvinių paleistuvio siekimų atsiveria gili praraja, nustumdama paleistuvinių veiksmų į gilaus melo sritis. Paleistuvystė yra melas, išreikštas ir įvykdytas mūsų kūnu, o per jį ir visa žmogiškąją pilnatvę, nes žmogus yra nepadalinas.

Todėl Solovjovas, nurodydamas paleistuvinę antikristo kilmę, tuo kaip tik ir išreiškė patį giliausią antikristinės dvasios šaltinį, būtent: *melo dvasią.* Gimdamas iš paleistuvės, antikristas gimė iš melo. Jau pats jo prasidėjimas buvo susietas ne su tiesa, bet su melu. Jo tėvas ir motina abu buvo melagiai. Jie melavo savo kūnais ir pačiais savimi, melavo vienas kitam, melavo meilei, melavo objektyvinei prasmei, ir iš šio visuotinio melo kaip tik prasidėjo antikristas. *Melo dvasia buvo antikristinės gyvybės versmė.* Ir šioje dvasioje mes kaip tik randame atsakymą, kaip tai įvyksta, kad antikristai kyla iš Kristaus karalystės.

Kristaus karalystė žemėje nėra šventųjų karalystė. Ji tokia bus tik po visuotinio perkeitimo. Tačiau kol ji yra vykdoma šioje neišskaistintoje žemėje, tol ji yra ana kviečių dirva, į kurią neprietelis sėja raugių (*Mt 13, 25*), anas tinklas, užgriebias „visokios rūšies žuvų“ (*Mt 13, 47*). Tiesos dvasia joje gyvena šalia melo dvasios, gėris šalia blogio, šventumas šalia demoniškumo. Ir taip bus ligi pjūties, kada raugės bus surinktos, surištos į pėdelius ir sudegintos (plg. *Mt 13, 30*). Taip bus ligi tol, kol Didysis Žvejys atsisės ant kranto ir gerąsias žuvis surinks į indus, o blogąsias išmes laukan (plg. *Mt 13, 48*). Tačiau būtų klaida manyti, kad Kristaus karalystėje raugės auga šalia kviečių ir blogosios žuvis plaukioja šalia gerųjų erdvinu atžvilgiu. Kiekvienas žmogus yra sykiu ir kvietys, ir raugė, ir bloga, ir gera žuvis. Kiekvienas žmogus yra nuaustas iš gėrio ir blogio, iš šventumo ir piktumo. Anasai dvilypumas, kurią aprašė šv. Paulius ir dėl kurio jis pats skundėsi (plg. *Rom 7, 15–25*), gyvena visuose mumyse. Visi turime savyje užuomazgų, kurios mus gali padaryti ir Kristaus apaštalais, ir netikrais žvėries pranašais. Todėl ir anoji melo dvasia, iš kurios gema kiekvienas antikristas, nestovi skyrium nuo tiesos dvasios. Ji

yra su šia sumišusi, dažnai net šios skraiste prisidengusi, šios pavidalą priėmusi. Kartais net ir aštriausias žvilgis Avinėlio ragų neatskiria nuo žvėries ragų, nes jie auga giliausiuose mūsų pačių pergyvenimuose ir pajautimuose. *Kiekviename iš mūsų slypi antikristas*, ir veltui mėgintų uolieji šias rauges išrinkti. Toks darbas reikalautų perkeisti žmogiškąją prigimtį ligi pat jos gelmių. Štai kodėl Kristus ir neleido apaštalams imtis šio skirstomojo darbo, kadangi jis priklauso tik Jam pačiam. Tik Jis pats, nuguldamas žvėrį, išvalys žmogaus būtybę nuo pikto pradų ir tuo būdu galutinai ją išvaduos nuo grėsmės pasvirti žvėries pusėn. Bet kol prigimtis yra neišskaistinta, tol raugės auga mummyse, tol jos gresia nustelbti kviečius ir nuvesti mus į žvėries stovyklą. *Antikristinė grėsmė, kylanti iš mūsų pačių, yra nuolatinis pavojus ir asmeniniam mūsų likimui, ir pačiai Kristaus karalystei žemėje.* Antikristas ateina ne iš šalies ir ne iš aukšto; jis kyla iš raugių persvaros prieš kviečius tiek atskiro žmogaus širdyje, tiek ir visos bendruomenės sąrangoje.

Vis dėlto melo dvasia čia turi ypatingos reikšmės. Ne todėl, kad ji būtų dažniausia, bet todėl, kad ji išsiveržia iš paties žmogaus branduolio ir jį perkeičia jo gelmėse. Melo dvasia, išgalėjusi žmoguje, neišvengiamai jį padaro antikristu. Juk kas gi yra savo esmėje melas? Tai prieštaravimas tiesai. Tačiau kas gi yra tiesa? Sakoma, kad tiesa esanti žodžio atitikimas mintį. Visai teisingai. Bet tiesos plotis čia dar nesibaigia. Atitikimas tarp žodžio ir minties yra dar tik *moralinė* tiesa, kuri tiesos gelmių neišsemia ir galutinės jos esmės neatskleidžia. Juk pati mintis gali būti klaidinga. Išreišdamas klaidingą mintį savo žodžiu, žmogus sako moralinę tiesą, bet meluoja *logiškai*. Todėl mintis turi būti taip pat išmatuota koku nors aukštesniu matu. Kas gi yra šis aukštesnis už mintį matas? Sakoma, daiktas. Taip pat visai teisingai. Mintis yra tik tada, kai ji atitinka daiktą. Tačiau ir su tuo tiesa dar nesibaigia. Atitikimas tarp minties ir daikto yra dar tik *loginė* tiesa, kuri irgi tiesos gelmių dar neišsemia, nes pats daiktas gali juk būti netikras. Mūsų gyvenime bei veikime esama tiek daug daiktinių apgavysčių; mes tiek daug daiktų laikome tikrais, kurie iš tikro yra suklastoti, kad daiktas negali būti mums galutinis ir nebeperžengiamas tiesos matas. Daiktas taip pat turi būti išmatuotas kuo nors aukštesniu už jį. Jis taip pat turi turėti aukštesnę normą, kuri atskleistų vidinį jo teisingumą ar klaidingumą.

Ir štai šis aukštesnis daikto matas ir yra dieviškasis jo pirmavaizdis, pagal kurį jis buvo sukurtas. Tik tada, kai daiktas atitinka savo pirmavaizdį, kai šį pirmavaizdį jis savo tikrove išreiškia, tik tada jis yra tikras. Šiuo atveju turime jau ontologinę tiesą, kuri išsemia tiesos plotį ir galutinai išreiškia jo esmę.

Tiesos plotis apima tad ir žodį, ir mintį, ir daiktą, ir daikto pirmavaizdį. Kiekvienas aukštesnysis laiptas čia yra matas žemesniajam: mintis žodžiui, daiktas minčiai, pirmavaizdis daiktui. Tikrą ir giliausią tiesą turime tik tada, kai mūsų žodis atitinka daikto pirmavaizdį, kai šį pirmavaizdį išsakome savo kalba ir jį išreiškiame savo būtimi. Kitaip sakant, kai mūsų žodis, mūsų mintis ir mūsų būtis yra išmatuojami dieviškuoju pirmavaizdžiu ir kai yra randamas tarp jų atitikimas, tuomet turime tikrą ir galutinę tiesą. Todėl *tiesa giliausia savo prasme yra pats Dievas*. Pats Dievas yra tikrasis ir aukščiausias tikrumo matas.

Ir čia mums kaip tik atsiveria melo gelmės. Melas nėra tik minties paneigimas žodžiu: tai moralinis melas, turįs menkiausios reikšmės žmogaus buvime. Melas taip pat nėra tik daikto paneigimas mintimi: tai loginis melas, jau žymiai reikšmingesnis, nes savyje jis slepia tikrovės paneigimą. *Melas galutine prasme yra dieviškojo pirmavaizdžio paneigimas savo būtimi*. Tai yra ontologinis melas ir jau pats pavojingiausias, nes jame glūdi Dievo paneigimas. Meluodami sava būtimi, atmetame dieviškąjį mūsų pačių pirmavaizdį ir tuo būdu atmetame patį Dievą, nes pats Dievas yra mūsų Originalas. Tokiu atveju atitraukiame savo būtį nuo jos Kūrėjo, neleidžiame jos išmatuoti Dievu ir todėl ją įamžiname jos faktiškume. Suklydusi, apgadinta ir nedora būtis čia virsta galutine priebėga, už kurios jau nėra nieko aukštesnio. Josios faktiškumas atsistoja pačioje viršūnėje, kurios melagis nei pats neperžengia, nei kitam neleidžia peržengti. Šia prasme *melas ir yra Dievo paneigimas*. Kam faktas yra aukščiausia norma bei matas, tam Dievo nėra. Todėl kiekvienas tikras melagis yra sykiu ir bedievis — ne teorinio ateizmo prasme, bet egzistenciniu Dievo atmetimu. Teoriškai jis gali Dievo ir neneigti. Jis gali jį protu pripažinti ir Jį tikėti. Tačiau pasilikdamas prie savos tikrovės faktiškumo, melagis atmeta Dievą savo būtimi ir todėl Jį paneigia žymiai giliau negu bet koks teorinis ateistas. Ir tai yra pats tikriausias bei giliausias melas. Tai melas

ne žodžiu ir net ne mintimi, bet pačia būtimi. Melas yra bedievybė giliausia šio žodžio prasme. Štai kodėl Kristus velnią ir yra pavadinęs melagiu ir melo tėvu (plg. *Jn 8, 44*), nes jis sava būtimi kaip tik Dievą neigia, nors Jį tiki ir dreba.

Čia kaip tik ir glūdi giliausios šaknys, kodėl melo dvasia yra tikroji antikristo gimtinė. Melas nėra aistros ar silpnybės padaras. Kaip tiesa, taip ir jos paneigimas yra grynai dvasiniai dalykai. Kas meluoja, tas apsisprendžia prieš tiesą ir ją paneigia. Jeigu tad melo dvasia pradeda žmoguje viešpatauti, ji paverčia jį ne paprastu nusidėjėliu, kuris gailis kiekvieną valandą pasidavęs savo silpnybei ar ydai, bet tikru antikristu, nes pririša jį prie šios tikrovės faktiškumo ir neleidžia jam pripažinti aukščiau už ją gyvenančio Dievo. Kristus patenka į šį neigimą pirmutinis, nes *Jis yra Tiesa*, kadangi per Jį ir Jame viskas sukurta. Jis yra aukščiausias būties matas ir tuo pačiu pati Tiesa. Todėl melo dvasia sukyla prieš Kristų pirmoje eilėje. Ji nuveda žmogų į žvėries šalininkų eiles ir įjungia jį į kovą prieš visa, kas yra dieviška. Nuosekliai ši dvasia Kristaus karalystėje yra pati pavojingiausia, nes Kristaus šalininkus ji paverčia ne muitininkais, kurie nedrįsta pakelti akių į altorių, bet fariziejais, kurie didžiuojasi savo dorybėmis net Viešpaties akivaizdoje. O tarp fariziejaus ir antikristo yra tik išvaizdos skirtumas. *Fariziejus yra antikristas prieš nusiemsdamas kaukę*. Fariziejaus kelias į žvėries bendruomenę yra labai tiesus. Reikia tik sąlygų, ir kiekvienas fariziejus Kristaus karalystėje virsta antikristu. Reikia tik, kad jis būtų pastatytas tarp tikrovės ir Kristaus: jis visados pasirinks tikrovę ir atmes Kristų, kaip tai padarė prieš du tūkstančių metų ir kaip jis tai daro visą istorijos laiką. Jeigu Solovjovo pasakojime visų trijų krikščioniškųjų konfesijų atstovų dauguma nueina ir susėda prie antikristo sosto, tai tik todėl, kad jiems tikrovė buvo viskas, kad jie savo būtimi melavo, kad jie buvo pastatyti pasirinkti tarp teisių popiežiui, archeologijos muziejaus ir Šventraščio instituto iš vienos pusės ir Kristaus iš kitos. Teisės, muziejus ir institutas jiems buvo tikrovė ir todėl būties pabaiga. Tuo tarpu Kristus jiems atrodė tik svajonė, graži, patraukli, bet — tiktai svajonė, kurios negalima aukščiau statyti už tikrovę, ypač jeigu ši pastaroji yra daugiau ar mažiau susijusi su grėsme pačiai gyvybei. Todėl jie, šaukdami „*gratias agimus*“, ir susėdo į antik-

risto suolus. Ir šitaip darosi nuolatos. Šitaip darysis ligi pat istorijos galo, nes melo dvasia glūdi visuose ir visi yra grasomi to paties pavojaus. Melo dvasia sugundė Judą nusilenkti tikrovei ir išduoti Kristų į žydų rankas. Melo dvasia sugundė Petrą nusilenkti tai pačiai tikrovei ir išsiginti Kristaus žmonių akivaizdoje. Melo dvasia pažadino Bažnyčioje erezijas, schizmas, religines kovas, persekiojimus, nes ji net vadus paklupdė prieš tikrovę, užuot juos paklupdžiusi prieš Viešpaties altorių. Melo dvasia atvedė ir Solovjovo Apolonijų prie antikristo sostos ir jį pasiūlė žvėries tarnybai. Apolonijus buvo vyskupas, vadinasi, apaštalų įpėdinis; tačiau ne tų apaštalų, kurie buvo ištikimi, bet tų, kurie išdavė savo Mokytoją. *Apolonijus buvo Judo įpėdinis*. Todėl jis atėjo pas imperatorių ir, kaip kadaise jo pirmatakas, jam tarė: „Ką man duosi, aš savo ženklais ir stebuklais suviliosiu žmones ir atitrauksiu juos nuo tavo varžovo — Kristaus“. Imperatorius davė jam skambų titulą, kanclerio valdžią, prabangą, ir Apolonijus tarnavo žemės valdovui. Užuot tarnavęs Kristui, jis pradėjo tarnauti antikristui. Ir taip yra su visais antikristais — visų amžių ir visų tautų. Jie iš melo gema ir melu veikia. Melo dvasia yra jų šaltinis ir jų veiklos gaivintoja.

Tačiau įdomu stabelėti ir pažiūrėti, kuo virsta Kristaus Karalystės kūrėjai ir vadovai, nuėję tarnauti žvėriui netikrų pranašų pavidalu. Solovjovo Apolonijaus pavyzdys ir šiuo atveju yra labai pamokantis. Solovjovas pasakoja, kad į Apolonijaus rankas buvo sudėtas žmonių linksminimas. Linksmybė, šalia vienybės ir gerovės, buvo vienas iš antikristo karalystės pradų. Apie juos visus kalbėsime vėliau. Šiuo tarpu mums svarbu tik išvelgti, kokią vietą žmogiškojoje egzistencijoje užėmė šių linksmybių *autorius*, kuris „įvairiausiai ir nelauktais stebuklais bei ženklais nuolatos džiugino žmones“. Net ir tada, kai Apolonijus buvo išrinktas popiežiumi, jis šio uždavinio niekam kitam neperleido. Priešingai, kaip tik tada jis išvystė savo vaidmenį ligi pat aukščiausio laipsnio.

Išreikšti džiaugsmui, kad turi naują Bažnyčios galvą, minios susirinko prie imperatoriaus rūmų. Imperatorius su naujuoju popiežiumi išėjo į balkoną. „Kardinolai, einą diakonų pareigas, padavė Apolonijui didžiulę pintinę, iš kurios jis be perstogės ėmė ir į orą svaidė bengalines ugnis, raketas, liepsnos fontanus, kurie užsidegdavo jo rankos palytėjimu... Minios džiaugsmas buvo neapsako-

mas. . . Šventė truko keletą dienų. Ir naujasis stebuklaris popiežius čia išvystė savo meną ligi tokio laukinio ir neįtikimo būdo, kad jo negalima nė aprašyti". Tačiau ar šitoje pareigoje linksminti žmones nejaučiame gilios išjuokos? Vyskupas stabmeldžių kraštams, vadinasi, žygiuojas pačiame Kristaus karalystės priekyje, meta į šalį Evangeliją, grįžta atgal, kaip ir Dostojevskio inkvizitorius, stoja žemės valdovo tarnybon, kad būtų minios linksmintojas savo burtais ir kerais. Kristaus Aukos liturgija, kuri reiškia dieviškąjį buvimo būdą, jis iškeičia į pigius pokštus raketomis ir bengalinėmis ugnimis. Aną visuotinį perkeitimą Kristaus galybe jis tikisi atstosias paviršutiniška akių žavėjimo banga. Todėl nepaisant minios džiugesio ir klyksmo, šių linksmybių autorius pasidaro juokdarys. Buvimo rimties jame nėra. Tiesa, savo gelmėse Apolonijus slepia gilią tragiką, kaip ją slepia ir kiekvienas juokdarys. Tačiau jame ši tragiką yra pridengta kilnumo kauke. Jis vaidina didį ir galingą; jis sėdi savame soste šalia imperatoriaus, jis tampa net popiežiumi. Bet pro visą šitą netikrą didybę regime pagailos vertą juokdary, kuris nuo balkono svaido raketas į užiančią minią. Ir tai jam nėra užmaršties valandėlės žaismas. Tai jo naujo gyvenimo pareiga, *vienintelė* pareiga, kurią imperatorius jam patikėjo. Būti juokdariu yra naujasis jo pašaukimas žvėries karalystėje.

Ir šitoks likimas ištiko ne tik Apolonijų. Šitoks likimas ištinka kiekvieną Kristaus apaštalą, kuris virsta netikru pranašu. Argi neslepia savyje juokdariško bruožo visi tie atkritėlių pareiškimai, kuriais jie paneigia ankstesnį savo pašaukimą? Argi nekelia šypsniū visi jų uolūs darbai, kuriais jie nori, išiteikti naujiesiems savo valdovams? Bažnyčios istorijoje atkritėlių yra buvę nemaža. Apolonijaus pėdomis yra nuėjęs ne vienas. Tačiau labai retas iš jų yra išlaikęs žmogiškąją rimtį. Labai retas yra išsaugojęs neišniekintą savo sielos tragediją, nuvedusią jį tolyn nuo krikščionybės. Beveik visuose juose ši tragedija yra virtusi *komedija*, kurią jie vaidino tolimesniu savo gyvenimu. Ir visai suprantama. Antikristas renkasi savų kunigų ne tam, kad juos išaukštintų, bet tam, kad juose išniekintų dieviškąjį paveikslą, kad juose pažemintų dieviškąsias vertybes, kad juos paverstų Viešpaties išjuokomis. Kristaus apaštalamis yra pažadėta sėdėti dvylikoje sostų ir teisti dvylika Izraelio giminių (plg. *Mt 19, 28*); kitaip saktant, dieviškuoju matu išmatuoti žemės istoriją. Antikris-

tas savo apaštalamis taip pat įtaiso sostą, „truputį žemesnį“ negu savasis. Tačiau šis sostas yra juokdario, ne teisėjo sostas. Antikristo apaštalų uždavinys yra linksminti minią: Kristaus pajuokomis, Jo kritika, Jo šmeižimu, pakartojamu Jo išsižadėjimu, Jo nutraukimu į mirtingųjų eiles, Jo kulto iškreipimu, Jo mokslo pažeminimu, Jo Bažnyčios niekinimu. Tai, kas anksčiau jiems buvo šventa, dabar virsta pajuokos dalyku. Tai, kas anksčiau jiems sudarė būtį, dabar virsta tik piktu žaidimu. Ir jie žaidžia, ir jie juokina minias nepastebėdami, kad tuo būdu patys virsta juokdariais antikristiniuose dvaruose. Kristaus apaštalui, syki pastatytam Viešpaties tarnyboje, belieka pasirinkti: arba kovoti gerą kovą, išlaikyti tikėjimą, esant reikalo — net ligi kankinio mirties, arba pasidaryti juokdariu antikristo rankose.

Krikšto, Sutvirtinimo ir Kunigystės sakramentų paneigimas yra sykiu paneigimas ir anos išpaudos, kurią šie sakramentai palieka žmogaus sieloje. Bet išpaudą juk yra ne kas kita kaip apaštališkoji žymė, kaip Avinėlio ženklas žmogaus būtyje. Ją paneigti reiškia paneigti ne kuri nors drausmės nuostata, ne kuri nors dorinį dėsnį, bet *ontologinę* savo būseną, kuri kyla iš šių sakramentų ir kuri atskiria žmogų nuo visų tų ano išpaudo negavusių. Tai mėginimas grįžti į prieškrikščioniškus laikus, į žmonijos buvimą prieš Atpirkimą. Nėra abejonės, kad šitoks mėginimas yra tuščias. Anos ontologinės išpaudos niekas negali pašalinti iš savo sielos. O jeigu kas mėgina gyventi taip, tarsi jos neturėtų, pasidaro juokdarys ir minios linksmintojas. Minėti trys sakramentai teikia žmogui kunigo, karaliaus ir pranašo žymių, nes jie leidžia jam dalyvauti amžinajame Kristaus kunigiškume, karališkume ir pranašiškume. Perėjęs antikristo tarnybon, Kristaus apaštalas anų žymių neišnaikina, bet tik jas paverčia netikromis: jis tampa netikru kunigu, netikru karaliumi ir netikru pranašu. Jis daro kunigiškus veiksmus be religinio turinio; jis nešioja karališkus ženklus be valdoviškos didybės; jis kalba pranašiškus žodžius, neturintįs savyje tiesos. Sakramentinė dieviškoji tikrovė virsta jame žmogiškąja vaidyba antikristo scenoje. Todėl toks vaidintojas ir darosi juokingas, nepaisant vidinės jo tragikos. *Juokdariškas kiekvienos antikristinės dvasios pobūdis siekia pačią jos būtį, nes šis bruožas kyla iš sakramentinės tikrovės apkreipimo.*

Štai tie pagrindiniai antikristinės dvasios bruožai, kuriuos atskleidžia Solovjovas savo pasakojimu ir kuriuos mėginome čia kiek plačiau nušviesti. Visi jie glūdi savimeilėje, kuri nugręžia žmogų nuo Dievo, pažadindama Kūrėjo ir kūrinio neapykantą, virstančią kova bei naikinimu. Ši kova pasireiškia pirmoje eilėje prieš Kristų, kuriame glūdi dievažmogiškoji pilnybė ir kurią antikristas pradeda griauti, mėgindamas Jėzų perskirti. Kristaus paskelbimas pirmataku, įsiliejusiu į istoriją, mirusiu, bet nebeprisikėlusiu, yra pačios pagrindinės šios kovos priedangos. Kad šią kovą su Kristumi sėkmingai kovotų, antikristas gauna savo pasiuntinybę iš velnio savotišku demoniškojo „sutvirtinimo sakramentu“, būdamas atgimdamas per grožį ir jėgą. Grožis ir jėga virsta antikristinės veiklos priedanga, nes velnias, kaip netrukus matysime, neveikia nei savu pavidalu, nei savu vardu. Šių bruožų šaltinis yra paleistuvinė antikristo kilmė, anoji melo dvasia, kurią paleistuvystė geriausiai išreiškia ir įkūnija. Melo dvasia ypatingu būdu graso Kristaus karalystės nariams, nes pažadina juose savimeilę ir per ją nuveda juos tolyn nuo Bažnyčios. Bet Kristaus apaštalų kelias tolyn nuo dieviškojo savo pašaukimo visados baigiasi juokdario pareigomis. „Žemės karaliai kyla, ir kunigaikščiai tariaisi prieš Viešpatį ir prieš Jo Kristų: „Sutraukykime jų grandines ir meskime šalin nuo savęs jų kilpas“. Bet tas, kuris gyvena danguje, juokiasi; Viešpats tyčiojasi iš jų" (Ps 22, 2—4); tyčiojasi todėl, kad šitie jų sąmokslai yra iš tikro pasidarę juokdariški. *Būti išjuoka yra kiekvieno antikristo likimas.*

III

ANTIKRISTINĖS DVASIOS VEIKLA

1. PASISLĖPIMAS KAIP VEIKSENA

Savimeilė, kaip sakyta, yra jėga savęs linkui. Tai būtis sutelkimas aplinkui savąjį Aš. Tai visuotinis paneigimas sau teigti. Iš kitos pusės, taip pat sakyta, kad savimeilė yra kiekvienos antikristinės dvasios pagrindas. Tai pats pirmasis ir pats giliausias ženklas, kuriuo antikristas apsireiškia. Tai velnio kelias į žmonijos istoriją. Tačiau šių teigimų akivaizdoje kyla vienas svarbus klausimas: jeigu savimeilė yra aukščiausias savęs teigimas, net paneigiant visą būti — Dievą ir pasaulį,— koku būdu įvyksta, kad šios nuotaikos nešėjai vis dėlto nueina žvėries *tarnybon*, vadinasi, pradeda būti ne patys sau, bet kitam? Juk visų laikų antikristai rodo labai daug aukos ir narsos dvasios. Antikristinių veikėjų išsižadėjimo paneigti negalima. Kartais jie aukojasi, kaip ir anksčiau pastebėjome, net daugiau negu Kristaus šalininkai. Kartais jie net miršta už savo darbus. Bet jeigu taip, kur tada yra anas savimeilinis jų bruožas? Kur yra ta jų buvimo linkmė į save? Argi neatrodo, kad ir antikristai yra vedami meilės, vadinasi, jėgos kito linkui? Šis klausimas yra labai gilus. Bet jo išaiškinimas kaip tik padės suvokti nuostabią velnio veikseną istorijoje; veikseną, kuri antikristinių išsižadėjimą, antikristinę auką ir narsą ne tik nepastato priešais savimeilę, bet visus šiuos dalykus esmingai su savimeile sujungia ir visus juos iš savimeilės kildina. *Velnio ir jo šalininkų veikimas yra atremtas tik-tai į savimeilę.* Ir čia kaip tik glūdi ana didžioji niekšybės paslaptis.

Siųsdamas apaštalus į pasaulį, Kristus įsakė jiems kalbėti ir veikti Jo paties arba Jo dangiškojo Tėvo vardu. Apaštalai buvo Kristaus pasiuntiniai tikraja šio žodžio prasme. Jie buvo Jo pašaukti ir pasiūsti. „Ne jūs mane išsirkote, bet aš jus išsirkau ir paskyriau“ (*Jn 15*,

16),— kalbėjo Jėzus paskutinės vakarienos metu. Todėl Evangelijos skelbimas, žmonių valdymas ir pašventinimas turėjo būti atliekamas ne apaštalų, bet *Kristaus* vardu. Kristus pats turėjo veikti per apaštalus, ir šitas Jo veikimas turėjo būti aiškiai skelbiamas ir suvokiamas. „Eikite ir mokykite visas tautas, krikštydami jas vardan Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios" (*Mt 28, 19*). Keičiamąją krikšto malonę nužengdinti į žmogaus prigimtį gali tik Švenčiausios Trejybės vardas. Taip pat Kristus aiškiai nurodė, kad „reikia skelbti Jo *vardu* atgaila ir nuodėmių atleidimas visose tautose" (*Lk 24, 47*). O tie, kurie Jo mokslą bus priėmę ir Jo malonių gavę, taip pat Jo vardu „išvarinės velnius, kalbės naujomis kalbomis, ... dės ant ligonių rankas, ir šie pasveiks" (*Mk 16, 17–18*).

Apaštalai gerai suprato šią savo pasiuntinybę ir todėl skelbė ne savo pačių išmintį, bet tai, ką buvo jiems apreiškusi Šventoji Dvasia; darė stebuklą prisikėlusiojo Jėzaus vardu; valdė ir teisė pagal Evangelijos nuostatus. Aukštesnė dieviškoji tikrovė, apsireiškusi Jėzaus Kristaus asmenyje, stovėjo viršum jų kaip bet kurios apaštališkosios veiklos matas. Todėl šv. Paulius stipriai subarė Korinto bendruomenę, kurioje ši pasiuntinybė nebuvo tinkamai suprasta ir kurios nariai ginčijosi sakydami: „Aš esu Pauliaus, aš Apolio, aš Kefo, aš Kristaus" (*1 Kor 1, 12*). Šių ginčų akivaizdoje šv. Paulius pabrėžia: „Tai kas gi yra Apolis? Kas Paulius? Yra tarnai Tojo, kurį jūs įtikėjote. .. Aš sodinau, Apolis laistė, bet Dievas augino. Taigi ne tas, kurs sodina, yra šis tas, ir ne kuris laisto, bet kuris augina — Dievas. Sodintojas ir laistytojas yra toks pat... Mes juk esame Dievo padėjėjai" (*1 Kor 3, 4–9*). *Tikrasis apaštališkųjų darbų autorius yra pats Kristus*. Jis moko, Jis valdo ir Jis pašvenčia. Bažnyčia nėra nepriklausoma nuo Kristaus. Ji nėra savarankiška tikrovė, bet pats Kristus, besiskleidžias laike ir erdvėje. Todėl jos nariai gyvena, veikia ir miršta *Kristaus vardu*. Ana pirmą kartą apaštališkoji pasiuntinybė plinta visoje Bažnyčioje ir virsta viena iš esminių jos žymių. Prabilti Bažnyčioje galima tik Kristaus vardu ir skelbti tik Jį, mirusį ir prisikėlusį.

Visai kitaip yra žvėries bendruomenėje. Tiesa, velnias taip pat siunčia savo įkvėptuosius į pasaulį, sutvirtindamas juos, kaip matėme, savo dvasia. Tačiau *velnio kunigai visados veikia ne savo mokytojo, bet savo pačių vardu*. Solovjovas pasakoja, kad jo antikristui aną lem-

tingą naktį pasirodęs velnias kalbėjo: „Aš myliu tave ir nieko nereikalauju iš tavęs. Tu ir taip esi gražus, didis ir galingas. Atlik savo žygį savo, ne mano vardu. Aš tau nepavydžiu. Aš nieko nenoriu iš tavęs. Tasai, kurį tu laikei Dievu, reikalavo iš savo Sūnaus klusnumo, neaprėžto klusnumo ligi pat mirties ant kryžiaus, ir net ant kryžiaus Jis Jam nepadėjo. Aš nereikalauju nieko iš tavęs, bet aš tau padėsiu“. Šiuose žodžiuose kaip tik ir prabyla pati didžiausia priešgynybė bet kokiai Kristaus pasiuntinybei. Kristaus apaštalai yra Dievo padėjėjai. Tuo tarpu velnias pasidaro savų pasiuntinių pagalbininkas. Kristaus apaštalai veikia savo Mokytojo vardu. Velnio pasiuntiniai veikia savo pačių vardu. Kristus stovi viršum savo apaštalų kaip jų žodžių ir darbų matas, kaip aukštesnė tikrovė. Velnias pasislepia po žmogaus tikrove ir patį žmogų padaro vieninteliu jo buvimo ir veikimo matu.

Todėl Solovjovas prasmingai pastebi, kad jo antikristas, pamatęs velnio skvarbias akis ir išgirdęs jo balsą, „nežinojo, ar jis skambėjo jame pačiame, ar šalia jo“. Jis negalėjo pajauti, kad jis iš *tikro* stovi priešais *kitą* tikrovę, skirtingą nuo jo paties. Velnias susiliejo su jo būtimi, išiskverbė į jo prigimtį, pasislėpė jame, todėl siuntė jį eiti ir veikti *savo paties vardu*. Tačiau argi nejaučiame gilaus prieštaravimo, glūdinčio šioje demoniškoje pasiuntinybėje? Kas gi yra tasai „pasiuntinys savo paties vardu“? Jeigu jis yra pasiuntinys, apaštalas, kunigas, tai jis turi veikti ne savo vardu, bet vardu to, kuris yra jį siuntęs, pašaukęs, pašventęs. O jeigu jis veikia savo paties vardu, jis nėra pasiuntinys. Būti pasiuntiniu ir vis dėlto veikti savo paties vardu reiškia jungti du nesuderinamus, vienas kitą neigiančius dalykus. Tačiau velnias juos suderina. Jis siunčia savo pasiuntinius į pasaulį, jis juos sutvirtina, įkvėpdamas jiems savo dvasios; jis atgimdo juos jėgoje ir vis dėlto neleidžia jiems veikti jo vardu, dėdamas jiems pareigą veikti savo pačių vardu. *Antikristai yra velnio pasiuntiniai, veikia savo pačių vardu*. Bet kodėl taip yra? Kodėl velnias nepakenčia garsiai išarto savo vardo? Kodėl jis slepiasi po žmogaus pavidalu?

Atsakymą į šį klausimą mums duoda ta didi praraja, kur tvylo tarp žmogiškosios prigimties ir velniškųjų tikslų. Velnias yra neigėjas iš esmės. Jis nieko nemylė, bet visų nekenčia. Jis nieko nekuria, bet viską griaua. Jis nieko negimdo, bet žudo kiekvieną gyvybę. Jis nesako tiesos, bet visur ir visiems meluoja. *Velnio veiklos tikslas*

yra nebūtis, apsieišiantį neapykantos, griovybos, žudymo ir melo pavidalais. Tai yra velniškojo buvimo esmė ir prasmė. Velnias būna tam, kad į nebūtį gražintų visa, ką Viešpats iš nebūties yra pašaukęs kuriamuoju savo žodžiu. Todėl velnias nėra tik Dievo priešininkas: jis yra priešininkas ir pačios būties. *Jis yra buvimo priešininkas*. Tuo tarpu žmogui ši esmingai neigiamoji žymė yra svetima. Tiesa, jis taip pat gali virsti demonišku ir pradėti viską neigti, bet tik tada, kai jis gauna aną Solovjovo minimą velniškąjį sutvirtinimą. Pats iš savęs, iš tikros savo prigimties žmogus yra Dievo Kūrėjo paveikslas. Todėl jis linksta mylėti ir stengiasi pergalėti savyje kylančią neapykantą. Jis mėgina kurti savų kūrinių ir net gamtą saugoti nuo irimo. Jis mėgina pažinti tiesą ir padaryti ją savo gyvenimo gaire. *Žmogiškojo veikimo tikslas yra būtis*, apsieišiantį meilės, kūrybos, globos ir tiesos pavidalais. Griovyba, žudymas, melas ir neapykanta yra žmogaus pergyvenami kaip svetimi; dar daugiau, kaip *nežmoniški* dalykai. Su jais susidūręs, jis sudreba savo gelmėse.

Todėl visai suprantama, kodėl žmogus negali pakelti neigimo grynu ir atviru jo pavidalu, nes *neigimas yra nebūtis*. Negalėdamas pakelti nebūties ir jos bijodamas pačia savo esme, jis tuo pačiu bijo viso to, kas jam tiesiog šią nebūtį išreiškia arba atskleidžia. Štai kodėl velnią žmogus visados pergyvena kaip baisingą. Gali kasdieninė sąmonė jį piešti nešvariais bei priklausius vaizdais, gali vaizduoti jį kaip kenkiančią gamtos jėgą, bet po visais šiais paveikslais glūdi gilus ano atskilėlio *neigiamasis* bruožas, kuris gąsdina žmogų ir verčia jį trauktis nuo nebūties nešėjo. *Žmogus bijo velnio todėl, kad šis skleidžia nebūtį; velnio baimė savo esme yra nebūties baimė*. Žmogus niekad negali būti pažymėtas *tiesioginiu* velnio ženklu. Kaip nebūties nešėjas bei skleidėjas, velnias neranda kelio į žmogaus dvasią. Norėdamas prie žmogaus prieti ir jį pasiūsti, velnias yra priverstas rinktis būties pavidalą, juo prisidengti, juo pažadinti žmogaus kuriamąsias jėgas ir tik tuo būdu įkinkyti jį savo tarnyon.

Savimeilė kaip tik ir yra jam šitoks kelias. Būdamas nusigrįžimas nuo būties, ji tuo pačiu yra šios būties paneigimas, vadinasi, žengimas į nebūtį. Tačiau būdamas atsigrįžimas į žmogaus Aš, ji palaiko būties pavidalą ir tuo būdu apgaulingai pridengia nuo žmogaus akių atsiveriančią nebūtį. Šiais savo bruožais savimeilė velnią kaip tik

patenkina. Nebūtine savo *esme* ji patenkina velnio tikslą viską paversti nebūtimi. Būtinu savo *pavidalu* ji patenkina velnio norą nepasirodyti grynų neigėju, bet tarsi teigiančiuoju, tarsi kuriančiuoju, tarsi mylinčiuoju. Todėl velnias ir renkasi savimeilę savai veiklai plėsti tiek atskirame žmoguje, tiek ir visoje istorijoje. Jis atsiremia į savimylą žmogų, sustiprina jį jo kelyje į save, atgimdo jį per jėgą, kad jis šiame kelyje nepavargtų; jis įsako jam viską daryti savo paties vardu, nes bet koks darbas *kito vardu* jau išmuštų žmogų iš savimeilės kelio. Žmogaus savimeilė virsta velnio priedanga ir slėpyne. Ji tarsi tanki skara pridengia šį visuotinį neigėją nuo žmogaus akių, pridengia jo nebūties šaltį ir tuo būdu padaro jį žmogui priimtina. *Žmogus stoja velnio tarnybon sau tarnavimo vardu*. Visą telkdamas tik aplink save, visą aukodamas tik sau, visur veikdamas tik savo vardu, savimyla tuo pačiu jau daro tai, ko velnias nori, būtent: naikinti būtį, meluoti ir neapkęsti. Štai koks yra ryšys tarp velnio pasiuntinybės, kuria jis pažymi savo šalininkus, ir jo įsakymo veikti savo paties vardu.

Šis velnio slėpimasis po žmogaus pavidalu bei vardu turi dar ir kitą, žymiai gilesnę prasmę. Pridengti save tam, kad būtų galima prieiti prie žmogaus ir nugrižti jį nuo būties per jo savimeilę, yra tik vienas velnio uždavinys, pasakytume — *antropologinis*, liečiąs tiktai žmogų. Tačiau šalia jo velnias šiuo prisidengimu vykdo dar ir kitą uždavinį, pasakytume — *teologinį*, liečiantį patį *Kristų*. Solovjovo pasakojime šis uždavinys yra aiškiai nurodomas. Siųsdamas antikristą į pasaulį, velnias pastebi, kad jis nieko nereikalaujas iš savo pasiuntinio. Ir čia pat priduria, jog Dievas reikalavęs iš savo Sūnaus visiško klusnumo net ligi mirties ant kryžiaus ir net ant kryžiaus Jėzui nepadėjęs, nors girdėjęs maldaujantį Jo šauksmą: „Mano Dieve, mano Dieve, kodėl palikai mane“ (*Mt 27, 46*). Tuo tarpu velnias pažadąs savo siunčiamajam padėti. „Dėl tavęs paties, dėl tavo vertės bei dėl tavo puikumo ir dėl savo grynos, nesavanaudiškos meilės aš noriu tau padėti“.

Argi negirdim šiuose žodžiuose Kristaus Aukos išjuokimo? Velnio pažiūra, Kristus buvęs savo Tėvo paliktas dėl to, kad Dievas esąs savanaudiška meilė. Jis reikalaujas Jam nusilenkti, pasiaukoti net ligi kryžiaus mirties. Dar daugiau, Jis net mirtyje nepadedas. Jis valdas pasaulį ne širdimi, bet protu su nepermaldaujama jo spren-

dimais. Jis esąs „ne pasaulio tėvas, bet... caras“, jeigu čia panaudosime giliaprasmius A. Mickevičiaus žodžius. Tuo tarpu velnias žada apsupsiąs savo siunčiamąjį „nesavanaudiška meile“. Jis padėsiąs jam ne pasaulio išganymo reikalui, kaip Dievas Kristui, bet dėl paties pasiuntinio vertės, dėl jo paties kilnumo. Jis nereikalausiąs nieko iš savo mesijo. Priešingai, jis pats pasitrauksiąs, pasislėpsiąs, o jo pateptasis veiksiąs savo paties vardu. Be abejo, mes jaučiame, kad visa tai yra Kristaus pasiuntinybės išjuokimas. Tačiau velnias jį naudoja ir vykdo, nes jis yra simius Dei — Dievo beždžionė. Velnias yra Dievo priešas ne tik tuo, kad jis griaua Dievo darbus, bet ir tuo, kad jis išjuokia Dievo žygius. Kristus kaip jo pajuokos objektas čia stovi pirmoje eilėje. Todėl ir velnio prisidengimas žmogaus pavidalu negali neturėti šios išjuokiamosios prasmės. Solovjovas pats šios prasmės neiškelia. Jis tik papasakoja apskritai apie velnio pastangą padaryti antikristą Kristaus neiginiu. Tačiau skverbdamiesi giliau į Solovjovo nurodytą velnio norą veikti žmogaus vardu, šią išjuokiamąją prasmę galime nesunkiai susekti.

Raktas šiai prasmei atskleisti glūdi Dostojevskio pasakotame Ivano Karamazovo klidėjime, kurio metu jis kalbasi su velniu. Ivanas, vienas iš „Brolių Karamazovų“ romano veikėjų, klidėdamas pastebi priešais save ant kanapos sėdintį džentelmeną ir pradeda su juo ilgą pokalbį. Be abejo, Ivanas jaučia, kad šis džentelmenas yra ne kas kita kaip jo paties antroji, ligūstoji pusė, išreiškianti jo mintis, „bet tik žemiausias ir kvailiausias“. Tačiau Dostojevskis į šio džentelmeno kalbos būdą įdeda tiek daug velnio psichologijos, kad vargiai kitaip kalbėtų ir pats velnias. Tarp kitų nuostabiai suktų ir melagingų dalykų šis vaizduotės velnias Ivanui sako: „Aš esu vargšas... nenoriu tvirtinti, kad esu labai garbingas, bet... juk visuomenėje paprastai priimta kaip aksioma, kad aš esu nusidėjęs angelas. Tačiau, dievaži, aš niekaip negaliu įsivaizduoti, kokių būdu aš būčiau galėjęs būti angelas. Jeigu tai iš tikro kada nors ir galėjo būti, tai taip seniai, kad man nebe nuodėmė tai pamiršti. Bet dabar man rūpi tik padoraus žmogaus garsas, ir aš gyvenu kaip pasitaiko, stengdamasis būti malonus. Aš nuoširdžiai myliu žmones; o, mane ne sykį yra neįtikimai apšmeižę. Čia, žemėje, kai kartais pas jus persikeliu, plaukia mano gyvenimas taip, tarsi jis iš tikro šis tas būtų, ir tai man kaip tik labiau-

siai patinka. Aš juk sergu, lygiai kaip ir tu, fantastiškumu, ir todėl mėgstu jūsų žemiškąjį realizmą. Čia pas jus viskas yra aprėžta, čia yra formulių, yra geometrijos. O pas mus tiktai vis kažkokių neapibrėžtų lygčių. Čia aš vaikštau ir svajoju. Aš mėgstu svajones ir sykiu pasidarau žemėje prietaringas. Nesijuok, man kaip tik patinka būti prietaringam. Aš čia prisiimu visus jūsų papročius: man malonu eiti į viešąsias maudykles — ar gali išvaizduoti?,— mėgstu su pirkliais ir popais prakaituoti pirtyse. Mano mylimiausia svajonė yra išsikūnyti, bet jau galutinai ir neatšaukiamai, kokioje nors riebioje, pustrečio centnerio sveriančioje pirklio žmonoje ir tikėti visa, ką ir jina tiki. Mano idealas yra eiti į bažnyčią ir ten gyna širdimi pastatyti žvakutę prie šventųjų paveikslų. Dievaži, taip! Tuomet mano kančios gautų galą. Ak, tiesa, man dar vienas dalykas patinka: pas jus gydytis. Pavasarį siautė raupai. Tai nuėjau į pamestinukų namus ir išsiskiepijau. Ak, kad žinotum, koks man buvo džiaugsmas tą dieną. Paaukojau net dešimtį rublių nuskriaustų brolių slavų naudai". Kai velnias užsimena, kad praėjusiais metais jis gavęs ir reumatizmą, Ivanas tyčiodamasis jį paklausia: „Ar velnias gali gauti ir reumatizmą?" Tada džentelmenas atsako: „Kodėl ne, jeigu aš kartais išsikūniju. Išsikūnijęs juk turiu prisiimti visas jo pasėkas".

Šis ilgas velnio plepalas slepia tą pačią mintį, kaip ir Solovjovo naktinės šmėklos žodžiai: „Atlik savo žygį savo, ne mano vardu". *Velnias nori išsikūnyti, tačiau buržuaziniame, savimeilės pilname žmogaus prigimties prade ir tuo būdu išjuokti Kristaus Išsikūnijimą.* Kaip Kristus prisiėmė žmogaus prigimtį ir jos likimą, taip visa tai mėgina pamėgdžioti ir velnias. Tačiau jis pasirenka ne šios prigimties tragiškas gelmes, kuriose glūdi sužalotas Viešpaties paveikslas, bet juokingą jų paviršių su jo prietaisais ir gero gyvenimo norais. Pustrečio centnerio sverianti pirklio žmona yra šio velniško išsikūnijimo simbolis. Velnias taip pat, kaip ir Kristus, prisiima žmogaus likimą, tačiau ne jo rimties, tegul ir nuodėmingos, pavidalu, bet raupų baime, reumatizmu, kairiosios šnirplės uždegimu ir kitomis juokingomis formomis. Jis, kaip ir Kristus, nori eiti į bažnyčią, tačiau ne mokyti išganymo tiesų, bet uždegti žvakutę prie šventųjų paveikslo, vadinasi, atlikti pačią menkiausią, pačią paviršutiniškiausią apeigą.

Visa velnio priedanga žmogiškuoju pavidalu yra nu-austa iš Kristaus pamėgdžiojimo. Ji eina lygia greta su

Kristaus Įsikūnijimu. Ji yra taip sustatyta, kad Įsikūnijimą išjuoktų ir pažemintų. Čia tad ir glūdi ana gilesnioji, ana *teologinė* velnio slėpimosi prasmė. Jis slepiasi ne tik todėl, kad prieitų prie žmogaus, bet ir todėl, kad įsikūnytų ir tuo būdu išjuoktų Kristų. Žemės realizmas jam patinka kaip tik dėl to, kad jame jis randa būdą pamėgdžioti Amžinąjį Logą, tapusį tikru žmogumi ir pakėlusį žemiškojo gyvenimo kančias. Kristus taip pat mylėjo žemiškąją tikrovę ir net mirė už ją. Jis taip pat buvo realistas. Tačiau ne tam, kad šią tikrovę įamžintų jos faktiškume, bet tam, kad ją iš šito faktiškumo išvaduočiau, perkeistų ir išskaistintų. Tuo tarpu velnias nori šiame realizme įsikūnyti „galutinai ir nebeatšaukiamai“. Jis nori jame nuolatos pasilikti, nuolatos jį teigti toki, koks yra, ir tuo būdu tyčiotis — pirklio žmonos svoriu bei prietaringu jos tikėjimu — iš Kristaus Atpirkimo.

Atrodo, kad ne ką kita kaip tik ši velnio pasislėpimą po žmogaus pavidalais turi galvoje ir Apreiškimas, kalbėdamas apie „kitą žvėrį, pasikeliantį iš žemės“ (*Apr 13, 11*). Pirmasis žvėris, pasikėlęs iš jūros (*13, 1*), buvo gavęs mirtiną smūgį — tikriausiai Kristaus mirtimi ir Jo prisikėlimu. Tačiau šiai mirtinai jo žaizdai išgydyti pakilo antrasis žvėris iš pačios žemės. „Jis darė didelių ženklų, kad net ugnį iš dangaus nužengdindavo žemėn žmonių akivaizdoje“ (*13, 13*). Ir šiais ženklais jis „padarė, kad žemė ir jos gyventojai garbintų pirmąjį žvėrį“ (*13, 12*). Apreiškimas čia stabteli ir paragina mus susimąstyti ties antrojo žvėries esmę: „Kas turi išmanymo, tesuskaito žvėries skaitmenį“ (*13, 18*); ir čia pat nurodo: „Nes tai yra žmogaus skaitmuo“ (t. p.). Kitaip sakant, antrojo žvėries vardas yra iš tikro ne kas kita kaip žmogaus vardas. Tai reiškia, kad *antrasis žvėris istorijoje veikia ne savo, bet žmogaus vardu*. Jis pasirodo prisisekęs žmogaus skaitmenį, jo ženklą, jo vardą. Jis įsikūnija žmogaus darbuose bei jo prigimtyje. Todėl Apreiškimas ir mini, kad šis žvėris kyla iš žemės, vadinasi, iš viso čionykščio žemiškojo gyvenimo. Kaip Kristus per savo Bažnyčią plinta istorijoje, skleisdamas savo Įsikūnijimą laike ir erdvėje, taip ir antikristas, antrojo žvėries simbolizuodamas, stengiasi įsikūnyti visuose žmogaus būties pavidaluose ir tuo būdu pamėgdžioti bei išjuokti Kristų. Ne veltui tad Apreiškimas ir nurodo, kad šis antrasis žvėris, šis žmogaus pavidalą prisidėjęs velnias „turėjo du ragu, panašiu į Avinėlio“ (*13, 11*). Kaip Kristus yra tikras žmogus su

visomis žmogiškosios prigimties savybėmis, išskyrus nuodėmę, taip tokiu pat mėgina tapti ir antikristas. *Istorija virsta įsikūnijimo lauku ne tik Kristui, bet ir antikristui.* Kaip Kristus yra pavedęs žmonėms tęsti toliau išganomąjį savo žygį, įkvėpdamas juos ir jiems vadovaudamas neregimai per Šventąją Dvasią, taip lygiai elgiasi ir velnias per savo pasislėpimą po žmogaus skaitmeniu: po jo darbais, po jo norais, po jo mintimis, apskritai po visa jo būtimi. Žmogaus skaitmuo Apreiškime yra simbolis šiam visapusiškam pasislėpimui, šiam velnio įsikūnijimui žemiškajame gyvenime.

Šiuo skaitmeniu nešinas antikristas kaip tik ir žygiuoja žmonijos istorijoje. Antikristinės jėgos iš tikro kiekvieną sykį gautų mirtiną smūgį, jeigu jos nebūtų prisidengusios žmogiškųjų vertybių vardais. Antikristas tik labai retai ir labai ypatingais istorijos tarpsniais išeina į atvirą kovą su Kristumi. Bet tada jis yra kaip tik mirtinai sužeidžiamas. Todėl kad šios jo žaizdos būtų išgydytos, kad jis galėtų vėl prie žmonių prieiti ir juos suvedžioti, jis prisiima žmogaus skaitmenį ir jo priedangoje pradeda jau netiesioginę kovą su Avinėliu; kovą, pridedant kultūros pažangos, minties laisvės, asmens vertingumo, valstybės saugumo ir įvairiais kitais vardais. Jis elgiasi taip, tarsi pultų ne Kristų, bet Kristų tikinčius nusikaltėlius; tarsi savo puolimu gintų gyvenimo vertybes, prieš kurias kėsinaši Kristaus šalininkai.

Be abejo, negalima neigti, kad Kristaus šalininkai padaro nusikaltimų. Ir jie, kaip ir visi kiti, yra šios žemės keleiviai, todėl nuolatos tykomi grėsmės nusikalsti ir Dievui, ir artimui, ir kultūrai, ir laisvei. Tačiau yra būdinga, kad antikristas, prisidengęs gyvenimo vertybių vardu, paprastai puola ne tiek pačius nusikaltusius krikščionis, kiek *religines jų vertybes*: mokslą, hierarchiją, sakramentus, tarsi šios vertybės būtų nusikaltimų šaltiniai. Antikristo kova niekad neturi skaistinančiojo pobūdžio: ji yra gryna *naikinimo kova*. Ji stengiasi krikščionybę ne apvalyti, bet pražudyti. Ir čia galbūt glūdi pats tikriausias ženklas antikristo užmačioms atskirti nuo pastangų visų tų, kurie, kartais net aštrokai, mėgina apgenėti Kristaus vynmedį nuo nudžiūvusių šakų ir apsiraizgiusių vijoklių. Šventosios Dvasios peilis gali būti kartais irgi aštrus. Tačiau jis niekad netaiko į pačią širdį. Tuo tarpu antikristas kaip tik šią širdį puola pirmoje eilėje. Jis nori Kristaus vynmedį ne apgenėti, bet nukirsti. Krikščionių nusikal-

timai jam duoda progos kovą pradėti ir sykiu teikia geros priedangos paslėpti naikinamajam šios kovos pobūdžiui. Pasiryžęs pamėgdžioti ir išjuokti Kristaus Įsikūnijimą, antikristas slepiasi po visais žmogaus pavaldais, kokius tik istorija jam pasiūlo. Žemė virsta nuolatine antrojo žvėries gimtine.

2. ANTGAMTIŠKUMO IŠSKYRIMAS

Antikristo pasislėpimas žemiškuose pavidaluose, ypačtingas šių pavidalų teigimas bei gyvenimas teikia jam geros progos nukreipti žmonių dėmesį į kultūrinės šiapusines vertybes ir atitraukti jų žvilgį nuo visos antgamtinės tikrovės. *Antgamtinė tikrovė yra tai, ko antikristas nepakenčia žemės gyvenime.* Todėl jis mėgina ją išskirti, apeiti, nutylėti arba net ir atvirai paneigti. Kiekviena antikristinė dvasia savo esmėje yra *žemės* žvėris: iš žemės kilusi ir žemėje pasilieanti. Tačiau dėl to ji dar anaipol nepasidaro *materialistinė*. Savo pasakojime Solovjovas prasmingai pastebi, kad jo antikristo pasirodymas kaip tik sutapo su materializmo žlugimo laikais. Tiesa, didieji gyvenimo ir mirties klausimai pasiliko neišspręsti ir toliau. Naujieji psichologiniai ir biologiniai atradimai jų ne tik nenušvietė, bet tik dar labiau supainiojo ir aptemdė. Tačiau „kaip vienintelė svarbi, nors ir neigiamoji pobūdžio, pasėka pasirodė galutinis teorinio materializmo sudužimas. Samprata, kad pasaulis esąs šokinėjančių atomų sistema ir kad gyvybė esanti smulkesnių medžiagos pakaitų telkinys, nepatenkino nė vieno mąstančio žmogaus. Žmonija visiems laikams pergalėjo šį filosofinės vaikystės laipsnį“. Todėl ir savo antikristą Solovjovas padarė ne materialistu, bet *spiritualistu*, kurio aštrus protas nurodė, ką jis turi tikėti, būtent: gėrį, Dievą, Mesiją.

Iš sykio mus stebina šios antikristo savybės. Mes esame įpratę materializmą laikyti pačiu esmingiausiu Dievo paneigimu ir todėl norėtume matyti antikristą nešiojantį materialistinės pasaulėžiūros ženklą. Juk argi ne medžiaga yra didžiausia Dievo priešgynybė? Argi ne ji stovi toliausiai nuo Dievybės? Todėl argi ne jos pakėlimas į aukščiausią būties rangą reiškia galutinį Dievo atmetimą? Argi ne materializmas ikūnija aną amžinąją velnio kovą su Dievu? Argi tad ne materialistai yra šios kovos vedėjai žemėje? Bet Solovjovas šių visų mūsų lūkesčių

nepatenkina. J^o antikristas nėra nei pats materialistas, nei iš materialistinio istorijos tarpsnio kilęs. Jis pasirodo kaip tik tada, kai materializmas yra žlugęs. Kodėl taip? Kodėl materializmas nėra būtina antikristinės dvasios pasaulėžiūra? Ir kodėl ne kiekvienas spiritualistas jau *tuo pačiu* yra Kristaus šalininkas?

Kas gi iš tikro yra materializmas? *Materializmas savo esmėje yra ne kas kita kaip vaikiškų įvaizdžių metafizika.* Vaikiško laipsnio nepergalėjusi sąmonė viską išivaizduoja kūniškai: siela jai yra paukštis, mažiausiai kvapas arba garas; Dievas — pasaulio valdovas, griaustiniu važinėjas po debesis, arba malonus barzdotas senelis, viskuo rūpinąsis ir viską globojąs; būtis — įvairių kūnų, dažniausiai gyvų, telkinys. Vaikiška sąmonė yra tiek glaudžiai susijusi su pojūčių patyrimu ir tiek labai nuo jų priklausanti, kad ji nepajėgia šio patyrimo peržengti ir todėl pasilieka jo sienose. Viskas yra kūnas arba bent turi kūną. Todėl sukūninimas apima ir Dievą, ir žmogų, ir pasaulį. Ir tai yra ne tik atskiro asmens pergyvenimas vaikystės amžiuje. Tai yra pergyvenimas ir visos žmonijos, ir ištisų istorinių tarpsnių, kurių metu ši vaikiška sąmonė prasiveržia. Paverskime šiuos vaikiškus įvaizdžius metafizika ir gausime materializmą. Vaikiškasis materializmas neneigia nei dvasios, nei Dievo; jis tik juos sukūnina. Metafizinis materializmas *esmę* būties įvairybę atmeta ir visai nuosekliai teigia, kad yra *tik* medžiaga, nes jeigu yra tik tai, kas pojūčių patiriama, tai ši patirtis yra visur vienoda, ir tuo pačiu patiriamieji objektai taip pat vienodi. Kūnas yra visur tas pat. Ar jis bus vaizduojamas akmeniu, ar gyvuliu, ar žmogumi, ar pagaliau Dievu, esmingai jis nesiskirs, nes visur jis bus medžiaga. Išvada nepaneigiama, tačiau ji paremta vaikiškais įvaizdžiais. Ji paremta vaikiškos sąmonės negalia turėti kitokių patyrimą negu pojūčių. Iš vaikiško patyrimo gali kilti tik materializmas, nes vaikas kitokių patyrimų, kaip pojustiniai, dar neturi ir negali turėti.

Materialistinė tad pasaulėžiūra yra ne kas kita kaip sąmonės siaurumo, savotiško sąmonės atsilikimo, jos infantilizmo padaras. Materialistai savo sąmonės pločiu bei gyliu yra vaikiški, kažkodėl sustingę savo patirties išsivystyme. Teigti, kad yra tik medžiaga, reiškia nepatirti nieko kito, tik medžiagą; o nepatirti nieko kito, tik medžiagą, reiškia negalėti turėti kitokių patirčių negu pojustinių; turėti gi tik pojustinių patirčių reiškia pasilikti

vaikiškame sąmonės išsivystymo laipsnyje. Tačiau prigimtas sąmonės brendimas veda žmogų iš vaikiškų įvaizdžių tarpsnio ir tuo pačiu pakerta materializmui pagrindą. Žmogus, turįs dvasinių patirčių, nebegali teigti, kad yra tik medžiaga. Būtis jo pergyvenimuose apsieiškia nebe kaip vienalytė, bet kaip daugialypė, ir tuo pačiu bet koks materializmas sudūžta. Jis sudūžta ne tik atskirame asmenyje, bet ir visoje žmonijoje ir atskirose jos kultūrose. Štai dėl ko Solovjovas ir teigia, kad dvidešimt pirmajame šimtmetyje žmonija galutinai pergalejo aną filosofinės vaikystės, aną vaikiškų įvaizdžių metafizikos tarpsnį ir todėl materializmą negrižtamai paliko.

Tačiau ar materializmo žlugimas jau tuo pačiu reiškia Dievo ir apskritai visos antgamtinės tikrovės prisikėlimą? Vaikiškų įvaizdžių pergalejimas pažadina, be abejo, kritinę sąmonę ir praplečia žmogaus patyrimą. Bet būtinu būdu jis žmogaus šiam patyrimui neapsprendžia. Dvasinių patirčių srityje prasideda laisvė ir tuo pačiu paties žmogaus apsisprendimas jų atžvilgiu. Nė vienas iš vaikiškos sąmonės tarpsnio išėjęs žmogus negali neigti dvasinės ir dieviškosios tikrovės *buvimo*. Bet kiekvienas gali jos *nepripažinti*. Kiekvienas čia gali elgtis taip, kaip elgiasi Dostojevskio Ivanas Karamazovas, kuris tiki Dievo buvimą, bet skuba gražinti Jam savo bilietą įeiti į dieviškąją tvarką. „Ne Dievo aš nepripažįstu,— sako jis savo broliui Aliošai,— bet Jo sukurto pasaulio“. Ivanas sutinka, kad visi skausmai pasibaigs, visi randai užgis, visi prieštaravimai išnyks; kad pasaulio pabaigoje pasirodys kažkas, kas pasotins visų širdis, atlygins už visas kančias ir už visą pralieta kraują. Ir vis dėlto jis to nepripažįsta. „Gali lygiagretės linijos net susikirsti, galiu aš pats tai matyti ir sakyti, kad jos susikerta, bet aš vis tiek to nepripažįsiu“. Tai yra Ivano tezė, kaip jis pats vadina savo nusistatymą. Tai yra *galima* tezė kiekvieno žmogaus. Patirti aukštesnės tikrovės buvimą ir ją pripažinti yra du skirtingi ir vienas iš kito neplaukia dalykai. Juodu gali subrendusioje sąmonėje sutapti ir sudaryti darnią visumą. Bet juodu gali ir persiskirti. Aliošos sąmonėje jie yra sutapę. Ivano sąmonėje jie yra persiskyrę. Ivanas yra spiritualistas, kaip ir Solovjovo antikristas. Dievo buvimo jis neneigia, nes iš vaikiško savo sąmonės tarpsnio jis jau yra išėjęs. Tačiau jis nepripažįsta Dievo tvarkos. Ivanas nėra iš tolo nėra materialistas. Ir vis dėlto jis yra sukilėlis, neigėjas, gal net išjuokėjas. Jis pasilie-

ka pats su savimi ir pats savyje. Jis neperžengia savęs, ir todėl ana aukštesne tikrove, kurios buvimo neneigia, jis negyvena. Jis pasilieka šiaupus.

Ivano Karamazovo pavyzdys rodo, kad spiritualistinė pasaulėžiūra *pati savaime* į Dievą dar nenuveda. Ji atskleidžia Dievo buvimą. Tačiau ji žmogaus su šiuo *grynai esančiuoju* Dievu nesuriša. Ji *religijos* nesukuria ir Dievo pripažinimo nepažadina. Spiritualistas nėra ateistas, kaip ateistas nėra nė velnias. Bet spiritualistas gali būti labai gilus *deistas*, kuris Dievą nukelia anapus savos tikrovės ir uždaro Jį neprieinamose srityse. Dar daugiau, jis gali būti deistas ne tik savo metafizikoje, bet ypač savo buvime ir veikime. Teorinį deizmą jis gali paversti praktiniu ir naikinti visa, kas tik pasaulyje apreiškia arti esantį Dievą. Kova su Dievu ir spiritualistinė pasaulėžiūra yra visiškai suderinamos. Štai kodėl Solovjovas nenusidėjo spiritualizmo esmei, padarydamas savo antikristą spiritualistu ir leisdamas jam išvystyti aršią kovą prieš Kristų ir Jo šalininkus.

Priešingai, tuo Solovjovas kaip tik norėjo parodyti, kad *tikra ir gili kova prieš Kristų išauga ne iš materializmo, kuris yra vaikiškas, bet iš spiritualizmo, kuris yra jau subrendusios sąmonės nusistatymas ir todėl pajėgus kovai vesti*. Materialistas negali giliai kovoti prieš Dievą, nes šis jam neegzistuoja. Dievas jam yra tik netikrovė, tik žmonių prietaras. Materialisto kova iš tikro yra kova ne su Dievu, bet su žmonių psichologija. Jo kova kartais gali būti ir žiauri, bet ji neturi tikrovinio pagrindo. Ji yra savo esmėje tik propaganda. Tuo tarpu spiritualistas žino, kad Dievas yra. Jam Jis nėra tik papročio idiegtas minios įvaizdis, bet *tikrovė*, stovinti viršum jo. Todėl kova su šia tikrove spiritualisto veikloje įgyja visai kitokio pobūdžio: ji darosi *tikra kova*. Ji darosi tragiška. Ji veda į sudužimą, net jeigu ji būtų ir nekruvina, net jeigu ji būtų tik begalinė jausmo įtampa kaip Mickevičiaus „Vėlinių“ Konrade. Spiritualistinis antikristas yra žymiai gilesnis Kristaus priešininkas negu materialistinis. Todėl ir antikristinės kovos dažniausiai turi spiritualistinę priedangą. Žvėries bendruomenėje materialistai yra tik ginklanešiai. Patys tikrieji pirmųjų eilių riteriai yra visados išitikinę spiritualistai, tikį gerį, Dievą, Mesiją. Tai šis tikėjimas jiems duoda jėgos kovoti; tai jis palaiko juos neigiamajoje jų veikloje, jų nuolatiniam pasiaukojime ir nuostabioje jų narsoje. Padarydamas savo antikristą

tikinčiuoju spiritualistu, Solovjovas kaip tik ir atskleidė jo ištvėrmės šaltinį ir sykiu įspėjo nesiduoti klaidinamiems, spiritualistinės pasaulėžiūros ir materializmo žlugime neregėti jokio ypatingai džiuginančio ženklų. Iš spiritualizmo krikščionybė patirs žymiai didesnių smūgių, negu ji patyrė iš materializmo.

Spiritualizmu tad nešinas antikristas pasirodo pasaulio istorijos scenoje ir pradeda dalinti savo dovanas. Jis pasiskelbia religijos globėju. Dar daugiau, jis net ryžtasi sujungti suskilusią Kristaus Bažnyčią. „Laimingai išsprendus politines ir socialines problemas,— pasakoja Solovjovas,— prašėsi būti išsprendžiamas ir religinis klausimas. Jį apmetė pats imperatorius, ir visų pirma ryšium su krikščionybė“. Todėl „ketvirtųjų savo viešpatavimo metų pradžioje jis paskelbė atsišaukimą į visus jam ištikimus krikščionis be konfesinio skirtumo, kviesdamas juos išrinkti arba paskirti įgaliotus atstovus į visuotinį susirinkimą, įvyksiantį jo vadovybėje“. Šiame susirinkime, paprašęs suėjusiųjų nurodyti, kas jiems krikščionybėje yra brangiausia, ir neišgirdęs jokio atsakymo, imperatorius kalbėjo: „Aš suprantu, kad jums sunku tiesiog atsakyti. Todėl aš jums padėsiu. Nelaimei, jūs esate nuo neatmenamų laikų taip labai susiskaldę, kad gal net neturite vieno savo troškimams objekto. Tačiau jeigu jūs ir negalite tarp savęs sutarti, tai aš tikiuosi sujungti visas jūsų partijas tuo, kad jums visiems rodau vienodą meilę ir vienodą pasiryžimą patenkinti tikrąjį kiekvienos iš jų siekimą“. Ir čia, kaip žinome, imperatorius pasiūlė pagrindinėms krikščioniškosioms konfesijoms tris dovanas: popiežiaus autoritetą atstatymą su jo teisėmis bei galiojimu katalikams, krikščioniškosios archeologijos muziejų ortodoksams ir pasaulinį Šventraščio institutą protestantams. Apie šias dovanas jų *priėmėjų atžvilgiu* jau esame kalbėję. Ten matėme, kad jos anaipatol nėra matas tikrajai žemės valdovų dvasiai suprasti. Šių dovanų priėmėjai yra klaidinami tuo, kad jie nepasistengia žemės valdovų paramos įvertinti pačiu Kristumi. Šitoje vietoje norime panagrinti tas pačias dovanas jų *siūlytojų atžvilgiu*. Ką reiškia, jeigu antikristas neša krikščionybėi dovanų, ir kokią prasmę jis į šias dovanas deda? Kas yra tasai antikristo malone atstatomas popiežiaus autoritetas, toji jo globojama krikščioniškoji tradicija, tasai jo skatinamas Šventraščio tyrinėjimas? Kas visa tai yra: religijos pri-

pažinimas ar jos paneigimas? Tikra parama ar klasta bei melas? Jeigu paneigimas ir klasta, tai kame jie glūdi?

Siūlydamas katalikams savo dovaną, imperatorius kalbėjo: „Aš žinau, kad daugeliui iš jūsų yra brangiausias krikščionybėje *dvasinis autoritetas*. Savaime suprantama, kad jis yra suteiktas teisėtiems atstovams ne jų pačių naudai, bet bendrajai gerovei, nes šiuo autoritetu remiasi teisinga dvasinė tvarka ir dorinė drausmė, kurių visi yra reikalingi“. Čia imperatorius net apgailestavo, kad jis pats negališ turėti tokio autoriteto, kokį turįs vyriausias katalikų ganytojas — popiežius. Ir kad išreikštų šiam autoritetui didelę savo pagarbą bei paramą, jis kalbėjo toliau: „Vyriausias visų katalikų vyskupas, Romos popiežius, nuo šios dienos vėl gražinamas į savo sostą Romoje ir naudojasi visomis šio titulo ir šios katedros ankstesnėmis teisėmis bei privilegijomis, kurios jam buvo suteiktos visų mūsų pirmatačių pradedant nuo Konstantino Didžiojo“. Paviršium žiūrint, argi reikia didesnės dovanos kaip ši? Argi popiežiaus autoritetas nėra viena iš pagrindinių katalikybės vertybių? Argi jos rėmimas bei ugdymas nėra kiekvieno tikro kataliko pareiga? Ir ar ne pagarbos verti yra visi tie, kurie šią vertybę stiprina? Todėl suprantama, kad beveik visi katalikų Bažnyčios kunigaikščiai, kardinolai ir vyskupai, daugiau negu pusė vienuolių ir didelė dalis tikinčiųjų pasauliškų užlipo pas imperatorių ir susėdo į jo suolus. Jie buvo pritrenkti valdovo dovanos dydžiu.

„Popiežiaus sostas,— pasakoja Solovjovas,— jau seniai iš Romos buvo ištremtas ir po ilgesnio klaidžiojimo buvo priglaustas Petrapilyje ta sąlyga, kad krašte susilaikys nuo bet kokios propagandos. Rusijoje popiežija suprastėjo. Nekeičiant iš esmės būtino kolegijų ir oficijų sąstato, buvo reikalo įkvėpti jų veiklai naujos kūrybinės dvasios ir stipriai susiaurinti puošnų ritualą ir ceremonijas“. Ir štai šis nuskurdintas viršinis popiežiaus autoriteto reiškinimasis vienu imperatoriaus mostu atgauna visą pirmykštį savo spindėjimą bei galią. Jis yra ne tik pastatomas į pradinę, apaštalią krauju pažymėtą erdvę, bet ir apdovanojamas visomis teisėmis bei privilegijomis, kurios tik kada nors amžių eigoje Šventajam Sostui buvo suteiktos. Popiežius vėl atsistoja prieš pasaulio akis visoje savo didybėje, valdžioje ir garbėje. Gilus tad dėkingumas pagauna katalikybės atstovus. Džiaugsmo šūkniais jie atsako į šį plačiadvasį bei giliaširdį valdovo mostą ir nuste-

busiomis akimis žiūri į iš vietos nejudantį tarsi marmuro statula popiežių Petrą II. Pats vyriausias katalikų vadovas, pats šios valdžios bei garbės nešėjas sėdi ir tyli. Jis nieko neatsako į imperatoriaus kvietimą lipti pas jį. Jis nereiškia nei džiaugsmo, nei padėkos. Kodėl? Ką negero jis jaučia šioje dovanoje? Kokia klatinga prasmė slypi šiame imperatoriaus moste?

Autoritetas katalikų Bažnyčioje yra įsteigtas paties Kristaus. Siųsdamas savo mokinius „kaip avinėlius tarp vilkų“ (*Lk 10, 3*) į pasaulį ir patardamas jiems neturėti „nei aukso, nei sidabro, nei pinigų savo juostose“ (*Mt 10, 9*), Kristus vis dėlto aprūpino juos nepaprastu dvasiniu autoritetu: „Kas jūsų klauso, tas manęs klauso; kas jus niekina, mane niekina; o kas mane niekina, niekina tą, kurs yra mane siuntęs“ (*Lk 10, 16*). Ir priešingai, „kas jus priima, mane priima, ir kas mane priima, priima tą, kurs yra mane siuntęs“ (*Mt 10, 40*). Būdami Kristaus *pasiuntiniai* tiesiogine ir tikrąja šio žodžio prasme, apaštalai kalba ir veikia, kaip sakėme, visados *Kristaus vardu*. Jų žodis giliausia prasme yra Kristaus žodis, ir jų darbas yra Kristaus darbas. Jie yra išganymo tęsėjai bei vykdytojai istorijoje. Tai, ką Kristus pradėjo Palestinoje, jie neša per visas erdves ir visus laikus; jie neša Jo mokslą, Jo valdžią ir Jo auką. Todėl ir jų autoritetas yra atremtas ne į juos pačius, bet į Kristų, kuriam „duota visa valdžia danguje ir žemėje“ (*Mt 28, 18*). Jų autoritetas yra dieviškojo pobūdžio: *tai Viešpaties pasiuntinio autoritetas*. Tai autoritetas, įgytas ne savu darbu, ne savais nuopelnais, ne kuriuo nors žemiškuoju sprendimu, bet Kristaus paskyrimu būti „žemės druska“ ir „pasaulio švieša“ (*Mt 5, 13–14*).

Ką tad šiam autoritetui gali pridėti žemės valdovų teikiamos teisės bei privilegijos? Iš esmės nieko. *Bažnyčios autoritetas yra dieviškosios kilmės, ir jokio esminio ryšio su žemiškosiomis galiomis jis neturi*. Tiesa, istorijos eigoje apaštalų įpėdiniai tokių galių yra ne syki turėję. Tačiau visos jos bažnytinei veiklai buvo tik atsitiktinės. Žemės valdovai jas teikia ir atima, plečia ir siaurina. Bet ne jos yra ano dieviškojo autoriteto šaltinis ir pagrindas. Ne jos popiežius išaukština ar pažemina. *Popiežiškosios ir vyskupiškosios valdžios pilnybė yra nepriklausoma nuo žemės valdovų valdžios*. Jeigu jie kartais šia savo valdžia pasidalina ir su popiežiais bei vyskupais, tai yra tik istoriniai įvykiai, kurie praeina kaip ir visi kiti šios

žemės pavidalai. Tuo tarpu popiežiškoji ir vyskupiškoji valdžia pasilieka ligi pasaulio pabaigos, nes ji savo esmėje yra Bažnyčioje veikiančiojo Kristaus valdžia.

Čia tad ir aiškėja imperatoriaus dovanos klasta. *Popiežiaus autoritetą antikristas laiko grynai praktinio gyvenimo reikalu.* „Šiuo autoritetu,— sako valdovas,— remiasi dvasinė tvarka ir dorinė drausmė“. Kad taip yra, to niekas neneigia: autoritetas iš tikro yra tvarkos ir drausmės ramstis. Tačiau Bažnyčioje šią tvarką bei drausmę jis palaiko kitokia prasme negu pasaulyje. Bažnyčios narys yra ne tada tvarkingas bei drausmingas, kai jis paklūsta popiežiui, bet tada, kai jis yra gyvas mistinio Kristaus Kūno dalyvis. Paklusimas čia yra ne šaltinis ir ne priežastis, bet tik išvada. Kas yra gyvas Kristuje, tas yra ir klusnus. Vienas *formalinis klusnumas* Bažnyčioje vertės neturi. Pasaulyje pakanka būti formaliai klusniam, kad išsilaikytų tvarka bei drausmė. Tuo tarpu Bažnyčioje reikia būti gyvam Kristuje, reikia savimi reikšti Kristaus tikrovę, reikia gyventi Jo gyvybe, kad paklusimas autoritetui nevirstų negyvu veiksniu, žudančiu tiek atskiro asmens, tiek ištisų bendruomenių dvasią. Tuo tarpu antikristinis imperatorius, atremdamas bažnytinių autoritetą į tvarkos bei drausmės reikalą, kaip tik išskiria antgamtinį jo pagrindą Kristuje ir tuo būdu popiežių galią pastato toje pačioje plotmėje, kurioje stovi ir žemės valdovų galia.

Iš kitos pusės, *gražinamosiose teisėse bei privilegijose antikristas mato popiežiško autoriteto šaltinį.* Laikydamas šį autoritetą tik praktiniu, imperatorius jaučia, kad popiežius pasiliks tiktai vardas, jeigu jis neatsirems į žemiškąją galią. Jo žodis, imperatoriaus nuomone, skirtas praktiniam reikalui, bus tuščias, jeigu jis neturės verčiamosios jėgos. Todėl imperatorius popiežių šia jėga ir aprūpina. Jis duoda jam tokių teisių bei privilegijų, kokių ir pats turi. Jis gražina popiežius ne *į šventojo Petro sostą*, iš kurio *niekas* popiežiaus ištremti negali, bet *į Romos sostą*. Jis padaro popiežių vėl žemiškuoju valdovu, kokiu popiežiai yra buvę ištisą tūkstantį metų. Kadangi tai vyksta imperatoriaus malone, jo sprendimu bei galia, todėl jis visai nuosekliai atsistoja aukščiau už popiežių ir reikalauja pripažinti save „pagal sąžinę ir jausmą“ Bažnyčios „vieninteliu gynėju ir globėju“. Ne iš Kristaus tad popiežius semia savo autoriteto galią, bet iš imperatoriaus. Ne Kristaus vardu popiežius valdo, bet imperatoriaus. Ne

Kristui krikščionys nusilenkia, išgirdę popiežiaus balsą, bet imperatoriui, nes tik jo mostu anas balsas pasidaro galingas ir sėkmingas. *Kristaus išskyrimas iš popiežiškojo autoriteto glūdi imperatoriaus dovanoje katalikams.* Štai kodėl ši dovana yra antikristinė. Ir štai kodėl popiežius Petras pasilieka sėdėti, nepajudėdamas iš savo vietos.

Kiekvienas bažnytinio autoriteto supraktinimas ir esminis jo surišimas su žemiškosiomis galiomis yra antikristinė pastanga paneigti antgamtinį jo pobūdį. Tai pastanga nutraukti popiežiaus valdžią iš žemės sritis ir įjungti ją į žemės valdžių eilę. Antikristas yra pasiryžęs popiežiaus sostą stiprinti visokiomis teisėmis bei privilegijomis, kad tik jis nebūtų Kristaus sosto išraiška. Popiežius yra mielai kviečiamas į žemiškąsias sueigas bei pasitarimus, bet ne kaip Kristaus Vietininkas, o tik kaip valstybės galva. Popiežiaus atstovai yra mielai keliami į diplomatinių dekanų rangą, bet ne kaip apaštalai, o tik kaip diplomatai. Šios rūšies dovanų antikristas nesigaili. Tačiau visomis jomis jis kaip tik nori užtemdyti popiežiaus *religinės* pasiuntinybės šviesą. Jis nori nukreipti žmonių dėmesį nuo popiežiaus *bažnytinio* pobūdžio. Jis nori paversti popiežių *valdovu* tarp valdovų, valdovu galingu bei įtakingu, tačiau nebe Kristaus, o žemės kunigaikščių galia bei įtaka. Šitokių dovanų bei pastangų yra pilna Bažnyčios istorija. Žemės valdovai nuolatos siūlo savo paramą Romos vyskupui, slapta tikėdamiesi iškilti aukščiau už jį ir jį paimti savo žinion. Tačiau popiežija, nepaisant didesnių ar mažesnių istorinių svyravimų, sėdi, kaip ir paskutinysis popiežius Petras II, tarsi marmuro statula *žemai* ir nieko neatsako į žemiškąsias pasiūlas žinodama, kad jas priimti reiškia išsidėdėti Kristaus.

Ta pati antikristinė klasta slypi ir imperatoriaus dovanoje ortodoksams. Atsikreipęs į juos, valdovas kalbėjo: „Aš žinau, kad tarp jūsų yra ir tokių, kuriems brangiausia krikščionybėje yra *šventoji tradicija*, senieji simboliai, senosios giesmės ir maldos, paveikslai ir liturginė tvarka. Iš tikro, kas galėtų būti religinei širdžiai brangesnio? Todėl žinokite, mylimieji, kad šiandien aš pasirašiau pasaulinio krikščioniškosios archeologijos muziejaus statutą ir paskyriau gausių sumų jam įsteigti garbingame imperatoriškajame Konstantinopolio mieste. Ten turės būti renkami, tiriami ir saugojami visi krikščioniškosios senovės, pirmoje eilėje Rytų, paminklai“. Ortodoksų širdis taip

pat patvino džiaugsmu. Iš tikro, argi ne tradicija sudaro vieną iš Kristaus Bažnyčios stulpų? Argi ne ji išreiškia Kristaus Įsikūnijimo istoriškumą? Argi ne ji palaiko Bažnyčios tapatybę? Ar ne per ją byloja Šventoji Dvasia? Todėl ar ne gerbtini yra visi tie dalykai, kurie tradiciją saugo ir ją perteikia iš kartos į kartą? Tradicija yra įsikūnijusi liturgijoje, raštuose, papročiuose, paveiksluose, statiniuose, muzikoje. Pastarųjų amžių pažangos mintis per daug pasuko žmogų į ateitį ir per daug suniekino praeitį. Tradicija pasidarė žmonių sąmonėje apsiblaususi ir nereikšminga. Tačiau štai pats pasaulio valdovas pripažįsta jos vertę bei galią. Dar daugiau, jis įkuria įstaigą, kuri tradiciją saugos ir globos. Ji bus senovės centras dabartyje. Ji bus didžioji katedra, kurioje nuolat vyks senovinė liturgija ir skambės senosios giesmės Viešpaties garbei. Kaip tad tokiam žmogui nereikšti pagarbos? Kaip nepripažinti jo šalininku ir neparemti jo darbo? Todėl „didelė dalis Rytų ir Šiaurės hierarchų, pusė buvusiųjų sentikių ir daugiau negu pusė ortodoksų kunigų, vienuolių ir pasauliškųjų džiaugsmingai šūkaudami sulipo ant paaukštinimo“. Jie taip pat nustebo, kad jų vadas senelis vyskupas Jonas „nejudėjo iš savo vietos ir garsiai dūsavo“. Jis, kaip ir popiežius Petras, jautė, kad imperatoriaus dovana yra apgaulinga, kad joje slypi kažkas, kas gresia pačios tradicijos sunaikinimu. Todėl į imperatoriaus kvietimą jis neatsakė ir ant paaukštinimo nelipo. Priešingai, „jis paliko savo suolą ir atsistojo arčiau prie popiežiaus Petro“. Ką reiškia ši jo tyła? Kodėl jo nedžiugina imperatoriaus dovana? Kodėl jis sėdi *žemai* ir dūsauja?

Bažnyčia, kaip jau sakėme, yra Kristus, skleidžiamas laike ir erdvėje. Tai *Kristus istorijoje*. Istoriskumas yra viena iš esminių Bažnyčios žymių. Bažnyčia nėra nei buvusi, nei būsimą, bet ji yra visados *dabartinė*. Ji yra nuolatinis Kristaus buvimas bei veikimas atpirktojoje žmonių. Tačiau kaip tik todėl ji neša su savimi praeitį, kaip organišką savo pradą. Jos praeitis neatkrinta nuo jos tarsi nudžiūvusi šaka, bet gyvena ir veikia jos dabartyje. Tradicija kaip tik ir yra tikrovinė šios nuolat gyvos praeities išraiška. Todėl ji ir turi Bažnyčios gyvenime ypatingos reikšmės. Visų pirma *tradicija palaiko Bažnyčios istoriškumą*. Ji padaro, kad praeitis gyvena dabartyje. Ji sujungia Bažnyčios narius su pradine tikrove, kuria yra pats kadaise žemėje mokęs Kristus. *Giliausia prasme tradicija yra istorijoje įsikūnijęs Kristus*. Kaip žmogystė yra

asmeninio Kristaus išikūnijimo pradai, taip tradicija yra pradai *istorinio* Jo išikūnijimo. Per tradiciją Jis pasidaro *istoriškai* dabartinis, kaip per šventųjų Mišių auką Jis pasidaro dabartinis *asmeniškai*. Todėl bažnytinė tradicija yra visados gyva, nes amžinai gyvas yra jos turinys — Kristus. Ji yra vienas iš bažnytinio gyvenimo šaltinių, iš kurių Bažnyčia semia savo gyvybinę jėgą.

Bet kuo ją paverčia imperatorius savo dovana? Jau pats šios dovanos pavadinimas atskleidžia antikristinių nusistatymą tradicijos atžvilgiu. Imperatorius įsteigia pasaulinį krikščioniškosios *archeologijos muziejų*, kuriame turės būti „renkami, tiriami ir saugojami“ krikščioniškosios senovės paminklai. *Tradicija imperatoriui yra tik nebegyva istorinė seniena*. Ji nėra nuolatos veikiantis Kristus, bet *kadaise* buvę Bažnyčios gyvenimo pavidalai, kuriuos istorinis išsivystymas pralenkė ir paliko. Todėl jie tinka nebe gyvenimui, bet tik tiktai muziejui. Tai tie paviršutiniški drabužiai, iš kurių Bažnyčia išsivilkė, tačiau kurie vienai krikščionių daliai pasiliko mieli kaip atminimas. Todėl imperatorius juos ir žada sukabinti muziejaus spintose. Savaime suprantama, kad šitos istorinės senienos gali būti įdomios archeologui ir istorikui, tačiau jos nėra Bažnyčios gyvenimo šaltinis. Gyvybės jose nebėra. Jos yra sustingusios ir mirusios. Jos yra tik *gryna praeitis*, kuri nebegyvena.

Nėra jokios abejonės, kad šitoks imperatoriaus nusistatymas tradicijos atžvilgiu įjungia Bažnyčios skleidimąsi į žemės istoriją ir paverčia ją tiktai viena šios istorijos dalimi. Jeigu bažnytinė tradicija miršta ir virsta seniena, tuomet Bažnyčia neturi jokios antistorinės tikrovės. Ji visa išsitenka ir išsisemia šioje tikrovėje. Ji neturi jokio prologo ir jokio epilogo anapus. *Bažnyčios įliejimas į pasaulio istoriją yra tradicijos sumuziejėjimo pagrindas*. Bažnyčia, imperatoriaus pažiūra, yra tik žemiškoji jėga, kuri dalinasi visu žemiškuoju istoriniu likimu: ji atsiranda, išauga ir miršta. Daugelis jos pavidalų jau yra mirę. Ateis laikas, kada ji mirs ir savo visumoje. Bažnyčios amžinumo paneigimas yra nuosekli šios pažiūros išvada. Kodėl tad nesurinkti anų mirusių senienu ir nesutelkti jų į vieną vietą? Surinktos jos kaip tik išpūdingai bylotų žmonėms apie jų Bažnyčios praeinamumą. Iš-tirtos ir surūšiuotos jos kaip tik vaizdingai parodytų, kokie Bažnyčios mokslo, jos valdžios ir jos sakramentų pradai jau yra mirę. O jeigu Bažnyčia miršta, tuomet yra

amžinai miręs ir pats Kristus. Pirmykštis imperatoriaus įsitikinimas, kad Kristus neprisikėlė, o supuvo kape, kaip tik išeina aikštėn archeologiniame muziejuje. *Šis jo muziejus turįs būti antkapis mirusiam ir neprisikėlusiam Kristui.* Štai giliausia jo prasmė, ir štai ta antikristinė užmačia, kuri slypi imperatoriaus dovanoje. Ją nujausdamas, senelis vyskupas Jonas pasilieka sėdėti žemai, prisisunkdamas arčiau prie popiežiaus Petro.

Šios rūšies dovanos yra taip pat gausiai dalinamos Bažnyčios istorijoje. Globoti mirusias senienas, surinkti jas į muziejus, jas saugoti ir tirti pasisiūlo ne vienas žemės galingasis. Sulieti Bažnyčios istoriją su pasaulio istorija, vaizduoti ją kaip žlungančią visuotiniame praeinamume yra nuolatinis žemės užsiėmimas. Laikyti tradiciją nebe Kristaus istoriniu įsikūnijimu, bet praeinančia žmogiškųjų pastangų apraiška yra slapta žemės kunigaikščių mintis. Tačiau po visomis šių „globėjų ir vadovų“ pastangomis glūdi aiškus *Kristaus išskyrimas iš tradicijos.* Bažnytinė tradicija čia virsta tik paprasta istorine tradicija, neturinčia savyje jokio antgamtinio pobūdžio. Tokiu atveju galima ją remti ir globoti, nes ji yra nebegyva. Nužudyti Bažnyčios tradiciją, nužudant tuo būdu Kristų istorijoje, yra nuolatinė antikristo pastanga. Ir šiam reikalui jis aukų nesigaili.

Toks pat Kristaus išskyrimas pasikartoja ir imperatoriaus dovanoje protestantams. Palaukęs, kol jam ištikimi ortodoksai sulips ant paaukštinimo, imperatorius kreipėsi į protestantus: „Man yra pažįstami tarp jūsų, mieli krikščionys, ir tokie, kuriems aukščiausia krikščionybėje yra asmeninis tiesos tikrumas ir laisvas Šventraščio aiškinimas. Man nėra reikalo plačiau pasakoti, ką aš pats apie tai manau. Jūs žinote turbūt, kad jau savo jaunystėje esu parašęs didelį veikalą apie biblinę kritiką ir kad jis savo metu buvo pažadinęs susidomėjimą ir pagrindęs mano garsą. Atrodo, kad kaip tik tam paminėti šiomis dienomis Tuebingeno universitetas yra mane prašęs priimti teologijos daktaro titulą. Aš atsakydinau, kad jį priimu su džiaugsmu ir dėkingumu. Šiandien sykiu su nutarimu įsteigti krikščioniškosios archeologijos muziejų pasirašiau taip pat įsakymą atidaryti pasaulinį su pusantro milijono markių metiniu biudžetu institutą, kuris būtų skirtas laisvam ir visapusiškam Šventraščio tyrimui visomis galimomis kryptimis ir kuris ugdytų pagalbinius mokslus“.

Protestantai nepaprastai nudžiugo. Juk asmeniniu Šventraščio aiškinimu yra paremta jų konfesija. Juk jie daug pastangų yra dėję amžių eigoje atskleisti tikrajai Šventraščio prasei. Jie išleido puikių kritinių leidinių. Jie parašė nuostabių aiškinimų. Jie išvystė pagalbinus Šventraščio mokslus. Tačiau visa tai buvo tik atskirų asmenų ar įstaigų darbas. Todėl vaisiai nebuvo per daug gausūs. Šventraščio giliausia ir galutinė prasmė vis dar nebuvo atskleista, ir nuomonių bei aiškinimų įvairumas pasiliko. Kaip tad nedžiūgauti, kad šios didelės ir ilgos pastangos yra vainikuojamos pasaulinio masto institutu, aprūpintu didelėmis sumomis ir todėl galėsiančiu įsibrauti į pačias Šventraščio gelmes. Tikrasis Žodis būsiąs pagaliau suprastas, ginčai išnyksią, ir vienybė Kristaus Bažnyčioje sugrįžianti. Šio tad ateities vaizdo sužavėti, „daugiau negu pusė mokytų teologų, nors ir truputį vilkindami bei svyruodami, patraukė paaukštinimo linkui. Visi žiūrėjo į profesorių Paulių, kuris atrodė priaugęs prie savo suolo. Jis buvo nuleidęs galvą ir sėdėjo susilenkęs bei paskendęs savyje“. Ir vėl klausiamo: kodėl? Ką jis išžiūrėjo imperatoriaus dovanoje negero, kad nepajudėjo iš savo vietos, bet, priešingai, vėliau pakilo ir atsisėdo „arčiau senelio vyskupo Jono ir popiežiaus Petro“?

Šventraštis yra iširaidinęs Dievo Žodis. Tai tas pats Logas, kuris yra išikūnijęs žmogaus prigimtyje. Tik čia Jis yra prisiėmęs ne asmeninį pavidalą kaip Jėzuje, bet žodiškai ženklinį pavidalą raštuose. Žmogiškasis raštas čia Jam tarnauja ta pojūčiams prieinama tikrove, kurios pagalba Jis apsireiškia žmogui, darosi jam prieinamas ir suvokiamas. Gali šita žmogiškoji tikrovė būti labai įvairi: istorinis pasakojimas, ateities skelbimas, pamokymas, jausmo išreiškimas; gali ji būti tobulesnė ar netobulesnė; gali ji turėti savyje žmogiškųjų silpnybių ir net klaidų; kiekvienu tačiau atveju ji yra tiktai *regima priemonė* apreikšti neregimai aukštesnei tikrovei, kuria yra pats Amžinasis Logas. *Tikrasis ir vienintelis Šventraščio objektas yra Kristus.* Senajame Testamente Jis pasirodo kaip pažadas. Naujajame Testamente Jis apsireiškia kaip įvykdymas. Senasis Testamentas Jį skelbia. Naujasis Testamentas Jį rodo. Žmogiškoji Senojo Testamento tikrovė — patriarchų gyvenimas ir darbai, Izraelio istorija, atskirų asmenų (Tobijo, Esteros, Juditos, Rūtos, Jobo) žygiai, poetinis įkvėpimas — visa tai yra tik ženklas, tik nurodymas, tik strėlė į antgamtinę būtį, kurią Viešpats pa-

žadėjo atskleisti pasauliui ir kuri, atėjus laikui, turėjo pasirodyti Jėzuje iš Nazareto. Naujasis Testamentas Kristų rodo jau tiesioginiu būdu. Žmogiškoji tikrovė čia beveik visiškai pasitraukia į šalį. Naujasis Testamentas yra nebe žmonių istorija, bet Kristaus; nebe žmonių žygiai, bet Mesijo; nebe nurodymas į Kristų, bet pats Kristus veikimo aprašymas. Jeigu Senajame Testamente Kristus yra netiesioginis, paslėptasis objektas, tai Naujajame Jis pasidaro jau pirmaeilis ir centrinis. Visa kita čia yra tik papildai ryškumui bei aiškumui, tik priemonės Kristaus centriškumui iškelti.

Todėl abiejų Testamentų uždavinys yra aprašyti ne žmogaus būtį, bet Amžinojo Logo: Jo buvimą pas Tėvą, Jo paskelbimą ateisiant, Jo išsikūnijimą, gimimą, kančią, mirtį, prisikėlimą, veikimą Bažnyčioje ir galutinį atėjimą. *Savos nepriklausomos prasmės bei vertės Šventraštis neturi*. Atitrauktas nuo Kristaus, jis darosi per daug kasdieninis, per daug pirmykštis ir paprastas, kad būtų vertas gilesnio dėmesio. Jo uždavinys yra skelbti ne tai, kas jis yra, bet tai, ką jis giliausiai *reiškia*, būtent *Kristų*. Be abejo, šiam skelbimui naudota ir istoriniai duomenys, ir gamtiniai įvykiai, ir psichologiniai pergyvenimai, ir visuomeniniai santykiai, ir poetinis įkvėpimas su savo vaizdais. Tačiau ne tam, kad visi šie žmogiškieji pradai igrų prasmės savyje ar atskleistų prigimtąjį savo pobūdį, bet tam, kad jie būtų *regimas* nurodymas į tai, ką jie reiškia: *į Kristų. Šventraštis yra ne gamtos ir kultūros, bet religijos knyga*. Tai žmogaus ir Dievo santykių knyga. Tai Dievažmogio knyga.

Ką tad čia gali padėti mokslinis Šventraščio tyrinėjimas? Labai daug ir sykiu — nieko. Labai daug, atitiesdamas amžių eigoje apdilusią žmogiškąją tikrovę, per kurią yra regima dieviškoji tikrovė. Nieko, mėgindamas atskleisti galutinę Šventraščio prasmę. Žmogiškoji tikrovė apdilo Šventraštyje dėl įvairių priežasčių: dėl ano meto žmogaus skirtingos mąstysenos, dėl mums sunkiai suprantamos senovinės išraiškos būdo, dėl perrašinėjimo klaidų, dėl vertimo netobulumų. .. Mokslinis tad tyrinėjimas mėgina paryškinti šią tikrovę. Jis mėgina pajausdinti ano meto žmogaus kalbos būdą, išaiškinti atskirų posakių prasmę, atstatyti tikrąjį tekstą, tiksliai išversti originalo mintį. Gali šis darbas būti ir labai svarbus, tačiau Šventraščio atžvilgiu jis yra tik *paruošiamasis*. Net ir visiškas žmogiškosios tikrovės atstatymas dar neatskleidžia mums

Šventraščio prasmės, nes ši prasmė glūdi ne žmogiškojoje tikrovėje, bet anapus josios, todėl moksliniam pažinimui yra neprieinama. *Šventraštis atsiskleidžia tik religijos, ne mokslo akimis.* Perkelti tad visą svorio centrą į mokslinį Šventraščio pažinimą reiškia praeiti pro jo esmę, užčiuopiant tik žmogiškąjį jo paviršių.

Imperatoriaus institutas kaip tik ir yra tokia pastanga. Sutelkdamas protestantų dėmesį į mokslinį Šventraščio ir su juo susijusių sričių tyrinėjimą, aprūpindamas šį tyrinėjimą gausiomis žmogiškosiomis priemonėmis, imperatorius mėgina išskirti iš šios Amžinosios Knygos tikrąjį jos turinį — Kristų. *Kristaus atskleisti imperatoriaus institutas nepajėgia.* Tuo tarpu religijos keliu imperatorius prie Šventraščio neina. Jo kelias yra grynai mokslo kelias, ir juo jis mėgina vesti visą protestantų konfesiją. Tačiau tai yra esmingai antikristo kelias. Antikristinė dvasia niekad Šventraščio neneigia kalbotyros, tautotyros, istorijos, sociologijos ar literatūros atžvilgiu. Ji laiko šią knygą būdingu *kadaise buvusios* istorijos paminklu, todėl mielai ją pripažįsta, jos tyrimą remia, jos rankraščius perka, saugo ir tiria. Tačiau ši dvasia niekad nekalba apie tikrąjį Šventraščio turinį, apie aną aukštesnę tikrovę, apie jame esantį Amžinąjį Logą, glūdintį pažado ir įvykdymo pavidalais. *Kristus Šventraštyje antikristinei dvasiai yra tik mitas.* Todėl sava parama moksliskai Šventraščiui tirti ji mėgina pamiršdinti šį mitą, nukreipti nuo jo žmonių dėmesį ir jį visą sutelkti prie Šventraštyje esančios žmogiškosios tikrovės. Ji kelia aikštėn sociologinį, geografinį, istorinį ar poetinį Šventraščio vertingumą, kad pro jį nebūtų galima pastebėti religinio jo vertingumo. Imperatoriaus institutas turėjo būti šių antikristinių pastangų centras ir jų įkvėpėjas. Iš jo turėjo tekėti tyrinėjimai „visomis galimomis kryptimis“, išskyrus pačią pagrindinę — *antgamtinę* kryptį. Todėl kas iš protestantų nebuvo suviliotas Šventraščio žmogiškosios tikrovės, aiškiai suvokė antikristines imperatoriaus užmačias ir todėl nuo jo dovanos nusigrįžo. Profesorius Paulius su savo šalininkų būreliu pasiliko sėdėti *žemai* savo suoluose.

Visos tad trys imperatoriaus dovanos savo esme yra ne kas kita kaip esminis krikščionybės paneigimas, išskiriant iš jos antgamtinį bruožą. Antikristas didžiai vertina *žemiškąją* krikščionybės galią bei reikšmę. Šiam reikalui jis yra pasiryžęs popiežius padaryti žemiškaisiais valdovais, saugoti muziejuose krikščioniškąją tradiciją,

teikti didžiulės paramos moksliniam Šventraščio tyrinėjimui. Visus šiuos dalykus jis paskelbia krikščionybės esme, pačiu brangiausiu jos pradū ir todėl prašosi būti pripažįstamas Bažnyčios „gynėju bei globėju“. Ir daugelis susigundo šiomis dovanomis. Daugelis neižvelgia, kad *jose nebėra Kristaus*, vadinasi, nebėra krikščionybės esmės, nebėra to, kas iš tikro krikščionybėje brangiausia. Nes be Kristaus visos šios dovanos nėra nei tikros, nei brangios. *Be Kristaus jos yra melas*. Antgamtiškumo išskyrimas yra viena iš pagrindinių antikristinės veiklos priemonių. Religijos praduose glūdinčia žemiškąją tikrovę antikristas amžinai mėgina pridengti dieviškąją tikrovę. „Moteris regėjo, kad medis buvo gražus pažiūrėti, ir ji ėmė jo vaisiaus, valgė, davė savo vyrui, ir šis valgė“ (*Pr 3, 6*). Gražus, spindintis ir didingas paviršius yra geriausia velniui priedanga paslėpti demoniškiems savo kėslams. Ir ši apgaulė trunka visą mūsų istorijos metą ligi pat josios galo.

3. KRISTAUS VIETOS UŽGROBIMAS

Pakartodami esame sakę, kad antikristas Dievo neieigia. Jis pripažįsta tam tikrą žmogaus santykį su Aukščiausiaja Būtimi ir net pats savo pasisekimą žemėje grindžia Visagalio palaima. Jis išskiria tik Kristų. Jis palieka religiją ir net ją remia. Tačiau nepakenčia, kad šioje religijoje būtų garbinamas Kristus. Visa, kas Kristų išreiškia, visa, kame Jis įsikūnija, turi, Antikristo pažiūra, išnykti. *Krikščionybė be Kristaus yra pagrindinis antikristo siekimas*. Antikristas sunaikina religijoje antgamtinę tikrovę ir tuo padaro religiją tiktai vienapuse; jis paverčia ją tiktai žmogaus šauksmu. Bet kas gi atsilies į šitą šauksmą? Kas bus tasai, į kurį žmogus kreipsis savo atodūsiams? Kas bus antrasis šio santykio — religija juk iš esmės yra *dviasmeninis* santykis — narys? Atsakymas yra aiškus: *pats antikristas*.

Jau esame sakę, kad Solovjovo antikristas laikė Kristų tik savo pirmataku, pasiūstū į pasaulį paruošti jam kelio. Kristaus uždavinys nebuvo galutinis. Nei visuotinės taikos, nei visuotinės gerovės Kristus nesukūręs. Šis uždavinys tekęs antikristui. „Skelbdamas dorinį gėrį,— kalbėjo pats sau Solovjovo antžmogis,— ir savo gyvenimu jį išreikšdamas, Kristus pasidarė tik žmonijos *taisytojas*“.

Tačiau aš esu pašauktas būti šios iš dalies pataisytos, iš dalies nepataisytos žmonijos *geradariu*. Aš duosiu žmonėms visa, ko jie reikalingi. Skelbdamas dorovę, Kristus perskyrė žmones į gerus ir piktus. Aš juos sujungsiu labdaryste, kurios šaukiasi ir gerieji, ir piktieji. Aš būsiu tikrasis atstovas tojo Dievo, kuris šviesdina saulę ant gerųjų ir piktųjų ir lydina lietų ant teisiųjų ir neteisiųjų. Kristus atnešė karda, aš atnešiu taiką. Jis grasė žemei baisiu paskutiniuoju teismu. Tačiau pastarasis teisėjas būsiu aš, ir mano teismas bus ne tik tiesos, bet ir malonės teismas. Mano teisme viešpataus teisingumas, bet ne baudžiamasis, o paskirstomasis teisingumas". Šių antikristinių užmačių turinį nagrinėsime vėliau, kalbėdami apie antikristo karalystę, kurioje jos kaip tik yra vykdomos. Šiuo tarpu norime tik iškelti antikristo pastangą užimti Kristaus vietą ir pakeisti Jo pasiuntinybę. Solovjovo antikristas įsitikino, kad *jis* esąs tikrasis Dievo sūnus, o ne Jėzus iš Nazareto. Bet nesulaukęs jokio ženklų iš dangaus savam darbui pradėti, jis priėmė šį ženklą iš naktinės, fosforine šviesa žėruojančios demoniškos šmėklos; jis buvo velnio atgimdytas per jėgą ir išėjo į pasaulį vykdyti savo įsitikinimo ir keisti Kristaus atpirkimo. Visa jo veikla buvo ne kas kita kaip vienas išstisęs užsimojimas užimti Kristaus vietą tiek žmonių sąmonėje, tiek istorinio gyvenimo sąrajoje.

Solovjovas pasakoja, kad jo antikristas, išrinktas Jungtinių Europos Valstybių prezidentu, pasirodęs tribūnoje visu savo grožiu bei jėga ir savo iškalba padaręs tiek įtakos susirinkimui, kad šis „nutaręs išreikšti jam aukščiausią pagarbą" ir todėl be balsavimo paskelbęs jį „Romos imperatorium". Šis titulas antikristui yra nepaprastai būdingas. Jo prasmė yra ne politinė, bet *religinė*. Politinė Romos galia jau seniai yra praėjusi. Šventoji Romos imperija pasiliko tik atsiminimas. Todėl, prisiimdamas Romos imperatoriaus titulą, antikristas anaipol nenorėjo atgaivinti anos mirusios senienos. Jis norėjo duoti šiam vardui *naują* prasmę. Jis norėjo Romoje užimti tai, kuo šis miestas pasilieka nuolatot gyvas pasaulio istorijoje, būtent: *Kristaus Vietininko sostą*.

Ne Roma kaip politinė galia padaro šį miestą neišdildomą krikščionybėje, bet Roma kaip dvasinis centras. *Roma yra Bažnyčios istoriškumo simbolis*. Ji yra ženklas, kad Kristaus karalystė nėra tik laukimas, bet tikrovė, vykstanti mūsų žemės laike ir erdvėje. Popiežiaus sos-

tas yra šios tikrovės regima išraiška. Tačiau popiežiai Solovjovo antikristo metu jau buvo iš Romos išstremti. Kas juos ištrėmė, Solovjovas nepaaiškina. Galimas daiktas, kad tai įvyko mongolų viešpatavimo metu. Bet tai nesvarbu. Svarbu, kad į šią tuščią, krikščionių krauju ir maldomis pašvęstą erdvę pastatė savo sostą antikristas. Kristaus Vietininkui iš Romos pasitraukus, jo vietą užėmė Romos imperatorius; užėmė ne tam, kad iš čia vykdytų žemiškąsias savo galias, bet kad atgaivintų krikščionių dėmesį, kuri jie buvo aplinkui Romą sutelkę tada, kai joje gyveno popiežius. Tai, kas kadaise buvo skiriama Kristaus Vietininkui, dabar turėjo būti skiriama antikristui. Tiesa, šiuo metu imperatorius dar nereikalavo pripažinti jį Bažnyčios globėju ir vadovu, nes jo valdžia pasaulyje dar nebuvo įtvirtinta. Tačiau sostinės įsteigimas Romoje buvo pirmas žingsnis užimti Kristaus vietai. *Romos imperatorius turėjo reikšti Romos Vyskupo paneigimą.* Jeigu vėliau jis nutarė popiežius į Romą gražinti, tai tik todėl, kad šį miestą jau buvo palikęs ir kad jo užmačios jau siekė žymiai toliau negu tik Kristaus Vietininko sostas.

Trečiaisiais savo viešpatavimo metais Romos imperatorius perkėlė savo sostinę į Jeruzalę ir čia pasistatydino puikius didžiulius rūmus. Tai buvo taip pat anaipatol ne politinis žingsnis. Tai buvo mostas, pilnas religinės prasmės. Per Kristaus Vietininko erdvę antikristas žengė į paties Kristaus gimimo, gyvenimo ir mirties erdvę. Antikristas pastatė savo sostą Golgotos papėdėje. Solovjovas pastebi, kad „krikščionių šventosios vietos paliko nelieptos“. Tačiau imperatoriaus rūmai apėmė visą miesto aukštumą ir nustelbė ten buvusias šventoves. Savo sostine Jeruzalėje imperatorius norėjo parodyti, kad pasaulyje viešpatauja jis, vienintelis, o ne Tasai, kuris mirė ir, antikristo pažiūra, supuvo kape. Prie šio kapo angos dabar iškilo antikristo sostas kaip viso Kristaus žygio išjuokimas; išjuokimas Jo mirties ir Jo prisikėlimo.

Tačiau šiais simboliniais veiksmais antikristinis imperatorius dar nebuvo patenkintas. Erdvė yra negyva. Romos imperatoriaus titulas ir sostinė Jeruzalėje dar buvo tik medžiaginis Kristaus vietos užgrobimas. Antikristas atsisėdo Romoje ir Jeruzalėje. Bet Roma ir Jeruzalė pasilieka tik geografinės vietovės, jeigu jos nėra žmonių sąmonėje jungiamos su Kristumi ir su Jo vietininku. Jas apvaldęs imperatorius *tuo pačiu* dar neapvaldė šitos są-

monės. O kol ši sąmonė nebuvo apvaldyta, tol antikristo laimėjimai buvo tik erdviniai, tik medžiaginiai, bet ne dvasiniai. Nešiodamas Romos imperatoriaus vardą ir gyvendamas Kalvarijos kalno papėdėje, antikristas užėmė tik kadais Kristaus vaikščiotą žemės kelią, bet ne Jo vietą žmonių širdyse. Kristaus *kūniškai* nebuvo nei Romoje, nei Jeruzalėje. Todėl šios tuštumos užėmimas *savu kūnu* imperatoriui didelio pasitenkinimo neteikė, nes tai buvo brovimasis į atviras duris, kurias atidarė Kristaus įžengimas į dangų. Pasislėpdamas nuo žmonių akių dangaus debesyse (plg. *Apd 1, 9*), Kristus pasitraukė iš žemės kūnine savo būtimi, paliko kūninio savo buvimo bei veikimo erdvę tuščią, leisdamas užimti ją kiekvienam, kuris tik panorės su Juo lenktyniuoti. Jo veikimas po įžengimo į dangų pasidarė istorijoje neregimas ir vykdomas per Šventąją Dvasią. Žmonių tikėjimas į Jį ir Jo išpažinimas bei pripažinimas sudarė šio slapto Jo veikimo regimą išraišką. Visa tai antikristas gerai žinojo ir todėl ryžosi trečiajam žingsniui. Jis ryžosi išguiti Kristų iš žmonių širdžių ir pats ten įsitaisyti.

Šiam reikalui sušaukęs visų krikščionių *religinį* susirinkimą ir siūlydamas jiems savo dovanas, jis reikalavo pripažinti jį krikščionybės „vieninteliu gynėju ir globėju“, „tikruoju vadovu ir valdovu“, „visagaliu vadu“. Jei-gu visos konfesijos jį tokiu pripažins, tuomet įgis prasmės ir jo titulas, ir jo sostinė. Tuomet Kristus bus galutinai išjuoktas ir pergalėtas. Tuomet antikristas bus valdovas ne tik tos erdvės, kurioje Kristus kadais kentėjo ir mirė, bet ir tos žmonijos, už kurią Jis kentėjo ir mirė. Tuomet visas atpirkimo žygis bus suniekintas, parodant jo negalią ir jo nevertingumą. Tačiau kaip tik šitoje vietoje antikristas sutiko pasipriešinimą. Krikščionys nekreipė dėmesio į imperatoriaus titulą, kuriuo jis norėjo aptemdyti trilypį popiežiaus vainiką. Jie nesipriešino, kai antikristas statėsi rūmus Jeruzalėje, norėdamas jų šešėliu aptemdyti Kristaus kančios vietas. Bet jie pasipriešino, kai jis pareikalavo išmesti Kristų iš savų širdžių. Tiesa, pasipriešino tik nedidelės grupelės su pačiais vyriausiais savo vadais. Bet to užteko, kad nepavyktų antikristo užmačia išstremti Kristų iš žmonijos ir pačiam užimti Jo vietą. Erdvinis užėmimas buvo tuščias. Dvasinis užėmimas buvo nesėkmingas.

Nepaisant tačiau šio nepasisekimo, antikristinės pas-tangos yra labai būdingos. Jos rodo, kad *Kristaus iš-*

stūmimas niekad nepalieka po savęs tuščios erdvės; joje tučtuojau įsitaiso antikristinė dvasia. Kur tik pasitraukia Kristus, ten ateina antikristas. Todėl kiekvienas Kristaus išskyrimas tuo pačiu yra antikristo pakvietimas. Religija visados ir iš esmės yra dviasmeninis santykis. Jeigu tad žmogus atsitraukia nuo santykio su Kristumi, jis užmezga santykį su antikristu. Jeigu iš savo sąmonės ir iš savo gyvenimo jis pašalina Avinėlį, šitą spragą užima žvėris su netikru savo pranašu. Grynai žmogiškajame religijos prade pasilikti yra neįmanoma. Aukštesnė tikrovė čia yra neišvengiama. Ir visados ji yra arba Kristaus tikrovė, arba antikristo.

Šio dėsniio šviesoje bus galima suprasti, kodėl krikščionybei negali būti priimtini jokie mėginimai, kurie grąžina gyvenimą į prigimtąjį laipsnį, išskirdami iš jo Kristaus atneštą ir paliktą antgamtinį pradą. Kova su laicizmu yra kova ne prieš žemiškąją tikrovę, kaip tai dažnai skelbia net ir geros valios žmonės, bet *kova už Kristų*: už Jo buvimą ir veikimą istorijoje. Atpirktasis pasaulis niekad negali virsti Kristui abejingas. Jis niekad negali būti *tiktai* prigimtasis be ryšio su antgamte. Pamėginęs toks pasidaryti, jis tuojau patenka į antgamtinės sritis, deja, ne Kristaus, o antikristo. Kaip negalima nepaneigti paties Kristaus, regint jame tiktai žmogų, taip lygiai negalima nepaneigti krikščionybės, regint joje tiktai prigimtąją tikrovę: tik žemiškąją jos istoriškumą, tik kultūrinės jos vertybes. Be abejo, visa tai krikščionybėje yra, kaip ir Kristuje yra žmogiškoji prigimtis. Laicizmas šiuo atžvilgiu sako gilią tiesą. Tačiau šios prigimtosios — žmogiškosios pusės negalima atskirti nuo antgamtinės — dieviškosios, kaip Kristuje Jo žmogiškumo negalima atskirti nuo Jo dieviškumo. *Žmogiškasis krikščionybės pradas savo prasmę ir savo vertę semia tiktai iš dieviškojo prado.* Kiekvienas atskyrimas yra esmėje net ir šio žmogiškojo prado paneigimas, nes, išskyrus iš jo Kristų, Jo vietą užima antikristas, kuris suardo galop ir tai, kas yra žmogiška. Todėl kova su laicizmu giliausia prasme yra kova ir už savo Dievą, ir už žmogų. Tai kova už dievažmogiškumą istorijoje. „Mūsų kova,— sako šv. Paulius,— yra ne prieš kūną ir kraują, bet prieš kunigaikščius ir valdžias, prieš šių tamsybių pasaulio valdovus, prieš pikatumo dvasias padangėse" (*Ei 6, 12*).

Jeigu klaustume, kokiū būdu antikristas užima Kristaus vietą, turėtume vėl prisiminti Solovjovo ir Dosto-

jevskio posakius, kad *velnias yra užgrobikas*, Kristaus soste jis atsisėda ne prigimto išsivystymo keliu, ne savo asmens šventumu, ne gyvenimo išskaistinimu ir jo perkeitimu, bet *piievarta*. Būdinga, kad Solovjovas savo antikristą iškėlė į politikos viršūnes, padarydamas jį net viso pasaulio valdovu. Tiesa, jis buvo ir mokslininkas — net teologas; jis buvo ir visuomenės veikėjas — net labdarys; jis buvo ir rašytojas. Tačiau visos šios jo veikimo sritys buvo tik priemonės įkopti į politiką ir joje įsitvirtinti. Jos paskleidė jo garsą pasaulyje, o šis garsas atidarė jam politikos duris. Ir visą savo dvasią bei jėgą antikristas kaip tik parodė politikoje. Anksčiau jis buvo tiktai garsus, bet praktiškai veikti ir savo sumanymus įkūnyti jis neturėjo priemonių. Pasidaręs Jungtinių Europos Valstybių, o vėliau ir viso pasaulio prezidentu, gavęs Romos imperatoriaus vardą, jis šių priemonių kaip tik ėgijo ir todėl pasidarė pajėgus išvystyti tikrovinę savo veiklą. Ir ši jo veikla kaip tik buvo esmingai antikristinė. *Pasaulio valdovo asmenyje ir jo žygiuose antikristas apsiraiškė politiniu pavidalu.*

Tai nėra atsitiktinis sutapimas. Tai simbolinis nurodymas, kad *politinės priemonės ypatingai tinka antikristo veiklai ir todėl visų antikristinių jėgų yra mielai vartojamos*. Politika ir prievarta juk yra susijusios savo esmėje. Politinės priemonės visados yra verčiamosios. Tai yra pagrindinis jų bruožas. Politiniai organai ir politinės institucijos ne prašo, ne įtikinėja, bet paprasčiausiai įsako. Visų jų reikimosi forma yra įstatymas. O kiekvienas įstatymas yra leidžiamas tam, kad būtų vykdomas. Įstatymas nežiūri, ar tasai, kurį jis įpareigoja, yra įsitikinęs šio įstatymo vertingumu bei teisingumu. Įstatymas reikalauja jį vykdyti, neatsižvelgdamas į subjektyvų jo vykdytojo įsitikinimą. Kas įstatymo nevykdo, yra baudžiamas. Už kiekvieno įstatymo stovi policija ir kalėjimas. Turėti tad savo rankoje politines priemones reiškia turėti jėgas ir galėti žmones versti. Šia prasme šv. Paulius ir liepia bijoti vyriausybės, „nes ji ne veltui nešioja kalaviją“ (*Rom 13, 4*). Tiesa, šv. Paulius skelbia, kad „nėra valdžios, kaip tik iš Dievo“ (*Rom 13, 1*), bet čia pat priduria, kad žemiška valdžia yra „keršytoja rūstybei parodyti tam, kas daro pikta“ (*13, 4*). Kitaip sakant, į gėrį ji žmogų veda ir už pikta baudžia *kalaviju*. Prievarta yra pagrindinė jos priemonė atstovauti Dievui žemėje. Be abejo, krikščionys turi klausyti valdžios „ne tik dėl rūs-

tybės, bet ir dėl sąžinės" (*Rom 13, 5*). Tačiau šis sąžinės klusnumas prievartinio politikos pobūdžio nepanaikina. Jis tik padaro, kad teisingai besielgianti valdžia neturi *progos* krikščionių versti ir savo kalavijo jiems pritaikyti, nes jie pagal savo sąžinę vykdo jos įstatymus. Bet politikos rūstybė dėl to dar anaipol nedingsta.

Nėra abejonės, kad prievarta daugelyje žemės sričių yra reikalinga ir gera. Šia prasme ir kiekviena valdžia, pasilieianti savos prigimties sienose, yra iš Dievo. Tačiau peržengti šias sienas ir apimti visą gyvenimą yra nuolatinė pagunda, kuriai pasiduoda beveik kiekviena politika. Kadangi valstybėje telpa visos gyvenimo sritys, todėl žemiškieji valdovai ir mano, kad jų valdžiai jos visos yra pavestos. Todėl jie visas jas ir pradeda tvarkyti *politiniu*, vadinasi, *prievartiniu būdu*. Religija, dorovė, mokslas, menas, visuomeniniai santykiai, labdarybė čia virsta politikos lauku ir jos objektu. Prievarta įsibrauna į šias sritis ir išstumia iš jų laisvę bei apsisprendimą. Bet kaip tik todėl šita savas sienas peržengusi valdžia ir nustoja buvusi iš Dievo. *Prievartos vartojimas ten, kur žmogus esmingai yra pašauktas apsispręsti ir pasirinkti, yra antikristinės dvasios ženklas*. Štai kodėl antikristinės jėgos plečia politiką ligi viso gyvenimo apimties ir politines priemones taiko visoms sritims. Solovjovo antikristas nepasitenkino tik tuo, kad jis sujungė pasaulį politiškai: kas nenorėjo pasiduoti jo vienybei, tam jis pasiuntė gerai ginkluotus baudžiamuosius būrius. Jis ėmėsi spręsti ir socialinių, ir pagaliau religinių klausimų. Jis paskelbė „plačias socialines pakaitas" ir pagaliau sukvietė visuotinių bažnyčių susirinkimą. Nėra jokios abejonės, kad ir šiose srityse baudžiamieji jo būriai stovėjo pasirenge. Prievartos grėsmė lydėjo ir socialinio, ir religinio klausimo sprendimą. Tai ryškiai pasirodė bažnyčių susirinkimo metu, kada dalis krikščionių atsisakė pripažinti imperatorių Bažnyčios globėju bei vadovu. Tada antikristas užmušdino popiežių Petrą ir senelį vyskupą Joną, įsakė išniekinti jų lavonus, o jiems ištikimus krikščionis ištrėmė į dykumas.

Tai nuosekli politikos suvisuotinimo eiga. *Atsipalaidavusi prievarta eina ligi masinių žudynių*. Solovjovo antikristas vėliau taip pat įsakė be atodairos žudyti visus jam neklusnius krikščionis ir žydus. Todėl kiekvienas antikristas mielai renkasi šią politikos suvisuotinimą, nes jame randa sėkmingiausių priemonių užgrobikiškam savo pobūdžiui išskleisti. Nebūdamas Dievo Sūnus nei savo

prigimtimi, nei savo pašaukimu, jis mėgina šį vardą ir šią vietą užgrobti prievarta. Šiam reikalui jis ir renkasi politiko kelią. Visur tad, kur tik istorijoje pasirodo užgrobikiška dvasia, lydima prievartos ir vykdoma politinėmis priemonėmis, visur ten slypi antikristas. Kristus atėjo žmonių išlaisvinti. Antikristas ateina jų pavergti. Todėl jis stengiasi pasigrobti Kristaus sostą ir Jo valdžią, priversti žmones pripažinti jį vieninteliu jų globėju ir valdovu ne tik žemiškojo, bet ir religinio jų gyvenimo reikaluose. Jis reikalauja iš jų meilės ir užmuša tuos, kurie jo nemyli. Prievartai yra palenkiama net žmogaus širdis. Užgrobikas išibrauna net į patį žmogaus vidų. *Antikristas yra politikas ligi pat galo.* Pradėjęs grobti savo valdžią, jis niekur nesustoja. Jis nori, kad prieš jį, kaip ir prieš Kristų, priklaupytų „kiekvienas kelis danguję, žemėje ir po žeme“ (*Fil 2, 10*). Tačiau šio visuotinumą jis siekia ne meilės ir ne pasiaukojimo keliu kaip Kristus, bet prievarta, nes *velnias nemyli.*

4. DIEVO IŠNIEKINIMAS

Nors antikristas Dievo neneigia, nors jis ir nėra teorinis ateistas, tačiau jis elgiasi taip, tarsi Dievas neturėtų jokios reikšmės, tarsi Jis nebūtų didžiausias žmogaus rūpestis ir visos būties apsprendė jas. Abejingumas Dievo atžvilgiu yra vienas iš antikristinės veiklos pradų. Šį savo abejingumą Solovjovo antikristas išreiškia karališkąja visų kultų katedra. Tai buvęs didžiulis pastatas, „pusiau katedra, pusiau rūmai“, kuriame turėjęs įvykti visuotinis bažnyčių susirinkimas. Pastatyta Jeruzalėje ant Haramesch-Scherif aukštumos, ji išdidžiai žvelgė į Kristaus krauju pažymėtą miestą ir tyčiojosi iš Jo aukos. Tai buvo simbolis antikristinės vienybės religijoje; vienybės, pagrįstos ne bendra tiesa, ne to paties Kristaus išpažinimu, bet bendru abejingumu viskam, kas yra dieviška.

Juk kas gi yra religinis kultas? Tai *tikėjimo regimybė.* Tai vaizdinga išraiška pagrindinių religijos tiesų. *Kultas yra regimos išraiškos įgijusi dogma.* Todėl jis nėra religijai atsitiktinis. Jis kyla iš paties santykio su Dievu ir šitą santykį savimi neša. Kultų skirtingumas yra šio santykio skirtingumas. Tai skirtingumas dogmų, kurias žmogus tiki. Kiekvienas tad mėginimas sujungti kultus reiškia abejingumą dogmų skirtybėms ir tuo pačiu abejin-

gumą dieviškajai tiesai. Religija visur ir visados yra vi-
suma. Atskirosios josios dalys nėra jai pridėtos iš viršaus,
bet išsiskleidusios iš jos esmės. Todėl nekreipti dėmesio
į šias dalis reiškia būti abejingam ir pačiai esmei. Ne-
kreipti dėmesio į kultų pagrinduose slypinčias dogmas
reiškia būti abejingam pačiam Dievui, kuris per dogmas
apsireiškia. *Kultų sujungimo katedra yra religinio indife-
rentizmo simbolis.* Tai anasai romėniškasis panteonas, ku-
riame stovėjo sugabenti visų tautų dievai. Tačiau kas gi
buvo šie dievai romėnų akyse? Ne aukštesnės tikrovės,
bet tik žaislai, kuriuos jie atsivežė, nenorėdami ižieisti nu-
galėtų tautų religinio jausmo. Patys savyje visi šie die-
vai buvo vienodi, nes visi jie buvo *netikri*. Visi jie buvo
tiktai žmogaus rankų padarai, akli, kurti, nebylūs. Todėl
ar ne vis tiek, kuriam iš jų aukosi ar kuriam melsies:
nė vienas iš jų šios aukos nepriims ir šios maldos neiš-
klausys. Jų stovėjimas vienoje erdvėje buvo pagrįstas
ne jų tiesa, bet kaip tik jų netiesa. Žmogus vaikščiojo
tarp jų, jų nepaisydamas.

Taip turėjo būti ir imperatoriškoje kultų sujungimo
katedroje. Ir joje turėjo būti atliekami įvairių kultų veiks-
mai, tačiau ne tam, kad atskleistų vieną ir tą pačią tiesą,
bet tam, kad šią tiesą galutinai pridengtų ir kultinių skir-
tybių reikšmingumą aptemdytų,— jog visi kultai yra geri,
nes visi jie rado užuovėjos imperatoriaus šventykloje. Re-
liginis skepticizmas turėjo būti šeiminkas šioje kated-
roje. Jis turėjo įtikinti pasaulį, kad nėra reikalo ieškoti
religijoje tiesos ir už surastą kovoti, nes ji vis tiek negali
būti rasta, kadangi jos iš viso nėra. Ji gyvena per daug
toli nuo žmogaus būties, kad galėtų būti pastebėta ir par-
kviesta į tikrovinių mūsų gyvenimą. Ji yra uždara, žmo-
gui neapsireiškia ir į jį neprabyla. Visi pavidalai, kuriais
žmogus tikisi šią tiesą išreiškias, yra jo paties sukurti. Vi-
si jie yra atsitiktiniai, todėl visi turi vienodos prasmės
bei vertės. Tai nuolatiniai liudytojai tuščių žmogaus pas-
tanų religinės tiesos srityje. Ar verta tad prie šių pa-
vidalų neatskiriamai prisirišti? Ar verta vienus iš jų lai-
kyti savais, o nuo kitų nusigrįžti? Ar verta savą kultą
laikyti tikru, o visus kitus netikrais? Ar ne geriau yra
visus juos suvesti po vienu stogu ir susodinti prie to pa-
ties altoriaus *Nežinomajam Dievui* kaip graikų areopa-
gė? Dievas yra, taip; bet Jis yra neprieinamas ir nepa-
žįstamas. Jis būna visiškai anapus. Todėl Jo vardas yra
Nežinomas, ir kultas Jam yra kiekvienas geras, nes nė

vienas Jo neišreiškia ir neįkūnija. Štai kokią mintį antikristas dėjo į savos visų kultūrų katedros pamatus. *Visų kultūrų katedra yra nepažįstamojo Dievo šventovė.*

Šis tad religinis indiferentizmas bei skepticizmas, gavęs net liturginį pavidalą, atrodo ir būsiąs anas didysis išniekinimas, apie kurį mums kalba pranašas Danielius (plg. 9, 27 ir 11, 31) ir kurį mums nurodo pats Kristus sakydamas: „Kai jau išvysite pranašo Danieliaus paskelbtą sunaikinimo nuobodą, stovintį šventoje vietoje — kas tai skaito, teišmano,— tuomet, kas yra Judėjoje, tegul bėga į kalnus; kas ant stogo, tenelipa žemėn ko nors pasiimtų; ir kas lauke, tenegrižta savo jupos pasiimti" (*Mt 24, 15—18*). *Dievo šventovės negalima labiau išniekinti, kaip kultu paverčiant Jo ištrėmimą iš sąmonės ir iš gyvenimo.* Kai antikristas tiek toli pažengia savo galioje, kad įkuria katedrą švęsti ištrėmtojo Dievo šventėms, tuomet aišku darosi, kad šią katedrą laikančios kultūros galas yra arti. Žmogus gali, kaip tasai Rilke's sakalas, tūkstančius metų skrietį aplink Dievą tarsi aplink seną bokštą ir vis nežinoti, nei kas yra šis bokštas, nei kas jis pats yra šio bokšto atžvilgiu. Klydinėjimas Dievo pažinimo kelyje yra galimas. Mūsų istorija yra pilna tokių klydinėjimų. Tai yra neišvengiamas žmogiškosios būties likimas. Tačiau kai į visa tai numojama ranka, kai atsakoma Dievo ieškoti, kai paskelbiama, kad Jis iš viso yra nerandamas, ir kai šis skelbimas, virtęs savotiška „dogma“, yra įvelkamas į kulto pavidalus šventykloje, tuomet šis kultas virsta nebe Dievo garbinimu, bet Jo išjuokimu. *Visų kultūrų sujungimo katedra yra Dievo garbės iš juoką, nes čia Viešpats yra garbinamas nebe tiesa, bet tiesos paneigimu.* Tai yra aiški antikristinė užmačia. Ir kai žmonės šiai užmačiai nusilenkia, kai jie patys pasidaro šios išjuokos dalyviai, tuomet jų teismas yra arti. Štai kodėl Kristus aną šventyklos išniekinimo nuobodą ir laiko būdingiausiu bei tiesioginiu žūties ženklui. Ir štai kodėl Solovjovas kultūrų sujungimo katedrą nukelia į pastaruosius antikristo viešpatavimo metus. Todėl turi sudrebėti kiekviena tauta, kiekviena kultūra ir kiekvienas istorinis tarpsnis, kurie prie šitokios išjuokos vienokiu ar kitokiu pavidalu prieina.

Tas pat religinis indiferentizmas bei skepticizmas glūdi ir melagingame Apolonijaus visuotinyje, kuriuo jis pasitinka imperatoriaus valia sujungtas krikščioniškąsias konfesijas. Solovjovas pasakoja, kad, renkant naują po-

piežių vietoje užmuštojo Petro II, imperatorius įtikino ortodoksus ir protestantus „akivaizdoje naujo krikščioniškosios istorijos tarpsnio mesti senus nesutikimus ir savo žodžiu laidavo, jog Apolonijus galėsiąs visiems laikams pašalinti popiežiškosios galios piktnaudojimą". Ortodoksai su protestantais nusilenkė imperatoriaus norui ir sudarė bažnyčių susijungimo aktą. Kai Apolonijus, išrinktas popiežium, pasirodė sosto salėje, „graikų vyskupas ir protestantų vyskupas įteikė jam šį dokumentą". Jį priimdamas, Apolonijus pasakė: „Aš esu toks pat tikras ortodoksas ir tikras protestantas, kaip ir tikras katalikas". Tuo jis norėjo išreikšti savo visuotinumą arba katalikiškumą, stovintį aukščiau už atskiras konfesijas ir suimantį savin visas konfesines skirtybes. Tačiau šitas jo katalikiškumas buvo pagrįstas ne aukštesne tiesa, bet *religinio abejingumu*, kaip ir anoji imperatoriaus visų kultų katedra. Savo dvasioje Apolonijus nebuvo nei ortodoksas, nei protestantas, nei katalikas. Jis buvo tik religinis indiferentas, netikras pranašas, antikristo tarnas ir minių juokintojas. Ir tik šitoks žmogus galėjo savintis visų trijų konfesijų savybes.

Protestantiškoji reforma moksle ir ortodoksiškoji reforma bendruomenėje nėra krikščionybei tik paviršutiniški dalykai. Jie paliečia pačius esminius Bažnyčios pradus ir juos sužaloja. Paneigti eilę dogmų ir oficialaus mokymo galią reiškia netekti atramos klaidai pažinti. Jeigu katalikų Bažnyčia klydo pusantro tūkstančio metų, kur yra laidas, kad neklysta Lutherio bažnyčia. Sutikime, kad *subjektyviai* Lutheris buvo gilios religinės prigimties žmogus. Tačiau *objektyviai* jis išdavė savo bažnyčią į antikristo rankas, nes joje sugriovė tą Uolą, ant kurios Kristus Bažnyčią pastatė ir kurios turėjo nepergalėti nė pragaro vartai (plg. *Mt 16, 18*). Tokios pat prasmės turi ir ortodoksų reforma bažnytinėje bendruomenėje. Tiesa, ji neatmetė nei dogmų, nei oficialaus mokymo galios. Tačiau ji suardė Bažnyčios vienybę, už kurią Kristus karštai meldėsi paskutinės vakarienės metu: „Šventasis Tėve, išlaikyk savo varde tuos, kuriuos man davei, kad jie būtų viena kaip ir mes" (*Jn 17, 11*)... „Prašau ne tik už juos, bet ir už tuos, kurie per jų žodį įtikės mane, kad visi būtų viena, kaip Tu, Tėve, esi manyje ir aš Tavyje, kad ir jie būtų mumyse viena, kad pasaulis įtikėtų, jog Tu esi mane siuntęs" (*Jn 17, 20–21*). Švenčiausiosios Trejybės vienybė turėjo atsispindėti Bažnyčioje ir būti regimu

jos dieviškumo ženklų. Ortodoksai išsiskyrė iš šios vienybės ir tuo būdu paneigė Kristaus valią, ir nutrynė nuo savęs aną ženklą, aną viršinių liudijimą, dėl kurio pasaulis turėjo įtikėti, kad Kristus buvo siųstas dangiškojo Tėvo ir kad istorijoje žygiuojanti Bažnyčia yra iš tikro Jo įsteigta. Ortodoksų bažnyčia atsisakė visuotinumą ir užsklendė savo siaurame rate.

Ir protestantų, ir ortodoksų bažnyčių skirtumas nuo katalikų Bažnyčios yra labai gilus. Tai nėra tik žmogiškųjų pradų skirtumas, tai nėra tik istorinių nesupratimų bei nesantaikų ar klaidų pažadintas nutolimas, bet tai yra nusilenkimas antikristinėms jėgoms, sužalojant pirmąją Kristaus mokslą ir suardant pirmąją vienybę. Todėl skelbtis esant tikru ortodoksu, tikru protestantu ir tikru kataliku reiškia nelaikyti šių skirtubių esminėmis, nematyti jose Bažnyčios žaizdų ir tuo būdu neįteikti konfesijų buvimui jokios gilesnės prasmės. Apolonijaus asmenyje konfesijos grįžta ne į pirmąją vienybę, bet *jos susitaria religinio indiferentizmo pagrindu*. Užtuot tikrai išreiškusios sava bendruomene švenčiausios Trejybės vienybę, jos virsta antikristine šios vienybės išjuoka. Bažnyčios gali susijungti tik dievažmogiškosios Kristaus pilnybės pagrindu. Indiferentizmo pagrindas yra tik pasityčiojimas iš tikrosios vienybės. Minėtais savo žodžiais Apolonijus išjuokė konfesijų vienybę ir sykiu parodė, kurios rūšies vienybė yra istorinis antikristo ženklas.

Tačiau ko antikristas siekia šiuo religiniu savo abejingumu? Kas yra tasai tikslas, kuris švyti prieš jo akis ir kurį jis tikisi įvykdysias neigdamas galimybę pažinti religinę tiesą? Atsakymą duoda antikristo nusistatymas Dievo atžvilgiu. Velnias, kaip matėme, tiki ir dreba. Tačiau jo tikėjimas yra tik teorinis. Tikrovėje jis elgiasi taip, tarsi Dievo nebūtų. Jis neigia ne patį Jo buvimą, bet Jo veikimą, tarsi Dievo nebūtų. Jis neigia ne patį Jo buvimą, bet Jo veikimą, Jo reiškimąsi, Jo apvaizdą, Jo atpirkimą, Jo įtaką žmogaus gyvenimui. Jis mėgina išstumti Dievą iš žmogiškosios sąmonės ir priversti pasaulį visiškai apie Jį nemąstyti ir nekalbėti. Indiferentizmas kaip tik ir yra viena iš priemonių šiam Dievo užmiršinimui. Elgdamas taip, tarsi visos religijos būtų lygios vertės ir lygios tiesos, antikristas nori visas jas suniekinti žmogaus akyse ir padaryti, kad žmogus nuo jų visų nusigrįžtų. Skelbdamas, kad Dievas yra neprieinamas ir nepažįstamas, jis mėgina priversti žmogų visiškai Dievą pamiršti. *Dievo*

idėjos išrovimas iš žmogaus sąmonės yra giliausias religinio indiferentizmo siekimas. Jeigu šis darbas antikristui pasisektų, tuomet prasidėtų nauja pasaulio istorija, istorija be Dievo. Dostojevskis šias antikristines svajones vadina „geologiniu perversmu“, teikdamas tuo būdu joms kosminės prasmės ir reikšmės. Kaip geologiniai įvykiai — tvanai, ledynai, žemės drebėjimai, sausumų paskendimai — atveria žemei naujus tarpsnius jos prigimtajame išsivystyme, taip ir Dievo idėjos išrovimas iš žmogaus sąmonės atvertų naują tarpsnį žmonijos istorijoje. Kol Dievas žmogaus sąmonėje yra gyvas, tol žmogus žemėje niekada nėra namie. Jis visados keliauja, nes Dievo idėja kelia jame nerimo ir stumia jį vis tolyn ir tolyn. Ji yra tarsi kažkoks prakeikimas, tarsi ana Kaino žymė, kuri žmogų padaro „tremtinį ir klajūną žemėje“ (*Pr 4, 13*). Ir tik tada, kai ši idėja bus išnaikinta, kai šią žymę žmogus pats nusitrins nuo savo kaktos, tuomet jis pasistatys miestą ir „galutinai įsikurs“. Tuomet prasidės nauja jo istorija, kurioje jis nebebus keleivis, bet jau *gyventojas*.

Religinis indiferentizmas kaip tik ir yra šios naujosios istorijos priešaušris. *Tai pastanga nebejausti Dievo.* Tai pastanga kildinti žmogdievį, kuriam jo pažinimo bei jėgos sąmonė atstotų dangiškąją laimę. Tai pastanga meilės praeinamume išvelgti pareigą savo artimą laikyti savo broliu. Todėl savo gelmėse indiferentizmas yra galutinė ir giliausia bedievybė, galutinis Dievo išstūmimas ne tik iš viršinio gyvenimo pavidalų, bet ir iš žmogaus sąmonės. *Indiferentiniai istorijos tarpsniai yra antikristo laimėjimo šventės.* Štai kodėl imperatorius „apkabino ir ilgai priglaudęs laikė“ Apolonijų, kai šis sujungė konfesijas indiferentizmo pagrindu. Tą valandą antikristas pasijuto laimėjęs prieš Kristų. Dievo išniekinimas čia buvo pats giliausias ir galutinis. Visa antikristo veikla kaip tik ir eina šių „geologinių perversmų“ linkme. Ji siekia išrauti Dievo idėją iš žmogaus širdies, paversti žmones indiferentais, kuriems yra vis tiek, kokiai konfesijai jie priklauso ir kokiame kulte jie dalyvauja. *Dievo idėjos sunaikinimas sudaro galutinį antikristines veiklos tikslą.* Negalėdamas sunaikinti Dievo Jo begalinėje Tikrovėje, velnias pasirenka kelią į Jo idėją žmogaus būtyje ir čia pradeda veikti šią idėją ardydamas, temdydamas, kol galutinai ją išrauja. Tuomet žmogus, tasai Viešpaties paveikslas, Dievo nebeatspindi, velnias jaučiasi laimėjęs, ir antikristas su netikru savo pranašu triumfuoja.

IV

ANTIKRISTINĖS DVASIOS KARALYSTĖ

1. PANAŠUMAS Į KRISTAUS KARALYSTĘ

Antikristinė veikla kuria antikristinę karalystę. Tai antikristo bruožų ir jo darbų išikūnijimas gyvenimo tikrovėje. Tai antikristinės dvasios susitelkimas žmogaus būtyje ir jos istoriniame išsivystyme. *Antikristinė karalystė yra antikristinės dvasios visuma, išreikšta pastoviais istoriniais pavidalais.* Tai istorinis šios dvasios kūnas. Tai savotiška „bažnyčia“, kuri apima visą gyvenimą su daugialypėmis jo sritimis. Jau anksčiau esame minėję, kad antikristas visur yra Kristaus pamėgdžiotojas. Jis yra Dievo beždžionė, kuri mėgina elgtis taip, kaip ir Dievas, Jis nėra kūrėjas. Nieko savarankiško jis neišranda. Originalumas jam yra visiškai svetimas dalykas. *Pamėgdžijimas yra pagrindinė jo veikseną.* Be abejo, čia pamėgdžijimas nėra kūdikiškas naivumas. Antikristas seka Kristumi ne kaip savo pirmavaizdžiu, kad jį savo veikime nuolatos vykdytų kaip šventieji, bet kaip objektu, kurį jis savo veikimu išjuokia. Antikristinis pamėgdžijimas visados slepia savo gelmėse ardomąjį pradą. Velnias pamėgdžioja Dievo darbus tam, kad juos išjuoktų ir tuo būdu sugriautų jų prasmę. Apreiškimas sako, kad iš žemės kylantis žvėris, anas žmogaus pavidalais prisidengęs velnias, „turėjo du ragu, panašiu į Avinėlio“ (*Apr 13, 11*). Antikristas pasirodė pasaulyje prisiėmęs Kristaus išvaizdą. Bet čia pat Apreiškimas pastebi, kad šis žvėris, ši Kristaus kaukė „kalbėjo kaip slibinas“. Vidinė jos esmė pasiliko demoniška. Po Kristaus kauke slėpėsi velnias ir prabildamas apreiškė slibinišką savo prigimtį. Tačiau kol jis buvo tylus, ne vienas jį laikė Avinėliu ir todėl pateko į jo pinkles.

Šis antikristo darbų ir jo išvaizdos panašumas į Kristų prasiveržia ir jo karalystėje. Antikristinės dvasios išikūnijimas istoriniuose pavidaluose darosi taip pat pa-

našus į Kristaus įsikūnijimą laike ir erdvėje. Kartodamas tuos pačius žodžius ir eidamas tuo pačiu keliu, antikristas pasiekia ir išvadų panašumo. Nusiziūrėjęs į Kristaus Bažnyčią, jis kuria savąją, turinčią Kristaus Bažnyčios išvaizdą, tačiau kalbančią slibino balsu. *Antikristo karalystė yra Kristus Bažnyčios kaukė*. Savo pasakojime Solovjovas piešia šitą kaukę ligi pat smulkių jos bruožų. Antikristas yra religijos mokslų specialistas — teologas, parašęs didelį veikalą apie biblinę kritiką, net teologijos garbės daktaras: Tuebingeno universitetui teko „laimė“ šį titulą antikristui suteikti. Jis yra taip pat labai doras žmogus, gailestingas ne tik žmonėms, bet net ir gyvuliams: jis yra vegetaras ir vivisekcijos priešas; jis paima griežton priežiūron skerdyklas ir ugdo gyvulių globos draugijas. Nebylė kūrinija, kuri „vaitoja ir kenčia skausmus ligi šiolei“ (*Rom 8, 22*), gali laikyti jį savo išvaduotoju, vedančiu ją „iš sugedimo vergijos į Dievo vaikų garbės laisvę“ (*8, 21*). Jau ir anksčiau dirbęs didelį labdaros darbą bei rodęs didelį nesavanau-diškumą, antikristas įveda savo karalystėje „sotumo lygybę“: visi čia tampa broliais tuo, kad visi yra vienodai sotūs. Jis įvykdo pasaulyje taiką ir vienybę. Jis remia krikščioniškąsias konfesijas ir rūpinasi jas sujungti. Jis galop net sulieja Bažnyčią su valstybe, savo kanclerį išrinkdamas popiežium, ir tuo būdu panaikina amžiną kovą tarp Bažnyčios ir pasaulio. Pasaulis ir Bažnyčia susijungia aukštesnės tikrovės vardan ir prisikelia antikristo karalystės pavidalu. Ši naujoji „bažnyčia“ taip pat turi savo kardinolus, savo „stebukladarių popiežių“, savo visų kultų katedrą, savo evangeliją antikristo veikaluose; ji yra vieninga; ji turi net perkeistąjį pasaulį, besireiškiantį nuostabiais ženklais ir garsais; ji yra mistinė, nes susijusi su anapusine tikrove, kurią Apolonijus valdo burtininkiškais savo žodžiais. Iš tikro Apreiškimo minimi du žvėries ragai yra labai panašūs į Avinėlio.

Tačiau akylesnis žvilgis gali greitai pastebėti, kad visas šis panašumas yra tik bažnyčios išjuoka ir patyčia. Solovjovas pasakoja, kad Apolonijus, išrinktas popiežium, miniai palinksminti leidęs raketą, kurios, sproguosios ore, krito į žemę fosforo perlais, žėrinčiais vairovoryktės spalvomis. „Susidūrusios su žeme, šios ugnys virsdavo nesuskaitomais įvairiaspalviais popierėliais su visuotiniais ir besąlyginiais atlaidais už visas praėjusias, dabartines ir būsimas nuodėmes“. Žinoma, „minios

džiaugsmas buvo begalinis". Išganymas atrodė atėjęs be aukos ir kančios. Malonės krito iš dangaus, džiuginamos akį ir širdį. Tačiau „kai kurie tvirtino,— pasakoja Solovjovas toliau,— savomis akimis matę, kaip šie atlaidų popierėliai pavirsdavę į bjaurias rupūžes ir gyvates". Tai prasmingas antikristo karalystės simbolis. Savo išvaizda ši karalystė yra žerinti, bet tik tol, kol ji yra išvaizda, kol jos ugnys kybo ore, neliesdamos žemės. Susidūrusios su tikrove, jos virsta bjauriais šliužais. *Įsikūnydama tikrovėje, antikristo karalystė jos ne tik neperkeičia, pakeldama ją aukštyn į vaivorykštinę šviesos karaliją, bet nustumia ją žemyn bjaurių ropuolių sritin.* Rupūžių ir gyvačių simboliu Solovjovas kaip tik ir nori išreikšti antikristo karalystės klastą bei apgaulę. Antikristo bažnyčios popiežius beria nuo balkono palaiminimus į minią. Bet šie palaiminimai, iš sykio apakinę žmones savo žerėjimu, virsta galop šliužais, pasibjaurėjimu nukrečiančiais žmogaus prigimtį. Antikristinė tikrovė savo esmėje yra ne šviesos karalija, ne išskaistintasis ir perkeistasis pasaulis, bet ši po mūsų kojomis rupūžių ir gyvačių šliaužiojama žemė, šis sunkus, prie žemės pririštas ir šlykštus pasaulis. Anos padangėje sproginėjančios ugnys yra tik akims apdumti: jos sprogsta ir išnyksta, nes jos yra ne Viešpaties šviesos Naujojoje Jeruzalėje, bet tik žmogaus rankų padarai. Savo išvaizda jos yra panašios į Dievo darbus. Bet savo turiniu jos yra tik šliužų karalystė. Apgaulingos šviesos ir šliaužiojančio ropuolio sugretinimas išsemia antikristo karalystės vaizdą.

Ir vis dėlto, kaip Solovjovas pastebi, tik *kai kurie* matė žibančių popierėlių virtimą į rupūžes ir gyvates. „Didžiulė dauguma buvo sužavėta". Didžiulė dauguma nieko nematė. Jų akys buvo apraibusios nuo raketinių ugnių žaismo. Jų dėmesys buvo sutelktas tik į tai, kas darosi ore, toli nuo šios tikrovės. Jie nepažvelgė žemyn, kas vyksta ties jų kojomis. Jie nepasistengė prasiveržti pro šią žibančią išvaizdą ir suvokti jos turinį bei prasmę. Todėl antikristo karalystės apgaulė išsprūdo iš jų dvasios žvilgio. Jie pasidavė jos klastai ir džiūgavo, tarsi būtų jau anos minios ties Avinėlio sostu (plg. *Apr 7, 9–10*). Jiems atrodė, kad pasaulio perkeitimas yra įvykęs ir kad sunki šios žemės istorija jau pasibaigusi.

Tačiau mums įdomu patirti, kas gi buvo šie akieji? Kas gi buvo tie, kurie žvelgė tik į orą, pamiršdami pažvelgti į žemę? Kurie matė tik fosforo perlus ir žerinius

atlaidų popierėlius, o nepastebėjo rupūžių ir gyvačių? Solovjovas į tai atsako papasakodamas, kad, vykstant imperatoriaus rūmuose naujojo popiežiaus rinkimams, „iš visų pusių į Haremesch-Scherif plaukė neaprėpiama žmonių minia. Atėjus nakčiai, pasirodė imperatorius su naujuoju popiežium ant rytinių laiptų, ir džiugėsio audra pasipylė“. Vaizdas labai ryškus ir sykiu labai prasmingas. *Anie aklieji, anie antikristo suvedžiotieji ir apakintieji yra ne kas kita kaip bevardė, neasmeninė, istorijoje nuolatos išnyranti minia.* Į minią svaidė stebukladaris popiežius savas raketas. Minia buvo jo palaiminimų laukas. Minia spoksojo į ore tviskančias liepsnas. Minia regėjo atlaidų popierėlius. Minia jais džiaugėsi ir rykavo. Asmeninis tikrovės pajautimas čia buvo dingęs, dvasinis žvilgis aptemęs, kritinė sąmonė apsiblaususi. Čia buvo likęs tik sutelktinis pergyvenimas, visiems bendras, todėl pavergiantis ir apsvaiginantis. Asmenybė masėje sumenkėja. Dorine prasme ji net visai išnyksta. Ji pasineria į bendrą nuotaiką, pakankamai stiprią, kad užmuštų asmeninį gyvenimą, ir pakankamai lėkšta, kad leistų pajusti aukštesnę tikrovę ir gilesnę prasmę viso to, kas darosi aplinkui. Todėl *minia visados yra geriausias ir tikriausias laukas antikristinei karalystei kurtis ir klestėti.* Minia yra antikristinei dvasiai akla, nes ji pajėgia regėti tik šios dvasios kaukę, bet nepajėgia atskleisti jos turinio. Pamačiusi žvėries ragus, panašius į Avinėlio, ji puola ant kelių ir jį garbina. Antikristas gerai pažįsta šį žmogaus bruožą, ir todėl visais laikais jis kreipiasi ne tiek į atskirus asmenis, kiek į bevardę minią. Visais laikais jis nori turėti *didelį* skaičių. *Skaičiaus kultas yra vienas iš ryškiausių antikristinės dvasios ženklų.*

Bet skaičių ši dvasia vertina ne tiek patį savyje, kiek dėl jo galios pavergti žmogų. *Juo didesnė yra minia, juo mažesnis joje tampa žmogus. Ir juo mažesnis tampa žmogus, juo didesnis išauga antikristas.* Antikristui uztvara žemiškojoje tikrovėje yra stipri asmenybė. Bet asmenybė išsivysto ir subręsta tik vienatvėje. Todėl antikristas nemėgsta palikti žmogaus vienumoje. Jis nuolatos vilioja jį į minią; jis paskandina jį bendrumoje; jis nepalieka jam nei laiko, nei jėgos jo paties mintims ir jausmams. Visa turi būti bendra: darbas ir poilsis, džiaugsmas ir liūdesys, šeima ir namai, butas ir įrankiai, dirva ir dirbtuvės, pažīūros ir nusistatymai, pasmerkimai ir pagyrimai. Ir šioje bendrumoje turi pradingti bet koks savaran-

kiškumas, bet koks kritiškumas ir bet koks originalumas. Čia turi būti ne maštoma, bet vykdoma. Minioje atsidūręs ir joje ištirpęs, žmogus mato tik tai, kas antikristo yra svaidoma į orą; jis mato tik aukštumoje sprogstančias raketas, bet nebemato žemės, nebemato tikrovės su visu jos prakeikimu, su jos šliaužiojančiomis rupūžėmis ir gyvatėmis. *Ir juo labiau žmonija virsta minia, juo labiau joje įsigali antikristas.* Minia istorijoje yra didžiausia pabaisa ir pavojingiausia Bažnyčios grėsmė. Ji yra giliausias Šventųjų Bendruomenės paneigimas ir skaudžiausia jos išjuoka. Tačiau iš viršaus ji yra panaši į anuos pašautuosius „iš visų tautų, giminių, žmonių kuopų ir kalbų“ (*Apr 7, 9*), todėl turi galios ne vieną suvilioti bei apgauti. Skaičias gundymas yra vienas iš pavojingiausių dabartiniam žmogui, nes jis yra labiausiai apgaulus. Juo prisidengęs, antikristas išniekina net ir švenčiausius dalykus. *Skaičius antikristui yra vertingumo kaukė.* Vietoje kokybės antikristas stato kiekybę ir pajėgia ją sužavėti žmones. Galbūt čia ir glūdi giliausia prasmė, kodėl žemės žvėries, vadinasi, žmogaus pavidalą prisiėmusio velnio, vardas Apreiškime yra išreikštas *skaičiumi*: „Jo skaitmuo šeši šimtai šešios dešimtys šeši“ (*Apr 13, 18*). Antikristo karalystė yra minios karalystė, o minia yra dydis, išreiškiamas skaičium. Skaičius, kaip minios išraiška, yra antikristo ženklas. Didžiavimasis skaičiumi yra didžiavimasis antikristo pergale. Skaičius yra viena iš antikristinių priemonių žmonėms suvedžioti. Todėl G. Marcei teisingai sako, kad „tik tada mes pasiliksime dvasioje, vadinasi, tiesoje, kai išsivaduosime iš skaičiaus burto“.

2. PRIEVARTINĖ MEILĖ

Žemiškojo savo gyvenimo pabaigoje Kristus buvo sykį vieno Įstatymo mokytojo paklaustas, koks esąs didžiausias įsakymas. Kristus į tai atsakė: „Mylėsi Viešpatį, savo Dievą, visa savo širdimi, visa savo siela ir visa savo mintimi. Tai didžiausias ir pirmasis įsakymas“ (*Mt 22, 37–8*). Juo ir iš jo išvestaja artimo meile „remiasi visas Įstatymas ir pranašai“ (*20, 40*). Tai nėra tik dorinis dėsniš. Tai dėsniš, glūdiš pačioje žmogiškojoje būtyje. Jeigu meilė, kaip sakėme, yra jėga būties linkui, tai šita jėga savaime veržiasi į Dievą, nes Dievas yra būtybių Būtis ir tikrovių Tikrovė. Visuose mūsų mylimuose asmenyse mes iš tikro

mylime *Dievą*. Mūsų mylimieji yra tik Dievo meilės simboliai, tik ženklai, kurie nurodo į anapus, kurie liepia mums prie jų nesustoti ir nepasilikti. Mūsų būtis, apspręsta būti drauge, ieškosi kito, su kuriuo ji galėtų subendrinti savo buvimą. Tačiau joks žemiškasis asmuo nėra tikrai *kitas*. Joks žemiškasis asmuo nesusilieja su mumis tiek, kad mes su juo drauge *būtume*. Mes galime su juo drauge dirbti, drauge melstis, drauge džiaugtis ir drauge kentėti. Tačiau nė su vienu asmeniu negalime drauge būti. Mes būname kiekvienas sau. Mes nešame savo buvimo našta visiškai vieniši. Joks asmuo negali mums jos nuimti. *Būti drauge su kitu juk reiškia prisiimti ant savęs ne tik jo buvimo apraiškas, bet ir patį šį buvimą su visu jo likimu. Būti drauge reiškia ir mirti drauge*, nes mirtis yra nuolatinė. Bet mirti drauge reiškia mirti ne savą, bet kito mirtį. O tai padaryti negali joks žmogus. Joks žmogus negali mirti svetimos mirties. Tačiau negalėdamas prisiimti kito mirties, jis tuo pačiu negali prisiimti nė kito buvimo, nes mirtis kaip tik ir yra buvimo santalka aukščiausiam jo laipsnyje. Kad mes būname ir *kaip* mes būname, patiriame tik mirtyje. Mirties subendrinimo negalimybė išskiria ir buvimo subendrinimą.

Ir vis dėlto mes esame apspręsti būti drauge. Mes trokštame subendrinti savo buvimą, išeiti iš savęs, apsisistoti kitame ir jame vykdyti patys save. Jau sakėme ir čia dar sykį kartojame, kad *būties subendrinimas yra kurmiškojo buvimo pagrindas ir sykiu jo pilnybė*. Tikrai ir galutinai būti galime tiktai drauge su kitu. Tačiau kas gali paimti šį mūsų buvimą ir padaryti jį savu? Kas gali būti drauge su mumis? Kas gali mirti *mūsų* mirtį? Žmogus? Anaip tol! Dievas? Taip! Tačiau ne Dievas kaip Kūrėjas ir kaip daiktų galutinė priežastis, bet Dievas kaip Atpirkėjas. *Mūsų mirtį mirti ir todėl mūsų buvimą būti gali tiktai išikūnijęs Dievas*. Ir tai nėra tik teorinė galimybė. Tai istorinė tiesa.

Amžinasis Logas prisiėmė žmogiškąją prigimtį — ne asmeninę mano ar tavo, bet *žmogiškąją*, — vadinasi, prisiėmė patį žmogiškąjį buvimą ligi pat jo galo. Jis jį iškentė ir mirė, mirdamas ne savą *asmeninę* mirtį, bet *mūsų* mirtį, nes jis nešė ir mūsų buvimą. Todėl Kristuje kaip tik ir įvyko galutinis mūsų būties subendrinimas. Kristus tapo anuo mūsų ieškomuoju *Kitu*, kuriam mes galėjome uždėti savo buvimo ir savos mirties našta. Kristuje įvyko mūsų apsprendimas būti drauge. Nuosekliai

tad Kristus yra toji Būtis, į kurią eina mūsų meilė. Pačios mūsų prigimties vedami į anapus savęs, iš tikro mes esame vedami į Kristų. Tai Kristaus ieško kiekviena mūsų meilė. Tai Kristaus ilgisi vieniša ir buvime pavargusi mūsų širdis. Tai Kristuje mirti norime kiekvienas. Todėl Kristus yra tasai, aplinkui kurį telkiasi anoji mūsų jėga būties linkui, kurią vadiname meile ir kuri sudaro vieną iš pagrindinių mūsų buvimo jėgų. Įsakymas mylėti Dievą „visa savo širdimi, visa savo siela ir visa savo mintimi“ giliausia savo esme yra įsakymas mylėti *Įsikūnijusį Dievą*, Jėzų Kristų, kuris paėmė mūsų buvimą ir mūsų mirtį ir todėl tapo mūsų būties tikslu ir galutine jos prasme. Dievas kaip Kūrėjas, kaip visų daiktų pagrindas ir priežastis yra anapus mūsų. Jo „niekas niekadęs nematė“ (*1 Jn 4, 12*). Tačiau Jis, būdamas iš esmės meilė, vadinasi, taip pat Jėga į kitą, siuntė savo Sūnų į mūsų buvimą ir į mūsų mirtį. „Tuo Dievo meilė ir apsiereiškė mummyse, kad Dievas siuntė savo viengimį Sūnų į pasaulį, kad mes būtume per Jį gyvi“ (*1 Jn 4, 9*). *Kristus yra įsikūnijimas Dievo meilės žmogui*. Jis yra atsakymas į mūsų būties šauksmą. Mes šaukiamės kito, kad būtume su juo drauge, ir Kristus atsiliepia, subendrinamas mūsų žmogiškąją prigimtį su dieviškąja. *Todėl būti drauge giliausia ir galutine prasme yra būti su Kristumi ir Kristuje,- dievažmogiškasis buvimas yra tikrasis buvimas drauge*.

Jeigu tad meilė yra jėga į būtį, jeigu ji yra išėjimas iš savęs ir apsistojimas kitame, tai savaime ji niekur kitur negali galutinai apsistoti ir nurimti, kaip tik šitame giliausiame buvimo ir mirties subendrinime, kaip tik šitame dievažmogiškajame buvime, kurio nešėjas ir reiškėjas yra Jėzus Kristus. Mylėti Dievą reiškia mylėti Kristų, nes niekas neateina pas Tėvą, kaip tik per Jį (plg. *Jn 14, 6*). Kas nemyli Kristaus, tas nemyli nė Dievo. O kas Dievo nemyli, tas jo nė nepažįsta (plg. *1 Jn 4, 8*). Kristaus meilė yra Dievo pažinimo pagrindas ir sykiu pagrindas mūsų santykiui su Dievu, arba *religijai*. Kristus yra tasai didysis kertinis akmuo, ant kurio rymo visa žmogiškoji mūsų būtis, apspręsta išeiti iš savęs ir būti kitame. Kristaus meilė yra tikrovinis šio apsprendimo įvykdymas, įvykdant tuo būdu ir mus pačius. Savoje būtyje mes būname gyvi tik tada, kai būname Kristuje.

Šių minčių šviesoje suprasime, kodėl antikristas savoje karalystėje stengiasi apvaldyti ne tik viršinius gyvenimo pavidalus, bet pirmoje eilėje jis mėgina pajungti

sau žmogaus vidų, pavergti pačią jo būtį ir pakeisti jos veržimosi linkmę. Žinodamas, kad žmogus visa savo gelme ieškosi kito, kurį galėtų mylėti, vadinasi, su kuriuo galėtų subendrinti savo buvimą ir savo mirtį; taip pat jausdamas, kad šis Kitas iš tikro yra Kristus, antikristas stengiasi ir čia, kaip visur kitur, išstumti Kristų ir pats Jo vietoje įeiti. Jis stengiasi pakeisti žmogaus meilės objektą. Jis mėgina padaryti, kad žmogus, užuot mylėjęs Kristų, pradėtų mylėti antikristą. Antikristui nepakanka, kad žmonės jį priima, jam nusilenkia, jo klauso, jo išakymus vykdo. Viršinis viešpatavimas yra dar tik laimėjimo pusė. Antikristas siekia visiškos pergalės ir todėl nori viešpatauti ne tik viršiniame gyvenime, bet ir žmogaus širdyje. Jis nori, kad žmogaus būties jėga kryptų į jį, kad savo buvimą žmogus subendrintų su juo, kad jis pats taptų žmogiškojo likimo sprendėju ir apsprendėju. *Antikristas nori žmogaus meilės.* Todėl savo karalystėje jis duoda naują išakymą, aukštesnį už visus kitus: *mylėti jį patį*; ne tik gerbti ir klausyti, bet ir mylėti, ne tik vykdyti jo norus iš pagarbos ar iš baimės, bet ir iš gilaus širdies jausmo.

Simbolinės išraiškos šis „naujas išakymas“ įgyja Solovjovo pasakojime konfesijų susirinkimo metu. Imperatorius, sutiktas „vieningos žmonijos maršu“, atsistojo soste, ištiesė didingai savo ranką ir prabilo skambiu, maloniu balsu: „Visų konfesijų krikščionys! Visų konfesijų krikščionys! Mano mylimieji valdiniai ir broliai! Nuo pat pradžios savo valdymo, kuri Aukščiausias palaimino tokiais nuostabiais ir garbingais darbais, nė vieną sykį aš neturėjau progos būti jums nepatenkintas. Jūs visados vykdėte savo pareigas pagal savo tikėjimą ir sąžinę. *Bet to man per mažą.* Mano nuoširdi meilė jums, brangieji broliai, reikalauja būti atsakoma. Aš noriu, kad jūs pripažintumėte mane tikru jūsų vadu ne iš pareigos, bet iš *nuoširdžios meilės jausmo.* Sujungęs žmoniją į politinį vieneta, išsprendęs socialinį klausimą, sukvietęs konfesijas religiniam skilimui baigti, antikristas jautėsi laikas viršinių gyvenimą jau savo rankose. Pasaulis jau buvo jam palenktas. Tačiau kas gi bus visa ši pergalė, jeigu žmogaus širdis priklausys ne jam? Kokios prasmės turės visi antikristiniai gyvenimo pavidalai, jeigu žmogaus dvasia ir toliau pasiliks pilna Kristaus meilės? Dievui pasilikusi ištikima, siela vieną dieną atsibus ir suardys visus šiuos pavidalus. Todėl antikristas ir mėgina žengti dar vieną

žingsnį priekin, žingsnį į pačią žmogaus širdį. Jis pareikalauja sau žmogaus meilės, jo nuoširdaus jausmo, pačios jo širdies, kurią pasiėmęs ir apvaldęs jis galės ramiai švesti savo visiškos bei galutinės pergalės šventę. Tuomet jo karalystei pavojaus nebebus nei iš viršaus, nei iš vidaus. Viršinių jos saugumą laiduos jo kariuomenė „iš visų giminių, žmonių kuopų, kalbų ir tautų“ (*Api 13 7*); vidinę ramybę saugos nuoširdi žmonių meilė. Jėga ir meile pagrįsta karalystė gyvens amžinai. Kristus bus galutinai pergalėtas ir ištremtas iš istorijos į neprieinamas dangiškojo savo Tėvo sritis. Todėl imperatorius ir ryžosi šiam paskutiniam žingsniui. Jis ryžosi pareikalauti iš savo valdinių *meilės*, kad tuo būdu jo pergalė būtų pilna.

Tačiau koku būdu jis norėjo šios meilės pasiekti? Kristus virto žmogaus meilės objektu tuo, kad prisiėmė jo buvimą ir jo mirtį, kad subendrinto dieviškąją būti su žmogiškąja būtimi. Bet kuo žmogaus širdį laimės antikristas? Kas bus tasai daiktas ar veiksmas, kuris pasuks žmogaus būties jėgą antikristo linkme? Baigęs aną lemtinę, meilės reikalaujantį sakinį, imperatorius kalbėjo toliau: „Krikščionys, kuo galėčiau padaryti jus laimingus? Ką galėčiau jums duoti ne kaip savo valdiniams, bet kaip savo to paties tikėjimo broliams? Krikščionys, pasakykite man, kas jums yra krikščionybėje brangiausia, kad galėčiau šia linkme kreipti savo pastangas“. Nesulaukęs atsakymo, jis pradėjo pats šį brangiausią krikščionybės pradą nurodinėti skyrium kiekvienai konfesijai. Jau sakėme, kad katalikams jis siūlė popiežiaus autoriteto atstatymą, ortodoksams archeologijos muziejų, protestantams Šventraščio institutą. Šiomis dovanomis jis tikėjosi patrauksias krikščionių širdis į save. Ir iš tikro dauguma visų konfesijų atstovų nuėjo ir susėdo imperatoriaus pasostėje, pareikšdami jam tuo būdu reikalaujamą nuoširdų meilės jausmą, nes nuėjimas į paaukštintimą kaip tik ir buvo šios meilės ženklas.

Tačiau maži visų trijų konfesijų būreliai imperatoriui meilės nepareikšė. Jie nusilenkė jam iš viršaus, jo paklausydami ir atvykdami į susirinkimą, bet savo širdies jie jam neatidavė. Kaip su jais pasielgė pasaulio valdovas? Jis užmušdino du jų vadus, o visus kitus ištrėmė į dykumas. Taip būtų jis pasielgęs ir su visais kitais, kurie būtų jam pasipriešinę. Jis pats tai aiškiai pasakė, kai Apolonijus žaibu nutrenkė popiežių Petrą: „Taip žus

iš mano tėvo rankos visi mano priešai". Vadinasi, *pasiūla ir grėsmė yra tos pagrindinės priemonės, kuriomis antikristas mėgina laimėti žmogaus širdį*. Solovjovo imperatoriaus pasiūla lietė daugiau ar mažiau religinius dalykus. Tačiau istorijos eigoje šis pasiūlos pavidalas kinta pagal vietas ir laiko reikalavimus, pagal tautų papročius, pagal atskirų žmonių nuotaikas. Įvairių įvairiausių daiktai tarnauja šių pasiūlų objektams: pinigai ir aukštos vietos, garbė ir malonumai, moterys ir valdžia. Tačiau visų jų esmė yra ta pati: *papirkti žmogaus širdį daiktu, stovinčiu šalia josios*. Kristus laimi žmogaus širdį tuo, kad Jis aukoja jai *pats save*. Antikristas mėgina ją laimėti tuo, kad jis jai aukoja *daiktą*. Atidavęs savo meilę Kristui, žmogus subendrina savo būtį su dievažmogiškąja Asmenybe. Pardavęs ją antikristui, žmogus pradeda būti drauge su daiktu. Žmogaus vienatvei pergalėti Kristus ateina pats: Jis pats tampa žmogaus" Išgelbėtoju. Tuo tarpu antikristas vietoje savęs pasiunčia daiktą, pats už jo pasislėpdamas. *Antikristo karalystėje žmogaus išganytojas yra daiktas, ne asmuo*. Antikristas žmogui nesiaukoja. Jis neprisiima nei jo buvimo, nei jo mirties. Jis už jį nenkenčia ir nesimeldžia. Apie buvimo subendrinimą čia negali būti nė kalbos. Todėl negali būti nė kalbos apie savaimingą žmogaus būties atsiskleidimą, apie savaimingą meilės ištryškimą antikristui. Antikristas žmogaus meilės laimėti negali. Jis gali ją tik suvilioti savo dovanomis. Jis gali ją tiktai pirkti. *Antikristo meilė yra visados pirktinė: tai prostitutinė meilė giliausia šio žodžio prasme*. Antikristas yra paleistuvius ne tik savo kilme, bet ir savo santykiu su žmogiškąja širdimi.

Ir vis dėlto šios pasiūlos ne vieną suvilioja. Ne vienas parduoda savo meilę už daiktą ir sėdasi antikristo sosto šešėlin. Istorija yra pilna tokios parduotos meilės apraiškų. Istorija yra pilna neištikimybės Kristui, pilna paleistuvingų žygių, nes žmogaus sielos atitrūkimas nuo Dievo jau Senajame Testamente buvo vadinamas svetimoteryste. Naujasis Testamentas taip pat kalba apie didįjį Babiloną, kuris „paleistuvystės vynu girdė visas tautas" (*Apr 14, 8*), ir apie didžiąją paleistuvę, „su kuria paleistuvavimo vynu apsigėrę... gyvenusieji žemėje" (*Apr 17, 2*). Tai žmonijos simboliai; žmonijos, kuri parduoda antikristui savo meilę ir tuo pačiu paleistuvauja. Didžioji Apreiškimo paleistuvė, „apvilкта purpuru ir skarlatu ir papuošta auksu, brangiais akmenimis ir perlais"

(17, 4), ir sėdinti ant „skaisčiai raudono žvėries“ (17, 3), yra ne kas kita kaip antikristo dovanomis išpuošta žmonija. Nesvarbu, kaip šios dovanos vadinsis: sotumas, prabanga, technika, laisvė nuo baimės ar kaip kitaip. Visos jos yra *daiktinės*, visos jos stovi *šalia* žmogaus; visos jos yra *užmokestis* už neištikimybę Kristui. Todėl visos jos yra *paleistuvingos* savo esmėje.

Istorijos tragedija kaip tik ir glūdi šioje žmonijos išduotoje pirmykštėje meilėje. Apreiškimo žmogaus Sūnus liepia rašyti Efeso bažnyčios angelui: „Aš žinau tavo darbų, tavo vargą ir tavo kantrybę, ir kad tu negali pakęsti piktujų... Tu turi kantrybės, kentėjai dėl mano vardo ir nepailsai. Bet aš turiu prieš tave, kad tu palikai savo pirmąją meilę. Taigi atsimink, iš kur iškritai, daryk atgailą ir daryk pirmuosius darbus. Jei ne, aš ateisiu ir pajudinsiu tavo žibintuvą iš jo vietos, jei nedarysi atgailos“ [*Apr 2, 2–5*]. Ankstesnė žmonijos ištikimybė Kristui, Jo Vardo pagarba istorijos paminkluose, Evangelijos plėtimas po visą erdvę nieko nepadės, jeigu pirmykštė meilė bus išduota, jeigu ji bus parduota antikristui už jo pasiūlas. Jeigu žmonija šio paleistuvingo savo žygio neapgailės ir neatgailės, jos žibintuvai bus išjudinti, ir anas didysis Babilonas kaip sunkus girnų akmuo bus nusviestas. Šiurpiu vaizdu prabyla Apreiškimas, aprašydamas šio paleistuvingo miesto žlugimą: „Arpininkų, giesmininkų ir vamzdininkų balso ir trimito nebebus tavyje daugiau girdėta; joks dailininkas, koks būtų jo menas, nebebus daugiau tavyje rastas; girnų ūžimo daugiau tavyje nebegirdės; žiburio šviesos nebebus daugiau tavyje; jaunikio ir sužadėtinės balso nebebus tavyje girdima, nes tavo pirkliai buvo žemės kunigaikščiai, nes tavo žavėjimais buvo suvedžiotos visos tautos. Jame buvo rasta kraujo pranašų ir šventųjų, ir visų, kurie nužudyti žemėje“ (*Apr 18, 22–24*).

Šiuo pastaruoju Apreiškimo sakiniu paliečiame jau antrąją antikristo priemonę laimėti žmogaus širdžiai, būtent *grėsmę*. Antikristas ne tik siūlo, bet ir graso. Jis žmogaus meilę ne tik perka, bet ir užmuša tuos, kurie šios savo meilės jam neparduoda. Jis yra ne tik paleistuvis, bet ir *žmogžudys*. Jo karalystė yra pilna „kraujo pranašų ir šventųjų“, ir visų tų, kurie savo meilės jam nepardavė. Anas didysis Babilonas žūsta ne tik dėl to, kad apsigėrę parduotos paleisvingos meilės vynu, bet sykiu ir dėl to, kad užmušinėjo Kristui ištikimuosius. Pranašų

ir šventųjų kraujas buvo taip pat jo žlugimo pagrindas. Negalėdamas pakeisti Kristaus, antikristas nepakenčia nė tų, kurie Kristų myli ir kurie antikristines pasiūlas bei dovanas atstumia. Negalėdamas jų šiomis pasiūlomis prisivilioti ir pasodinti savo sosto pavėsyje, jis juos užmuša. Jis su naikina juos, kad nebūtų pavojingi jo karalystei. Tai nuoseklus šios karalystės išsivystymas. Atremta į antikristinę savimeilę, sukurta prievarta, pavergusi žmogaus asmenybę minios gyvenimui, ši karalystė pakenčia tik tuos, kurie savo meilę parduoda ir įsijungia į paleistuvingą jos gyvenimą. Ištikimieji pirmykštei savo meilei turi išnykti. Jie turi atsidurti už antikristines karalystės įstatymų, jie turi būti užmušti kaip pikčiausi piktadariai. Antikristas ištikimiai eina šiuo keliu, todėl grėsmė ir žudymas yra kasdieninės priemonės jam viešpatauti.

Vis dėlto antikristines grėsmės prasmė čia dar nesibaigia. Antikristas užmuša Kristaus ištikimuosius, bet jų širdies jis vis tiek nelaimi. Jis parodo viršinę savo pergalę, bet vidinės pergalės pasiekti šių žmonių dvasioje jam nelemta. Grėsmė čia pasidaro nevaisinga. Čia įvyksta tai, ką Kristus yra pasakęs: „Nebijokite tų, kurie užmuša kūną, o sielos užmušti negali“ (*Mt 10, 28*). Bet tai tik viena grėsmės pusė. Tai antikristo susidūrimas su *drašiaisiais*. Tačiau istorijoje esama ir *bailių*. Nuostabu, kad Apreiškimas šiuos žmones *pirmoje eilėje* siunčia į tvenkinį, degantį „ugniimi ir siera“: „Bailiams... dalis bus tvenkinyje“ (*Apr 21, 8*). Argi bailumas yra nuodėmė? Argi kaltas yra žmogus, jeigu jo prigimtis nedraši? Mes suprantame, kad į šį tvenkinį yra siunčiami žmogžudžiai, paleistuviai, stabų garbintojai, melagiai, bet sunkiai galime suvokti, kodėl tarp jų atsiduria ir *bailiai*. Tačiau antikristo grėsmė nušviečia mums šį Apreiškimo neatlaidumą. *Antikristas naudoja grėsmę ne tik užmušti, bet ir priversti jį mylėti*. Jo rankose grėsmė pažadina meilę. Skaitydami Solovjovo pasakojime žodžius „pereant, pereant“, kuriuos šaukė „drebantieji bažnyčių kunigaikščiai“ akivaizdoje popiežiaus Petro ir vyskupo Jono lavonų, mes jaučiame, kad ana trijų konfesijų dauguma, susėdusi antikristo sosto pavėsyje, buvo ne tik savo meilę pardavusi už minėtas dovanas, bet ir save privertusi antikristą mylėti. Šie žmonės buvo ne tik savo meilės pirkliai, bet ir bailiai. Antikristas juos gerai pažino. Jis žinojo, kad po kurio laiko jo dovanos jiems nusibos, ir jie mėgins atsiimti kitados

parduotą savo širdį. Todėl kad taip neatsitiktų, kad jų meilė antikristui pasiliktų „ištikima“ ligi galo, jis šalia savo pasiūlų pastatė dar ir grėsmę. Grėsmė turėjo užgrūdinti žmones jų meilėje. Ji turėjo priversti juos negalvoti, kad jie kada nors galėsia sulaužyti šį paleistuvingą santykį. *Antikristinė grėsmė yra priemonė parduotai meilei įamžinti.*

Ir čia mes staiga suvokiame esmę bailumo, apie kurią mums kalba Apreiškimas. Tai nėra psichologinis bailumas, kilęs dėl nervų neatsparumo. *Apreiškimo bailumas yra dvasinė žmogaus nebrąša sulaužyti savo neištikimybę Dievui.* Pardavęs savo širdį Dievo priešui už kokį nors daiktą, toks žmogus vėliau grasomas neranda savyje jėgos paneigti šią gėdingą prekybą ir atstatyti kadaise paneigtą vidinę savo laisvę. Todėl bailys yra ne tas, kurio nervai neišlaiko, bet tas, kuris, sykį Dievą paneigęs, pasikui nedrįsta prisiimti grėsmės *kaip atgailos už savo paliktą pirmąją meilę.* Ir kaip tik į šitokius žmones kryps ta visu savo svoriu antikristinė grėsmė. Antikristas graso ne tiek Kristaus ištikimiesiems, kuriems ši grėsmė esmėje vis tiek yra nesėkminga, kiek šiems bailiams, sykį jau pardavusiems savo ištikimybę, kad jie nepamėgintų kartais atsitiesti ir savo naująją valdovą palikti. Šia prasme antikristinė grėsmė darosi istorijoje labai naši. Vienos tik dovanos neįstengtų minių sulaukyti antikristo karalystėje. Miniai viskas nusibosta. Tačiau kai prie dovanų dar prisijungia grėsmė, kai minia pajunta baimę, tuomet ji pasidaro ištikima ligi galo. Niekas nėra toks bailus kaip minia. Antikristas gerai pažįsta šią minios bruožą, ir todėl baimę jis nuolatos vartoja. Grėsmė virsta pagrindine priemone miniai valdyti; valdyti ne tik jos veiksmuose, bet ir jos jausmuose. *Antikristo meilė, kurią jis išvilioja iš žmogaus savo pasiūlomis, virsta galų gale prievartine meile.* Jį mylintieji pasidaro bailių minia, drebanti savyje ir siunčianti pražūtį kitiems, kad tik pati išliktų — savo neištikimybėje, savo nuasmenintame ir parduotame gyvenime. Čia vėl įvyksta tai, ką Kristus yra pasakęs: „Verčiau bijokite to, kuris gali ir sielą, ir kūną nugramzdinti į pragarą“ (Mt 10, 28).

Šitoje vietoje išeina aikštėn turbūt pats giliausias grobikiškas antikristo bruožas. Antikristas užgrobia Kristaus vietą ne tik regimuose gyvenimo pavidaluose, bet net ir žmogaus širdyje; užgrobia tuo pačiu būdu ir tomis pačiomis priemonėmis, būtent: *jėga bei prievarta.* Būdamas

atgimdymas per jėgą, jis vartoja ją visur ir visados. Net meilę, giliausią ir švenčiausią žmogaus jausmą, jis išprievartauja: pradžioje ją pirkdamas, paskui priversdamas. Savo karalystę jis grindžia šia išprievartauta meile ir tuo būdu paverčia ją Mistinio Kristaus Kūno išjuoka. Kiek Kristaus Bažnyčia yra pastatyta ant laisvos ir nuosirdžios meilės, tiek antikristas stato savo bendruomenę ant šios pirktinės, prievartinės ir todėl melagingos meilės. Jis reikalauja meilės, kaip ir Kristus. Jis vadina savo tarnus nebe valdiniais, bet broliais, kaip ir Kristus Paskutinės Vakarienės metu (plg. *Jn 15, 15*). Jis tampa savo bendruomenės galva ir centru, kaip ir Kristus. Tačiau jeigu Kristus gaivina savo Bažnyčią savo meile ir malone, tai antikristas laiko savo bendruomenę sukaustyta grėsme ir baime. Tuo jis nori išjuokti žmogaus meilę Kristui, jo ištikimybę Dievažmogui, jo laisvę meilėje. Šv. Augustino posakis „ama et fac quod vis“, kuris yra Šventųjų Bendruomenės pagrindinis dėsnis, virsta antikristo karalystėje savo priešginybe. Žmogus čia myli ir dreba, myli ir nedrįsta. *Antikristo karalystėje meilė virsta pačia didžiausia ir sunkiausia vergija.* Mylėti iš prievartos yra didžiausias žmogaus būties išniekinimas ir sulaužymas. Ir tik šitokie sulaužyti žmonės yra tinkami prievartinei meilei. Reikia pirma žmogų sulaužyti, nužmoginti, sunaikinti jo asmenybę, kad jis galėtų išskelti savo širdyje tokios prievartinės meilės kibirkštį.

Vaizdą tokios prievartinės meilės, išsižiebusios sulaužyto žmogaus širdyje, mums yra nupiešęs anglų rašytojas George Orwell fantastiniame savo romane „1984“. Tai netolimos ateities vizija; ateities, kada pasaulyje išigali visiškas valstybinis totalizmas. Vyriausias šio veikalo veikėjas Winston Smith, suimtas „minčių policijos“ ir uždarytas „Meilės ministerijos“ požemiuose, per keletą mėnesių buvo ne tik sulaužytas, bet sykiu ir perkurtas, kad tiktų totalistiniam gyvenimui. O'Brien, jo perkūrėjas budelis, syki kankinimo metu klausia Winstona: „Kaip manote, kodėl mes gabename į čia žmones?“ — „Kad priverstumėte juos prisipažinti!“ — „Ne! Tai dar ne tikrais pagrindas! Pamėginkite dar syki!“ — „Kad juos nubaustumėte!“ — „Ne! — sušuko O'Brien. — Ne! Ne tik kad priverstume prisipažinti, ne tik kad nubaustumė! Ar žinote, kodėl mes čia jus atgabenome? Kad padarytume jus dvasiškai sveiką! Atsiminkite, Winstonai, kad joks žmogus, syki patekęs į šią vietą, neišeina iš mūsų rankų ne-

pagydytas. Mums neįdomūs yra jūsų padaryti kvaili nusikaltimai. Partija nesirūpina viršiniaisiais veiksmais: mums yra svarbios mintys. Mes savo priešus ne tik sunaikiname; mes padarome iš jų kitus žmones". Ir toliau: „Joks žmogus, kurį čion atsigabenome, neišlaiko. Kiekvienas yra išvalomas. Net tie trys paprasčiausi išdavikai — Jonės, Aaronson ir Rutherford,— kurių nekaltumu jūs tikėjote, buvo galop išmokyti. Aš pats dalyvavau juos tardant. Aš pats mačiau, kaip jie iš lėto nyko, raitėsi, šliaužiojo, verkė — ir tai ne tiek iš skausmo ar iš baimės, bet iš *gailėsčio*. Kai mes su jais baigėme, jie buvo tik tuščios žmogaus tūtelės. Juose nebeliko nieko daugiau, tik gailėstis dėl to, ką jie buvo padarę, ir meilė Didžiajam Broliui. Net graudu buvo žiūrėti, kaip labai jie jį mylėjo. Jie prašėsi kuo greičiausiai nušauti, kad galėtų mirti, kol jų mintys dar tebebuvo grynos".

Tokių perdirbimo kelią turėjo pereiti ir Winstonas. „Neįsivaizduokite,— kalbėjo jam kitą kartą O'Brien,— kad jūs išsigelbėsite, net jeigu jūs mums ir visiškai nusilenktumėte. Nė vienas, syki nuklydęs nuo tikrojo kelio, nėra pasigailimas. Jeigu mes ir nutarsime palikti jus ligi prigimto jūsų gyvenimo galo, jūs vis tiek iš mūsų neištrūksite. Tai, kas čia jums atsitiks, pasiliks amžinai. Žinokite tai iš anksto. Mes jus sutraiškysime ligi tokio taško, iš kurio nebėra kelio atgal. Jūs čia patirsite tokių dalykų, nuo kurių jūs niekad nebeišsilaisvinsite, net jeigu gyventumėte ir tūkstanti metų. Jūs niekad nebūsime tikę paprastais žmogiškiems jausmams. Jūs niekad nebūsime tikę meilei, draugystei, gyvenimo džiaugsmui, juokui, smalsumui, drąsai ar nuoširdumui. Jūs būsite padarytas tuščias. Mes jus visiškai išspausime ir tuomet pripildysime savų minčių gėrybėmis". Ir iš tikro O'Brien išpauzdžia Winstoną. Kankinimų, pažeminimų, įrodinėjimų ir įkalbinėjimų pagalba jis padaro jį *nebe žmogų*. Winstonas pamažu pradeda mąstyti taip, kaip nori partija, kuriai jis anksčiau kaip tik ir buvo nusidėjęs savo minties savarankiškumu. Beldžia tik įdiegti jam Didžiojo Brolio meilę, kaip ir anieks trims O'Brien minimiems išdavikams.

Vesdamasis "Winstoną syki į savo tardymų kambarį, O'Brien sako: „Jūs taisotės. Protiniu atžvilgiu tegalima jums prikišti tik labai nedaug. Bet jausmuose jūs nepadarėte dar jokios pažangos. Pasakykite man, Winstonai,— tik nemeluokite, nes melą aš visados suseku,—kokių jūs

turite jausmų Didžiajam Broliui?" — „Aš jo nekenčiu!" — „Jūs jo nekenčiate! Tad yra atėjęs laikas žengti paskutinį žingsnį. Jūs turite išmokti Didįjį Brolių mylėti. Nepakanka jo tik klausyti, Jūs turite jį mylėti". Naujų kankinimų priemonėmis Winstonas yra priverčiamas išduoti savo mylimąją, kurią ligi tol jis buvo nuslėpęs; išduoti savarankiškai, neklausiamas ir nereikalaujamas; išduoti tam, kad josios kūnu jis galėtų prisidengti nuo jam grasančių išbadėjusių žiurkių. Ir čia Winstonas galutinai palūžta. Jo mylimoji jam buvo pasilikusi paskutinė žmogiškoji atrama. Ją paslėpęs savo širdyje, jis jautėsi esąs vis dar žmogus. Ją išduodamas, jis išdavė paskutinę savo žmogiškumo kertelę. Jam nebeliko nieko *sava*. Partijos mintys ir jausmai įvarvėjo į jo vidų ir jį persunkė. Tiesa, paleistas laisvėn, jis dar ilgai nejautė Didžiojo Brolio meilės ir stebėjosi, kad šis pastarasis jausmas vis dar neprasisiveržia. Tačiau syki, išgirdęs balsą iš televizoriaus, kad Didžiojo Brolio armija laimėjo paskutinį ir lemiantį mūšį su Europa, ir žiūrėdamas į jo paveikslą, kuris „tiesė savo saugojančias rankas viršum viso pasaulio", Winstonas pajuto kažkokį perversmą savo sieloje. Jis pradėjo mąstyti: „Keturiasdešimt metų reikėjo jam, kad suprastų, koks šypsniis slypi po tais tamsiais ūsais. O žiaurus, nereikalingas nesusipratimas! O savimeilinis, savo paties užsidėtas atsispyrimas nuo tos mylinčios krūtinės! Dvi ašaros nuriedėjo abiem Winstono nosies pusėm. Bet jam buvo gera. Jam buvo gera, nes kova buvo baigta. Jis nugalėjo pats save. *Jis mylėjo Didįjį Brolių*".

Tai antikristinės pergalės vaizdas. Tai vaizdas sulaužyto žmogaus, kuris yra iščiulptas, išniekintas, sutryptas; kuris gyvena nebe savą asmeninį, bet antikristo miniai uždėtą ir jai išpaustą gyvenimą. Jis myli šį Kristaus priešą. Jis yra pergalėjęs pats save. Dar daugiau, O'Brien asmenyje jis dabar verčia kitus išskelti savyje tokios prievartinės meilės. Antikristo grėsmė randa savo šalininkų bei vykdytojų istorijoje ir todėl žygiuoja per pasaulį, didindama išsigimėlių skaičių ir plėsdama jų karalystę. Mes *artinamės į sulaužytų žmogysčių gadyne*. Orwello nupieštas ateities vaizdas yra be galo šiurpus, tačiau teisingas. Antikristas yra visiškas totalistas. Jis yra užgrobikas pačia savo esme. Jis neša prievartą į tamsiausius žmogiškosios sielos kampelius. O juose laimėjęs, jis siunčia šios prievartos nešėjus į pasaulį, verčia jų rankomis

ir jų išmintimi kitus, kad tuo būdu sėtų baimę, kančias, ašaras ir palaikytų žmones nuolatiniam atkritime nuo Kristaus. Prievartinė meilė yra galutinis antikristo laimėjimas žemiškoje tikrovėje.

3. ANTIKRISTO EVANGELIJA

Prievartinė meilė suburia žvėries bendruomenę aplink antikristą. Tačiau meilė yra vidaus dalykas. Tiesa, ji stipriai pririša žmogų prie mylimojo asmens; ji paverčia mylimąjį rūpesčių bei sielvartų centru. Bet pati savaime ji dar neduoda aiškaus pavidalo nei šiam prisirišimui, nei šiems rūpesčiams. Meilė yra dvasia, ir todėl ji ne-suima gyvenimo į ryškias viršines formas. Tuo tarpu be šių formų nėra įmanoma jokia žemiškoji karalystė. Žemės gyvenimas reikalauja dėsnių, įsakymų ir įstatymų, kad nepaklystų daugialypiame savo kelyje. Todėl kiekvienas šios tikrovės valdovas teikia žemės gyvenimui išraišką. Kiekvienas suima ją visų pirma į savo minties rėmus, iš-reiškia ją tam tikra idėjine sistema, o paskui stengiasi šią sistemą vykdyti kasdienoje. Kiekvienas turi savo evangeliją, tą *naujiena*, kurią jis žemei skelbia ir kurią žmonės turi įkūnyti. Taip yra buvę su visais gyvenimo keitėjais, taip yra ir su antikristu.

Kurdamas savo karalystę žemėje, jis taip pat skelbia savo evangeliją ir vykdo ją savo bendruomenėje. *Antikristo karalystė taip pat turi savo šventraštį*. Solovjovas pasakoja, kad jo nuostabūs genijus, gavęs velnio dvasią ir atgimdytas per jėgą, užsidaręs savo kambaryje „antgamtinio greičiu ir lengvumu“ rašė veikalą, kurį pavadino „Atviras kelias į pasaulio taiką ir gerovę“. Tai buvo jo gyvenimo knyga. Ankstesnieji jo veikalai, parašyti žmogiškąja dvasia, buvo susilaukę iš dalies net aštrios kritikos. Vieno žmogaus pažiūra juk negali būti tokia visuotinė, kad viską apimtų ir visus patenkintų. Todėl kritika yra savaime suprantamas, prigimtas ir žmogiškajame gyvenime būtinas dalykas. Užtat kaip tik nuostabu, kad šis pastarasis antikristo veikalas kritikos nesulaukė. „Šiuo nauju savo kūriniumi jis patraukė savo pusėn net ankstesnius savo kritikus bei priešus... Niekas negalėjo knygai nieko prikišti. Kiekvienam ji buvo vispusiškos tiesos apreiškimas“. Kūrinys, kilęs iš velniškiosios dvasios, visus patenkino. Kodėl? Kuo jis sužavėjo

skaitančiuosius? Ką jame kiekvienas rado, kad joks priekaištas negalėjo kilti?

Į tai Solovjovas atsako šitokiu antikristo evangelijos apibūdinimu: „Iš šios knygos, parašytos po įvykio ant bedugnės kranto, bylojo ligi tol dar negirdėta geniali jėga. Tai buvo visa apimantis ir visus prieštaravimus derinantis kūrinys. Jame jungėsi kilni pagarba seniems padavimams bei simboliams su drąsiu visuomeninių bei politinių reikalavimų griežtumu; neapbrėžta laisvė mąstyti su giliu supratimu viso, kas yra mistiška; nelygstamas individualizmas su karštu atsidėjimu bendrajai gerovei; aukštas pagrindinių principų idealizmas su praktinių sprendimų ryškumu ir gyvenimiškumu. Visa tai čia buvo suvesta ir sujungta taip genialiai ir meniškai, jog kiekvienam vienašališkam mąstytojui ar veikėjui buvo lengva žiūrėti į visumą pro savo dalinį asmeninį tašką, nieko neaukojant pačiai tiesai, nepakylant josios dėlei viršum savojo Aš, neatsisakant *tikrovėje* nuo savo vienašališkumo, netaisant savo pažiūrų ar savo veiklos klaidų, nepapildant niekuo jų nepakankamumo“. Kitaip sakant, *tai buvo tobuliausios vienybės knyga*. Kiekvienas čia rado pats save, todėl bet kokia kritika buvo negalima. Visiems atrodė, kad šiame veikalė iš tikro atsiskleidė pilnutinė tiesa. „Praeitis čia buvo taip teisingai perteikta, dabartis taip blaiviai ir visapusiškai įvertinta ir geresnė ateitis taip vaizdingai ir apčiuopiamai susieta su dabartim, jog kiekvienas skaitytojas sakė: „Štai ko mums seniai reikėjo! Štai ne utopinis idealas! Štai ne chimerinis planas!“. Todėl ši „nuostabi knyga buvo tuojau išversta į visų kultūringų ir į kai kurių nekultūringų tautų kalbas. Tūkstančiai laikraščių visuose pasaulio kampuose ištisus metus buvo užplūsti leidyklų skelbimais ir susižavėjusiomis kritikomis. Pigūs leidimai su autoriaus paveikslu buvo išplatinti milijonais egzempliorių. Visas kultūringasis pasaulis — anuo metu tai reikė: visas žemės rutulys — aidėjo ano Nepalyginamojo, Didžiojo, Vienintelio garbe“.

Viršinis šio veikalė panašumas į Kristaus Evangeliją yra neabejotinas. Evangelija taip pat nėra kritikuojama: ji yra arba tikima, arba netikima. Net ir Nietzsche, tasai didžiausias Evangelijos priešas, neparašė josios kritikos. Jis tik galėjo pasakyti: „Gerai pameluota, liūte! — Gut gelogen, Loewe!“. Julianas Apostatą Ibseno dramoje „Cezaris ir Galilėjietis“ vaikščioja rašalu susitepęs, su papiruso ritinėliu po pažastimi ir vis žada parašyti tokią

Evangelijos kritiką, kuri visą jo mokslą vienu ypu nušluosianti nuo žemės veido. Tačiau jam taip su papirusu bebėgiojant, Evangelija pasklido bei išigalėjo visame ano meto kultūringame pasaulyje. Juliano kritika liko neparašyta. Evangelija taip pat yra pergyvenama kaip pilnutinės tiesos atsiskleidimas. Joje kiekvienas randa atsakymą į savo gyvenimo klausimą. Joje niekas nėra paneigta, kas iš tikro yra vertinga. Evangelija taip pat yra pasklidusi po visą pasaulį ir išversta į visų kultūringų ir net kai kurių mažai kultūringų tautų kalbas. Nėra abejonės, kad Solovjovas sąmoningai padarė antikristo veikalą panašų į Kristaus Evangeliją, kad tuo būdu dar syki parodytų antikristinės karalystės panašumą į Kristaus karalystę ir kartu paryškintų vidinę šios knygos priešgynybę Evangelijai. Viršinės panašybės čia, kaip ir visur kitur, yra tikrai kaukė pridengti tai esminei prarajai, kuri tįso tarp Kristaus ir antikristo.

Iš tikro, kas gi yra ši antikristo knyga? Kas yra tasai *atviras kelias* į pasaulio taiką bei gerovę? Ir koku būdu šis veikalas žada žmoniją juo vesti? Kristaus Evangelija taip pat yra atviras kelias į pasaulio taiką ir gerovę. Tačiau žmonija yra kviečiama juo eiti *kitaip* negu antikristo knygoje. Kas nori įeiti į Kristaus skelbiamą gyvenimą, turi laikytis išsakymų (plg. *Mt 19, 17*). Kas nori būti tobulas, turi parduoti visa, ką turi, išdalinti neturingiesiems ir atėjęs sekti Kristum (plg. *Mt 19, 20*). Kas nori laimėti savo sielą, turi ją prarasti dėl Kristaus (plg. *Mt 1, 39*). Jis turi mesti šalin tamsybės darbus ir apsilvilkti šviesos šarvais, kuriais yra Jėzus Kristus (plg. *Rom 13, 12–14*). Jis turi nemylėti pasaulio nei to, kas yra pasaulyje, nes „kas myli pasaulį, jame nėra Tėvo meilės“ (*1 Jn 2, 15*). Priešingai, jis turi mylėti artimą kaip pats save (plg. *Mt 22, 39*), nes iš to pasaulis pažins, kad žmonės yra Kristaus šalininkai, jei jie turės vienas kito meilę (plg. *Jn 13, 35*). Jie turi mylėti net savo priešus ir melstis už persekiotojus ir šmeižikus (plg. *Mt 5, 44*). Tačiau gera darydami savo broliui, jie neturi atkreipti į save žmonių dėmesį (plg. *Mt 6, 2–3*). Savo maldų jie neturi rodyti kitiems (*Mt 6, 6*); savo pasninko jie neturi išreikšti niūrumu (plg. *Mt 6, 16*). Jie neturi rūpintis rytojumi, ką valgys ir kuo apsidengs (plg. *Mt 6, 19–34*). Jie neturi kitų teisti ir smerkti (plg. *Mt 7, 1–5*). Jie turi būti žiburiai ant kalno, kad jų šviesą žmonės matytų ir garbintų Tėvą, kurs yra danguje (plg. *Mt 5, 10*). Ką visais

šiais reikalavimais Kristaus Evangelija nori pasakyti? Ne ką kita kaip tai, kad *Kristaus Evangelijos kelias yra savęs peržengimo kelias*. Tik išsinėrus iš šios tikrovės pavidalų, tik apsilvilkus Jėzumi Kristumi galima pasiekti taiką ir gerovę. Kristus stovi viršum mūsų kaip aukštesnioji tikrovė, į kurią turime žengti, norėdami eiti Evangelijos keliu. Evangelija nepalieka mūsų šioje žemėje. Priešingai, ji liepia mums išsižadėti visa, kas yra sena; ji liepia palikti visa, kas mus prie šios žemės riša, net jeigu tai būtų mūsų tėvas ar motina, mūsų sūnus ar duktė (plg. *Mt 10, 37*). *Mūsų pakėlimas aukštyn, mūsų transcendencija yra pagrindinė Kristaus Evangelijos veikseną*. Ir čia kaip tik glūdi esminis jos skirtingumas nuo antikristinės evangelijos.

Solovjovas prasmingai pastebi, kad antikristo knyga nereikalavo iš savo skaitytojų jokios aukos tiesai; ji nereikalavo pakilti viršum savojo Aš arba ko nors atsisaityti, arba ką nors savyje paneigti, arba kuo nors save papildyti. Jeigu Kristaus Evangelijos akivaizdoje reikia su šv. Paulium tarti: „Štai visa pasidarė nauja“ (*2 Kor 5, 17*), tai antikristo evangelija mus verčia sakyti: „Štai visa pasiliko sena“. Kiekvienas rado šioje antikristinėje evangelijoje pats save, tačiau ne tokį, koks jis turi būti, bet tokį, koks jis yra. Vienašališkas mąstytojas čia galėjo ir toliau tęsti savo užsisklendimą. Vienašališkas veikėjas čia galėjo ir toliau nesirūpinti savo vidumi. Antikristo evangelija tiko abiem, nes abu juos ji paliko senajame jų pavidale. Jokio savęs peržengimo, jokio pakilimo aukštyn, jokios transcendencijos ji neskelbė ir nereikalavo. Ji paliko žmogų šioje žemėje su visais senaisiais jo įpročiais, su visais jo trūkumais, su visomis jo klaidomis bei nuodėmėmis. Kristaus Evangelija yra perkeistosios tikrovės vaizdas; tikrovės tokios, kokia ji spindi amžinajame Dievo pirmavaizdyje. *Antikristo evangelija yra dabartinės tikrovės kopija*; tikrovės tokios, kokia ji yra savo faktiškume. Kristaus Evangelija šią žemės būtį sunaikina, kad iš jos atgimdytų naują aukštesnę prasmę bei vertę. *Antikristo evangelija žemės būtį įamžina*. Ji nenaikina jokio jos pavidalo ir jokio jos vienašališkumo. Ji visa palieka amžinai, kaip yra buvę lig šiol. Todėl ji nėra joks idealas, kuris stovėtų aukščiau už tikrovę ir kuris šią tikrovę kviestų kilti peržengiant pačią save. *Antikristo evangelija yra pati ši tikrovė*, įgijusi minties pavidalą. Solovjovo antikristas tik žodžiais išreiškė tai, ką jis rado žė-

mėje esant. Šiuo atžvilgiu jis taip pat pasirodė nešą joks kūrėjas, bet tik pamėgdžiotojas, tik fotografas, tik pavirtintojas mūsų faktiškumo. „Aš mėgstu jūsų žemiškąjį realizmą“,— sako Ivanui Karamazovui jo kliedėjimo vėlinias. Ir šie žodžiai yra visos antikristinės evangelijos pagrindas. Žemiškojo realizmo meilė yra antikristo karalystės dvasia, kuria kvėpuoja jo evangelija.

Šios tad evangelijos tobuliausia vienybė, kuria taip labai žavisi žmonės, yra gili apgaulė. Žemės gyvenimas yra pakrikas ir pilnas prieštaravimų. Kiekvienas šio gyvenimo pradas nori eiti sava linkme ligi galo, nori visa apimti ir visa savimi persunkti. Tačiau čia pat jis susiduria su kitu pradų, turinčiu tokių pat visuotinių norų. Iš šio susidūrimo kyla nepaliamajam sankirtų, ir žemiškasis buvimas virsta amžina kova visų prieš visus. Vienybės ir sutaukinimo noras, suprantama, yra nuolatinė žmonijos svajonė. Atrodo, kad antikristo knygoje ši svajonė kaip tik ir buvo įvykdyta. Tačiau kokiu būdu? *Pakrikusius pradus galima suderinti tik aukštesne už juos jungtimi*. Jie kaip tik todėl ir yra pakrikę, kad neturi tokios aukštesnės jungties, kad ją yra praradę ir nežino, kas galėtų jiems vėl ją gražinti. Bet juk antikristo knygoje tokios aukštesnės jungties kaip tik nėra. Nors niekas negalėjo šiai knygai nieko prikišti, tačiau maldingi žmonės „kėlė klausimą, kodėl joje nėra nė sykio paminėtas Kristus“. *Kristus iš antikristo evangelijos yra išskirtas*. Jis nėra jai ana aukštesnė jungtis. Jame ji nederina visa, „ar kas yra žemėje, ar danguje“ (*Kol 1, 20*). Antgamtinės tikrovės ši evangelija nepripažįsta ir jos neskelbia. Visu savo svoriu ji pasilieka šioje tikrovėje jos nekeisdama ir neišskaistindama. Tuo pačiu ji išsižada minėtos aukštesnės jungties, kuri vienintelė pajėgia pakrikusius žemiškuosius pradus suvesti vienybėn ir juos tarp savęs suderinti.

Visame gyvenimo išsivystyme veikia nepermaldaujamas dėsnis, kad *žemesnįjį laipsnį sujungia tik aukštesnysis laipsnis*. Gamtą sujungia kultūra, kultūrą sujungia religija; medžiagą sujungia gyvybė, gyvybę sujungia dvasia, dvasią sujungia Dievas. Tai metafizinis būties dėsnis, nes jau pačioje vienybės sąvokoje glūdi aukštesnis pradas, kuris atskiras dalis jungia į visumą. Visuma yra naujas ir aukštesnis dalykas, palyginti su josios dalimis, todėl naujo bei aukštesnio prado tegali būti įvykdoma bei nešama. Tačiau antikristinė evangelija, būdama savo esme

pati ši tikrovė, tokio aukštesnio prado neturi ir negali turėti. *Prigimtajai tvarkai tokiu aukštesniu jungiamuoju pradu gali būti tiktai antgamtinė tvarka.* Žmogiškąjį gyvenimą sujungti gali tiktai Dievažmogis, kuriame Dievas ir žmogus yra suderinti asmeninėje vienybėje. Tuo tarpu visa tai antikristo karalystėje kaip tik yra paneigta. Todėl antikristo karalystėje vienybė yra ne vienybė tikra prasme, bet tik *vienybės kaukė*. Tai ne sujungimas iš vidaus, bet tik susstatymas iš viršaus. Tai ne sintezė, bet tik sinkretizmas. Tai tik suvedimas po vienu žodiniu stogu visų prieštaravimų, gudriai užpildžius jų nesantaikų plyšius, bet neišvalius iš jų pačios prieštaravimo dvasios.

Todėl suprantama, kodėl šioje evangelijoje kiekvienas randa save toki, koks jis yra. Jeigu ji būtų *tikra* vienybė, ji būtinai reikalautų aukos anos aukštesnės jungties dėlei. Vienybė be aukos yra neįmanoma. *Norint susijungti, reikia išsižadėti to, kas skiria.* Tačiau kadangi antikristo evangelija yra tik vienybės kaukė, tik susstatymas prieštaravimų šalia vienas kito, todėl ji jokios aukos nereikalauja. Stovėti šalia kito galima ir tokiam, koks esi. Vartydamas tad šią sinkretinę knygą, kiekvienas randa save su visu savos tikrovės turiniu, su visu savo faktiškumu ir todėl negali nieko pasakyti. Jis prisiima šią evangeliją be kritikos, nes *jos kritika iš tikro reikštų savęs paties kritiką.* Kristaus Evangelija yra nekritikuojama todėl, kad ji yra aukštesnės tikrovės vaizdas, mūsų kritikai neprieinamas, kadangi neturime mato, kuriuo galėtume šį vaizdą išmatuoti. Antikristo evangelija yra nekritikuojama todėl, kad ji yra pati ši tikrovė, kad ji yra jos faktiškumas. Kritika juk visados yra palyginimas. Bet su kuo gi bus galima palyginti ši tikrovė, jeigu ji yra vienintelė ir galutinė?

Tačiau kaip tik šitame antikristo evangelijos faktiškume ir glūdi jos pasisekimo pagrindas. Antikristas skleidžia savo mokslą po visą pasaulį. Jis taip pat eina į visas tautas, jas mokydamas ir krikštydamas. Jis taip pat platina savo šventraščių milijonais egzempliorių. Bet jo pasisekimo pagrindas yra visai kitoks negu Kristaus. Kristaus Evangelija, skelbdama žmonėms savęs pergalėjimą bei išsižadėjimą, atsiremia į žmogiškoje tikrovėje glūdintį aukštesnės tikrovės ilgėsį. *Žmogus yra būtybė, kuri visados stengiasi save peržengti.* Giliausioje savo esmėje jis niekad nesusitaiko su sava tikrove, su faktiškąja savo būtimi. Jis ieško kažko aukštesnio už save, jis ieško

kažko anapus savęs. Gali jis nežinoti, kas yra šitas jo ilgesio objektas. Gali jis suklysti šio ilgesio patenkinime. Tačiau *pats ilgesys* pasilieka amžinai ir veda žmogų už šios tikrovės. Kristus kaip tik pradeda savo žygį šiuo žmogaus ilgesiu. Jis jį sustiprina ir sykiu nurodo jam linkmę. Jis nurodo tikrąjį jo objektą ir jo turinį.

Sujungdamas žmogų su Dievu, Kristus kaip tik nuveda mus į aną mūsų ieškomą aukštesnę tikrovę ir patenkina giliausius mūsų siekimus. Todėl *Kristus yra žmonijos pergyvenamas kaip Įvykdytojas*, kaip Kelias, kuriuo žmonija turi eiti; kaip Tiesa, kurios ji turi siekti; kaip Gyvenimas, kurį ji nori gyventi. *Tarp Kristaus ir giliausios žmogiškosios esmės esama darnaus atitikimo, nes Kristus yra žmogaus pirmavaizdis*. Jis yra atsakymas į didįjį žmogaus klausimą. Jis yra žmogiškosios problemos tikrovinis išsprendimas. Todėl aukštesnysis žmogus, anas šv. Pauliaus minimas vidinis žmogus (plg. *Rom 7, 22*) Kristaus Evangelijoje kaip tik randa tai, ko jis buvo troškęs ir ieškojęs. Jis priima tad ją su džiaugsmu; jis telkia aplinkui ją visą savo būtį; ji virsta jam iš tikro *linksma Naujiena*, nes išgelbsti jį iš jo klydinėjimo ir iš jo negalios. Atsivoždamas Evangeliją, žmogus atsivožia patį save; ją skaitydamas, jis skaito giliausią savo būtį, kokia ji glūdi amžinuose Viešpaties planuose. Evangelijos nurodomas skirtumas tarp žmogiškojo vaizdo Dievuje ir žmogiškosios tikrovės žemėje tik dar labiau paskatina aukštesnįjį žmogų laikytis Kristaus kaip savo Išvaduotojo ir Atbaigėjo. Evangelijos skelbiamas šiapusinės tikrovės peržengimas randa atgarsį žmogaus prigimtyje ir tuo būdu nutiesia *prigimtąjį* pagrindą Kristaus mokslui pasaulyje plisti. Be abejo, tuo nenorime pasakyti, kad tikėjimas Evangelija kiltų iš šio pagrindo. Ne! Tikėjimas yra dieviškoji malonė. Tikėjimas yra ne kūno ir ne kraujo, bet dangiškojo Tėvo apreiškimas. Evangelija yra duota iš aukšto. Ji nėra išvystyta iš žmogiškosios prigimties. Ji yra Dievo dovana tikrąja ir tiesiogine šio žodžio prasme. Tačiau kadangi malonė apskritai reikalauja prigimties, kad galėtų veikti ir išlikti, tuo pačiu tokios prigimtosios atramos reikalauja ir Evangelija. Ir štai žmogaus būties apsprendime peržengti pačią save mes ir matome šią prigimtąją Evangelijos atramą. Jeigu žmogus tokio apsprendimo neturėtų, jeigu faktiškumas žmogui, kaip ir gyvuliui, būtų galutinis jo likimas, Evangelija neturėtų kur nusileisti, ir jos skelbiamam tikrovės peržen-

gimui žmogaus būtis būtų visiškai kurčia. Tačiau kadangi žmogus pačia ontologine savo sąranga yra anai tikrovei ausylas, todėl jis yra visados pasirengęs išgirsti Dievo Žodį iš anapus. Evangelija kaip tik atsiremia į šį pasirengimą, į šią *potentia oboedientialis*, kaip ją vadina katalikų filosofai, ir todėl švenčia savo laimėjimą tiek atsikiruose žmonėse, tiek visoje žmonijoje.

Tas pat yra ir su antikristo evangelija. Jeigu Solovjovo antžmogio veikalas rado visuotinio pritarimo, jeigu jis užčiaupė burną bet kokiai kritikai, jeigu jo paplito milijonai egzempliorių, tai tik todėl, kad jam priimti žmogus taip pat buvo pasiruošęs; kad jis taip pat turėjo tam tikrą „*potentia oboedientialis*“. *Antikristo evangelija taip pat reikalauja atramos žmogaus prigimtyje*. Šią atramą radusi ir su ja sutapusi bei ją sustiprinusi, antikristo evangelija pradeda žygiuoti žmonijos istorijoje. Kas tad yra ši atrama? Kuo pasikliauja antikristas, skelbdamas savo mokslą? Kame glūdi tasai atitikimas tarp žmogaus norų ir antikristinės evangelijos?

Atsakymą į tai randame žmogaus prigimties dvilypume, kurį šv. Paulius išreiškė nuostabiai giliu posakiu: „Norėti yra artį manęs, bet padaryti gera aš neįstengiu“ (*Rom 7, 18*). Šv. Paulius žiūrėjo į šį dvilypumą doriniu atžvilgiu, todėl kalbėjo daugiau apie kūno priešinimąsi protui. Tačiau atrodo, kad kūnas arba tasai kūninis Aš (plg. *7, 14*) šv. Pauliaus sampratoje yra žymiai gilesnis dalykas negu tik regimas mūsų organizmas. *Kūninis Aš yra simbolis žmogaus linkmės į faktiškumą*. Žmogus, kaip sakėme, yra apspręstas peržengti save. Tačiau jis būna faktiškume. Peržengimas yra nuolatinis kvietimas. Bet faktiškumas yra tai, kas jo nebekviečia, o tikrovėje *laiko*. Todėl žmogus savaime patenka tarp šių dviejų kryžminių ugnių: tarp peržengimo į aukštesnę tikrovę ir tarp pasilikimo šioje tikrovėje, tarp savo idealo ir savo fakto. Abi šios ugnys yra pakankamai galingos, abi jos daro gilios įtakos, abi jos paženkliną žmogaus būtį nuolatinio svyravimo ženklų. Jų traukiamas, žmogus kartais apsisprendžia už peržengimą, kartais už pasilikimą; kartais jis gyvena idealu, kartais vėl grynu faktu; kartais jis yra pakrypęs aukštyn, kartais palinkęs žemyn. Ir šis svyravimas yra ne tik atskiro žmogaus likimas. Jis yra likimas ir visos žmonijos ligi pat istorijos galo. Kaip mirties akimirka nulemia pastarąjį apsisprendimą atskiram asmeniui, taip galutinis istorijos momentas nulems pastarąjį apsispre-

dimą visai žmonijai. Tačiau kol žmogus yra gyvas, kol istorija rieda savo vaga, tol šis svyravimas yra neišvengiamas.

Antikristo evangelija kaip tik ir pasiūlo žmogui tada, kai jame yra laimėjęs žvilgis žemyn, žvilgis į savo faktą; kai žmogus yra apsisprendęs pasilikti šiapus; kai kvietimas peržengti patį save yra pritilęs ligi nebylumo. Antikristo evangelija, kaip sakėme, yra pats faktiškumas. Ji atneša žmogui ne aukštesnę tikrovę, bet pasiūlo tą pačią, kurioje žmogus jau yra. Tačiau pasiūlo ją kaip *linksma naujieną* ta prasme, kad pateisina ir patvirtina žmogaus apsisprendimą pasilikti šiapus ir išvaduoja jį nuo kvietimo žengti aukštin. „Aš prisaikdinu Jus, broliai,— kalbėjo Nietzsche's Zarathustra susirinkusiai rinkoje miniai,— pasilikite ištikimi žemei ir netikėkite tais, kurie jums kalba apie antžemiškas viltis“. Šis prisaikdinimas yra savotiškas antikristinis atpirkimas. Žmogus čia taip pat pasijunta išvadotas, bet ne nuo savo faktiškumo, o nuo anos aukštesnės, jo ilgesyje nuolat prabundančios būties. Negalėjęs nurimti ir todėl nuolatos svyravęs, žmogus esti antikristo sustiprinamas ir tvirtai įtaisomas į savo faktą. Faktiškumas tampa žmogaus likimu, ir žemė virsta nuolatine jo tėvyne. Svajotojais ir nuodų pilstytojais yra paskelbiami visi tie, kurie jam kalba apie antžemiškas viltis. Žmogus pasijunta išgelbėtas iš apgaulingų ir net mirtinų svajonių. Štai kodėl antikristo evangelija nieko iš žmogaus nereikalauja. *Faktiškumo teigimas yra jos esmė*. Ji yra patenkinta žmogumi tokiu, koks jis yra. Todėl ir faktinis žmogus, anas Šventraščio minimas *gyvulinis žmogus*, taip pat yra ja patenkintas. Tarp savo linkmės žemyn ir antikristinės evangelijos jis randa gilų atitikimą. Antikristo mokslas pateisina ir patvirtina jo pasirinktą linkmę. Kodėl tad šio mokslo nepriimti? Kodėl juo nesižavėti ir jo neskleisti? Taip tad antikristo evangelija ir plinta pasaulyje, nesutikdama jokios ypatingesnės kritikos, eidama į visas tautas ir apvaldydama visą gyvenimą. Kol faktiškumas yra aukščiausia žmogui tikrovė, tol antikristo evangelija yra aukščiausia jam tiesa. Ir juo labiau žmogus vertina faktą, juo labiau jis yra pasirengęs priimti antikristo evangeliją. *Nusilenkimas faktiškumui yra antikristinė potentia oboedientialis*.

Antikristo tad karalystė, kaip matome, yra esmingai šios tikrovės karalystė. Ji yra fakto pergalė prieš idealą ir pasilikimo pergalė prieš peržengimą. Šiuo atžvilgiu an-

tikristas taip pat nėra joks išradėjas arba atradėjas. Sava karalyste jis nesukuria nieko naujo. Juk žmogus būna šioje tikrovėje nuolatos. Jis yra jon pašauktas arba, egzistencinės filosofijos terminais kalbant, jon nusviestas. Faktiškumas yra nuolatinė ir pati plačiausia jo būseną. Todėl naujiena čia yra ne žmogaus palikimas ten, kur jis jau yra, bet jo išvadavimas, jo pakėlimas aukštyne, jam pagelbėjimas peržengti šią būseną. Tačiau šitokią Naujiena atneša tiktai Kristus. Tuo tarpu antikristas sava evangelija nieko nekeičia ir nieko neišvaduoja. Kiekvienas jone randa tik tai, ką jau turi. Kiekvienas čia džiaugiasi, kaip anasai Ivano kliedėjimų velnias, savo žemiškuoju realizmu. Kiekvienas čia įsikūnija septynpūdėje pirklio žmonoje ir tiki visa tai, ką tiki ir ji. Buržuazinis žmogaus polinkis, anasai pastovus išgyvenimas šioje tikrovėje, kuris yra toks pat amžinas, kaip ir patsai žmogus, antikristo evangelijoje yra dar sykių paskelbiamas, pripažįstamas ir palaiminamas.

Bet kaip tik čia ir glūdi pats didžiausias šios evangelijos demoniškas. *Antikristo evangelija yra Kristaus Evangelijos priešginybė ne tuo, kad ji šią tikrovę pripažįsta, bet tuo, kad ji skelbia ją kaip naujiena.* Kristus tikrovės taip pat neneigia. Jis taip pat žmogų randa jo faktiškume. Tačiau Kristui žmogaus faktiškumas nėra jokia naujiena. Tai yra tik ana senojo Adomo būseną, visus ištikusi ir visus slegianti. Dėl jos dūsauja ne tik žmogus, bet ir neprotinga kūrinija, patekusi sugedimo vergijon (plg. *Rom 8, 21*). Kristui naujiena yra žmogaus ir pasaulio išvadavimas iš šios vergijos ir aukštesnės tikrovės atskleidimas, kurioje visa kūrinija išeitų į Dievo vaikų garbės laisvę. Tuo tarpu antikristas paima šią senąją būseną, pastato į ją žmogų su visu jo faktiškumu ir paskelbia, kad jis dabar esąs jau „naujas žmogus“, ateities viešpats ir žemės valdovas. Niekur nėra taip garsiai skelbiama, kad būtis jau esanti atnaujinta, kaip antikristo karalystėje. Ir niekur ši būtis nepasilieka tokia sena, kaip toje pačioje antikristo karalystėje; ne tik todėl, kad antikristas neturi jėgos jai perkeisti, bet ir todėl, kad jis iš esmės nenori jos keisti. *Naujiena antikristo karalystėje yra nieko naujo nebuvimas.* Palikti žmogų tokį, koks jis yra, ir vis dėlto skelbti, kad šis pasilikimas yra pats didžiausias jo pasikeitimas, pats didžiausias perversmas jo būtyje ir jo gyvenime, yra pagrindinis antikristo karalystės uždavinys.

Šiuo atžvilgiu antikristo karalystė yra tikroji *melo karalystė*. Palikdamas žmogų jo faktiškume ir sykiu norėdamas šį palikimą paversti linksma naujiena, net linksmesne negu Kristaus Evangelija, antikristas žmogui meluoja ne tik žodžiu, bet ir visu gyvenimu. Visi jo karalystės pavidalai yra senybių kartojimas. Tačiau visi jie yra žmogui vaizduojami kaip esmingai nauji. Visi tad jie yra melas. *Naujumas antikristo karalystėje yra tik kaukės senajai būčiai pridengti*. Todėl ir šios karalystės evangelija nėra jokia naujiena. Ji yra seniena tikriausia ir giliausia šio žodžio prasme. Ir vis dėlto minios džiūgauja ją priėmusios. Vis dėlto jos jaučiasi esančios išganytos savo pačių senąja būtimi. Vakar ir užvakar, ir prieš amžius jos buvo tokios pat, kaip ir šiandien. Tačiau tada jos nedžiūgavo. Šiandien, išgirdusios antikristo žodžius, kad jos yra tokios, kokios buvo, kad jų faktiškumas yra nepakeičiamas, jos puola ant kelių prieš šį savo išgelbėtoją ir atviromis širdimis priima jo evangeliją.

Ar bereikia skaudesnio Kristaus Naujienos išjuokimo? Kai Kristus paskelbė žmonijai reikalą peržengti pačią save ir išeiti į aukštesnę tikrovę, pasaulio išmintingieji šoko įrodinėti, kad Evangelijoje nesą nieko naujo, kad ji esanti tik senųjų pradų telkinys. Bet kai antikristas skelbia žmonijos faktiškumą ir jos pasilikimą tokia, kokia ji yra buvusi nuo pradžios, tie patys išmintingieji džiūgauja negirdėta šio skelbimo naujiena ir vadina ją didžiausiu pažangos laimėjimu. Tačiau ar reikėjo žmonijai tūkstantmetės istorijos, kad ji išgirstų iš kito lūpų tai, ką ji pati buvo patyrusi, jog ji yra tokia, kokia yra — silpna, bailė, veidmainė, melagė, neapkenčianti, žmogžudė ir paleistuvė? Ar reikėjo dėti tokių didelių pastangų, kad antikristas ištartų *žodžiu* šitą seną tikrovinę žmonijos būseną? Argi antikristo *žodis* yra pasaulio išsivystymo tikslas? Atsakymas, aišku, yra neigiamas. Bet jeigu taip, tuomet antikristo evangelijos priėmimas reiškia ne ką kita kaip istorijos sudužimą savo neprasmeje, nes *antikristo žodis yra melas*. Antikristo karalystė yra nebūties išsi-skleidimas istorijos plotuose. Kokiu tad nepaprastai klaidiu aidu skamba minios džiūgavimas šios nebūties aki-vaizdoje!

4. VIENYBĖ

Sukurti pasaulyje taiką ir vienybę buvo sena Solovjovo antikristo svajonė. Dar prieš aną lemtingą pergyvenimą ant bedugnės kranto antikristas palygino save su Kristumi ir rado, kad tik jis, o ne anas jo pirmatakas, yra pašauktas pasaulį nuraminti ir sujungti: „Mokydamas dorovės, Kristus perskyrė žmones į geruosius ir piktuosius. Aš juos sujungsiu labdara... Kristus atnešė karda, aš atnešiu taiką". Ir šis pažadas virto antikristo gyvenimo uždaviniu, kurį jis vykdė visu stropumu. Tapęs Romos imperatorium, antikristas jau pačiais pirmaisiais savo viešpatavimo metais išleido atsišaukimą į visas pasaulio tautas. Atsišaukimas prasidėjo žodžiais: „Žemės tautos! Aš duodu jums savo ramybę", ir baigėsi šios ramybės laidavimu: „Pasaulio taika yra užtikrinta. Kiekvienas bandymas ją sudrumsti tučtuojau susidurs su nepergalimu pasipriešinimu, nes nuo šios dienos pasaulyje yra tik viena centrinė valdžia. Ji yra stipresnė negu kitos valdžios kiekviena skyriumi ir visos drauge. Ir ši nepergalima bei nepašalinama valdžia priklauso man, Europos pilnateisiam išrinktajam, visų jos jėgų imperatoriui. Tarptautinė teisė pagaliau turi sankciją, kurios ligi šiol jai stigo. Nuo dabar jokia galybė nedrįs tarti „karas", jeigu aš sakysiu „taika". Žemės tautos, ramybė jums!"

Atsišaukimas, kaip pastebi Solovjovas, padarė pasauliui didelio įspūdžio. Visur pridygo pasaulio vienybės partijų, kurios vertė savo valstybių vyriausybes prisidėti prie Europos Jungtinių Valstybių ir pasiduoti aukščiausiai Romos imperatoriaus valdžiai. „Pasiliko nepriklausomos tiktai kai kurios giminės kažkur Azijoje ir Afrikoje. Tačiau maža, bet rūpestingai parinkta imperatoriaus armija, susidedanti iš rusų, vokiečių, lenkų, vengrų ir turkų pulkų, perėjo nuo Rytų Azijos ligi Maroko ir be kraujo praliejimo palenkė visus neklusniusius". Visuose kraštuose imperatorius paliko savo vietininkus. Tuo būdu vienerių metų eigoje pasaulis buvo sujungtas. „Karas buvo išrautas su šaknimis". Taikos siekusios organizacijos susirinko paskutinio posėdžio padėkoti šios taikos kūrėjui: „jos pačios buvo nebereikalingos". Imperatoriaus pažadas buvo įvykdytas. Žmonija lengviau atsiduso, nes amžina taikos ir vienybės svajonė tapo įkūnyta nelauktai galingu pavidalu.

Nėra abejonės, kad ši antikristinė pasaulio taika bei vienybė yra atsakymas į Kristaus pastangas duoti *savą* ramybę ir sukurti *savą* vienybę. Paskutinės Vakarienių metu, žadėdamas mokiniams atsiųsti Ramintoją, Šventąją Dvasią, Kristus pasakė: „Aš jums palieku ramybę, duodu jums *savo* ramybę; ne kaip pasaulis duoda, aš jums duodu" (*Jn 14, 27*). Vadinasi, pasaulis ramybe taip pat rūpinasi, ją žada ir ją duoda. Tačiau Kristaus ramybė yra visai kas kita. Iš kitos pusės, Kristus taip pat aiškiai yra pažadėjęs pasaulį sujungti. „Aš turiu ir kitų avių,— kalbėjo Jis žydams,— kurios ne iš šios avidės. Man reikia ir jas atvesti; jos klausys mano balso, ir bus viena avidė ir vienas ganytojas" (*Jn 10, 16*). Pranašaudamas pasaulio pabaigą, Kristus taip pat nurodė, kad „Karalystės Evangelija bus skelbiama visame pasaulyje paliudyti visoms tautoms" (*Mt 24, 14*). Paskutinės Vakarienių metu Jis meldė savo Tėvą, kad šis išlaikytų vienybėje ir tiesioginius Jo mokinius (plg. *Jn 17, 9*), ir „tuos, kurie per jų žodį tikės mane, kad visi būtų viena, kaip Tu, Tėve, esi manyje ir aš Tavyje" (*Jn 17, 20*). Jo įsteigtos Bažnyčios ramybė ir vienybė buvo vienas iš pagrindinių Kristaus rūpesčių ir pažadų.

Bet štai praėjo jau du tūkstančiai metų, o pasaulyje nėra nei taikos, nei vienybės. Pati krikščionybė suskilusi, Evangelija, tiesa, skelbiama visoms tautoms, bet iš įvairių lūpų, todėl ji tikinčiųjų Kristų nesuveda į vieną avidę. Anos *kitos avys*, ne iš Izraelio avidės, eina paskui Kristų labai skirtingais keliais, nes jos girdi labai skirtingą balsą. Apie taiką negali būti nė kalbos. Kristus gyresis, jog duosiąs ramybę kitokią, negu pasaulis duoda. Tačiau šis pagyras likęs tuščias. Žmonija tebesidrasko ir toliau, kaip yra draskiusis tūkstančius metų. Ir juo ji darosi vieningesnė, juo šis draskymas darosi baisesnis. Kristaus pažadas likęs neįvykdytas, ir Jo malda likusi neišklausyta. Šitą tad spragą ir užpildęs antikristas. Jis paskelbęs savą ramybę ir ją įvykdęs. Jis sujungęs pasaulį sava valdžia, padaręs jį sava avidė, o pats tapęs jos ganytoju. Jis net pašalinęs religines nesantaikas ir atskalas. Jo valdžioje net ir krikščionybė pasidariusi viena avidė su vienu ganytoju — stebukladariu popiežium Apolonijum. Tai, kas nepavykė Kristui, tobulai pavykė antikristui. Antikristo karalystėje įvykusi sena žmonijos svajonė nusiimti Babelio prakeiksmą ir vėl susieiti vienoje dvasioje ir vienoje kalboje. Kristus čia pasilikęs tik žiūrovas. Jis gališ tik

stebėtis visų sandora, kurią Jis norėjęs pagrįsti net savo krauju, kuri tačiau Jam kažkaip išsprūdusi iš rankų. Tuo tarpu antikristas visų pasiilgtą taiką ir vienybę įkūręs nepraliedamas kraujo nė lašelio.

Kur tad glūdi šio antikristinio laimėjimo pagrindas? Kodėl Kristaus žadėtosios ramybės ir vienybės nematyti, o antikristo taika ir vienybė klestėte klesti? Atsakymas glūdi tuose pagrinduose, ant kurių yra statomos šios dvi ramybės ir vienybės. Paskutinės Vakarienes metu Kristus „ėmė taurę, dėkojo ir jiems davė mokydamas: „Gerkite iš jos visi, nes tai yra mano kraujas Naujosios Sandoros, kurs bus išlietas už daugelį nuodėmėms atpirkti" (Mt 26, 28). *Kristus vienybę ne tik skelbė, bet ir pagrindė, pastatydamas ją ant savo kraujo Aukos.* Jo kraujas turėjo būti ryšys, kuris jungia žmones. Jo sandora turėjo būti *aukos sandora*. Ontologiniuose savo pagrinduose Jis per šią auką sutaikė žmogų su Dievu, sujungdamas „visa su savimi, ar kas yra žemėje, ar danguje" (Ko7 1, 20). Jis taip pat suderino tarp savęs ir žmones, kurie anksčiau buvo vienas kitam „svetimi ir neprietelingai nusistatę piktais darbais" (1, 21). Pasaulis tapo Kristuje vieningas. Senasis atkritimas nuo Dievo ir pakrikimas savyje buvo pergalėtas, ir kryžiaus kraujo taika įšviešpatavo kūrinijos pagrinduose. Istorija po Kristaus turėjo būti šios pagrindinės vienybės apsimėškimas ir išsiskleidimas. Kristaus pagrįsta vienybė turėjo išsiskleisti regimuose gyvenimo pavidaluose.

Tačiau kas vedė Kristų į kančią ir mirtį? Kodėl Naujosios Sandoros pagrindan Jis dėjo savo paties kraują? Į tai atsako Kristus pats: „Niekas neturi didesnės meilės kaip ta, kad kas guldo savo gyvybę už savo prietelius" (Jn 15, 12). Vadinasi, *žmogaus meilė* buvo akstinas, kuris padarė, kad Kristus pasiaukojų už pasaulio išganymą. *Kristaus auka yra Jo meilės auka.* „Tuo mes pažinome Dievo meilę, kad Jis guldė už mus savo gyvybę" (1 Jn 3, 16). Meilė vedė Kristų į auką, o auka sujungė žmones ir su Dievu, ir tarp savęs. *Kristaus vienybės pagrinduose glūdi meilės ir aukos pradai.* Todėl ir šios vienybės išsiskleidimas istorijoje turi būti ne kas kita kaip meilės ir aukos išsiskleidimas. Kristaus vienybė negali pasaulyje kitaip apsimėškinti, kaip tik meilės ir aukos vykdymu, nes ant šių pradų ji yra esmingai pastatyta. Štai kodėl ir pats Kristus, ir Jo Bažnyčia nuo pat pradžių skelbia tarpusavio meilę ir iš jos kylančią auką. *Artimo meilė krikš-*

čionybėje yra Dievo meilės apsireiškimas ir išsiskleidimas. Todėl ji ir yra ženklas, kad ją turintieji yra Kristaus mokiniai (*Jn 13, 35*), nes kas nemyli savo brolio, nėra iš Dievo (*Jn 3, 10*). Artimo meilė yra *matas* įvertinti žemiškajam gyvenimui ir jam pasmerkti arba išgelbėti, nes kas myli mažiausiąjį brolių, tas Kristų myli, ir kas atstumia šį mažiausiąjį brolių, tas Kristų atstumia (plg. *Mt 25, 35–45*).

Tačiau iš meilės savaime kyla auka. Artimo meilė turi reikštis ne žodžiu, „bet darbu ir tiesa“ (/ *Jn 3, 18*). Krikščionies gyvenimas turi būti aukos gyvenimas. Kristaus pavyzdys guldyti gyvybę už kitus turi išplisti istorinėje atpirktojoje žmonijoje. Ir mes turime „guldyti gyvybę už brolius“ (*1 Jn 3, 16*). Ir mes turime pasidalinti su jais visu tuo, ką turime. Juk „jei kas turi šio pasaulio lobio ir matydamas, kad jo brolis turi reikalo, uždaro jam savo širdį, kaipgi pasiliks jame Dievo meilė?“ (*1 Jn 3, 17*). *Meilė be aukos yra tuščia*. Todėl istorinis Bažnyčios išsivystymas į visa apimantį kosmą iš tikro yra ne kas kita kaip meilės ir aukos vis didesnis išikūnijimas gyvenimo pavidaluose. Tai, ką Kristus pagrindė sava meile ir auka, krikščionija turi išplėsti ir įvykdyti laike ir erdvėje.

Tačiau kaip tik čia glūdi ana didžioji Kristaus skelbtos ramybės bei vienybės drama, kurią antikristas panaudoja savai pergalei. *Meilė ir auka gali kilti tik iš laisvės*. Kiekviena prievarta čia yra neįmanoma. Priversta meilė yra žmogaus sulaužymas, ir priversta auka yra valstybinis mokestis. Todėl Kristus nevertė žmonių mylėti Dievą ir artimą. Jis paskelbė šį naują įsakymą kaip aukščiausią savos religijos pradą, nenurodydamas priemonių, kurios Jo įsakymą ikūnytų istoriniame gyvenime. Tai padaryti turėjo laisvas žmogaus apsisprendimas. Taip pat Kristus nepaliko socialinio įstatymo, pagal kurį būtų tvarkoma Jo šalininkų auka. Ji turėjo būti laisvos meilės išplauka ir todėl irgi laisva. Šalia meilės ir aukos, skelbtoji Kristaus ramybės bei vienybės turėjo būti dar ir *laisvės* padaras.

Bet kaip tik šitoje vietoje ir pasirodė įgimtas žmogaus niekšiškumas. Laisva meilė ir laisva auka istorijoje ne tik neišplito, ne tik jos pavidalų neapvaldė, bet, atrodo, net dar labiau užsisklendė atskirų asmenų ir mažų bendruomenių sienose, negu tai yra buvę pirmaisiais krikščionybės amžiais. Tikros meilės ir tikros aukos šiandien yra labai maža. Jau nebe iš jos pasaulis pažįsta, kas Kristaus mokinys, bet iš raštiškų dokumentų. Jau nebe

ji yra matas krikščionių žygiams, bet nuolatinis šauksmas „Viešpatie, Viešpatie“ (Mt 7, 21). Todėl antikristas ir gali tyčiotis iš Kristaus, kad šiojo malda į dangiškąjį Tėvą nebuvusi išklaudyta. Tačiau šios patyčios geluonis iš tikro sminga ne į Kristų, bet į *krikščionis*, kurie nepajėgė apsispręsti laisvai meilei ir laisvai aukai ir todėl neišvengė Kristaus taip labai trokštos vienybės. Dviejų tūkstančių metų istorija yra nuolatinės pjautybės tarp krikščionių kaip tik todėl, kad juose nėra artimo meilės, nes „kiekvienas, kurs nekenčia savo brolio, yra žmogžudys“ (1 Jn 3, 15). Todėl istorija ir yra pilna žmogžudysčių, sukilimų, nesantaikos, kad ji pilna brolio neapykantos. Būdamas laisvas, žmogus gali pasirinkti arba meilę ir auką, arba neapykantą ir žmogžudystę. Pirmasis kelias veda į Kristaus vienybę, antrasis — į maišatį. Pirmuoju keliu eidamas, žmogus guldo *savo gyvybę už brolius* kaip ir Kristus; antruoju keliu pasukęs, jis reikalauja *kito gyvybės už save*. Pirmuoju atveju jis yra auka, antruoju — budelis. Tačiau pats žmogus čia laisvai apsisprendžia ir laisvai pasirenka aukos būseną ar budelio būseną. Jeigu istorijoje vis dėlto dauguma yra apspręsta budelio būsenos, tai yra ne Kristaus vienybės silpnumo, bet žmogaus laisvės pagerbimo ženklas, kadangi Viešpats gerbia laisvę net ir tada, kai ji atsigrižta prieš Jį patį. Be abejo, tai skaudi drama. Kristus verkė ne tik Jeruzalės, kuri žudo pranašus ir akmenimis užmuša Viešpaties pasiųstuosius (plg. Mt 23, 37), bet Jis verkia ir visos žmonijos, suskilusios ir kovojančios; Jis verkia dėl nesantaikos savoje Bažnyčioje, Jis verkia dėl meilės ir aukos nebuvimo savo šalininkuose. Bet žmogaus laisvė yra tokia esminė Dievo dovana, kad ji yra verta Kristaus ašarų. Apverkdamas į pražūtį žengiančią Jeruzalę, Kristus iš tikro apverkė žmogaus laisvę, o su ja ir visą ant šios laisvės pastatytą pasaulio istoriją.

Tačiau antikristas ašarų nepažįsta: *velnias nemyli ir todėl neverkia*; jis neverkia pačia giliausia prasme. Matydamas, kad Kristaus laisvė atidaro žmogui du kelius — į vienybę arba į maišatį ir kad žmonės paprastai pasirenka maišatį, antikristas vienu smūgiu sunaikina žmogaus laisvę, priverčia žmogų mylėti ir aukotis ir tuo būdu sukuria savą vienybę. Kristaus vienybė yra grindžiama laisve, antikristo — prievarta. Antikristinio imperatoriaus atsisaukimo žodžiai „aš duodu jums savo ramybę“ yra nurašyti iš Evangelijos (plg. Jn 14, 27). Tačiau Evangelijos žodžių Autorius nesukūrė jokios rinktinės armijos iš žy-

dų, graikų, romėnų ir neperėjo su ja per kultūringas bei nekultūringas tautas. Kristaus ramybė bei vienybė turėjo išaugti iš vidaus. Ją atnešti turėjo Jo paties įkūnijimas gyvenimo plotuose. Tuo tarpu antikristas savo vienybę uždėjo pasauliui iš viršaus. Jo taika bei vienybė buvo priverstinė. Savo atsišaukime jis aiškiai rašė: „Jokia galybė nedrįs tarti „karas“, jeigu aš sakysiu „taika““. Pasaulio suvienijimas antikristo karalystėje įvyksta ne per meilę ir auką, bet per *jėgą*. Meilė čia yra priverčiama, o aukos prievartiškumas šiandien yra toks visuotinis, kad jame net nepastebime jokio prieštaravimo. Jeigu tad Kristaus vienybė yra atremta į laisvę, besireiškiančią meile ir auka, tai antikristo vienybė yra pagrįsta prievarta, besireiškiančia grėsme ir mirtimi.

Šitokios tad vienybės pasisiekimas yra visados užtikrintas. Kas valdo *jėgą*, tas valdo pasaulį; kas valdo pasaulį, turi savo rankose ir jo vienybę. Antikristas, atgimdytas per *jėgą* ir įkūnijęs demonišką savo sutvirtinimą Jungtinių Europos Valstybių kariuomenėje, lengvai galėjo pasidžiaugti suvienytu pasauliu. Jis privertė žmones išsižadėti savo skirtybių, susieiti šalia vienas kito, pasiduoti jo valdžiai ir net jį pamilti. Jo vienybė buvo iš esmės *politinė*, todėl ir priemonės jai pasiekti taip pat buvo politinės, vadinasi, *prievartinės*. Kristaus vienybė yra *religinė*, todėl ir priemonės jai pasiekti yra religinės: laisva meilė ir laisva auka. Kad politika greičiau gali pasaulį sujungti negu religija, kad prievarta yra sėkmingesnė ramybei laiduoti negu laisvė, tuo šiandien niekas neabejoja. Belieka tik paklausti, kas gi yra ši prievartinė vienybė savo esmėje: tikra vienybė ar vienybės kaukė? Kas riša šituos vienon bendruomenėn suvarytus žmones ir kokie santykiai tarp jų išsivysto? Ar iš tikro antikristo karalystėje viešpatauja *taika ir vienybė*? Iš viršaus žiūrint, antikristas gali pasigirti laimėjęs prieš Kristų. Jis gali pasigirti sujungęs pasaulį ir net krikščionybę. Tačiau kaip visa tai atrodo viduje? Tiesa, žmogaus prigimties gelmės taikos ir vienybės visados siekia. Bet ar jos ją randa antikristinėje karalystėje? Ar antikristas duoda žmogui to, ko šis ieško? O gal savo ramybe ir vienybe jis kaip tik išjuokia šiuos žmogaus ieškojimus bei ilgesius? Atsakymas į šituos klausimus kaip tik ir atskleis tikrąjį antikristinės vienybės veidą.

Vienybė savo esmėje yra ne kas kita kaip regima išraiška buvimo drauge. Žmogiškosios prigimties apspren-

dimas būti drauge, įsikūnijęs viršiniuose gyvenimo pavidaluose, kaip tik ir sukuria vienybę. Mes esame vieningi tada, kai ne tik *norime* būti drauge, bet iš tikro ir *būname*. Tačiau būti drauge reiškia subendrinti savo buvimą ligi pat giliausių jo gelmių. Būti drauge reiškia priiimti *kito* buvimą ir *jam* perduoti savąjį. Bet štai antikristas mėgina šį buvimą drauge vykdyti ne laisvu žmonių apsisprendimu, ne laisva meile ir jų auka, bet prievarta. *Antikristinė vienybė yra prievartinis buvimas drauge*. Kitaip sakant, antikristas *priverčia* savo karalystės gyventojus perduoti kitam savo buvimą ir priiimti svetimą. Jis *priverčia* gyventi kito gyvenimą ir net mirti kito mirtį. Tai, ką Kristus įvykdė laisva savo meile, antikristo karalystėje kiekvienas turi vykdyti prievarta. Kiekvienas turi nešti ant savęs kitų nuodėmes, kiekvienas turi už jas kentėti ir net mirti; tačiau ne laisvu savo pasiryžimu, bet priverstas, prigrasintas ir pribaugintas. *Antikristo karalystėje žmogus miršta svetimą mirtį iš baimės, kad jam nereiktų mirti savąją*.

Tačiau kuo virsta šiame prievartiniame buvime drauge tasai kiras, kurio gyvenimą žmogus yra *priverstas* priiimti? Kaip žmogus pergyvena šį prievartinį savo brolių? Kaip žmogus laisva savo meile ir auka subendrina savo buvimą su kitu, jis pergyvena šį kitą *kaip artimą* tiesiogine ir pirmą šio žodžio prasme. Jis pergyvena jį kaip tokį, kuris yra be galo *arti* prie jo, kuris yra jo dalis, jo įsikūnijimas, jo būties įvykdytojas. Tačiau kai žmogus savo buvimą perteikia kitam priverstas, jis regi šiame *kitame* užpuoliką ir užgrobiką. Tokiu atveju šisai *kitas* jau yra nebe artimas ir nebe brolis, bet be galo tolimas ir svetimas. Jis ateina iš kažkur ir kažkur pasilieka. Jie nebūna su mumis drauge, bet tik priiimta mūsų buvimą ir nueina *šalin*. Jis nueina šalin ne erdvine prasme. Erdviškai jis gali gyventi su mumis net viename kambaryje. Bet jis nueina šalin *ontologiškai*. Jis nevirsta mūsų dalimi, mūsų lūkesčių vykdytoju, mūsų artimu ir broliu. Jis pasilieka *šalia* mūsų. Todėl jis mūsų būties nevykdo, bet tik ją apiplėšia. Nesvarbu, kad jis ateina prie mūsų gal ne savo vardu, gal taip pat priverstas, kaip ir mes. Nesvarbu, kad jis yra kažkieno pasiuntinys ir veikia svetimu įgaliojimu. Kiekvienu tačiau atveju jis yra *mūsų buvimo užgrobikas*. Kiekvienu atveju jis mus apiplėšia ir nuskurdina, nes jam atiduodame savą buvimą ne laisva meile ir auka, bet *prievarta*. Mes esame nusavinami sve-

timos jėgos spaudimu. Mes savęs neperžengiame, bet esame iš savęs išstremiami.

Antikristiniame buvime drauge šitaip elgiasi *visi*. Visi prievartinėje vienybėje turi prisiimti svetimą buvimą ir savąjį kitam atiduoti. Visi tad turi grobti ir būti apgrobiami. Visi turi vienas kitą išstremti iš jo nuosavos būties ir sykiu patys būti iš jos išstremti. Šiuo atžvilgiu antikristo vienybė yra nuolatinis ir visuotinis grobimas bei trėmimas. Šia prasme *antikristo karalystė yra plėšikų ir tremtinių gauja; tačiau plėšikų ir tremtinių ne sociologine, bet ontologine prasme*. Žmogus pačioje būtyje pasidaro plėšikas, nes prievarta pagrobia kito buvimą; jis taip pat pačioje būtyje pasidaro tremtinys, nes kitas jį išmeta iš jo paties nuosavaus buvimo. Kaino likimas pasikartoja kiekviename antikristo karalystės gyventojuje, kiekviename antikristinė vienybės dalyvyje. Kainas buvo plėšikas, nes jis prievarta užgrobė savo brolio gyvybę. Abelis mirė dėl Kaino, bet ne laisva auka, o žmogžudišku šiojo smūgiu. Tačiau kaip tik todėl Kainas ir pasidarė tremtinys, nes jo smūgis atėmė jam jo dirbtą dirvą ir pavertė jį „benamiu ir pabėgėliu žemėje“ (*Pr 5, 12*). Kaino tad žyme yra paženklinta visa antikristo karalystė. *Antikristo karalystė iš tikro yra ne kas kita kaip Kaino žygio išsiskleidimas istorijoje*. Būti plėšike ir tremtine žemėje yra šios karalystės likimas.

Ar tad nenuostabu, kad *neapykanta* yra tasai pagrindinis jausmas, kurį nešiojasi šios karalystės gyventojai vienas kitam? Būdami priversti išeiti iš savęs ir pergyvendami kitą kaip jų būties užgrobiką, jie ginasi nuo šio plėšikavimo gilia neapykanta kiekvienam, su kuriuo jie yra į šią prievartinę vienybę suvaryti. Negalėdami gyventi savą gyvenimą, jie prisiima svetimą, tačiau ne meilės ir aukos, bet neapykantos ir pasibjaurėjimo dvasia. Jie nekenčia šio būties subendrinimo. Jie nekenčia to, kuris jų buvimą pasiima. Jie nekenčia ir to, kuris savą buvimą jiems primeta. *Neapykanta virsta pagrindiniu žmonių santykiu antikristo karalystėje*. Antikristinė vienybė yra vienybė neapykantoje. Tai visuotinis jausmas, apimęs kiekvieną, nes kiekvienas čia, kaip sakėme, grobia ir yra apgrobiamas. Todėl kiekvienas nekenčia ir yra nekenčiamas. Tačiau neapykanta savo esmėje yra savos būties užsklendimas. Tai griežtas paneigimas buvimo drauge. Neapkenčiąs žmogus yra tasai, kuris kitam savęs neatiduoda ir kito į save neišleidžia. Antikristo karalystėje

šitoks užsisklendimas yra neįmanomas. Žmogus čia yra priverstas kitam save atiduoti ir kitą į save išsileisti.

Tačiau niekas negali priversti žmogaus šį atsivėrimą bei išsileidimą *pripažinti*. Antikristinės vienybės dalyviai prisiima kito buvimą, bet *savo viduje* jie šio prisiėmimo nepripažįsta, nelaiko jo savu ir todėl jo nekenčia. Jų neapykanta čia yra, be abejo, tik vidinė. Ji negali praveržti į viršų. Ji negali apspręsti jų gyvenimo pavidalų. Dar daugiau, *ji turi būti slepiama po meilės kauke*. Iš viršaus visi antikristo karalystės gyventojai turi laikyti vienas kitą broliais, draugais, artimaisiais. Jie turi rodyti vienas kitam meilės ženklų. Jie turi džiūgauti ir būti linksmi. Bet savo viduje jie pasilieka amžinai pilni neapykantos. Negalėdama išsiveržti į paviršių, ši neapykanta darosi dar baisesnė ir dar labiau žmogų gniuždanti negu laisvėje. Užsisklendimas savyje čia pasidaro nuostabiai gilus ir kietas. Negalėdamas turėti savų minčių, savų jausmų, savo džiaugsmo ir savo liūdesio, savos šeimos ir savo bendruomenės, savo gyvenimo ir net savos mirties, žmogus apvynioja neapykanta patį giliausią savąjį Aš, prie kurio jau niekas prieiti negali, net ir G. Orwello minima „minčių policija“, kuri autožyrais ir televizijos aparatais seka savos karalystės gyventojų vidų. *Neapykanta antikristo karalystėje yra vienintelė priemonė išlaikyti nepagrobta giliausią žmogiškąją branduolį*.

Antikristas gerai pažįsta šį neapykantos vaidmenį ir todėl stengiasi pralaužti ir šį pastarąjį lukštą. Jis mėgina priversti žmones jį mylėti, vadinasi, atidaryti jau pasuktinę savo tvirtovę, išduoti patį Aš ir todėl virsti *neasmeniu*. Šis žodis yra Orwello vartojamas pažymėti tiems žmonėms, kurie nusikalto visuotinei diktatūrai ir todėl buvo išgarinti. Jų nebeliko nė vardo. Jie laikomi *niekados nebuvusiais*. Jie pasidaro *neasmenys*. Bet šis žodis gilia savo prasme tinka ir kiekvienam antikristinės vienybės dalyviui, kuris palūžta prievartoje, nebepajėgia net nė nebežėsti, todėl atiduoda anam plėšikavimui patį savo branduolį, patį savąjį Aš su jojo gelmėmis. Bet šis pastarasis antikristo žygis, šis žmogaus pavertimas neasmeniu yra sėkmingas tik su atskirais jo karalystės gyventojais, tik su *išrinktaisiais*. Tik išrinktieji, kaip Orwello Winstonas, pradeda jausti savyje meilę Didžiajam Broliui. Tuo tarpu minia veda gilios neapykantos gyvenimą. Minia slepia po šia neapykanta savąjį Aš. Iš viršaus žiūrint, ši minia atrodo esanti vieninga. Tačiau savo viduje

ji gyvena nepaprastai vienišą gyvenimą, nes neapykanta viską paverčia šalta svetimybe. *Niekur žmogus nėra taip labai nuo kitų atsiskyręs, kaip antikristo vienybėje, ir niekur kitur žmogus žmogui nėra taip svetimas, kaip antikristo karalystėje.* Todėl savo esmėje antikristo sukurta pasaulio vienybė yra tik vienybės išjuoka, tik jos kaukė, tik jos patyčia. Suvaręs žmones būti drauge, antikristas juos labiausiai vieną nuo kito nutolina. Privertęs rodyti meilę ir auką iš viršaus, jis išžiebia jų viduje giliausią neapykantą. Išnaikinęs karą istorijoje, jis perkelia ją į žmonių širdis. Antikristo karalystė virsta kova visų prieš visus; kova slapta, tačiau gilesne ir baisesne negu bet koks viršinis karas. Ne veltui tad Kristus šią visuotinę vidinę tarpusavio kovą ir laiko ženklu, kad žemėje išgalėjo velnias ir kad todėl pasaulio galas yra arti: „Brolis iduos brolių mirti ir tėvas sūnų; vaikai sukils prieš gimdytojus ir juos nužudys" [*Mk 13, 12*]. Ar tad šitokios vienybės ilgi si žmogus anuo apsprendimu būti drauge? Bet prie jos jis būtinai prieina, jei savo apsprendimą jis sudeda į antikristo rankas.

5. GEROVĖ

Kaip vienybės, taip ir gerovės mintis yra antikristui gana sava. Ji taip pat jam kyla iš savęs palyginimo su Kristumi. Kristus, jo pažiūra, „skelbdamas dorinį gėrį ir jį savu gyvenimu išreikšdamas, pasidarė žmonijos *taisytojas*". Tuo tarpu antikristas esąs pašauktas „būti šios iš dalies pataisytos, iš dalies nepataisytos žmonijos *geradariu*". Jis turįs „žmonėms duoti tai, ko jie yra reikalingi". Socialinis klausimas, nepaisant įvairių pastangų bei mėginimų, pasiliko neišspręstas net ligi pat apokalipsinių istorijos laikų. Solovjovas prasmingai pasakoja, kad mongolų viešpatavimo metu socialekonominės problemos ypatingai paaštrėjo. Valdantieji luomai mėgino jas spręsti, bet visados tik paviršutiniškai. Artimo meilės ir aukos dvasios suakmenėjimas krikščionijoje pavertė praeities sapnu aną pirmąją Jeruzalės bendruomenę, kurioje „nė vienas iš jų nesakė apie savo lobį, kad šisai jo vieno būtų, bet visa buvo jiems bendra" (*Apd 4, 32*). Todėl pasirodęs antikristas rado šioje srityje didelę spragą ir kaip tik jon sutelkė savo veiklą. Antraisiais savo viešpatavimo metais jis vėl išleido atsišaukimą, kuriame skel-

bė: „Žemės tautos! Aš pažadėjau jums taiką ir ją jums daviau. Tačiau taika yra graži tik tada, kai klesti bendroji gerovė. Nė vienas, kuriam gresia skurdas, taika nesidžiaugia. Todėl ateikite visi prie manęs, kurie alkstate ir šalate! Aš jus pasotinsiu ir sušildysiu“.

Šiam reikalui imperatorius paskelbė plačias socialines pakaitas. Tačiau kadangi jo rankose telkėsi viso pasaulio pinigai ir jis, be to, dar valdė milžiniškus žemės plotus, todėl savo paskelbtas pakaitas jis galėjo įvykdyti labai savotišku būdu: „Vargšų norai buvo patenkinti nepaliečiant turtingųjų“. Kiekvienas gavo pagal savo pajėgumą, o šis pajėgumas buvo išmatuotas kiekvieno pastangomis ir laimėjimais. Pagrindinis imperatoriaus siekimas socialinėje srityje buvo „sukurti žmonijoje tvirtai pagrįstą lygybę, būtent: *visuotinio sotumo lygybę*“. Ir šios lygybės jis pasiekė. Skurdas iš pasaulio buvo pašalintas. Visi buvo *lygiai sotūs*. Socioekonominė demokratija buvo įvykdyta, ir socialinis klausimas galutinai išspręstas. Tai, dėl ko žmonija kankinosi tūkstančius metų, antikristas įvykdė vienu imperatoriškos savo plunksnos brūkšteliu. Tai buvo antrųjų jo viešpatavimo metų žygis.

Kokios jis turi prasmės? Kodėl gerovė yra vienas iš pagrindinių antikristo siekimų? Kokią vietą šis gerovinis gyvenimo pradas užima antikriste karalystėje? Atsakymą į šiuos klausimus mums gali duoti gilesnis žvilgterėjimas į gerovės esmę ir į jos santykius su žmogiškuoju buvimu.

Gerovė yra *kūninio žmogaus prado vispusiškas patenkinimas*. Tai anoji antikristo siekta ir pasiekta *sotumo lygybė*, tačiau sotumo, suprasto pačia plačiausia prasme. Visas kūninis mūsų pradas yra nuolatos alkanas, nes jis yra esmingai apspręstas šalia jo esančiam objektui. Mes alkstame ne tik valgio, bet ir apdaro, ir buto, ir šilumos, ir poilsio, ir priešingos lyties. Gerovė kaip tik ir yra šio įvairiopo alkio patenkinimas. Žmogui yra gera būti tik tada, kai kūninis jo pradas yra sotus: sotus valgiu, sotus šiluma, sotus poilsiu, sotus savo geismais. Kai žmogus įima į save tam tikrą kiekį šalia jo esančio pasaulio, jis taria: „*Dabar* aš esu sotus“. Ir šis posakis turi nuostabiai gilią prasmę. Sąmoningai pabrėžiame žodį *dabar*, nes jis gerovėje yra esminis. Žmogui gera būti yra ne tada, kai jis vakar buvo sotus, ir ne tada, kai jis rytoj bus sotus, bet tik tada, kai jis yra *dabar* sotus. *Gerovė yra soti dabartis*. Tai pats didžiausias jos apibrėžimas. Paviršium

žiūrint, tai savaime aiškus dalykas. Tačiau žmogiškojo buvimo šviesoje ši „soti dabartis“ virsta didžiule ir net tragiška problema. Sotumas juk yra pasitenkinimas, o pasitenkinimas yra pasilikimas. *Patenkintas žmogus visados būna dabartyje*. Visa jo būtis susitelkia aplinkui šią sočią jo dabartį. Dabartis virsta pagrindiniu jo egzistencijos pavidalu. Jis nebepergyvena praeities ir nebesiekia ateities. Jis išsitenka dabartyje ir jos laikosi kaip svarbiausios atramos savam buvimui. Sotaus žmogaus buvimas susiaurėja ligi jo dabartinio taško. Jis būna tik *dabar*, nes tik *dabar* jis yra sotus ir patenkintas. Tačiau jeigu mąstysime žmogų krikščioniškai, turėsime pripažinti, kad *krikščioniškojoje žmogaus sampratoje dabartis kaip tik yra praeinantis laiko pavidalas*. Krikščioniškasis žmogus yra *viator* — keleivis, kuris visados yra pakeliui ir niekadose ne namie. Kitaip sakant, *krikščioniškasis žmogus visados yra ateityje ir niekadose ne dabartyje*. Tai žmogus, kuris nuolatos save peržengia ir niekadose nepasilieka šia pus. Būti pakeliui yra esminis žmogaus apsprendimas.

Šiuo atžvilgiu *soti dabartis* yra iš esmės antikrikščioniška sąvoka. Sulaikydama žmogų nuo žvilgio į ateitį, versdama jį pasilikti neperžengiant paties savęs, sugaudama jį šioje tikrovėje ir pajausdindama ją kaip savus namus, *soti dabartis* susikerta su žmogaus keleiviniu pobūdžiu ir iškreipia pačią jo prigimtį. Padarydama dabartį pagrindiniu laiko pavidalu, ji paneigia ateitį ir susikerta su žmogaus *viltimi*: sočios dabarties žmogus yra žmogus be vilties — ne nusiminimo, bet pasitenkinimo prasme. Jis nieko nesitiki ir nelaukia, nes jam jau gera būti dabartyje. Tuo tarpu viltis yra vienas iš sudedamųjų ir esminių krikščioniškojo buvimo pradų. Todėl krikščionybė nuo pat savo pradžios kreiva akimi žiūri į perdėtą gerovę ir į jos vaidmenį žmogaus buvime. Tiesa, žmogus, būdamas ir kūnas, ne tik dvasia, reikalauja tam tikro kiekio gerovės, kad galėtų žemėje išsilaikyti ir veikti. Tačiau krikščionybė nesutinka, kad žmogus būtų šia gerove tiek aprūpintas, jog ji virstų sočios dabarties išraiška. Krikščionybė bando suvesti šią gerovę ligi mažiausio jos kiekio, ligi jos būtinybės laipsnio ir palikti žmogų visados *alkana*. Alkis krikščionybei yra palaimintas, nes jis visados yra aukštesnės tikrovės simbolis. Kūno alkis krikščionybėje yra išraiška dvasinio alkio, kuriuo pažymėta yra pati žmogaus būtis ir kurio objektas yra pats Dievas.

Nuosekliai tad vietoje gerovės krikščionybė skelbia *neturtą* — suprastą taip pat plačiausia prasme. Kūninis pradas krikščionybėje niekadosis neturi būti visiškai sotus: nei valgiu, nei patalpa, nei drabužiu, nei poilsiu, nei savo geismų patenkinimu. Jame visados turi pasilikti dar tam tikras *ilgesys* kaip nurodymas į patį giliausią mūsų ilgėsį, einantį Dievo linkui. Tai ir yra tikroji neturto prasmė. Neturtėlis yra ne tasai, kuris maža turi, bet tasai, kuris maža vartoja ir mažu pasitenkina. Neturtas arba tasai vispusiškas alkis mūsų kūne kaip tik susiderina su esmi- niu mūsų dvasios alkio, su jos lūkesčiu bei nerimu ir to- dėl virsta klusniu jos palydu. *Neturtas nustato kūniniam mūsų pradui tokią pat buvimo linkmę, kokią turi krikš- čioniškąji siela. Neturtas yra kūninis nerimas Dievop.* Todėl jis yra pati geriausia priemonė mūsų dvilypumui pergalėti ir anam šv. Pauliaus minimam ir mumyse gy- venančiam nuodėmės įstatymui pažaboti (plg. *Rom 7, 20*). Štai kodėl krikščionybė neturtą visados yra piršusi. Ir štai kodėl Kristus Kalno Pamoksle laimino beturčius, liū- dinčiuosius, alkstančiuosius, susilaikančiuosius, persekioja- muosius (plg. *Mt 5, 1–10*), vadinasi, visus, kurie nėra sotūs nei turtu, nei džiaugsmu, nei duona, nei priešinga lytimi, nei ramybe, kurie visados yra alkani, visados ne- turtingi. Aštuoni Kristaus palaiminimai iš tikro yra *vienas didžulis neturto palaiminimas*, neturto kaip vispu- siško alkio mūsų psichofiziniame gyvenime. Gerovės Kristus nelaimino. Priešingai, Jis pastebėjo, kad „turtin- gam nepigu įeiti į dangaus karalystę“ (*Mt 19, 23*); nepigu todėl, kad turtas jį nuolatos traukia į sočią dabartį, nuolatos neigia kelevinį jo pobūdį ir vilioja pasilikti šia- pus. „Kur tavo turtas, ten ir tavo širdis“, — pasakė Kristus (*Mt 6, 21*). O *turtas visados yra šiapus ir dabar*. Tuo bū- du jis ir žmogaus širdį padaro šiapusinę ir dabartinę. Soti dabartis yra turto išraiška, ir joje pasinėrusi širdis sunkiai randa kelią į anapus, į ateitį, į viltį, kuria gyvename ir kurios įvykdymo kantriai laukiame.

Šių tad svarstymų šviesoje darosi aišku, kodėl antikris- tas laimina gerovę ir ją vykdo savo karalystėje; kodėl jis nori būti ne žmonijos taisytojas kaip Kristus, bet jos *labdarys*, jos gerovininkas vispusiška šio žodžio prasme. *Sočios dabarties žmogus nėra krikščioniškasis žmogus*. Reikia tik išplėsti šią sočią dabartį visoje žemėje, reikia tik visus žmones padaryti aprūpintus bei patenkintus, ir

antikristo karalystė išgalės savaime. Gerovės kelias yra vienas iš sėkmingiausių antikristo kelių į istoriją.

Todėl jau antraisiais savo viešpatavimo metais jis pakvietė visas žemės tautas į savo aruodus. Gerovės, anos *sočios lygybės* sukūrimas buvo vienas iš pirmaeilių jo uždavinių. Ne žmonių meilė jį stūmė į šitą žygi, nes antikristas myli tik save. Ne užuojauta žmonių skurdui ir vargai padarė jį žmonijos geradariu. *Gerovės kūrimas antikristo rankomis niekad nėra socialinis, bet visados religinis ir metafizinis žygis.* Tai žygis pakeisti žmogiškosios būties linkmę. Užuot linkusi į anapus, ji, antikristo aprūpinta, turinti linkti į šiapus ir šiapus pasilikti. Visa antikristo karalystė yra grynas faktiškumas. Ir žmogų šiame faktiškume palikti yra pati didžiausia antikristo pastanga. Gerovė kaip tik puikiai tarnauja šiam reikalui. Jeigu prievartinė meilė ir vienybė pažadina žmoguje neapykantą ir todėl visados yra pavojinga, net ir antikristo rankose, tai gerovė kelia padėkos bei pagarbos jausmą ir todėl antikristo valdžią geriausiai įtvirtina bei palaiko. Prieš pavergėjus jų valdiniai gali dar kartais sukilti. Tuo tarpu prieš gerovininkus niekas nesukyla. Todėl gerovė yra geresnė priemonė antikristui išgalėti ir išsilaikyti negu vienybė. Prisidengęs socialine meile, antikristas kuria žemėje gerovę, kad įtvirtintų žmogų jo faktiškume, kad priverstų jį pamiršti, jog jis yra pakeliui. *Gerovė antikristas mėgina padaryti žmogų nebe keleiviu šioje žemėje, bet pastoviu šios žemės gyventoju.* Jis nori sukurti jam gerą gyvenimą šiapus, kad jis negalvotų apie anapus, kad jam būtų gaila žemės, kad ji jam būtų ne ašarų slėnis — vallis lacrimarum, kaip kalbama maldoje, bet atstatytasis rojus. Anąją tikrovę pakeisti šiaja yra gerovės uždavinys antikristo karalystėje.

Turime pripažinti, kad šis uždavinys istorijoje ne sykį esti įvykdomas. Žemiškosios gerovės tikrove arba bent jos viltimi antikristas vilioja minią ir plečia savo karalystę. Gerovės evangelija nešinas, jis išjuokia Kristaus kvietimą ateiti pas Jį ir sotintis amžinąja Jo gyvenimo duona (plg. *Jn 6, 35*). Ir žmonės paklauso šio *labdario*. Jie eina paskui jį. Antikristo piršto paliesta žemė pasirodo žmonėms tarsi Taboro kalnas, kur viskas blizga ir žėri, kur *gera yra būti* ir kur minia statydinasi palapinių ir sau, ir savo vaikams. Todėl nėra buvę nė vieno ryškesnio antikristinio sąjūdžio, kuris nebūtų skelbęs ir vykdeš plačios socialinės programos. Gerovė yra didžiai mėgs-

tama antikristo priedanga, kuria jis sėkmingai naudojami istoriniame savo veikime. Ir juo labiau antikristas plečia pasaulyje savo karalystę, juo sotesnės jaučiasi minios jo tarnyboje. Apokaliptinė žvėries bendruomenė iš tikro yra *sočios dabarties* bendruomenė. Todėl ji pasilieka ištikima žemei ir neklauso tų, kurie jai kalba apie antžemiškas viltis.

Tačiau ji nepastebi, kad visa ši gerovė yra didžiulė žmogiškosios būties apgaulė. Solovjovas prasmingai pastebi, kad antikristinis socialinių pakaitų vykdymas buvęs labai keistas: *antikristas pasotinęs vargšus nepaliesdamas turtingųjų*. Jis ėmęs iš savo imperatoriškojo išdo, iš savo imperatoriškųjų žemių ir kiekvienam dalinę pagal reikalą. Ką tai reiškia? Ką šiuo simboliu norėjo Solovjovas pasakyti? Ne ką kita kaip tai, kad *gerovę antikristas vykdė ne mūsąja tikrovę pakeisdamas, bet tik ją savo dovanomis pridengdamas*. Skurdas ir vargas mūsų žemėje atsiranda todėl, kad medžiaginių gėrybių yra aprėžtas skaičius. Todėl vieniems jų prisigrobiant per daug, kitiems jų nebelineka visai arba lieka per mažą. Kiekviena tad *tikra* socialinė pakaita stengiasi išlyginti žemiškųjų gėrybių kiekį jų savininkų rankose. Tačiau tai neįmanoma padaryti nepalietus turtingųjų. Neatsisakydami savų gėrybių laisvos meilės auka, jie paprastai yra priverčiami jas atiduoti vargšams įstatyminėmis priemonėmis. Kiekviena didesnė socialinė pakaita yra skaudus smūgis vienai visuomenės daliai. Bet šitas smūgis yra neišvengiamas. Nepakeitus mūsosios tikrovės, negalima pakeisti nė gėrybių pasiskirstymo, be kurio jokia socialinė gerovė yra neįmanoma. Bet antikristas tikrovės kaip tik nekeitė. Turtingiesiems jis paliko tai, ką jie turėjo. Todėl laimėjo jų palankumą. Vargšams jis davė tiek, kad jie buvo patenkinti, ir todėl užsitikrino ir šiųjų pagarbą bei padėką. Visa visuomenė nusilenkė prieš antikristą, nes jis, atrodė, išsprendė niekad neišsprendžiamą socialinę mįslę.

Vis dėlto šitokio išsprendimo apgaulės gali nepastebėti tik tas, kuris yra apakintas antikristo dovana. Sakome *dovana*, nes *visa antikristinė socialinė pakaita yra atremta į dovaną*. Ji nėra paskirstomojo teisingumo įvykdymas žemėje, bet imperatoriškoji malonė. Sutikime, kad ši malonė buvo gana gausi, kad ji galėjo aprūpinti vargšus net gana ilgą laiką. Tačiau vieną dieną ji turėjo pasibaigti. Antikristas nebuvo žemiškųjų gėrybių *kūrėjas* iš nieko. Jis turėjo jas iš kur nors paimti. Jis turėjo jų gauti, kad

galėtų dalintis. Jeigu savo viešpatavimo pradžioje jis rado jų susikaupusių, tai toliau jos turėjo ištirpti bedalinamos. Neišvengiamai artėjo diena, kada antikristas turėjo pasirodyti miniai tuščiomis rankomis. *Kiekviena į dovaną atremta socialinė pakaita yra sapnas.* Jis pasibaigia, ir neperkeista tikrovė pasirodo vėl visu savo skurdumu. Tačiau antikristas mielai šį sapną žmonijai siūlo, nes jam svarbu yra minią ne tiek aprūpinti, kiek atitraukti nuo Kristaus ir patraukti į save. Jis gerai žino, kad „jis maža laiko teturi“ (*Apr 12, 12*), todėl kuria savo karalystę tik trumpam, grįsdamas ją praeinančiomis pakaitomis. Jam nesvarbu, kad jo atnešta gerovė pasibaigs. Jam tik rūpi, kad jo dovanomis apsvaigę žmonės pripažins jį savo vadu, nusilenks prieš jį, atsitrauks nuo Kristaus ir pamirš visą antgamtinę tikrovę. Antikristo uždavinys yra *skelbti užuot buvus, išjuokti užuot įvykdžius.* Todėl jis ir skelbia, todėl jis ir išjuokia, todėl jis ir vaidina didžiojo juokdario vaidmenį pasaulio istorijos scenoje. *Antikristinė gerovė yra tik tikrosios gerovės kaukė.* Po ja glūdi socialinis faktiškumas, neperkeistas nei dvasia, nei įstatymo raide. O pati ši kaukė yra nupinta iš pasibaigiančių žemiškųjų dovanų. Minia pradeda skursti iš naujo net dar labiau negu pirma. Ar ne taip yra buvę komunistinėse socialinėse pakaitose? *Socialinė gerovė gali kilti tik iš laisvos meilės ir laisvos aukos.* Todėl ji gali būti tik labai lygstama, kaip lygstamas yra visas žemiškasis mūsų gyvenimas. *Sotumo lygybė* yra antikristinė svajonė, skaudžiai keršijanti visiems jos vykdytojams pasaulio istorijoje.

6. LINKSMYBĖ

Prievartinė vienybė yra per daug rūsti ir žemiškoji gerovė per daug pilka, jeigu su jomis kartu nežygiuoja *žaismas* įvairių linksmybių pavidalu. „Kol žmonės yra alkani,— sako Solovjovas,— tol jie turi tik vieną troškulį — pasisotinti. Tačiau pasisotinę jie panori ir daugiau. Net ir sotūs gyvuliai paprastai ne tik miega, bet ir žaidžia. Tuo labiau žmonės, kurie visados post *panem* reikalauja *circenses.*“ Todėl tretieji antikristo viešpatavimo metai ir buvo vienas didžiulis žmonių aprūpinimas linksmybėmis. Šiam uždaviniui laimingai išspręsti imperatorius panaudojo burtininką Apolonijų, kuris sugebėjo „pritraukti ir valdyti oro elektrą“, todėl žmonių buvo laikomas galinčiu

nužengdinti ugnį iš dangaus. „Negirdėtais nuostabiais dalykais jis iš tikro patraukė savęs minios vaizduotę“. Todėl jame imperatorius iš karto pažino savo pagalbininką, priėmė jį išskėstomis rankomis ir pavedė jam įkūnyti trečiąją karalystės vertybę, būtent: *linksmybę*, turėjusią atbaigti jo kuriamą žemiškąją laimę. „Žemės tautos,— pasakoja Solovjovas,— apkrautos savo valdovo geradarybėmis, turėjo dabar galimybės, šalia visuotinės taikos ir visuotinio sotumo, nuolatos džiaugtis įvairiausiais ir nelaučiausiais ženklais bei stebuklais.“ Ir iš tikro Apolonijus visur lydėjo imperatorių ir visur rodė savo burtininkiškąją galią. Kur tik susirinkdavo minia, ten išeidavo ir Apolonijus su savo linksmybėmis. Pagrindinė jo burtų priemonė buvo žaismas šviesa raketų, fejerverkų, įvairiaspalvių gėlių pavidalu. Tačiau bažnyčių susijungimo proga visų kultų katedroje „buvo girdėti ir širdį užgaunančių muzikos garsų, tarsi neregimi angelai būtų garbinę naująjį dangaus ir žemės valdovą“. Taip tad antikristas patenkino jau nuo Romos laikų skambanti minios šauksmą „*panem et circenses*“. Duonos jis davė socialinėmis savo pakaitomis, linksmybių — Apolonijaus burtais.

Čia vėl susiduriame su klausimu: kokios prasmės turi šios antikristinės linksmybės? Kodėl žaismą antikristas įveda į savo karalystę? Ką reiškia šis burtininkiškasis minios linksminimas? Linksmybės pastatymas šalia vienybės ir gerovės nėra atsitiktinis dalykas. Jis išplaukia iš visos antikristinio gyvenimo linkmės. Jis sudaro šio gyvenimo atbaigą ir uždeda jam savotišką vainiką. Jau minėjome, kad antikristo karalystė yra grynas faktiškumas, kad ji žmogų šioje tikrovėje palieka ir jį prie jos pririša. Ir vienybė, ir gerovė tarnauja kaip priemonės šiam faktiškumui išreikšti ir jį žmogaus sąmonėje įtvirtinti. Bet nei vienybė, nei gerovė nesuteikia šiam faktiškumui regimo blizgėjimo. Nė viena iš šių antikristinių vertybių neuždeda mūsų sunkiai tikrovei *perkeistosios tikrovės* kaukės. Todėl net ir antikristinės vienybės sujungti ir antikristinėje gerovėje paskendę žmonės gali visados vaizduotis dar kitą pasaulį, kuriame yra ne tik gera, bet ir *gražu*. Grožis yra nepaprastai patrauklus pradas. Jo išskyrimas žadina žmoguje ilgesį ir verčia jį šio prado ieškoti. Tuo tarpu nei vienybė, nei gerovė grožio neduoda. Grožis atsiranda tik *sušvitus* regimiems tikrovės pavidalams. Todėl antikristas, žinodamas šį žmogiškosios prigimties linkimą į grožį, ir įvedė jį savo karalystėn. Tuo

jis suteikė šios tikrovės pavidalams regimo blizgesio, padarė juos patrauklius žmogaus pojūčiams ir todėl sulaukė žmogų nuo veržimosi į anapusines grožio sritis. Kam gi reikalinga kažkokia *kita* tikrovė, jeigu šioje yra ramu, gera ir gražu? Kam reikalingas yra kažkoks anapus, jeigu jau šiapus yra viskas perkeista ir apšviesta? Kam reikalinga su Kristumi kopti į Taborą, kad paregėtum nušvitusį kaip saulė Jo veidą ir žibančius kaip sniegas Jo drabužius, kad čia pat, Apolonijui mostelėjus, viskas nušvinta nuostabiu žerėjimu? *Antikristo linksmybės yra priemonė pridengti perkeistosios būties žavingumui.* Vietoje antgamtinės šviesos antikristas pakiša žmogui oro elektros žaismą. Vietoje būties spindėjimo savo vidumi jis siūlo žmogui džiaugtis žemės daiktais, nušviestais bengalinėmis ugnimis. Apreiškimo minimas Avinėlis, kaip perkeistosios tikrovės žiburys (plg. Apr 21, 23), čia užleidžia vietą antikristo tarnui Apolonijui. Viskas antikristo karalystėje yra taip suręsta, kad niekas negalėtų žmogui priminti anapusinio gyvenimo, kad niekas į šį gyvenimą nevestų, jo nerodytų ir nereikštų. Grožio šaltinis čia yra šios tikrovės dalis, grožio jėga yra technika, grožio apraiškos yra gerai pažįstamos. Grožis, kaip didžiausias mūsų kvietėjas aukštyn, antikristo karalystėje virsta grynai šiapusiniu dalyku.

Bet kaip tik čia ir išeina aikštėn antikristinio grožio apgaulingumas. Žaismas ir linksminimas turi žymiai gilesnės prasmės žmogiškajame buvime, negu iš sykio atrodo ir negu jis ją gauna antikristo karalystėje. Aptemusiame mūsų buvime žaismas mums atrodo esąs kažkokios nerimties apraiška. Tiesa, žmogus dažnai žaidžia, bet šiam dalykui jis paprastai teikia tik *atotampas po darbo* prasmę. Žaismas jam yra įsijungęs į tą pačią jo kasdieninio buvimo reikalų eilę, kaip miegas, valgis, aistros patenkinimas... Aukštesnės prasmės jame žmogus paprastai neregį. Žaismas jam yra virtęs tiktai kūniniu, tiktai sveikatos priemone, kad per anksti nesusidėvėtų raumenys ir nervai. Tuo tarpu dvasinė ir dieviškoji žaismo pusė yra beveik visiškai išsitrynusi. Todėl kai žemėn atėjo Kristus ir atnešė mums *Linksmą Naujieną*, mes ją priėmėme *kaip naujieną*, nes tokio mokslo lig šiol nebuvo girdėję; tačiau mes niekaip negalėjome suprasti, kodėl ši naujiena turinti būti *linksmą* ir ką mes turime daryti, kad išreikštume šią *linksmąją* Evangelijos pusę.

O jeigu vis dėlto būtume supratę? O jeigu vis dėlto ši *linksmoji* jos pusė būtų atsistojusi prieš mūsų akis visu savo gaivalingumu? Jeigu mes būtume ją giliai pergyvenę ir pamėginę šį pergyvenimą išreikšti viršiniai ženklaish? Ką tuomet būtume darę? Ne ką kita kaip tai, ką pranašas skelbė Viešpaties atėjimo akivaizdoje: „Džiūgaukite Viešpačiui visos šalys: linksminkitės, džiaukitės ir žaiskite! Giedokite psalmes Viešpačiui kanklėmis, kanklėmis ir arfos skambėjimu; trimitais ir ragų balsais džiūgaukite Viešpaties Karaliaus akivaizdoje. Tegul ūžia jūra su savo pilnybe ir žemės rutulys su savo gyventojais; teploja upės rankomis; tedžiūgauja kalnai Viešpaties akivaizdoje, nes Jis ateina, Jis ateina valdyti žemės“; žemė su savo gyventojais, visa gamta, visas kosmas būtų žaidęs ateinančio Viešpaties akivaizdoje. Visuotinis džiaugsmas, apsireiškias žaismo pavidalu, stovėjo pranašo regėjimuose kaip atsakymas į Viešpaties Karaliaus pasirodymą žemėje. Ir ką šis visuotinis žaismas būtų atskleidęs? Ar visuotinę nerimtį? Priešingai, *jis būtų atskleidęs visuotinį išvadavimą ir žmogaus bei pasaulio perėjimą į naują būtį*. Psalmės ir giesmės, kanklės ir arfos, trimitai ir ragai, užaujančios jūros ir upės būtų buvę šio naujo buvimo ženklai. *Išvaduotasis žmogus būtų pradėjęs būti žaisdamas*. Tačiau taip būtų buvę ne tik tada, kai būtume Evangeliją priėmę ir įvykdę. Taip yra buvę ir būties *pradžioje*. Išminties Knygoje yra viena vieta, kurią Bažnyčia skaito kaip epistolą Mergelės Marijos Prasadėjimo ir Gimimo švenčių Mišiose. Ten kalbama apie Dieviškąją Išmintį, kuri buvusi anksčiau, negu atsirado žemė, negu iškilo kalnai, negu ištryško vandenu šaltiniai. Tačiau ši Amžinoji Išmintis nebuvo neveikli kūrybinių Viešpaties veiksmų stebėtoja. *Ji buvo vykdomasis jų pradas*. Ji buvusi pas Dievą ir visa tvarkiusi. Tačiau *kaip?* Kaip reiškesi šis tvarkomasis Dieviškosios Išminties veikimas? Atsakymą duoda ji pati: „Man buvo džiaugsmo diena iš dienos žaisti Jo akivaizdoje, visą laiką žaisti ant žemės rutulio“ (*Išm 8, 28*). *Žaismas buvo Dieviškosios Išminties veikseną*. Žaisdama ji svėrė vandenu šaltinius, žaisdama ji vedė jūroms ribas, žaisdama ji stiprino žemės pamatus.

Kas tad yra žaismas giliausia savo dieviškąja esme? Ne kas kita kaip *dieviškosios ir sudievinčiosios būties būseną*. Dieviškasis gyvenimas yra absoliutinis nepertraukiamas žaismas. Ir kai žmogus įsijungia į šį gyvenimą, kai jis esti išvaduojamas iš nuodėmės slogučio, jis taip pat

pradeda būti žaisdamas. Anos psalmininko minimos skambančios kanklės ir arfos, anos rankomis plojančios upės ir užiančios jūros yra ne kas kita kaip tik menkutė atšvaitą begalinio Dieviškosios Išminties žaismo. Atpirkėtasis pasaulis įsijungia į dieviškąją būseną ir tuo pačiu apreiškia naują savo būti žaismo pavidalu. Nors sunkiame ir aptemusiame savo buvime mes šitokio visuotinio žaismo neregime ir jo net nesuprantame, vis dėlto jis mums blyksteli mūsų šventovėse trumpų liturginių valandėlių metu. *Liturgija yra žaismas Viešpaties Karaliaus akivaizdoje ir tuo pačiu atpirktojo žmogaus būsenos ženklas.* Mūsų kulte išeina aikštėn bent nuotrupos ano visuotinio džiaugsmo, apie kuri kalba psalmininkas ir kuris turėjo lydėti ateinantį žemės Viešpatį. Mūsų bažnyčiose šiandien vyksta tai, kas turėjo vykti visoje žemėje ir kas vyks amžiais Naujojoje Jeruzalėje. Žaisti giliausia prasme reiškia dieviškai būti. *Žaismas yra šventųjų būseną.* Štai kodėl mes šioje tikrovėje žaidžiame tik liturginių valandėlių metu, nes visa mūsų kasdienybė yra tebevaldoma nuodėmės, o *nusidėjėliai nežaidžia.*

Tačiau kuo žaismas virsta antikristinio Apolonijaus rankose? Ne kuo kitu kaip paviršutinišku spindesiu akims džiuginti. Antikristo žaismas nėra išskaistintos ir sudievinotos būties būseną, bet tiktai vaikiškas bengalinių ugnių laidymas. Jų šviesa nėra vidinis būties žerėjimas, būties, išvaduotos iš visų netobulybių, bet tiktai dirbtinė šviesa, ateinanti iš daikto paviršiaus ir jo paviršiuje pasilieanti. *Apolonijaus fejerverkai yra perkeistosios būties kaukė: tai jos priedanga ir iš juoką.* Todėl, šalia akims teikiamo paviršutiniško malonumo, jie neturi jokios gilesnės prasmės. Čia, kaip ir visur kitur, antikristas tyčiojasi ne tik iš Kristaus, bet ir iš paties žmogaus, susižavėjusio jo ženklais bei stebuklais. Juk argi ne patyčios pilnas yra vaizdas, kai Apolonijus, tasai naujasis antikristinės bažnyčios popiežius, užuot nuo balkono palaiminęs pasaulį, ima iš pntinės raketos ir jas meta ant minios galvų? Argi ne vaikais yra laikoma ana iš džiaugsmo klykaujanti minia, kuriai pakanka padangėje sproginėjančių ugnių žaismo, kad pamirštų savą neperkeistą pasaulį ir manytų patekusi į Naująją Jeruzalę, kurios „kiekvieni vartai buvo iš vieno perlo“ (*Apr 21, 21*)

Gili žmogaus ir visos būties panieka kalba iš šių Apolonijaus fejerverkų. Antikristas mėgina jais nušluostyti nuo minios akių kiekvieną ašarą, užgniaužti kiekvieną

dejavimą ir skundą, užmiršdinti kiekvieną liūdesį ir skausmą. Visa tai jis mėgina padaryti ne būti perkeisdamas, ne ją išskaistindamas, bet tik nukreipdamas žmogaus dėmesį nuo savų ašarų, nuo savų dejavimų ir nuo savo skausmo. *Antikristo linksmybės yra ne būties tobulumo prasiveržimas, bet tik priemonės šiam netobulumui pamiršti.* Tai savotiškas apsvaigimas. Tai grynai psichologinis, tačiau netikras išpūdis, neturįs jokio atitiktens tikrovėje, todėl *melagingas* giliausia savo esme. Antikristas meluoja savo žaismu, kaip jis meluoja savo vienybe ir gerove.

Tačiau Solovjovas atkreipia mūsų dėmesį į dar vieną dalyką, kuris nušviečia antikristinių ženklų bei stebuklų pobūdį. Jis pasakoja, kad Apolonijus žmonių buvo laikomas *stebukladariu*, kad jis iš tikro nuostabiais dalykais buvo pažabojęs minios vaizduotę, kad jo įvairiausi ženklai buvo nuolatinis žemės tautų džiaugsmo šaltinis. Tuo Solovjovas nori pasakyti, kad *antikristas nėra tik paprastas apgavikas kasdienine prasme, bet kad jis iš tikro daro nuostabių dalykų ir todėl suvilioja minią.* Jau Kristus savo didžioje kalboje apie pasaulio galą išpėjo, kad „kils netikrų kristų ir netikrų pranašų, ir jie darys didelių ženklų ir stebuklų“ (*Mt 24, 24*). Šv. Jonas savo regėjimuose taip pat mini žemės žvėrį, kuris „darė didelių ženklų, kad net ugnį nužengdindavo žemėn“ (*Apr 13, 13*). Antikristo siejimas su šiais nepaprastais ženklais yra gyvas ir krikščioniškojoje tradicijoje, ir kasdieninėje žmonių sąmonėje. Todėl Solovjovas savo Apolonijų, kurių jis laiko Apreiškimo vaizduojamu žemės žvėrimi, ir padarė stebukladariu, leisdamas jam dideliais savo ženklais suvilioti minias ir patraukti jas savo pusėn.

Bet čia kaip tik ir kyla klausimas: kas gi yra šie antikristiniai ženklai? Kodėl apreiškimas vadinamas juos *dideliais*? Paprastai yra manoma, kad antikristiniai „stebuklai“ esą netikri, vadinasi, kad tikro stebuklo antikristas padaryti negalįs, kad jis tik apgauna žmones savo triukais, kuriuose nieko antgamtiško nėra. Tik iš viršaus miniai atrodo, kad antikristas darąs didelių ženklų. Iš tikro jis esąs tik akių dūmikas, daugiau nieko. Ši antikristinių ženklų samprata įjungia apreiškimo minimą žemės žvėrį į „rinkos monytojų“ eiles, padarydama jį gal gudriausią iš jų visų, tačiau iš esmės jiems visiems lygų šposininką. Ir vis dėlto šitoks minėtų Šventraščio vietų aiškinimas, atrodo, prieštarauja tai giliai rimčiai, su kuria Apreiškimas kalba apie netikrų kristų ir netikrų pra-

našų ženklus. Ir Kristus, ir šv. Jonas pabrėžia, kad tai bus *dideli* ženklai ir stebuklai. *Kuo* jie bus dideli? Savo pobūdžiu būtyje ar tik savo išpūdžiu žmonių sieloje? Minėtasis antikristinių ženklų aiškinimas manytų, kad tik savo išpūdžiu. Tačiau jeigu taip, kodėl jų išpūdis žmonėms bus toks galingas, jog jais bus suvilioti žemės gyventojai (plg. *Apr 13, 15*) ir jie kėsinsis patraukti antikristo pusėn net išrinktuosius, „jei tai būtų galima“ (*Mt 24, 24*)? Ar šitoks visuotinis suviliojimas ir net pavojaus sudarymas patiems ištikimiausiems yra įmanomas paprastais, tegul ir nesuvokiamais bei nepermatomais, triukais?

Triukų ir pokštų yra buvę pasaulyje visados. Visados taip pat yra buvę žmonių, kurie jais džiaugėsi ir net pinigais mokėjo, kad galėtų jų pamatyti. Tačiau didesnės reikšmės niekad šie pokštininkai neturėjo. Ir juo labiau pasaulis kultūrėja, juo šių pokštinių rimtis menkėja. Sutikime, kad antikristo pokštai bus *ypatingi*. Bet vis tiek jie bus tik pokštai. O jeigu taip, tuomet reikės labai menko kritiškumo, kad žemės gyventojai į juos įtikėtų ir kad jie galėtų turėti tokios baisios reikšmės, apie kurią mums kalba Apreiškimas. Tačiau kultūrai kylant šis kritiškumas kaip tik auga. Todėl sunku manyti, kad pasaulis, kuris nelabai tiki tikrais Kristaus ir Jo šventųjų stebuklais, lengvai pasiduos antikristo pokštams ir pripažintų *antgamtinę* jų galią. Pabrėžiame *antgamtinę*, nes ir pokštas, ir stebuklas tučtuojau nustoja savo vertės, jei tik žmogus suvokia, kad jame veikia tiktai *gamtinės* jėgos. Antikristas juk suvilios žmones ne tuo, kad jis jiems demonstruos gamtos galybę, bet tuo, kad jis įteigs žmonėms priimti jo ženklus *kaip antgamtinus*, kaip kylančius iš anapus ir tuo būdu liudijančius jo pasiuntinybę iš aukščiau. Jis atsistos prieš pasaulį kaip mesijas, kaip išrinktasis ir pašauktasis ir darys didelių ženklų tam, kad įtikintų žmones jam nusilenkti ir jį priimti. Todėl visi šitie jo ženklai turės būti žmonių pergyvenami *kaip antgamtiniai*. Kitaip jie nebus nei stebuklai, nei juo labiau dideli bei reikšmingi. Visa tai verčia manyti, kad minėtoji antikristinių ženklų kaip pokštų bei triukų samprata neatspėja jiems Apreiškimo teikiamos rimties ir todėl tikro jų pobūdžio neatskleidžia.

Jeigu, kaip paprastai yra sakoma, *stebuklas yra įvykis gamtoje, neturįs joje priežasties*, tai šitaip suprastą stebuklą gali padaryti ir velnias. Argi ne stebuklas buvo, kai

velnias paėmė Kristų iš dykumų, atgabeno Jį į šventąjį miestą ir pastatė ant šventyklos stogo? Arba kai Jį užnešė ant labai aukšto kalno ir parodė visas pasaulio karalystes bei jų puikumą? Tai buvo iš tikro *įvykis gamtoje*: Kristus ne sapnavo, bet buvo tikrai užneštas ant šventyklos stogo ir ant kalno viršūnės; Jis tikrai regėjo pasaulio karalystes su jų garbe ir turtais. Tačiau šis įvykis gamtoje neturėjo *priežasties joje*: Kristus nelipo savomis kojomis nei ant šventyklos stogo, nei į kalną; Jis neturėjo teleskopo ar ypatingai stiprių akių, kad aprėptų pasaulį. Šio įvykio priežastis buvo *antgamtinė*. Tiesa, ne dieviška, bet *velniška*. Tačiau ši jos žymė anaipol dar nepanaikina jos antgamtiškumo, nes juk velnias taip pat yra antgamtinė būtybė. Taip pat argi ne stebuklas buvo velnio prabilimas į Ievą rojuje? Ieva žaltį ne sapnavo, bet *tikrai* regėjo ir *tikrai* jo žodžius girdėjo. Tačiau gamtoje nėra priežasties, kuri leistų žalčiui prabilti žmogaus kalba. Rojus žaltys kalbėjo ne sava galia, bet *antgamtime*, viršum jo prigimties esančia galia. Ji taip pat nebuvo dieviška, o *velniška*, bet dėl to jos antgamtiškumas nė kiek nesumažėjo. Visur, kur tik velnias įsijungia į žmogaus būtį, jis įsijungia ne gamtiniu, bet *antgamtiniu būdu*. Jis nesusilieja su kuria nors gamtos jėga, bet ją prašoka ir apvaldo. Net patys apsidėimai, apie kuriuos tiek daug pasakoja Naujasis Testamentas, yra stebuklingi. Esmėje jie yra ne kas kita kaip žmogaus susargdinimas. Tačiau jie kyla ne dėl kurios nors gamtinės priežasties, bet dėl antgamtinės velnio įtakos žmogaus organizmui.

Argi tad visą šį velnio veikimą, apie kurį Šventraštis tiek pasakoja, galima būtų vadinti *netikru*? Argi visi šie demoniški darbai buvo tik triukai ir pokštai? Anaipol! Visi jie buvo *tikrovė*, antgamtinė tikrovė, į gamtos jėgas nesuvedama ir iš jų neišvedama. Visų jų priežastis buvo velnio galia, aukštesnė už gamtą ir todėl pajėgianti gamtą valdyti ir pajungti ją savo tarnybon. Todėl velnio darbai yra taip pat *stebuklai*, vadinasi, įvykiai gamtoje, tačiau pažadinti antgamtinės jėgos. Sutikime, kad šie stebuklai yra pikti, kenksmingi, daromi žmogaus pražūčiai, tačiau jie kvėpuoja baisia rimtimi ir antgamtime tikrove. Antgamtinė tikrovė juk yra ne tik dieviška, ji yra ir *velniška*. Štai kas ne sykį yra pamirštama, ir todėl į antgamtinės demoniškas jėgas yra nekreipiama pakankamai dėmesio. Velniškoji antgamtinė tikrovė taip pat gali prasisiveržti į gamtinę tikrovę; velniškasis *anapus* gali nusileisti

į žmogiškąjį *šiapus* ir čia išvystyti savo veiklą. Be abejo, visa tai yra galima tik su Viešpaties Apvaizdos sutikimu ir tik jos leistuose rėmuose. Bet argi Apreiškimas nekalba, kad „šėtonas bus paleistas iš savo kalėjimo“ (*Api 20, 7*)? Ir ar šis jo laisvės metas nebus sykiu ir jo ženklų bei stebuklų metas?

Štai kodėl ir antikristo daromus didelius ženklus linktume laikyti *tikrais* ženklais. Antikristas juk veikia ne savo paties, bet velnio galia. Jis yra velnio pasiuntinys ir jo kunigas. Tiesa, jis neveikia velnio vardu. Velnias niekad žmogui nesirodo tikruoju savo pavidalu. Tačiau dėl to dar neišnyksta jo galia. Daug kur jis veikia žmogaus rankomis, bet šios rankos jau yra atgimdytos per demoniškąją jėgą. Antikristinių ženklų bei stebuklų *tikras* autorius yra velnias. Anie visi netikri kristūs ir netikri pranašai, darą didelių ženklų bei stebuklų, yra tik įrankiai velnio rankose. Todėl iš esmės reikia ne su jais šiuos ženklus ir stebuklus sieti, o su pačiu velniu, kuris juos savo pasiuntinių padedamas vykdo. Be abejo, jeigu visi šie ženklai ir stebuklai būtų *grynai žmogiški*, tuomet jie neišvengiamai pasiliktų pokšto bei triuko rėmuose, nes žmogus gamtos prašokti negali ir todėl jokio stebuklo padaryti nepajėgia. Tačiau kadangi visi antikristiniai ženklai iš tikro savo esmėje yra velnio darbai ir jo apraiškos istorijoje, todėl visi jie yra *antgamtiniai* ir kaip tik šiuo savo *antgamtiškumu* gali žmones suvilioti ir suklaidinti. Čia tad, atrodo, ir glūdi priežastis, kodėl Kristus vadina juos dideliais ir išpėja žmoniją jais netikėti.

Kur tad yra skirtumas tarp dieviškųjų Kristaus stebuklų ir velniškųjų antikristo ženklų, jeigu abeji yra *antgamtiniai*? Kur tasai matas, kuriuo būtų galima Kristaus stebuklą atskirti nuo antikristo stebuklo ir šiuo pastaruoju todėl netikėti? Ne kur kitur, kaip tik šių stebuklų *paskirtyje*. Solovjovo antikristas teisingai pavadino Kristų žmonijos *taisytoju*. Gelbėti žmogų, atitiesti jo iškrypimus, išvaduoti jį iš nuodėmės pasėkų buvo pagrindinis Kristaus uždavinys. Kristus yra Išganytojas ir savo esme, ir savo darbais. Todėl ir Jo stebuklai įsijungia į šį išganomąjį, gelbstimąjį Jo uždavinį ir virsta viena Jo atpirkimo dalimi. Jie žmogų *vaduoja*. Tuo tarpu antikristas — taip pat teisingai — vadina save žmonijos *labdariu*. Taisyti ir vaduoti žmonijos jis nenori. Jis tik nori padaryti, kad jai būtų šioje tikrovėje *gera* gyventi, kad ji negalvotų apie jokią aukštesnę būtį. Antikristo uždavinys yra

ne žmogų išganyti, bet jį kaip tik šioje tikrovėje uždaryti. Todėl ir jo ženklai įsijungia į šį uždaramąjį darbą. *Antikristo stebuklai skandina žmogų jo faktiškume.* Tai ir yra esminis jų skirtumas nuo Kristaus stebuklų. *Santykis su žemiškąja tikrove yra matas, kuriuo galima Kristaus stebuklą atskirti nuo antikristo stebuklo.* Jeigu kuris nors antgamtinis įvykis žmogų iš jo faktiškumo išvaduoja, pakeldamas jį į kitą tikrovę ir nurodydamas jam tikslą anapus, toks įvykis priklauso dieviškajai sričiai. Tačiau jeigu kuris nors nuostabus ženklas palieka žmogų šiapus, jeigu jis pririša jį prie jo faktiškumo, uždarydamas jo žvilgį į anapus, jis priklauso velniškajai sričiai. Tai yra antikristo ženklas.

Todėl kiek Kristaus stebuklai paprastai liečia *žmogaus* būti, ją keisdami ir vaduodami, tiek antikristo ženklai paprastai vyksta *pasaulyje*, vadinasi, *šalia* žmogaus, patį žmogų tik nustebindami savo nepaprastumu. Ir tai yra labai nuoseklu. Kristus žmogų gelbsti. Todėl Jis vykdo stebuklą *jame pačiame*, kad jam padėtų ir jį išvaduotų: iš ligos, iš nelaimės, iš vargo, iš mirties. Tuo tarpu antikristas palieka žmogų toki, koks jis yra buvęs. Todėl stebuklą jis vykdo taip, kad juo žmogų nustebintų, priverstų jį tikėti stebukladario mesianiškumu, bet kad nepadėtų žmogui pergalėti savo faktiškumo ir nesukeltų aukštesnės tikrovės troškulio. Štai kodėl Solovjovas antikristo ženklus suveda į uždavinį *linksminti* žmones. Tuo jis kaip tik ir išreiškia šių ženklų giliausią demonišką pobūdį. Pats Solovjovas, atrodo, nebuvo linkęs Apolonijsaus darbus laikyti antgamtinės galybės veiksmis, todėl jis kildino juos iš galios apvaldyti oro elektrą, vadinasi, iš grynai gamtinės jėgos, žmogaus pažabotos ir valdomos. Šiuo atžvilgiu jis, atrodo, nebus atspėjęs tikrojo antikristinių stebuklų pagrindo. Tačiau priskirdamas juos *linksmių* sričiai, Solovjovas iš tikro suvokė, kad *antikristo stebuklai žmogaus prigimties neliečia ir nekeičia.* Jie tik džiugina akis, jie tik teikia viršinio malonumo, bet patį žmogų palieka jo neišskaistintoje tikrovėje.

Šiuo atžvilgiu antikristo ženklai iš tikro yra *apgaulė*, tačiau ne ta prasme, kad jie būtų *netikri*, bet ta, kad žmogus tikisi jų padedamas peržengsis pats save ir įeis į aukštesnę tikrovę, o iš tikro jis yra jų paliekamas giliausiame savo faktiškume. Antikristas nori savo ženklaais žmones įtikinti, kad *jis, o ne Kristus*, esąs išganytojas. Tuo tarpu iš tikrųjų jis yra tik *labdarys*, vadinasi, virši-

nių dovanų dalintojas, neliečiąs pačios būties. Ir ši apgaulė yra žymiai gilesnė negu bet kurio „akių dūmiko“. Tai apgaulė pačioje būtyje. Tai žmogaus išganyto išjuoka, nes antikristas pasaulin ateina tik linksminti, o žemės gyventojai pasitinka jį kaip išganytoją. Antikristo „stebuklai“ apgauna žmones ne tuo, kad jie būtų triukai ar pokštai, bet tuo, kad *jie labdariui uždeda išganytojo kaukę.*

Linksmybės įvedimu antikristas užbaigia kurti savo karalystę, kurios pagrindinis uždavinys, kaip galėjo paaiškėti iš šios sklaidos, yra palikti žmogų šioje tikrovėje, užtvirti jam visus kelius į anapus ir įtikinti jį būti ištikimam žemei. Vienybės, gerovės ir linksmybės pažadu bei jo įvykdymu antikristas mėgina pridengti neperkeistą šiapusinę būtį ir sunaikinti bet kokias aukštesnio gyvenimo viltis. Antikristo karalystė yra velnio atsakymas į Kristaus kvietimą nekrauti sau turtų žemėje. Ir nuostabu, kad šitas demoniškas atsakymas istorijos eigoje vis daugiau randa šalininkų ir vis labiau plinta pasaulyje. Žmonijos istorija virsta antikristo karalystės įsikūnijimu.

V

BAŽNYČIA

ANTIKRISTO PRIESPAUDOJE

1. IŠTRĖMIMAS Į DYKUMAS

Visa antikristo kova iš tikro yra nukreipta ne tiek prieš Kristų, kuris sėdi Tėvo dešinėje, kiek prieš Kristų, kuris skleidžiasi istorijoje, kitaip sakant, *prieš Bažnyčią*. Kristus kaip Amžinasis Logas, kaip antrasis Šv. Trejybės asmuo velniui yra visiškai neprieinamas. Velnias kovoja su Dievu ne tiesiog, bet per Jo kūrinys, juos išjuokdamas, gadindamas ir naikindamas. Tiesioginė kova su Dievu jam yra negalima. Būdamas kūrinys, velnias neturi plotmės, ant kurios atsistojęs galėtų šios kovos griebtis. Kūrinys neturi tvirtovės, kurioje galėtų užsidaryti nuo Kūrėjo smūgių. Jis visas yra Dievui atviras ir todėl prieinamas sunaikinimui kiekvieną savo buvimo akimirka. Todėl tiesioginių grumtynių tarp Dievo ir velnio nėra ir negali būti.

Tačiau esama labai aštrios kovos tarpininkaujant Viešpaties kūriniams. Velnias, nusviestas į žemę ir žinodamas, kad maža laiko teturi, stengiasi kuo labiausiai joje įsigalėti ir išsukti ją iš kelio Dievop. Jis mėgina visą Viešpaties kūrybą padaryti atkritėle, kaip ir jis pats. *Velnio kova su Dievu esmėje yra kova už kūrinijos likimą*. Velnias siekia sunaikinti ne Dievą, bet Dievo kūrinį. Jis yra kūrybos priešas. Buvimas, kaip pastebi Goethe's Mefistas, neturi vertės, todėl „geriau būtų, kad nieko neatsirastų“, o kas yra, „kad žlugtų“. Todėl visi velnio smūgiai iš tikro yra nukreipti į Viešpaties sukurtą būtį. Ir juo aukštesnis yra kūrinys, juo velnias labiau juo domisi ir juo narsiau jį puola. O kadangi žmogus stovi pačioje kūrinijos viršūnėje, kadangi jis yra Viešpaties paveikslas bei panašumas, todėl jis yra *tikrasis* velnio smūgių objektas ir *svarbiausias* jo taikiny. „Dievas su velniu kovoja žmogaus širdyje“. Šis Dostojevskio posakis išreiškia visą minimų grumtynių esmę ir jų tikslą. Suardyti žmoguje Dievo paveikslą, pa-

daryti jį Dievo išjuoka yra pirmaeilis velnio siekimas. Velnio kova su Dievu iš tikro yra kova dėl žmonijos.

Įsikūnijęs žmogiškojoje prigimtyje ir prisiėmęs visą žmogiškojo buvimo tragiką, Amžinasis Logas taip pat pasidarė prieinamas velnio puolimams. Negalėdamas Kristaus pulti Jo dieviškume, velnias puola Jį Jo žmogiškume. Kai tik Dievažmogis pasirodė žemėje kaip Mesijas, tuojau velnias pristojė prie Jo ir ėmė Jį gundyti. Jis gundė Jį kūniniu alkiu; jis gundė Jį antgamtinė galybe; jis gundė Jį valdžios vilionėmis; vadinasi, visu tuo, kuo jis gundo ir ne kartą sugundo žmogiškąją būtį. Kristus atmetė visus šiuos gundymus ir šėtoną pavarė. Tačiau Evangelija prasmingai pastebi, kad „visam gundymui pasibaigus, velnias atstojo nuo Jo iki laikui“ (*Lk 4, 13*). Kitaip sakant, jis atstojo nuo Kristaus, kad vėl grįžtų. Be abejo, velnias niekadęs negriš prie Kristaus, kuris prisikėlė ir išžengė į dangų. Atsisėdimas Tėvo dešinėje išvadavo net ir žmogiškąją Kristaus pradą nuo bet kokių velnio užmačių.

Užtat velnias grįžo prie Kristaus, pasilikusio istorijoje: jis grįžo prie Jo Bažnyčios, kuri yra Jo Mistinis Kūnas, Jo perkeistasis kosmas, Jo atpirktoji žmonija. Negalėjęs pražudyti Dievažmogio Jo individualinėje prigimtyje, velnias mėgina sunaikinti dievažmogiškąją Jo skleidimąsi istorijoje. Bažnyčia, kaip išvaduotoji žmonija, pasidaro velnio puolimų centras ir pats svarbiausias objektas pokristinėje pasaulio istorijoje. Todėl ir kiekvienas antikristas, kaip velnio pateptasis ir pasiūstasis, visais amžiais kovoja prieš Bažnyčią. Jis yra visų pirma Bažnyčios priešas, jos veikimo kliudytojas, jos persekiotojas, jos šventųjų žudikas. Kurdamas savo karalystę pasaulyje, jis susiduria su Bažnyčia kaip su Kristaus karalyste ir todėl pradeda ją neigti. Bažnyčia virsta didžiausia kliūtimi kelyje į jo tikslą. Todėl jis ir pradeda ją neigti bei pulti.

Kokiais tad pagrindiniais pavidalais reiškiasi antikristo puolimai? Kokios prasmės jie turi pačiai Bažnyčiai? Kristus yra pažadėjęs, kad Jo Bažnyčios „ir pragaro vartai nenugalės“ (*Mt 16, 18*). Todėl esmėje yra Bažnyčia nepražudoma, nes pražudyti Bažnyčią reikštų paversti niekais visą Kristaus atpirkimą. Tačiau sunkių žaizdų antikristo smūgiai jai vis dėlto gali padaryti. Kokios tad yra šios žaizdos? Iš kitos pusės, antikristo kovos paskatina Bažnyčią stiprėti savo viduje. Bažnyčia ginasi nuo velnio puolimų. Kaip tad reiškiasi šis stiprėjimas ir šis gyni-

masis? Štai visa eilė klausimų, kurie kyla ryšium su antikristo veikimu istorijoje ir į kuriuos mėginsime šiuo skirsneliu atsakyti.

Pirmas dalykas, kurio antikristas griebiasi, susidūręs su Bažnyčia, yra *ištremti ją į dykumas*. Posakis, be abejo, yra simbolinis, tačiau jis išreiškia šio antikristinio užsimojimo esmę. Jį mini ne tik Solovjovas. Jį mini ir Apreiškimas. Šv. Jonas pasakoja, kad „slibinas atsistojo ties gimdysiančia moteriške, kad jai pagimdžius prarytų jos kūdikį“ (*Apr 12, 4*). Tačiau „moteriškai buvo duota du dideliu erelio sparnu, kad skristų į tyrus“ (*12, 14*). Jai pagimdžius, „jos Sūnus buvo paimtas Dievop ir Jo sostop, moteriškė gi nubėgo į tyrus, kur ji turėjo Dievo prirengtą vietą“ (*12, 6*). Tyrai čia yra simbolis pasitraukimo iš pasaulio, kuriame įsigali antikristas. Bažnyčia, pagal Apreiškimą, yra paties Dievo išvedama į dykumas, kad išsigelbėtų iš slibino puolimų. Solovjovas taip pat pasakoja, kad jo antikristinis imperatorius, užmušdinęs popiežių Petrą ir vyskupą Joną, išleido įsakymą, kuriuo uždraudė Kristaus šalininkams „apsistoti miestuose ir kitose gyvenamose vietose“. Tada krikščionys patraukė į dykumas ir apsistoję „tuščiuose kalneliuose prie Jericho“. Tuo būdu antikristas įvykdė tai, kas Apreiškime pasakyta, kad žemės žvėris pažymės savo šalininkus ženklų ant dešinės rankos ir ant kaktos ir padarys, „kad niekas negalėtų pirkti ar parduoti, kaip tik tas, kas turi žvėries žymę, ar vardą, ar jo vardo skaitmenį“ (*13, 17*).

Visi šie simboliai turi vieną prasmę: *antikristas visų pirma stengiasi išstumti Bažnyčią iš gyvenimo*. Ji turinti pasitraukti iš šeimos, iš mokyklos, iš valstybės, iš meno, iš mokslo, iš filosofijos ir užsidaryti šventovių sienose. Ji turinti atsisakyti uždavinio keisti gyvenimą pagal Kristų ir pasilikti tik siaurą vidinio maldingumo skelbimą bei vykdymą. Dykumos, kuriose niekas negyvena, esanti tikroji Bažnyčios vieta, antikristo supratimu ir noru. Todėl trėmimas į dykumas trunka visą Bažnyčios istorijos metą. Pradedant apaštalų išvargimu iš Mažosios Azijos miestų ir baigiant laicizmo bei komunizmo pažadintu vienuolių bei kunigų išvijimu iš mokyklų, iš ligoninių, iš prieglaudų, net iš atskirų kraštų, antikristas visą laiką mėgina kliudyti Bažnyčiai įsigalėti gyvenime ir ją apvaldyti Kristaus dvasia. Jis visą laiką pastoja jai kelią, neleisdamas galutinai grįžti iš dykumų ir apsistoti „miestuose ir kitose gyvenamose vietose“,

Kokios prasmės turi šis antikristinis Bažnyčios trėmimas iš gyvenimo? Iš vienos pusės, jis Bažnyčiai stipriai kenkia. Bažnyčia nėra tik subjektyvinio maldingumo bendruomenė, pasiliekanči žmogaus dvasios viduje. Ji yra istorijoje besiskleidžias Kristus. Ji yra atpirktasis kosmas, nešas šį atpirkimą į visas sritis. Bažnyčia išduotų savo paskyrimą tęsti Kristaus žygį istorinėje mūsų tikrovėje, jeigu ji užsidarytų tik šventyklų sienose ir turėtų reikalo tik su subjektyvine žmogaus nuotaika. *Atpirkimas yra nauja būtis*. „Jei kas yra Kristuje, tai yra naujas sutvėrimas; kas buvo sena, praėjo; štai visa pasidarė nauja“ (2 Kor 5, 17). Atpirkimu esame „sutverti Jėzuse Kristuje“ (Ef 2, 10), padaryti „Dievo įnamiais“ (2, 19), dar daugiau, „Dievo vaikais“ (Rom 8, 16), ir perkelti „iš tamšybės valdžios“ į Jo Sūnaus meilės karalystę (Kol 1, 13). Jeigu tad Bažnyčia yra pašaukta plėsti istorijoje Kristaus atpirkimą, tai ji turi plėsti jį taip, kad šią naują būtį statytų visame gyvenimo plote, kad ji visa darytų nauja, kad Jėzumi Kristumi apvilktų visas sritis ir visus pavidalus.

Tiesa, atpirkimas visų pirma liečia *žmogų*, nes juk žmogus yra gyvenimo kūrėjas. Dvasia ir ugnimi Kristus visų pirma pakrikštija *asmenį*. Tačiau šitas pakrikštytasis ir sutvirtintasis asmuo kuria ir *naują gyvenimą*, taip pat pažymėtą Šventosios Dvasios ugnimi. Jis kuria naują šeimą, naują mokyklą, naują visuomenę, naują mokslą, naują meną, naują filosofiją. Viršinio gyvenimo pavidalai išauga iš žmogaus ir jame laikosi. Todėl *išstremti Bažnyčią iš šių pavidalų reiškia uždrausti žmogui krikščioniškai gyventi ir veikti*; kitaip sakant, uždrausti tikėjimui plisti žmogaus darbuose. Savaimė suprantama, kad šitoks tikėjimo aprėžimas tik atskiro žmogaus siela kliudo Kristaus Dvasiai įsikūnyti visa savo pilnatve. Jis perskia žmogų ir reikalauja vienaip tikėti, o kitaip daryti. Nenuostabu, kad šitoks perskyrimas visais amžiais Bažnyčios buvo neigiamas. Visais amžiais Bažnyčia žmogiškios sąžinės vardan reikalavo, kad žmogui būtų pripažinta teisė ne tik tikėti, bet ir pagal savo tikėjimą gyventi. Visais amžiais Bažnyčia reikalavo, kad žmogaus gyvenimas su visu jo turiniu bei apraiškomis būtų ne kas kita kaip jo tikėjimo įsikūnijimas regimu būdu.

Todėl ji visados priešinosi jos trėmimui į dykumas: jos atskirymui nuo gyvenimo, jos išstūmimui iš viršinių institucijų, nes čia ji matė ne tik žmogaus asmens suža-

lojimą, bet ir Kristaus atpirkimo paneigimą. *Bažnyčia yra visuma*. Joje telpa ir tikėjimas, ir darbai, ir asmuo, ir gyvenimas, nes šie dvejetainiai yra neperskiriami: darbai yra ne kas kita kaip išikūnijęs tikėjimas, ir gyvenimas yra ne kas kita kaip išplitęs asmuo. „Tikėjimas be darbų yra miręs“ (*Jok 2, 20*), ir asmuo be gyvenimo yra suskurdęs. Neleisti tikėjimui pasireikšti darbais reiškia žudyti patį tikėjimą. Neleisti asmeniui išplisti gyvenime reiškia nuslėgti patį asmenį. Antikristas tai gerai žino ir šiuo tad būdu mėgina sugriauti tikėjimą bei sužlugdyti krikščioniškąjį žmogų. *Bažnyčios trėmimas į dykumas esmėje yra pasikėsinimas prieš Kristaus atpirkimą*. Antikristas tikisi, kad iš gyvenimo ištremta *Bažnyčia* bus galų gale išstumta ir iš paties žmogaus. Sielos nukrikščioninimas yra antikristo galutinis siekimas, prie kurio jis eina per gyvenimo nukrikščioninimą. Ir šiuo keliu jis pasiekia žymių vaisių. Tose šalyse, kur antikristui yra pavykę nukrikščioninti gyvenimą, po kiek laiko smarkiai sunyksta ir pati siela, nes ji neranda atramos viršiniuose savo darbuose. Apokalipsinio atkritimo ženklų pasirodo nukrikščionintų šalių gyvenime. Dėl to *Bažnyčios trėmimas į dykumas* visados yra skaudus smūgis ir gili žaizda *Mistiniame Kristaus Kūne*.

Iš kitos tačiau pusės, šis ištrėmimas turi ir apvaizdinės prasmės. *Dykumos yra ne tik atsiskyrimo, bet ir atsinaujinimo simbolis*. Tai tokia buvimo sritis, kur Kristus po krikšto tuojau „buvo Dvasios nuvestas“ (*Mt 4, 1*) ir kur slibino persekiojama moteris rado „Dievo prirengtą vietą“ (*Apr 12, 6*). *Dykuma* yra simbolis žmogaus pakilimo Dievop, jo pasilikimo vienatvėje su savo Viešpačiu, jo atsitraukimo nuo visų apsunkinančių ir kliudančių žemės pavidalų. Todėl visados, kai tik krikščionis per stipriai pasineria į gyvenimą, per uoliai atsideda jo darbams, jam atsiranda reikalo išeiti į tyrus, pasninkauti ir melstis, kad grįžtų į save, kad sustiprėtų jo asmuo ir jo tikėjimas, kurie turi reikštis jo gyvenimu ir jo darbais. *Dykuma krikščioniškajame buvime yra sudedamasis jo pradas*. Krikščionis niekad negali *dykumos visiškai* palikti, jeigu jis nenori padaryti savo sielai nuostolio. Tai yra bendras bet kokio krikščioniškojo buvimo dėsnis, tinkamas tiek atskiriems asmenims, tiek ir ištisoms bendruomenėms.

Šis dėsnis tinka ir *Bažnyčiai* jos visumoje. *Bažnyčia*, tiesa, turi eiti į gyvenimą ir jį keisti, vykdydama jame naują, Kristaus atpirkimu laimėtą būtį. Ji turi išikūnyti

visuose jo pavidaluose ir visose jo srityse. Bet kaip tik čia ją ir tyko gili bei nuolatinė grėsmė. Velnias, gundęs Kristų ir paskui nuo Jo pasitraukęs, grįžta prie Bažnyčios ir ją gundo tais pačiais pasiūlymais, kaip ir jos Steigėją. *Jis gundo ją duona*: Bažnyčios atstovai ne syki mėgina akmenis paversti duona; vadinasi, užuot buvę gyvi Dievo žodžiu ir pasitikėję Jo Apvaizda, jie pradeda ištaisyti pasaulio rūmuose ir apsirūpinti jo gėrybėmis. *Jis gundo ją atgamtine galia*: Bažnyčios atstovai ne kartą mėgina šokti nuo šventyklos stogo; vadinasi, užuot savo veiklą bei įtaką plėtę savu šventumu bei vidaus turtinumu, jie atsiremia tiktai į Kristaus jiems suteiktą sakramentinę galią ir ja viena mėgina laimėti sielas. *Jis gundo ją valdžia*: Bažnyčios atstovai mėgina pasiimti siūlomas karalystes bei jų puikumą; vadinasi, užuot skleidę Kristaus atpirkimą savu uolumu, jie patiki jį valstybinėms institucijoms, naudojasi politinėmis priemonėmis ir ne syki net patys užsideda žemės valdovų vainikus. Ne vienas amžius Bažnyčios istorijoje yra buvęs pasidavęs tai vienam, tai kitam šių gundymų. Ne viena Bažnyčios dalis buvo suviliota tai vienos, tai kitos šių pasiūlų. *Savo visumoje Bažnyčia niekadoms nebuvo ir nebus sugundyta*, nes ji yra pats Kristus. Tačiau atskirose savo gyvenimo apraiškose, atskiruose tarpsniuose ir atskiruose kraštuose ji gali būti sugundoma ir ne syki *esti* sugundoma. Ne syki ji užsimiršta esanti kovojanti Bažnyčia ir pradeda jaustis, tarsi ji būtų jau triumfuojanti anos tikrovės Bažnyčia, ana Naujoji Jeruzalė ir šventasis Dievo miestas, kuriame antikristas nebeturi jokios dalios. Tokių užmaršties valandėlių Bažnyčios istorijoje yra buvę ir bus ligi jos žygiavimo pabaigos.

Šis netikras ir žemėje negalimas triumfas ir yra antikristo, dieviškai Apvaizdai leidžiant, sukrečiamas Bažnyčios ištrėmimu į dykumas. Antikristo smūgiai sudaužo visas netikras viltis ir visus netikrus pagrindus. Jie parodo, kad *Bažnyčia niekadoms negali su gyvenimu susilieti*, kad ji turi visada stovėti viršum gyvenimo, kad gyvenimo pavidalai niekad negali virsti *jos pačios* pavidalais. Ištremta į dykumas, Bažnyčia kaip tik susimąsto sudužusių savo vilčių akivaizdoje ir todėl atsigauna. Savo vienviatvėje ji apsivalo nuo žemiškųjų priekibų, apgaili savo pasidavimą gundymams ir iš naujo pasiruošia savai pasiuntinybei suardyto gyvenimo plotuose.

Savame pasakojime Solovjovas gražiai sugretina tikrąją Kristaus Bažnyčią su antikristine imperatoriaus bažnyčia. Ištikimi Kristui krikščionys „atsidėjo tuščiose Jericho aukštumose pasninkui ir malдай". Tuo tarpu antikristo šalininkai šventę didelę džiaugsmo šventę, linksminami Apolonijaus ženklais bei stebuklais. Ir ši „minios šventė truko keletą dienų". Kristaus Bažnyčia meldėsi ir pasninkavo, antikristo bažnyčia triumfavo. Šiuo sugretinimu Solovjovas išreiškia amžiną Bažnyčios ir pasaulio nesantaiką, išreikštą paties Kristaus žodžiais: „Iš tikrųjų, iš tikrųjų sakau jums: jūs verksite ir raudosite, o pasaulis džiaugsis" (*Jn 16, 20*). *Bažnyčios likimas pasaulyje yra melstis, pasninkauti ir raudoti*. O kai tik ji panori džiaugtis sykiu su pasauliu, tuojau patenka antikristo galion. Argi anie Solovjovo minimi visų trijų konfesijų atkritėliai, kurie nuėjo pas antikristą, nebuvo suvilioti žemiškojo triumfo? Argi jiems neatrodė, kad imperatoriaus dovanos laiduoja Bažnyčiai visišką pasisekimą pasaulyje? Argi tai nebuvo klaidingas noras regėti Bažnyčią išikūnijusią gyvenime ne sava iš Šventosios Dvasios kylančia veikla, bet žemės valdovų parama ir valia? Bažnyčia yra tremtinė ir keleivė pasaulio istorijoje, kaip ir kiekvienas krikščionis. O kai tik ji pamėgina apsistoti „miestuose ir kitose gyvenamose vietose", ji prisiima pasaulio pavidalus ir atsisėda antikristo sosto papėdėje.

Šiuo tad atžvilgiu antikristo nuolat vykdomas Bažnyčios trėmimas į dykumas iš tikro turi apvaizdinės prasmės. Jis neleidžia žmogiškajam pradui per daug ap sunkinti ir aptemdyti dieviškojo prado. Jis neleidžia žemiškiesiems pavidalams užimti dieviškųjų vietą. Pats Kristus taip tvarko Mistinio savo Kūno augimą istorijoje, kad šis niekad nepasidarytų per daug žmogiškas ir prapuolęs pasaulyje. Šiam reikalui Jis leidžia antikristui apiplėšti savo Kūną nuo nereikalingų prieaugų, kad vidinis jo skaistumas labiau sužibėtų. *Jobo drama yra nuolatinė Bažnyčios drama*. Velnias, tasai amžinas „mūsų brolių skundėjas" (*Apr 12, 10*), nuolatos pasirodo Viešpaties akivaizdoje ir daro priekaištų Bažnyčiai, esą ši mylinti Kristų tik todėl, kad Jo Evangelija laidavusi jos skelbėjams gerą gyvenimą, didelę pagarbą ir žemišką valdžią. Bet tegu jie tik šių gėrybių netektų, tuoj imtų piktžodžiauti Kristui į pat akis. Velnias čia kalba iš ilgo savo patyrimo, nes jis gerai žino, kad tokių žmonių Bažnyčioje iš tikro esama. Bažnyčia juk yra laukas, kuriame raugės auga šalia kvie-

čių, ir tasai tinklas, kuriame šalia gerų žuvų maišosi ir blogų. Todėl Dievas ir atiduoda į antikristo rankas *žemiškąsias* Bažnyčios apraiškas: jos turtus, jos garbę ir jos valdžią. Ir šis Apvaizdos įrankis švariai apvalo Kristaus Kūną nuo bet kokio žemiškojo susitepimo, kaip kadaise apvalė ir Jobą. Jis pražudo viską, kuo Bažnyčios atstovai ne syki džiaugėsi ir didžiavosi pamiršdami, kad jie yra stiprūs ne vežimais ir ne žirgais, bet „Viešpaties, mūsų Dievo vardu“ (*Ps 19, 9*). Tuomet ateina Bažnyčiai suspaudimo metas. Tuomet ne vienas iš tikro pradeda Kristui piktžodžiauti. Raugės atsiskiria nuo kviečių, ir blogosios žuvys palieka gerąsias, išplaukdamos į pasaulio vandenį.

Be abejo, tai skaudus dieviškojo mėginimo metas. Bet jis yra sykiu ir atsinaujinimo bei apsivalymo laikas. Bažnyčios ištrėmimas į dykumas yra jos rekolekcijos, nes Dievas iš tyrų visados pašaukia pranašų ir šventųjų, kurie atitiesia praeities iškrypimus ir atgailoja už praeities paklaidas. Iš dykumų grįžtanti Bažnyčia ateina kaip Kristaus Jaunamartė, išsipošusi ir išsipraususi savo vaikų ašaromis bei maldomis. Viršinių antikristo laimėjimą dieviškoji Apvaizda paverčia skaudžiu jo pralaimėjimu, nes dykumos, užuot Bažnyčią pražudžiusios, ją sustiprina ir parengia naujai veiklai ir naujai kovai.

2. PERSEKIOJIMAI

Bažnyčios trėmimas į dykumas yra labai dažnai surištas su kruvinais persekiojimais, kurie sudaro antrąjį antikristinės kovos pavidalą. Jeigu stūmimas iš gyvenimo liečia daugiau Bažnyčią jos visumoje, tai persekiojimai ištinka jau *atskirus* jos narius ir pareikalauja iš jų kraujo aukos. Tremiančiųjų įstatymų akivaizdoje ne vienas krikščionis pakartoja Petro žodžius, pasakytus žydų taryboje, kuri norėjo apaštalamis uždrausti skelbti prisikėlusį Jėzų: „Dievo reikia labiau klausyti negu žmonių“ (*Apd 5, 29*). Tačiau kaip apaštalų drašos akivaizdoje žydai „įnirto ir manė juos užmušti“ (*5, 33*), taip lygiai įniršta visų amžių pasaulis, pamatęs Kristaus šalininkų nenuolaidumą. *Bažnyčios persekiojimai yra nuolatinis jos istorijos bruožas*. Nuo pat pirmųjų jos dienų, nuo pat Kristaus gimimo Betliejaus miestelyje ligi mūsų laikų, paskelbusių bei ginančių žmogaus laisvės bei teises, krikščionys yra niekinami ir žudomi ne dėl to, kad jie būtų nusikal-

tėliai, bet dėl to, kad jie išpažįsta Kristų ir Jį vykdo savo gyvenime. **Tiesa**, įvairiais amžiais antikristas mėgina pridengti šiuos persekiojimus kokia nors skara: politine, socialine, kultūrine; įvairiais amžiais krikščionių žudymas yra skelbiamas kaip tarnyba politinei vienybei, socialinei santvarkai ar kultūrinei pažangai. „Kiekvienas, kurs jus užmuš, tarsis tarnaująs Dievui“,— kalbėjo Kristus apaštalams Paskutinės Vakarienės metu (*Jn 16, 2*). Ir šia tarnyba yra pridengiamas kiekvienas Bažnyčios persekiojimas.

Vis dėlto pro visas šias skystas priedangas kyši tikrasis persekiotojų siekimas — išnaikinti pasaulyje Kristaus šalininkus. *Pats buvimas krikščioniu jau yra nusikaltimas pasaulio akivaizdoje*, nusikaltimas, vertas mirties. Bažnyčios persekiojimai niekados nėra tik grynai žmogiškasis nesusipratimas. Jie visados slepia savyje antikristines užmačias; jie visados yra atremti į antikristines pastangas pražudyti Kristaus Bažnyčią. Taip yra net ir tuo atveju, jeigu atskiri persekiotojai šių užmačių bei pastangų ir nesuvoktų, tardamiesi savo žudynėmis tarnaują aukštesniam dalykui. *Bažnyčios persekiojimai visados turi religinio pobūdžio*. Tai yra apraiška ano žudomojo velnio darbo, kuris jį lydi visur ir visados, nes velnias, kaip pats Kristus apie jį yra pasakęs, „buvo galvažudys nuo pat pradžios“ (*Jn 8, 44*).

Štai kodėl ir Solovjovo antikristas iš sykio ištremia Kristaus ištikimuosius į dykumas, o paskui išleidžia įsakymą, „kad visi jam neklusnūs žydai ir krikščionys būtų pasmerkti myriop“. Savo persekiojimus jis taip pat pridengė politine skraiste: mat žydai buvo prieš jį sukilę, ir valstybės saugumo pagrindu jis išleido tokį žiaurų įstatymą. Tačiau iš tikro šis įstatymas buvo ne kas kita kaip tęsinys žudynių visų kultų katedroje, kurių aukomis krito popiežius Petras ir senelis vyskupas Jonas. Žydų sukilimas antikristui buvo *tik proga* išlieti kerštą tiems, kurie pasiliko Kristui ištikimi ir neatsisėdo jo sosto papėdėje. *Velnio kova prieš istorijoje besiskleidžiantį Kristų yra pagrindinis ir pats giliausias Bažnyčios persekiojimų pagrindas*. Negalėdamas antrą kartą nužudyti Kristaus Asmens, jis žudo atskirus Mistinio Jo Kūno narius, tikėdamasis tuo būdu sunaikinsiąs patį Kūną ir išvysiąs Kristų iš pasaulio istorijos.

Šitas tad esmingai religinis persekiojimų pobūdis veda mus į jų kilmę, glūdinčią nesutaikomame prieštaravime

tarp Bažnyčios ir pasaulio. *Bažnyčia yra pasaulyje, bet ji nėra iš pasaulio.* Ji nėra iš pasaulio paimta ir iš jo pradų išvystyta. Ji nėra pasaulio tęsinys. Bažnyčia yra atnešta iš aukšto. Ji yra antgamtinė. Ji yra pasauliui svetima. Todėl pasaulis ją *kaip svetimą* ir priima. Pats Kristus yra nurodęs šį skirtumą ir kaip tik iš jo kildinęs būsimojus persekiojimus. Paskutinės Vakarienės metu Jis kalbėjo savo apaštalams: „Jei pasaulis jūsų nekenčia, žinokite, kad manęs pirma jūsų nekenė. Jei būtumėte iš pasaulio, pasaulis mylėtų, kas yra jojo. Tačiau kadangi jūs nesate iš pasaulio, bet aš jus išrinkau iš pasaulio, todėl pasaulis jūsų nekenčia" (*Jn 15, 18–19*), išliedamas šią savo neapykantą net kruvinu būdu. Bažnyčia susitaikytų su pasauliu tik tada, jeigu ji pasidarytų esanti iš pasaulio, jeigu ji prisiimtų jo dvasią, jo pavidalus ir išlietų į jo gyvenimą.

Solovjovo pasakojime toks išsiliejimas kaip tik įvyksta išrenkant Apolonijų popiežium. Valstybės kancleris paima į savo rankas ir bažnyčios vairą. Todėl imperatorius, jį sveikindamas naujų pareigų proga, ilgai laiko jį savo glėbyje ir tuo išreiškia įvykusią vienybę tarp „bažnyčios“ ir pasaulio. Tačiau kaip tik todėl ši Apolonijaus bažnyčia ir pasidaro antikristinė. *Susitaikymas su pasauliu Bažnyčią nutolina nuo Kristaus.* Tiesa, pasaulio valdovai apipila tokią „bažnyčią“ savo malonėmis. Jie laiduoja jai gerą gyvenimą, didelę pagarbą ir stiprią valdžią. Bet tuo pačiu tokia supasaulinta bažnyčia nustoja būti atperkamąjo Kristaus žygio nešėja bei skleidėja žmonijos istorijoje. Ji pasidaro atkritėlė. Ji dar sykį pakartoja pirmųjų žmonių nuodėmę — neiti Dievo atsklėstu keliu. Ji apsisprendžia už žemiškąsias dovanas ir pakilusi palieka Kristų, nueidama antikristo pasostėn. *Susilieijimas su pasauliu Bažnyčiai yra galimas tik Šventosios Dvasios sąskaita.* O kol Bažnyčia su pasauliu nėra susiliejusi, tol ji yra persekiojama, tremiama ir žudoma. Persekiojimų galima išvengti tik Kristaus išsižadėjimo kaina.

Jeigu paklaustumė, kodėl pasaulis Bažnyčios nekenčia, turėtume atsakyti: todėl, kad *Bažnyčia jam kliudo pasilikti jo faktiškume.* Šiuo atveju Bažnyčios gyvenime pasikartoja tas, kas atsitiko ir Kristaus gyvenime. Pagrindinis kaltinimas Kristui, žydų iškeltas pas Pilotą, buvo: „Šitas kelia sąmyšio mūsų tautoje“ (*Lk 23, 2*). Žydai, be abejo, turėjo čia galvoje *politinį* sąmyšį, todėl ir paaiškino Pilotui, esą Kristus „draudžia mokėti mokesčius ciesoriui ir sakosi esąs Kristus Karalius“ (*t. p.*). Tačiau savo kalti-

nimu jie išreiškė pačią giliausią tiek Kristaus, tiek Jo Bažnyčios veiklą pasaulyje. *Kristus kaip tik tam ir atėjo žemėn, kad keltų sąmyšio.* Kviesdamas žmogų peržengti patį save, pakilti viršum savo faktiškumo, pasijausti keleviu šioje tikrovėje, Kristus suardė pasaulio ramybę ligi pat jos gelmių. Savo pamokslu ant kalno Jis sugriovė visus ligtolinius žmonių santykius su savo priešais, su savo draugais, su moterimis, su turtu, su apsirūpinimu, net su Dievu. „Jūs girdėjote, kad seniesiems pasakyta — aš gi jums sakau“: šita priešgynybė, kuria yra perpintas ne tik Kristaus pamokslas ant kalno, bet ir visas Jo gyvenimas bei mokslas, kaip tik ir buvo tasai didysis perversmas, sukeltas ne tik žydų tautoje, bet ir visoje žmoniijoje. Ir tai nebuvo joks politinis perversmas. Tai buvo perversmas pačioje žmogaus būtyje. *Kristaus žygis iš esmės yra ontologinis.* Jis yra žmogiškosios prigimties perkeitimas jos gelmėse. Jis yra naujas žmogaus sukūrimas.

Bet kaip tik todėl jis yra pasauliui nepaprastai pavojingas. Jis sukrečia kasdieninę jo ramybę, jis jį suskaldo, suardo jo vienybę, sukeldamas sūnų prieš tėvą ir dukterį prieš motiną (plg. *Mt 10, 35*). Kristus atnešė žemėn kalaviją ir perskyrė gyvenimą į dvi puses, į dvi nesujungiamas dalis; tiek giliai perskyrė, kad net žmogaus namiškiai pasidarė jo neprieteliai (*Mt 10, 36*). *Kristus yra pats didžiausias Perversmininkas pasaulio istorijoje.* Todėl pasaulis ir šoko prieš Jį, Jį skūsdamas, esą Jis keliaus sąmyšio. Barabas taip pat kėlė sąmyšio plėšdamas ir žudydamas (plg. *Lk 23, 29*). Tačiau kas buvo Barabo sąmyšis, palygintas su Kristaus sąmyšiu! Kai Pilotas pasiūlė miniai pasirinkti, kurį jis turi paleisti — Kristų ar Barabą, minia nė kiek nesvyruodama sušuko: „Šalin šitą, paleisk mums Barabą“ (*Lk 23, 18*). Ir šituo savo šauksmu ji išreiškė viso pasaulio nusistatymą Kristaus atžvilgiu. Pasaulis gali pakęsti plėšikus, apgavikus, bet jis negali pakęsti Kristaus. Visi šie nusikaltėliai taip pat drumsčia ramių piliečių gyvenimą. Tačiau jie drumsčia tik jo paviršių. Jie neliečia pačios būties ir joje nepasėja negeštamo nerimo. Todėl jie gali būti paleisti iš pasaulio kalėjimų. Todėl jų pasaulis gali ir pasigailėti savo džiaugsmo švenčių proga.

Tuo tarpu Kristus pažadina nerimą pačiose gelmėse. Jo kalavijas sužeidžia pačią širdį. Jo piršto palytėtas žmogus neberanda ramybės nei turtuose, nei linksmybėse, nei valdžioje. Kaip tad galima išteisinti šį Nusikaltėlį? Jis

atėjo kliudyti žmogui *būti* pasaulyje. Visi kiti nusikal-
tėliai sukliudo tik vieną kurią pasaulinio buvimo funk-
ciją. Tuo tarpu Kristus sukliudo *patį šį buvimą*. Jis su-
krečia jo faktiškumą. Jis jį suardo, nurodydamas jo ne-
tikrumą bei apgaulingumą. Kaip tad šis Perversmininkas
gali būti paliktas gyvas? Jokios amnestijos Jam būti ne-
gali, nes Jis yra *būties maištininkas*. Štai kodėl minia Pi-
loto kieme ir šaukė: „Ant kryžiaus, ant kryžiaus Jį“
(*Lk 23, 21*). *Kristaus pasiuntinybė yra pasaulinės būsenos*
paneigimas ir tuo pačiu pasaulio sukėlimas tiek prieš patį
save, tiek prieš Bažnyčią. Jo mirtis ant kryžiaus buvo
nuosekli Jo pasiuntinybės pabaiga *pasaulyje*. Pasaulis kry-
žiuoja kiekvieną, kuris mėgina jame kelti sąmyšio.

Ne kitaip yra ir su Bažnyčia kaip su istorijoje besisklei-
džiančiu Kristumi. Bažnyčia tęsia toliau Kristaus pradėtą
perversmą. Ji neša Jo kalaviją į visas tautas. Ji kelia ne-
rimą pasaulio būtyje. Ji skaldo jį, keldama tautą prieš
tautą, luomą prieš luomą, giminę prieš giminę. Bažnyčios
dvasios paliestas, pasaulis pasijunta išblokštas iš savo ra-
mybės, iš savo gyvenimo faktiškumo ir įstatytas į nuola-
tinę keleivio būseną. Savo mokslu Bažnyčia ardo senąsias
pasaulio pažiūras į būtį. Savo valdžia ji lenkia pasaulį
Dievui. Savo sakramentais ji keičia pasaulio gyvenimo pa-
vidalus. Visa, kas buvo sena, turi pradingti. Iš Bažnyčios
turi kilti naujas gyvenimas ir naujas žmogus. Bažnyčios
supurtytas pasaulis „turi keltis iš miego“, nes „naktis pra-
ėjo, o diena priartėjo“. Jis turi mesti „šalin tamsybės dar-
bus“, elgtis padoriai, nepasiduodamas senosioms ydoms
bei nuodėmėms. Jis turi apsilikti Viešpačiu Jėzumi Kristu-
mi (*Rom 13, 11–14*). Tai nuolatinis Bažnyčios balsas, nuo-
latinis jos reikalavimas, nuolatinis beldimasis į pasaulio
duris.

Nenuostabu, kad pasauliui įgrysta ši neramuolė. Jis
pradeda jos nekęsti, ją stumti nuo savęs, persekioti ir žu-
dyti jos vaikus. Tačiau iš esmės Bažnyčios persekiojimai
neatskleidžia nieko naujo. Jie yra tiksliai Kristaus persekio-
jimų tęsinys ir istorinis išsiskleidimas. „Jei jie mane per-
sekiojo, persekios ir jus“ (*Jn 15, 20*),— pasakė Kristus ir
tuo būdu nurodė esminį Bažnyčios persekiojimų ryšį su
Jo paties persekiojimais. Būdama Kristaus istorijoje, Baž-
nyčia negali persekiojimų išvengti dėl tos pačios priežas-
ties, dėl kurios jų neišvengė nė Kristus. Siųsdamas savo
apaštalus į pasaulį, Kristus šitaip nupiešė jų likimą: „Aš
siunčiu jus kaip avis tarp vilkų. Būkite tad gudrūs kaip

žalčiai ir neklastingi kaip karveliai. Bet saugokitės žmonių, nes jie paduos jus teisti susirinkimams ir plaks jus savo sinagogose. Jūs būsite dėl manęs nuvesti pas valdovus ir pas karalius. . . Jūs būsite visų nekenčiami dėl mano vardo" (*Mt 10, 16–23*). Tai vaizdas ne tik apaštalų. Tai vaizdas visos istorinės Bažnyčios. Visais amžiais pasaulis pakenčia Barabo išsiskleidimą, bet nepakenčia Kristaus išsiskleidimo. Todėl visa, kas tik Kristų išreiškia, darosi pasauliui svetima, ir jis mėgina šiomis svetimybėmis nusikratyti net ligi žmogiško jų naikinimo.

Persekiojimai tad nėra Bažnyčiai atsitiktinis dalykas. Jie kyla iš pagrindinio jos santykio su pasauliu, todėl yra susiję su jos pasiuntinybe. Krikščionis neturi stebėtis persekiojimų buvimu. Priešingai, jis turi susimąstyti tada, kai persekiojimų nebėra, nes tai gali būti ženklas, kad Bažnyčia jau tiek prisitaikė prie pasaulio, jog šis pradėjo laikyti ją *sava* ir todėl mylėti. Pasaulio globa ir meilė Bažnyčiai visados yra pavojingos. Ir juo tvirčiau ji šia meile apsisupa, juo glaudžiau ji sėdi su žemės kunigaikščiais už vieno stalo, juo labiau ji būna ne tik pasaulyje, bet ir iš pasaulio. Tada, be abejo, pasaulis jos nepersekioja. Bet deja šios rūšies nepersekiojamai bažnyčiai! Susigiminiavimas su pasauliu ramybės dėlei pražudo Bažnyčioje apaštališkąjį uolumą. Bažnyčia pasijunta, tarsi ji būtų jau neprarandamai laimėjusi žmoniją, tarsi Evangelija galėtų būti tik vieną kartą paskelbta, o ne amžinai skelbiama.

Bet kaip tik šitokiai Bažnyčiai Apreiškimas graso Viešpaties rūstybe: „Sardų Bažnyčios angelui rašyk: „Taip sakot, kurs turi septynias Dievo Dvasias ir septynias žvaigždes. Aš žinau tavo darbus, kad tu turi vardą esąs gyvas, o esi miręs. Būk budrus ir pastiprink, kas lieka ir kas arti mirimo. Nes aš nerandu tavo darbų pilnų mano Dievo akivaizdoje. Taigi atsimink, kaip tu priėmei ir girdėjai; tai laikyk ir daryk atgailą. Jeigu gi nebudėsi, aš ateisiu kaip vagis, ir tu nežinosi, kurią valandą aš pas tave ateisiu" (*Apr 3, 1–3*). *Pasaulio teikiama ramybė yra Bažnyčios mirtis*. Tokia su pasauliu susijungusi Bažnyčia gali iš viršaus ir labai žibėti, gali girtis esanti gyva, bet iš tikro ji yra mirusi. Jos darbai nėra pilni Dievo akivaizdoje, nes ji daro nuolaidų pasauliui ir už jas perkasi ramybę. Ji yra pamiršusi pirmąją Kristaus išpėjimą, kad Jo apaštalai visados būna kaip avys tarp vilkų. Todėl Apreiškimas ir liepia tokiai Bažnyčiai daryti atgailą, vadi-

nasi, susimąstyti ties šia iš pasaulio pirktąja ramybe, išvelgti prazūtingą jos reikšmę ir mesti sąjungą su anti-kristu.

Be abejo, persekiojimai yra gilaus suspaudimo dienos. Tačiau jie yra sykiu Bažnyčiai ir džiaugsmo dienos. Persekiojama Bažnyčia gali būti tikra, kad pasaulio gundymams ji dar nėra pasidavusi. „Kas dėl manęs prapuldytų savo gyvybę, atras ją" (*Mt 10, 39*). Šitie Kristaus žodžiai giliausia prasme ir aukščiausiu laipsniu kaip tik ir įvyksta persekiojimų metu. *Persekiojimų dienos yra Bažnyčios pilnybės laikas*. Todėl šv. Petras nesvyruodamas parašė padrašinimą, tinkantį visai Bažnyčios istorijos eigai: „Jei esate niekinami dėl Kristaus vardo, jūs esate palaiminti, nes Dievo šlovė, garbė ir jėga, ir Jo Dvasia ilsisi ant jūsų. Nė vienas jūsų tenekenčia kaip žmogžudys ar vagis, ar piktžodžiautojas, ar svetimų dalykų geidėjas. O jei kas kenčia kaip krikščionis, tenesigėdi, bet tegul garbina Dievą tuo vardu" (*1 Pt 4, 14–16*).

Tačiau kas yra persekiojimai *patys savyje*, svarstant juos krikščioniškuoju požiūriu? Kokios prasmės jie turi krikščioniškajame tiek atskiro žmogaus, tiek visos žmonijos buvime? Ką reiškia būti nužudytam dėl Kristaus? Ką įvykdo šiuo aktu nužudytasis ir žudikas? Persekiojimų vardu vadiname čia ne Bažnyčios ištrėmimą į dykumas, vadinasi, jos įtakos išjungimą iš gyvenimo, bet *krikščionių kraujo praliejimą už Kristų*. Kokios tad prasmės turi šis kankinių kraujas? Kokią vietą jis užima krikščioniškoje egzistencijoje?

Jeigu Bažnyčia yra istorijoje besiskleidžiąs Kristus, tai atskiras jos narys yra dalyvis šitame Kristaus išsiskleidime. Kitaip sakant, jis yra tikrovinis Kristaus nešėjas ir Jo apreiškėjas gyvenime. Kristus juk skleidžiasi savo Mistinio Kūno nariuose. Per juos Jis apsiereiškia. Per juos Jis keičia gyvenimą. Per juos Jis plečia ir atbaigia savo pasiuntinybę. Todėl atskiras Bažnyčios narys yra *mažasis Kristus*. Tai Kristus, įsikūnijęs ir apsiereiškęs siaurame atskiro asmens gyvenime. Tačiau, nepaisant šių mastų menkumo, kiekvienas krikščionis išreiškia Kristų Jo esmėje. Kiekvienas krikščionis yra gyvas nebe pats savimi, bet Kristumi. Todėl kiekviename krikščionyje Kristus gyvena savu atpirkimo žygiu. Kiekvienas krikščionis savotišku būdu pakartoja Kristaus likimą, nes tik šitai jis tampa istorijoje besiskleidžiančio Kristaus nešėju. Jeigu tad kam nors tenka ne tik gyventi, bet ir mirti už Kristų,

tai ši jo mirtis virsta Kristaus mirties išraiška. Ji virsta krikščionies dalyvavimu Kristaus *kruvinoje* Aukoje, nes nekruvinu būdu šią auką kiekvieną dieną sudabartiname šventųjų Mišių metu. Nekruvinu būdu Kristus miršta ant mūsų altorių. Kruvinu būdu ši Jo mirtis esti pratęsiama kankinių mirtimi. *Kankinių kraujas yra ne kas kita kaip Kristaus kraujo išsiskleidimas istorijoje.* Tai yra Jo kryžiaus tęsinys. Tai Jo kančios išplitimas.

Kristus per Bažnyčią skleidžiasi *visas*. Bažnyčia yra ne tik Tėvo dešinėje sėdįs Kristus, bet ir Kristus, neturįs kur galvos priglausti; ir Kristus, kovojąs su fariziejais; ir Kristus, iškilmingai įžengiąs į Jeruzalę; ir Kristus, apsi-pylęs prakaitu Alyvų kalne; ir Kristus žydu bei Piloto teisme; ir Kristus ant Golgotos; ir Kristus prisikėlimo rytą. *Bažnyčia yra pilnutinis Kristus:* kenčiąs ir triumfuojąs, priimamas ir atmetamas, mirštąs ir prisikeliaęs. Kristaus gyvenimo bei veikimo pilnybė skleidžiasi istorijoje Bažnyčios pavidalu. Tačiau atskiras Bažnyčios narys visos šios pilnybės išreikšti nepajėgia. Jis išreiškia Kristų Jo esmėje, jis dėl to tampa mažuoju Kristumi, bet ana dievažmogiškoji pilnybė nesutelpa siauruose asmeniniuose rėmuose ir todėl negali būti išreikšta. *Visą Kristų išreiškia tik visa Bažnyčia visoje savo istorijoje.* Atskiras narys pajėgia išreikšti ir išskleisti tik vieną kurį Kristaus gyvenimo ar jo veikimo bruožą. Dvasia, kaip šventasis Paulius sako, yra viena ir ta pati. Tačiau „veikimai yra įvairūs“ (*1 Kor 12, 4*), nes Dvasia dalina, „kaip ji nori“ (*12, 11*). Vienus Bažnyčioje ji pašaukia kaip mokytojus, kitus kaip pašventėjus, trečius kaip valdytojus, ketvirtus kaip pranašus, penktus kaip stebukladarius: vieni išreiškia savo gyvenimu Kristaus pasninką tyruose, kiti Jo apaštalinės kelionės po Palestinos žemę, treči Jo maldą ir paslėptąjį Jo gyvenimą, ketvirti kančią ir mirtį ant kryžiaus.

Šie pastarieji tad ir yra Bažnyčios *kankiniai*. Būti kankiniu reiškia būti Kristaus kančios ir mirties skleidėju pasaulio istorijoje. Tai yra taip pat nuostabi Šventosios Dvasios dovana bei malonė. Kaip niekas iš savęs negali išreikšti mokančiojo ar pašvenčiančiojo Kristaus, taip niekas negali pats savo noru išskleisti kenčiančiojo ir mirštančiojo Kristaus. Tiek būti krikščionimi apskritai, tiek skleisti kurią nors atskirą Kristaus žymę reikia dieviškojo pašaukimo. „Ne jūs mane išsirinkote, bet aš jus išsirinkau ir paskyriau“ (*Jn 15, 16*),— šitie Kristaus žodžiai tinka

ne tik apaštalams, bet ir kiekvienam Bažnyčios nariui, neš kiekviena jo gyvenimu ar veikimu vykdoma religinė funkcija yra Kristaus išsirinkimas ir paskyrimas. *Būti Kristaus kraujo skleidėju istorijoje yra Jo paties duota malonė.* Todėl kankiniai taip pat yra Kristaus pašauktieji ir išrinktieji. Jie yra paskirti būti Kristaus kančios ir mirties skleidėjais bei apreiškėjais kruvinu būdu. *Persekiojimai Bažnyčios gyvenime yra didžiosios Kristaus dramatos Golgotoje istorinė išraiška.* Jie organiškai įsijungia į krikščioniškąją egzistenciją, kuri savo esmėje yra ne kas kita kaip Kristaus buvimo plėtimas bei įvykdymas žmonijos gyvenime. Kruvinas Bažnyčios kelias pasaulio istorijoje yra išsiskleidimas kruvino Kristaus kelio į Kalvariją.

Tačiau tuo persekiojimų prasmė dar nesibaigia. Persekiojamieji dėl Kristaus vardo yra Jo kančios ir mirties nešėjai. Savo krauju jie skleidžia istorijoje atperkantią Kristaus kraują. Bet kas yra persekiojimai *persekiotųjų* atžvilgiu? Kokios reikšmės istorijai turi žudikiški veiksmai Bažnyčios gyvenime? Kokį akivaizdinį vaidmenį turi krikščionių budeliai?

Į tai galima šitaip atsakyti: *kankinių kraujas daro skaičių pilną ir tuo būdu artina istorijos galą.* Žmogžudystės nuodėmė yra *ypatingas* rankos ištiesimas į Dievo tvarką ir todėl visados yra lydimas Jo rūstybės. Kai užmušė Kainas Abelį, pasirodė Viešpats ir pasakė: „Ką tu padarei? Balsas tavo brolio kraujo šaukiasi į mane iš žemės" (*Pr 4, 10*). Tai buvo prakeikiantis ir pasmerkiantis balsas. Tai buvo šauksmas dangaus keršto, kad būtų atitiesta žmogžudiškos rankos padaryta neteisybė. Ir Kainas buvo prakeiktas, o su juo dar sykį ir pati žemė, į kurią įsi-siurbė nekaltas kraujas. Tą patį Dievas pakartojo ir Nojui po tvano. Leisdamas viską valgyti, išskyrus kraują, Viešpats šia proga pastebėjo: „Jūsų gyvybės kraujo aš pareikalausiu iš visų gyvulių ir iš žmogaus rankos; iš kiekvieno rankos, kaip jo brolio, aš pareikalausiu žmogaus gyvybės" (*Pr 9, 5*). Ir čia pat Viešpats paaiškino, kaip šis pareikalavimas tikrovėje apsireiškė: „Kas praliejo žmogaus kraują, to kraujas bus pralietas" (*9, 6*).

Nuostabiausia tačiau yra šio reikalavimo pagrindas, į kurį Dievas atremia savo ryžtą: „Nes žmogus buvo sukurtas pagal Dievo paveikslą" (*t. p.*). Kitaip sakant, *žmogžudystė suardo žmoguje Dievo paveikslo išraišką.* Žmogžudys ištiesia ranką ne į daiktą, bet į asmenį, vadinasi, į tai, kas Dievo kūryboje yra švenčiausia, kas Jį

patį išreiškia ir atvaizduoja. Žmogžudys pasikėsina į patį Dievo paveikslą ir pikta savo ranka jį suardo. Todėl jis ir pats netenka teisės būti šio paveikslu nešiotu. Jis turi taip pat mirti, jis turi būti išskirtas iš buvimo drauge, nes jis šio buvimo ne tik nesaugojo, bet savo žmogišku nosu jį kitam net atėmė. Jeigu Kainas ir nebuvo užmuštas, tai vis dėlto jis tapo klajokliu žemėje, neturiniu tėvyne; išskyrimas iš buvimo drauge jam buvo įvykdytas kitokiu, nors ir ne mažiau sunkiu būdu. Ir šis Dievo paskelbtas pralieto kraujo pareikalavimas iš žmogžudžio rankos virto pagrindu baudžiamajam Mozės įstatymui: „Kas užmuša žmogų tikslu žudyti, mirtimi tenumiršta“ (*Iš 21, 12*), Šis įsakymas buvo toks griežtas ir toks visuotinis, kad net ir nekaltai pralietas kraujas buvo keršijamas. Netyčiomis įvykusi žmogžudystė taip pat buvo žuvusiojo giminių baudžiama, ir šios rūšies žudikai turėjo bėgti į Mozės pažymėtus miestus, kad galėtų išsigelbėti, nes šiuose miestuose keršto dėsnis neveikė. Ten jie turėjo pasilikti ligi vyriausiojo kunigo mirties ir tik po jos turėjo teisę grįžti į gimtinę ir jau nebeliečiami gyventi (plg. *Sk 35, 11–28*). Kraujo praeiksmas buvo bausis ir lydėjo žudiką visą gyvenimą.

Kristus, tiesa, keršto dėsnį atmetė ir įsakė mylėti savo priešus ir melstis už persekiojančiuosius (plg. *Mt 5, 43–44*). Tačiau tai anaipol nereiškia, kad Jis nuėmė kadaise Dievo uždėtą praeiksmą už kraujo praliejimą. *Kristus paneigė ne bausmę už žmogžudystę, bet tik senuosius šios bausmės vykdytojus: praeiksmas už pralietą kraują turėjo Naujajame Įstatyme ateiti ne iš žmogaus, bet iš paties Dievo rankos.* Senajame Įstatyme Dievas reikalavo nužudytos gyvybės *per žmones*. Naujajame Įstatyme Jis reikalauja jos *pats* tiesioginiu būdu. Senojo Įstatymo žmogžudžiai turėjo bijoti žmogaus keršto. Naujojo Įstatymo žmogžudžiai turi drebėti dėl Dievo keršto. Atpirkęs žmoniją savo krauju ir sujungęs žmogų iš naujo su Dievu, Kristus pasidarė pats aukščiausias šių santykių tvarkytojas ir sprendėjas. Pralietas kraujas dabar šaukiasi į Jį. Pasikėsinimas į Dievo paveikslą dabar yra pasikėsinimas į Kristaus religiją, nes ji šiuo paveikslu kaip tik yra paremta. Kiekvienas žmogžudys yra neigėjas ne tik savo brolio, bet sykiu ir Kristaus kaip tarpininko tarp Dievo ir žmogaus. *Žmogžudystė Naujajame Įstatyme yra tiesioginis Kristaus užgavimas*, nes kiekvienas atpirktosios žmonijos narys yra Jo Kūno narys, Jo reiškėjas ir skleidėjas isto-

rijoje. Todėl Kristus pats pasiima šį nusikaltimą bausti, neatiduodamas Jo į žmonių rankas, kaip buvo Senajame Įstatyme. Kristus pats pasiima teisę keršyti už praliatą kraują, atpirktą Jo krauju.

Šitoje vietoje kaip tik ir išeina aikštėn ana begalinio svorio turinti persekiojimų reikšmė pasaulio istorijai. Kankinių kraujas, šaukdamasis į dangų, kiekvieną kartą prašo Kristų nutraukti šios šventvagystės siautėjimą, šį pasikėsinimą prieš mistinio Jo Kūno narius, prieš Jo skleidimąsi istorijoje. *Bažnyčios persekiojimai trumpina istoriją.* Solovjovas savo pasakojime pastebi, kad didžiausių iškilmių metu, kada naujasis popiežius Apolonijus nuostabiais ženklais rodė savo galią visų kultų katedroje, „vidurinių rūmų šiaurės vakarų kertėje po Kubet-el-Ruach, t. y. sielų kupola“, buvo girdėti kažkoks požeminis triukšmas. Nesuskaitomi ploni balseliai šaukė: „Laikas atėjo, Išganytojau! Išleisk mus, Išganytojau!“ Tai nėra Solovjovo fantazija. Tai ir Apreiškimo mintis, be abejo, Solovjovo apvilktą vaizdingu drabužiu. Tačiau pati šio vaizdo *esmė* yra paimita iš Apreiškimo. Šventasis Jonas savo regėjimuose pasakoja apie septynių antspaudo atplėšimą. „Kai Jis buvo atplėšęs penktą antspaudą, aš mačiau po altoriumi sielas užmuštųjų dėl Dievo Žodžio ir dėl liudijimo, kurio jie laikėsi. Jie šaukė dideliu balsu tardami: „Iki kolei, Viešpatie šventasis ir tikrasis, Tu neteisi ir nekeršiji už mūsų kraują tiems, kurie gyvena žemėje?“ (Apr 6, 9–10). Solovjovo aprašomas požeminis triukšmas ir yra simbolis kankinių kraujo šauksmo į Avinėlių. Tai nėra tuščias šauksmas. Į klausimą „iki kolei?“ užmuštųjų sielos gauna atsakymą: „Jiems pasakyta, kad turėtų poilsio dar trumpą laiką, iki bus pilnas skaičius jų draugininkų ir jų brolių, kurie turi būti nužudyti taip, kaip ir jie“ (6, 11).

Vadinasi, *teismas ir kerštas už praliatą kraują tikrai ateis.* Viešpats tik laukia dar „trumpą laiką“, kol skaičius bus pilnas. Kiekviena kankinio mirtis šį skaičių nuolatos papildo, ir niekas, be abejo, nežino, kieno mirtis bus paskutinė. *Juo tad Bažnyčios persekiojimai yra griežtesni ir ilgesni, juo smarkiau istorija skuba prie savo galo.* Kiekvienas kankinio kraujo lašas artina Viešpaties teismą. Bažnyčios persekiojimų šviesoje istorijos pabaiga kaip tik ir yra pažadinama kankinių kraujo. Tai Viešpaties pareikalavimas savo Kūno narių gyvybės iš tų, kurie ją nužudė. Istorija, kuri nužudė Kristų ir kuri pripildė Jo šventųjų krauju Dievo pažymėtą saiką, yra nutraukiama Vieš-

paties teismu ir Jo rūstybe. Čia esti įvykdomas anas senas, pirmykštis Dievo pasakymas: „Aš pareikalausiu žmogaus gyvybės" (*Pr 9, 5*). Istorijos galas ir yra toks pareikalavimas. Tik čia Dievas pareikalauja pralieto kraujo ne iš atskiro žmogaus, bet iš visos istorijos; ne už vieną atskirą kankinį, bet už visų amžių kentėjusią Bažnyčią. Todėl sunkus prakeiksmas slegia pečius kiekvienos tautos, kuri didina sielas užmuštųjų dėl Dievo Žodžio ir dėl liudijimo. Žudydama Kristaus šalininkus, ji tuo pačiu žudo ir savo istoriją. Ji darosi istorijos žmogžudė. Bažnyčia juk yra istorijoje besiskleidžiąs Kristus. Todėl kiekviena žaizda Jo Kūne savaimė kruvinu šauksmu nuaidi per visą istoriją. Antikristas mielai žudo Kristaus narius. Tačiau šitas jo žingsnis turi žymiai gilesnės apokaliptinės prasmės bei reikšmės negu kiti nelemti jo darbai.

3. ATKRITIMAS NUO DIEVO

Nuolatiniai Bažnyčios trėmimai iš gyvenimo ir atskirų jos narių žudymai pasidaro ne visiems pakeliami, ir todėl ne vienas Kristų paneigia. Ne vienas pasirenka pasaulio ramybę ir į ją iškeičia Kristaus kalaviją. Ne vienas pavargsta šiose rungtyneose ir lipa pailsėti antikristinių sostų pavėsyje. Todėl *atkritimas yra nuolatinis Bažnyčios palydovas istoriniame jos kelyje*. Dar daugiau, juo antikristo siautėjimas yra didesnis bei smarkesnis, juo šis atkritimas darosi gausesnis. Juo priespauda yra žiauresnė, juo didesnis žmonių skaičius pasiduoda gundymams ir nusigrįžta nuo Dievo. Tačiau kadangi, istorijai einant prie galo, Dievo ir velnio kova darosi ypatingai įtampi, tuo pačiu ir atkritimas virsta labai ryškiu šios besiantinančios pabaigos ženklu. Štai kodėl Apreiškimas atkritimą laiko tokiu reikšmingu ir prasmės pilnu įvykiu, kad iš jo tarsi iš pabalusių laukuose javų gali pažinti, kad jau „metas pjauti atėjo" (*Api 14, 15*). Kai tarp tesaionikiečių atsirado netikrų pranašų, skelbiančių greitą pasaulio galą ir teigiančių, esą „Viešpaties diena esanti arti", šv. Paulius išpėjo jais netikėti, „nes pirma turi ateiti atpuolimas" (*2 Tes 2, 2–3*). Tiesa, atkritėlių buvo ir pačioje krikščionybės pradžioje. Tačiau vargiai anuo metu buvo galima kalbėti apie *apokaliptinį* atkritimą. O be jo istorijos galo skelbimas buvo ne kas kita kaip tik krikščionių gąsdinimas ir klaidinimas (plg. *2 Tes 2, 1–3*). Šiam

per ankstyvam skelbimui užbėgti už akių šv. Paulius ir nurodo atkritimą kaip vieną iš tikriausių besiartinančio galo ženklų. Jam pasirodžius, krikščionys turi prisiminti Kristaus žodžius, kuriuos Jis pasakė didžiojoje savo kalboje apie pasaulio pabaigą: „Anos dienos ir valandos niekas nežino“ (Mt 24, 36). Bet „mokykitės prilyginimo iš fygos medžio: kai jo šaka minkštėja ir sprogsa lapai, jūs žinote, kad vasara arti; taip pat ir visa tai išvydę žinokite, kad Ji arti, duryse“ (24, 32–33).

Pagrindinis tačiau yra klausimas, kame glūdi šio atkritimo esmė ir jo reikšmė Bažnyčiai? Atkristi nuo Dievo galima dvejopai: Jį *neigiant* ir Jį *pamirštant*. Abu atkritimo būdai veda žmogų tolyn nuo Dievo. Abu padaro jį bedievių. Tačiau viršinėse savo apraiškose jie yra labai skirtingi. Kuris tas būdas apsireikš apokalipsiniame žmonių atkritime, nuvesiančiame istoriją į galą ir į teisumą?

Dievo *neigėjas* visados yra kovotojas su Juo tiek pats savyje, tiek viršiniame gyvenime. Jis nori Dievą sunaikinti. Jis nori išrauti Jį iš savo būties ir iš visų gyvenimo pavidalų. Tačiau Dievas tokiam žmogui yra *tikrovė*. Dar daugiau, žmogus, kuris skelbia kovą Dievui, kuo labiausiai Jį pripažįsta, nes kovoti galima tik su tuo, kas yra. Kovoti galima tik su tuo, kas žmogų yra ypatingai palietęs, kas yra išibrovęs į jo būtį, virtęs didžiausiu jo rūpesčiu. Todėl kovotojas su Dievu niekad nėra *ateistas* tikraja šio žodžio prasme, kaip ateistas nėra nė velnias. Kovotojas su Dievu yra *Prometėjas*, kuris neigia dieviškąją tvarką, neigia Dievo nurodytą kelią, pasirinkdamas savąjį. Aischilo Prometėjas, sunkiomis grandinėmis prikaltas prie uolos, atkerta Dzeuso pasiuntiniui Hermiui, kai šis pataria jam bent kartą pasimokyti iš savo nelaimių: „Veltui mane gaišini savo prašymais. Aš esu kurčias kaip vilnys. Nemanyk, kad aš, bijodamas Dzeuso sumanymų, tapęs bailiu, kaip moteris eičiau nužemintai ištiesti rankų ir maldauti jo, man nekenčiamo, kad išvaduotų iš grandinių. Ne! Niekados!“ Tai yra kiekvieno kovotojo su Dievu žodžiai. Prometėjiškasis žmogus jaučia savo didybę, savo galią, savo jėgas ir todėl drįsta stoti į kovą su Dievu ardydamas Jo tvarką, persekiodamas ir žudydamas Jo šalininkus ir net pačią Dievo mintį stengdamasis užgesinti žmonijos sąmonėje.

Tuo tarpu Dievo *pamiršėjas* elgiasi visai kitaip. Tai nesidomįs žmogus. Jam vis tiek, ar Dievas yra, ar Jo nėra. Jis apie tai nemąsto ir nei savęs, nei savo gyvenimo

mo šia mintimi neapsprendžia. Dievas jam yra *nebe tikrovė*. Todėl jis nekovoja nei su pačiu Dievu savo būtyje, nei su tais, kurie Jį tiki gyvenime. Jis tik paprasčiausiai visu tuo nesidomi. Jis praeina pro Dievo šali, jis apie Dievą nekalba, šios problemos nesvarsto, šios hipotezės, Laplace'o žodžiais tariant, niekur nėra reikalingas. Jam pakanka šios tikrovės, kurioje jis visas išsitenka ir pastoviai išgyvena. Tai yra *buržuazinio* nusiteikimo žmogus. Abejingumas viskam, kas yra dieviška, pagailos šypsnyš tikintiesiems yra regimi šio atkritimo ženklai. Kiek kovotojas su Dievu tarsi audra puola dieviškumo apraiškas pasaulyje, tiek Dievo pamiršėjas numoja į jas ranka ir eina toliau, nesustodamas prie jų valandėlės. Kuris tad iš šių dviejų atkritimų turi *apokalipsinės* reikšmės? Apie kurią iš jų kalba šv. Paulius, išspėdamas tesalonikiečius ir atkritimą statydamas prieš jų akis kaip neklaidinantį ženklą?

Gerą kryptį šiam klausimui išspręsti nurodo mums Solovjovas, kalbėdamas savo pasakojime apie krikščionijos padėtį istorijos galo išvakarėse. Jau pačioje pradžioje jis pastebi, kad, nepaisant teorinio materializmo žlugimo, „didžiulė mąstančių žmonių dauguma pasiliko netikintieji“. Vėliau kalbėdamas, kaip atrodė visos trys konfesijos antikristo laikais, jis sako, kad „visame žemės rutulyje pasiliko ne daugiau kaip keturiasdešimt penki milijonai krikščionių“. Tuo Solovjovas nori pasakyti, kad *atkritimas nuo Dievo buvo masinis*. Pagrindo šitaip manyti duoda pats Apreiškimas. Kalbėdamas apie jūros žvėrį, kuriam slibinas davė „savo jėgą ir didelę valdžią“ (*Apr 13, 2*), šv. Jonas pastebi, kad „visa žemė stebėjosi žvėrimi ir garbino slibiną“ (*13, 3*) ir kad jam „buvo duota valdžios ant visų giminių, žmonių kuopų, kalbų ir tautų“ (*13, 7*). Kitoje vietoje tas pats šv. Jonas aprašinėdamas, kaip „šėtonas bus paleistas iš savo kalėjimo“ (*20, 7*) ir kaip jis „suvedžios tautas“ ir „surinks jas į kovą“, stauga praregi, kad „jų skaičius yra kaip jūros smiltys. Jie užėjo ant žemės platumo ir apstojo šventųjų stovyklas ir mylimąjį miestą“ (*20, 7–8*). Tai *gausybės* vaizdai. Žvėries kariuomenė, kurią jis išveda prieš „sėdėjusį ant žirgo ir prieš Jo kariuomenę“ (*19, 19*), yra *didžiulė minia*. Bet jeigu taip, jeigu visa žemė garbina slibiną, jeigu jis valdo visas tautas ir kalbas, jeigu savo šalininkais jis užstoja žemės platumą, tai atkritimas nuo Dievo yra jau nebe atskirų asmenų apsisprendimas, bet *masinė* žmonių ap-

raiška. Solovjovo minimas mažutis krikščionių skaičius, palyginus jį su visos žemės gyventojais, atrodo, yra stipriai pagrįstas. *Apreiškimo minimas atkritimas yra didysis minių nusigrįžimas nuo Kristaus ir atsigrįžimas į antikristą.*

Čia tad, atrodo, ir glūdi raktas suprasti šio atkritimo esmei. Jeigu apreiškimo minimas atkritimas yra *masinis*, tuomet jis yra ne prometėjinis Dievo neigimas, bet *buržuazinis Dievo pamiršimas*. Nėra abejonės, kad Dievo neigimas prieš Jį kovojant taip pat yra nuolatinis žmonių istorijoje. Visados atsiranda uolių Sauliaus būdo asmenų, kurie kausto grandinėmis Kristaus šalininkus ir meta juos į kalėjimus. Tačiau šitie kovotojai yra visados stiprios asmenybės. Jie niekad nepereina į minią ir niekad nėra nešami minios nuotaikų. Juk kova su Dievu esmėje yra vedama sielos gelmėse. Tai sunkios rungtynės žmogaus viduje. Tai nuolatinis rūpestis Absoliutine Būtimi, kuri kelia nerimo ir kuria todėl žmogus mėgina nusikratyti. Šios kovos prasiveržimas į paviršių persekiojimais, naikinimais, žudymais yra tik neviltinga šios kovos viršinė pusė, tik pastanga atsikeršyti už vidinę negalią sunaikinti Dievą pačioje Jo būtyje. Kova su Dievu visados reiškia skaudžią žmogaus tragiką, pažymėtą dideliais pergyvenimais, giliu mąstymu ir stipria jausmo įtampa. Adomo Mickevičiaus „Vėlinių“ Konradas kaip tik ir yra šitoks būdingas kovotojas. Tačiau jo bruožai miniai netinka. Konradas ir bet kuris kitas Dievo neigėjas yra prometėjai. Tuo tarpu prometėjinė gali būti tik atskira asmenybė, bet ne minia. Minia niekad nėra prometėjinio nusiteikimo.

Tuo pačiu ji nėra nė Dievo neigėja aukščiau minėta prasme. Jeigu kartais ji ir esti prometėjinių vadų sugundoma griauti Dievo apraiškas žemėje, tai ji jas griaua vedama visai kitokių motyvų negu jos vadai. Jos vadai naikina dieviškumą pasaulyje tam, kad išnaikintų Dievo tikrovę, kad neleistų Dievui pasirodyti ir prabilti. Tuo tarpu minia žudo kunigus, degina vienuolynus, niekina vienuoles todėl, kad pasotintų savo keršto ir kraujo alkį, kad prisigrobtų žemės gėrybių, kad patenkintų savo aistras. *Minia niekad nėra vedama metafizikos*. Ji eina tik instinktų stumiama. Ta pati minia, kuri šiandien išplėšė vienuolyną ir išžudė vienuolius, rytoj išsiskirsčiusi gailisi ir prašo atleidimo už savo dūkesį. Todėl neigimo ir kovos keliu minia nuo Dievo atkristi nepajėgia. Šis kelias jai yra per sunkus, per daug metafiziškas, per

daug gilus. Jis reikalauja ne bendros nuotaikos, ne bendro įdūkimo ar bendros mados, bet gilaus susitelkimo, išmąstymo ir pastovumo. *Prometėjas visados yra vienišas žmogus.* Mickevičiaus Konrado kova su Dievu Vilniaus kalėjimo vienutėje yra prasmingas simbolis prometėjinio žmogaus vienišumui. *Žmogus su Dievu kovoja visų pirma savo dvasios vienutėje.* Minioje tačiau jis šitą vienutę praranda, prarasdamas tuo būdu ir tikrojo kovotojo bruožus. Minia ištraukia jį iš metafizinių gelmių ir perkelia į socialinį paviršių, kuriame asmuo netenka jėgos ir savarankiškumo. Minioje žmogus virsta tik *vienu iš daugelio.* Todėl kovos bei neigimo kelias tokiam miniažmogui darosi per sunkus. Minia juo eiti nepajėgia.

Užtat ji labai gerai pajėgia eiti *užmiršimo bei nesidomėjimo keliu.* Šis kelias nereikalauja jokio mąstymo, jokio gilaus pergyvenimo, jokios jausmo įtampos. Priešingai, jis kaip tik reikalauja nemąstyti, nepergyventi, neištempti. Jis reikalauja pasilikti kasdieninėje lėkštumoje, kur viskas yra lygu ir pilka, kur *kiti* mąsto ir jaučia, kur *kiti* kovoja ir gyvena. Ir kas labiau gali atitikti minios polinkius kaip ši buržuazinė nuotaika? Perkelta į žmogaus santykius su Dievu, ši nuotaika kaip tik ir sukuria aną masinį žmonių atkritimą nuo Dievo. Prometėjinis neigimas negali būti masinis jau tik todėl, kad prometėjų visados yra nedaug. Jie gali teikti Bažnyčiai ir labai skaudžių smūgių, tačiau masinio atkritimo savo kova jie nepažadina. Tuo tarpu buržuazinis pamiršimas kaip tik patraukia paskui save išstis minias.

Jeigu tad anas apokaliptinis atkritimas yra ne atskirų asmenų, bet išstisų minių atkritimas, jis negali būti kitoks, kaip tik Dievo pamiršimas, Juo nesidomėjimas, abejingumas viskam, kas yra dieviška ir kuo Dievas pasaulyje apsireikš. Apokaliptinis atkritimas yra anie Dostojevskio minimi geologiniai perversmai, kada Dievo idėja esti išraunama iš žmogaus širdies, išraunama ne kova, nes kova idėjos užmušti negali, bet jos pamiršimu, nesidomėjimu, išstūmimu iš žmogaus rūpesčių srities. Tas pats velnias, kuris Ivanui išdėsto geologinių perversmų mintį, šiojo prispirtas pasakyti, yra Dievas ar ne, atkerta: „Balandėli, nežinau!“ ir čia pat priduria: „Žiūrėk, čia pasakiau didelį žodį“. Iš tikro šis žodis yra didelis. Buržuazinis žmogiškosios būties prado atstovas, trokštąs įsikūnyti riebioje pirklio žmonoje, negali žinoti, ar Dievas yra, ar ne, nes *tai jam yra vis tiek.* Dievas jam nėra jo eg-

zistencijos rūpestis. Dievas jam nėra jo būties pagrindas. Dievas jam nėra jo gyvenimo prasmė. Todėl jam vis tiek, ar Jis yra, ar Jo nėra. Buržujus apie tai nemažsto, Dievu neserga, todėl ir *nežino*. Šitas velnio atsakymas yra masinio atkritimo formulė. Prometėjas žino, kad Dievas yra, todėl ir kovoja su Juo ir mėgina Jį nugalėti bei sunaikinti. Tuo tarpu buržujus nežino, ar Jis yra, ar ne, todėl nei su Juo kovoja, nei Jį garbina. Jis yra Dievui abejingas. Jis pamiršta šį klausimą iškelti ir pats sau, ir savo aplinkos gyvenimui.

Antikristas, statydamas savo karalystę ant šios tikrovės faktiškumo, kaip tik ir mėgina *šitokiu* keliu atitraukti žmones nuo Dievo. Tiesa, jis neniekina ir kovos. Bažnyčios persekiojimai, kaip sakėme, yra jo mėginimas puolimo pavidalais. Tačiau į minią jis paprastai su jais neina. Jis žino, kad *kankinių sulaukusi idėja pasidaro nemirtinga*. Ir juo daugiau Bažnyčia turės kankinių, juo ji darys stipresnė. Todėl žudynes antikristas skiria tiktai Dievo išrinktiesiems, tik tiems, kurių jis prisivilioti neįstengia. Į visus kitus jis eina antruoju keliu. Į visus kitus jis neša abejingumą Dievo atžvilgiu. Visuose kituose jis stengiasi Dievo idėją išrauti ją pamiršdamas. Ir čia kaip tik atsiveria tikroji apokalipsinė antikristo užmačia. *Velnias su savo bendradarbiais mėgina padaryti, kad žmonija Dievą pamirštų*. Tuomet iš tikro prasidėtų naujas tarpnsnis pasaulio istorijoje. Žmogus, tasai Dievo paveikslas ir panašumas, Dievo sukurtas, Jo vedamas ir palaikomas, pamiršta, kad Dievas yra! Jis pradeda nebežinoti, ar Dievas yra, ar Jo nėra. Tuo pačiu jis pamiršta savas gelmes, jis pamiršta savą pagrindą, kuriuo jis laikosi. Jam pasilieka tik šios tikrovės faktiškumas, tik jo būties paviršius pačiu grubiausiu savo pavidalu. Dievo pamiršimas reiškia patį giliausią žmogaus pasinėrimą į savo faktiškumą.

Bet tai kaip tik ir yra pagrindinis antikristo siekimas. Norėdamas žmogų amžinai uždaryti jo faktiškume, antikristas kaip tik mėgina pamiršdinti Dievą. Žmogaus atkritimas nuo Dievo Jo pamiršimu pasirodo kaip tikra antikristinė priemonė pasauliui apvaldyti. Pamiršto Dievo vietoje savo altorių pasistato antikristas. Graikų areopage buvo altorius Nežinomajam Dievui. Tačiau pasaulio istorijos areopage niekas nepastatys altoriaus Pamirštajam Dievui. Pamirštojo Dievo garbintojų iš viso nėra. Todėl Dievo pamiršimas yra pati baisiausia bedievybė. Ne tas yra tikras ateistas, kuris su Dievu kovoja ir Jo šalininkus

žudo: jis yra greičiau antiteistas. *Tikras ateistas yra tas, kuris nežino, ar Dievas yra, ar ne.* Dievo pamiršimas, Juo nesidomėjimas, Jam abejingumas yra pats griežčiausias ir pats giliausias ateizmas. Jis tad ir turi apokalipsinės prasmės. Jam pasirodžius pasaulyje ir apėmus minias, krikščionys iš tikro galės pagrįstai manyti, kad pasaulio istorijos laukai jau yra prinokę apokalipsinei angelų pjūčiai ir kad antrasis Kristaus atėjimas jau nebe už kalnų.

Vis dėlto minių atkritimas nuo Bažnyčios turi ir *skaistinančios prasmės*. Tiesa, pats savyje jis yra skaudus. Jis padaro didelių žaizdų mistiniame Kristaus Kūne. Tačiau, iš kitos pusės, jis yra ir išganingas, nes išvaduoja Bažnyčią nuo anų sunkių prieaugų, kurias ji taip varginai turi vilkti savos istorijos keliu. Evangelijos skelbimas pasauliui yra nuolatinis Bažnyčios uždavinys. Bet juo plačiau ji šį uždavinį įvykdo, juo daugiau tautų ji atveda į Gerojo Ganytojo avidę, juo daugiau ir blogų žuvų užgriebia jos tinklas ir juo daugiau raugių pradeda augti jos laukuose. Kai Bažnyčios nariai pradėdami skaičiuoti šimtais milijonų, nėra abejonės, kad labai didelis jų kiekis yra susiję su krikščionybe tik paviršium, tik vardu, bet kad krikštas pasilieka nepasiekęs ir neperkeitęs jų širdies ir jų dvasios. Šie tad nariai antikristo spaudžiami kaip tik ir atkrita. Tačiau kol jie Bažnyčioje pasilieka kad ir tik vardiškai, tol jie turi joje tam tikrą teisių ir net stato jai tam tikrų reikalavimų. Jie nori, kad Bažnyčia išgirstų jų balsą ir savo gyvenimą bei veikimą sutvarkytų pagal jų reikalavimus.

Tačiau šitie reikalavimai anaipol nėra žingsnis artyn prie Evangelijos. Priešingai, minia visados pasilieka Evangelijai svetima. Ji niekad nesižavi jos dvasia, jos principais, jos nelygstamu pasitikėjimu dangiškojo Tėvo Apvaizda. Kalno Pamokslas miniai yra amžinai nesuprantamas. Minia gali suvokti Kristų, Galilėjos Kanoje vandenį paverčiantį į vyną, prie Genazareto ežero dauginantį duoną ir žuvis, tildantį audras, gydantį ligonius bei velnio apsėstuosius. Tačiau ji negali suprasti Kristaus, skelbiančio lauko lelijų palyginimą, reikalaujančio išsižadėti savo tėvo ir motinos, kviečiančio parduoti savo turta, išdalinti pinigų "pavargėliams ir atėjus Jį sekti. Minios evangelija visados yra tik nuolauža tikrosios Evangelijos. Minia visais laikais ir visose tautose mėgina priderinti Evangeliją prie savo reikalų, prie savo faktiškumo: ji mėgina praplatinti Kristaus minėtus siaurus vartus į dangaus ka-

ralystę. Inkvizitorinis Kristaus mokslo „pataisymas“ glūdi kiekvienoje religinėje minios pastangoje.

Todėl kai tik minia pasiekia Bažnyčioje reikšmingos įtakos ar net persvaros, ji persunkia masiniu principu bažnytinio gyvenimo apraiškas, palenkdamas jas buržuazine kryptimi. *Masės buvimas Bažnyčioje sumasina ir ją pačią.* Ir žmogaus santykių su gamta, ir jo santykių su Dievu dramoje minia nustumia atskirus veikėjus į šalį, o centrą užleidžia chorui, kuris čia pradeda reikšti savo valią. Ir juo didesnis darosi Bažnyčios narių skaičius, juo didesnis bei įtakingesnis darosi ir šis choras. Jo balsas darosi toks garsus, kad tik jis tėra girdimas ir kad tik jo šūksnių tėra paisoma. Masės išnirimas religijoje yra kur kas pavojingesnis negu jos pasirodymas kultūroje, nes asmens sužlugdymas reiškia sykiu ir religijos sužlugdymą. Masė nužudo asmenybę, o juk „ne mirusieji garbina Viešpatį“ (*Ps 113, 17*).

Trimis apraiškomis išeina aikštėn minios įtaka bažnytiniam gyvenimui. *Visų pirma minia sureliatyvina pačią Evangeliją.* Baigdamas didžiąją savo kalbą apie pasaulio galą, Kristus pasakė: „Dangus ir žemė praeis, o mano žodžiai nepraeis“ (*Mt 24, 35*). Šis posakis tinka ne tik Išganytojo pranašystei apie istorijos pabaigą. Jis tinka ir visai jo Evangelijai apskritai. *Evangelija yra Dievo atsiskleidimas žmogui.* Todėl viskas gali praeiti, kas yra žemiška, bet Evangelija praeiti negali, nes ji yra žmogiškuoju žodžiu išreikštas pats Dievas. Evangelijos principai yra amžini, jie yra visados tie patys — visais amžiais ir visose tautose. Jų absoliutumas yra paties Dievo absoliutumas. Kaip Dievas nekinta, taip nekinta ir neišsivysto nė Jo Evangelija, nes ji gyvena amžinybe, kur viskas yra kartu. Tačiau minia, šis amžinai svyruojantis ir nepastovus padaras, negali suvokti Evangelijos absoliutumo ir todėl nutraukia ją į laiką, į žemę ir padaro ją tokią pat reliatyvią, kaip ir visas dabartinis mūsų buvimas. Kai miniai yra atiduodama Evangeliją vykdyti praktikoje, ji ją suformalina palikdama jos raidę, bet iškreipdama ir net užmušdama jos dvasią. Ji mėgina taip gyventi, kad, paviršium žiūrint, ir Evangelija būtų nepažeista, ir žmogiškosios silpnybės patenkintos. *Viršinių pavida-lų persvara prieš vidaus turinį* pasidaro nuolatinė suma-sintame bažnytiniame gyvenime.

Be abejo, religinis aktas apima visą žmogų. Religija yra pilnutinė Dievo ir žmogaus santykių apraiška. Todėl

ji gyvena ne tik asmens dvasios gelmėse, bet objektyvuojasi ir regimais visuomeniniais pavidalais. Viršinės Dievo garbinimo, Jo mokslo ir Jo Karalystės formos esmingai yra susijusios su religiniu santykiu. Tačiau jos visados yra tiktai šio santykio *išraiška*. Jos visados yra tik *nurodymas* į gyvą religinę dvasią. Atitrauktos nuo šios gyvosios dvasios arba jos nebetekusios, šios formos vertės neturi. Dar daugiau, virtusios tik negyvomis tūtelėmis, jos pradeda religinį santykį slėgti ir net iškreipti. Todėl yra nuolatinė Bažnyčios pastanga neleisti viršiniams jos gyvenimo pavidalams mirti, bet nuolatos gaivinti juos ir pripildyti kūrybine, gyvąja dvasia. Bet minia šios dvasios neišlaiko ir jos net nesupranta. Apsisupusi viršiniais ženklais, atlikusi viršinius veiksmus, ji tiki esanti religinga ir savo viduje. *Viršiniai religijos pavidalai miniai atstoja vidinį santykį su Dievu*. Todėl minia kalba ilgas maldas, bet ryja našlių namus; ji duoda dešimtinę iš krapų ir kmynų, o pamiršta teisingumą, pasigailėjimą ir ištikimybę; ji iškošia uodą, o praryja kupranugari; ji apsiuoopia, kad žerėtų iš viršaus, o viduje yra pilna plėšrumo ir nešvarumo; ji stato mirusiams pranašams antkapius ir paminklus ir sykiu persekioja iš miesto į miestą gyvuosius. Visa aštri Kristaus kalba prieš fariziejus yra ne kas kita kaip sumasinto religinio gyvenimo pasmerkimas, pasmerkimas viršinių pavidalų persvaros, prislėgusios krikščioniškąją dvasią (plg. *Mt 23*). Juo šie pavidalai darosi naujesni, juo labiau jie miniai patinka. Todėl *pasidavimas madai* yra sumasinto religinio gyvenimo ženklas.

Nėra abejonės, kad pažanga Bažnyčioje yra taip lygiai reikalinga, kaip ir visame žmogiškajame buvime. Pažangos dėsnis yra vienas iš pagrindinių, kurie valdo Bažnyčios istoriją. Tačiau jis neturi nieko bendro su mados dėsniu, taip gyvastingu pasaulio gyvenimo plotuose. Mada yra *praeities paneigimas*. Ji visados yra lūžis, bet ne organiškasis išsiskleidimas. Tuo tarpu Bažnyčioje tokių lūžių kaip tik negali būti. Bažnyčia yra garstyčios grūdas, augas Šventosios Dvasios ir žmonijos bendradarbiavimu. Ji skleidžia ir savo mokslą, ir savo organizaciją, ir savo kultą. Šiandien ji yra kitokia negu prieš du tūkstančius metų. Bet ji yra *ta pati*. Ji yra tik išsiskleidusi ir išaugusi. Todėl mados principas, kuris ardo praeitį, kuris laužia tai, kas yra buvę, iš esmės nesiderina su Bažnyčios prigimtimi ir nuosekliai negali rasti vietos jos gyvenime. Tačiau minia be jo apsieiti negali. Būdamą savo

dvasia profaninė, minia ir į bažnytinį gyvenimą atsineša mados troškulių ir mėgina čia jų patenkinti. Tokiu būdu atsiranda keistų regėjimų bei pranašavimų, keistų sąjūdžių bei sambūrių, keistų maldu ir net liturgijų. Žinoma, jie netrukus išnyksta kaip ir visi kiti mada paremti dalykai. Bet Bažnyčia jie ne kartą kelia rūpesčio ir net nerimo, nes gresia iškreipti tikrąją jos veidą. Evangelijos sureliatyvinimas, viršinių pavidalų persvara ir mados principas yra minios apraiškos bažnytiniame gyvenime. Ir juo minia pasiekia didesnės įtakos, juo šios apraiškos darosi ryškesnės. Kova su masės išgalėjimu todėl yra amžinas Bažnyčios uždavinys.

Kaip tad nuostabu, kad dieviškoji Apvaizda leidžia šį uždavinį įvykdyti pačiam antikristui. Atitraukęs minias nuo Bažnyčios, jis tuo pačiu išvaduoja ją iš jų įtakos ir pats sunaikina visas aukščiau minėtas pavojingas apraiškas, kurios išaugusios ir išsivysčiusios tarsi piktžolės aptemdytų pirmųjų ir tikrąją Bažnyčios pavidalą. Neteikusi masės, Bažnyčia pradeda atgauti visą savo skaistumą. Evangelijos absoliutumas išskyla visu savo reikšmingumu. Vidinis žmogaus santykis ir sąryšis su Dievu apsieiškia visa savo jėga. Organinis mistinio Kristaus Kūno augimas pasidaro visų reikalas. Neverčiama atsižvelgti į minią, Bažnyčia gali lengviau ir vaisingiau reikštis visose savos veiklos srityse taip, kaip rodo amžinoji jos esmė, o ne kaip ją verčia istoriniai santykiai. Minios tad atkritimas, žmogiškai žiūrint, yra skaudus ir apgailėtinas, nes jis reiškia antikristo laimėjimą šioje tikrovėje. Tačiau istorijos teologijos šviesoje jis yra iš tikro *Kristaus* laimėjimas.

Apreiškimas nėra nurodęs Kristaus šalininkų skaičiaus. Tačiau galime spėti, kad šis skaičius yra nedidelis. Juk jeigu atkritimas nuo Dievo pasidaro masinis, jeigu žvėris apvaldo visą žemę, jeigu laisvėn paleistas šėtonas surenka savo kariuomenės tiek, kiek jūros smilčių, savaime suprantama, kad Kristui pasilieka tik menki būreliai, tik tremtiniai dykumose. Tačiau Bažnyčia dėl to kaip tik nenusimena, nes ji žino, kad Kristus kovoja ir laimi ne tiek gamtiniu kiekiu, kiek antgamatine verte. Skaičiaus burtai yra antikristinės karalystės dalykas. Kristui skaičius turi antraeilės reikšmės. Būdamas žemėje, Jis pasirinko ne dvylika tūkstančių, bet *dvylika* ir su šia dvylika išėjo į istorines platumas atnaujinti žemės veido. Taip yra buvę pradžioje, taip yra buvę visą Bažnyčios gyvenimo metą,

taip bus ir istorijos pabaigoje. *Kristaus Evangelija vyrauja ne kiekybe, bet kokybe.* Vienas šventasis čia daugiau reiškia negu tūkstančiai nei šiltų, nei šaltų, kuriuos Viešpats pradeda vėmti iš savo burnos (plg. *Apr 3, 16*). Todėl didžioji apokalipsinė apostazija krikščionių negąsdina. Priešingai, ji kaip tik išryškina ištikimybės vertę ir jėgą. Ji nuvalo Bažnyčią nuo kiekybės, kad suspindėtų jos kokybė. Ji sunaikina skaičiaus pagundą, kuri ne sykį krikščionis yra viliojusi ir suviliojusi. Didžiojo atkritimo akivaizdoje krikščionys supranta, kad Bažnyčia, psalmės žodžiais tariant, yra galinga ne kariškais vežimais ir žirgais, bet „Viešpaties mūsų Dievo vardu“ (*Ps 19, 8*) ir kad visa jos istorija yra ne kas kita kaip viena didžiulė ir nuolatinė giesmė šiai dieviškajai galybei.

P A B A I G A

GRIŽIMAS Į PRADŽIĄ

Bažnyčia, netekusi išviršinio blizgesio ir daugumos savo vaikų, pakinta ne tik savo istoriniu augimu, bet ir vidiniu gyvenimu. Jei reikėtų šiai kaitai duoti kokią vardą, tai galėtume sakyti: *Bažnyčia grįžta į savo pradžią*. Žinoma, tai nėra grįžimas erdvės ar laiko prasme. Prieš istorijos galą Bažnyčia jau yra virtusi dideliu medžiu, kurio šakose žemės tautos ir kultūros susirado sau buveines. Dėl to jai nebeįmanoma susispausti į mažąją garstyčios grūdą ir vėl prisiimti nežymų pirminį pavidalą. Organišką dalyką atgal yra neįmanomas dalykas, o Bažnyčia yra organiška. Tačiau ji gali pajusti savyje iš naujo tekančias pavasarinės garstyčios sėklos gyvybės jėgas; jėgas, kurios nužeria, kas yra sena, ir viską atnaujina. Skaitykime Apaštalu Darbuose: „Jie laikėsi apaštalu mokslo, bendro duonos laužymo ir maldų. Baimė apėmė visus, nes daug stebuklų buvo daroma Jeruzalėje per apaštalus... Visi tikintieji laikėsi drauge ir turėjo visa bendra... Jie garbino Dievą ir turėjo malonės pas visus žmones... Tikinčiųjų daugybė buvo vienos širdies ir vienos sielos, ... ir didelė malonė buvo juose visuose" (2, 42–47; 4, 32–34). Tai skaitydami, jaučiame galingą dvelkimą Šventosios Dvasios, kuri mažąją garstyčios sėklą, mažiausią tarp visų sėklų, pažadina augti, išplėtoja jos galias ir suformuoja jos pavidalą. Kaip tik šia prasme galima kalbėti apie grįžimą į pradžią: į tikinčiųjų bendruomenės šventąjį entuziazmą, į aukos ir meilės dvasią, į pasitikėjimą Dievu, į nusigręžimą nuo pasaulio, į atsidėjimą sakramentams ir maldai. Bažnyčios dieviškumas tada regimai peršviečia ir perkeičia ne tik atskirą sielą, kaip tai esti su šventaisiais, bet ir visą bendruomenę, paversdamas gyvąja Šventosios Dvasios šventykla. Grįžimas į pradžią Bažnyčios gyvenime yra ne kas kita kaip regimasis dieviškosios pirmapradės galios apsidireškimas.

Betgi šis apsimėškimas tėra tada įmanomas, kada žmogiškasis pradās Bažnyčioje pasitraukia atgalios. Bažnyčia yra, kaip sakya, *dievažmogiškumas*, t. y. Dievo ir žmogaus susijungimas Jėzuse Kristuje, o per Jį Dievo susijungimas ir su visa žmonija, netgi su visu kosmu. Bažnyčia savo esme yra kosminė: visa apimanti, . *katalikiška* giliausia ir pirmine to žodžio prasme. Dėl to ji negali būti nei grynai *pneumatinė bendruomenė*, kuriai teviešpatauja Dievas be ryšio su žmogiškaisiais pavidalais, nei grynai *kultūrinė institucija*, kurioje žmogus tėra vienintelis valdovas. Bažnyčia yra Kristus, dėl to ji yra sykiu dieviška ir žmogiška, pneumatinė ir kultūrinė, dangiška ir žemiška. Ji yra ne tik nekaltoji Avinėlio sužadėtinė, bet taip pat ir ydingas tautų kūrinys. Bažnyčios žmogiškąji dalis pasensta ir iškrypsta: ji yra išstatyta visų nuodėmės pavojų, suklydimų ir išsekimo grėsmėi. Didysis medis šimtmečių tėkmėje apkimba vijokliais, tai šen, tai ten net apkerpėją. Kristaus Kūno *žmogiškasis* veidas raukšlių išvagotas. Bažnyčia, kiek ji yra žmogiškasis padaras, prisiima praeinamybės likimą kaip ir visi kiti šiapusės tikrovės veikalai. Bet dieviškumas joje pasilieka amžinai jaunas ir pajėgus. Ji liekasi *ta pati* kaip ir pirmąją Sekminių dieną. Ir štai kaip tik prieš istorijos galą Bažnyčios dieviškoji jaunatvė nugali savo žmogiškąjį susenimą. Dieviškoji galia, kuri Bažnyčią išvedė iš Jeruzalės ankštų palėpių į platuų pasaulį, apsimėškia regimai savo ilgo istorinio kelio baigmėje, kad sustiprintų tikinčiuosius lemiamajai kovai su slibinu.

Dviem simboliniais vaizdais Solovjovas išreiškia Bažnyčios grįžimą į pradžia: pavartodamas prasmingai Petro, Jono ir Pauliaus vardus ir sujungdamas bažnyčias Jericho dykumose.

Kaip jau žinia, pasaulio valdovo sušauktoje bažnyčių konsilijoje Jeruzalėje popiežius *Petras* vadovavo katalikams, senelis *Jonas* ortodoksams ir profesorius *Paulius* protestantams. Visi trys vadai liko ištikimi Kristui ir atmetė gundančias imperatoriaus dovanas. Popiežius Petras ir senelis Jonas savo drašą apmokėjo savo gyvybėm, profesorius Paulius buvo ištremtas į tyrus. Taigi paskutiniams krikščionijos vadams ir kovotojams prieš antikristą Solovjovas davė trijų Kristaus apaštalų vardus.

Nėra abejonės, kad Solovjovas sąmoningai parinko šiuos vardus, nes jie iš tikrųjų reiškia ne tik tris Kristaus mokinius, tris žmogiškąsias asmenybes, bet ir tris prin-

tipus, kurie tvarko visą Bažnyčios gyvenimą ir jį kreipia istoriniu keliu. Jei šie principai istorijoje yra dar pritemdyti, tai istorijos pabaigoje jie iškils visu savo spindėjimu.

Ką reiškia Bažnyčioje Petras? Aišku, *uola*, ant kurios Kristus stato savo Bažnyčią, t. y. savo paties išsivystymą erdvėje ir laike (plg. *Mt 16, 18*). Ar Petras savaime buvo uola? Ar jis savo prigimtimi buvo uolos charakterio, ir Kristaus pažadas tereiškia tik jo prigimtųjų nusiteikimų pratęsimą? Toli gražu ne! Nė vienas iš Kristaus apaštalų nebuvo toks nepastovus kaip Petras. Kai Kristus jį pamatė prie Galilėjos jūrų ir pakvietė pas save, pažadėdamas padaryti jį žmonių žvejotoju, Petras nesuabejojo nė akimirkos pakvietimą priimti. Tuojau jis paliko savo tinklus ir sekė paskui Kristų (plg. *Mk 1, 16–19*). Bet po kurio laiko jis ėmė savo Viešpaties teirautis: „Štai mes visa palikome ir tave sekėme; kas gi tat bus mums?" (*Mt 19, 27*). Kai Petras Jėzaus kančios išvakarėse išgirdo iš Viešpaties, kad bus visų apleistas, jis narsiai prieštaravo: „Viešpatie, aš esu pasiryžęs eiti su tavim į kalėjimą ir mirtį" (*Lk 22, 33–34*). Bet po valandos, kai Kaifo kieme tarnaitė paklausė jį, ar jis ne vienas iš tų, kurie buvo su Jėzum Galilėjiečiu, Petras kelis kartus išsigynė: „Aš nepažįstu to žmogaus" (*Mt 26, 72*).

Šauningai parinkome tik šiuos porą pavyzdžių, nes jie gal ryškiausi. Bet jų eilę galima būtų pratęsti. Tik prisiminkime Petro elgesį kelionėje per jūrą, Kristaus persimainymo ant kalno metu, kojas plaujant, ir mes pripažinsime, kad Petras savo prigimtimi nebuvo joks herojus, joks tvirtas charakteris. Ir betgi Kristus pašaukė jį būti apaštalų prieky — būti Kephās, Uola (plg. *J n 1, 42*); ant jo pastatė savo Bažnyčią; jam patikėjo ganyti savo avis ir avinėlius; ir jam įdavė pagaliau dangaus karalystės raktus (plg. *Mt 16, 19*). Priešingumas tarp Petro žmogiškosios prigimties ir jo dieviškojo pašaukimo toks akivaizdus, kad turime iš jo padaryti išvadą: *uola, ant kurios Bažnyčia stovi, yra nesugriaujama ne dėl savo prigimties, o dėl malonės*. Petras reiškia dieviškosios malonės pergale prieš žmogiškąją prigimtį. Jis yra regimoji išraiška Šventosios Dvasios perkeičiančios galios, galios, kuri lanksto, kas yra sukietėję, sušildo, kas yra atšalę, atitiesia, kas kreivai eina (Sekminių sekvencija). Taigi jei Solovjovas paskutiniam popiežiui duoda *Petro* vardą, tai tuo jis nori aiškiai pasakyti — Bažnyčia išsilaikys ir laimės kovoje

su antikristu nė savo žmogiškuoju genialumu, bet kaip tik ana „superna gratia“, kuri svyruojantį Simoną padarė Uola (Kephas) ir kurios mes šaukiames visa savo būtimi. Istorijos baigmėje ši nuolat veikianti malonė prisiims net vardą to žmogaus, kuri jį padarė savo statinio kertiniu akmeniu. Paskutinio popiežiaus pažymėjimas *Petro* vardu Solovjovo pasakojime reiškia Šventosios Dvasios primatą Bažnyčios istorinėje egzistencijoje.

Šios dieviškosios malonės galia, kuri Petro asmenyje reiškiasi kaip *Bažnyčios autoriteto ir neklaidingumo principas*, paskutinisys popiežius išmeta antikristą kaip „pasiutusį šunį amžinai iš Dievo sodo“ ir perduoda jį jojo tėvui — šetonui. Trilypė anatema, konsilijos salėje nuskambėjusi taip drąsiai ir iškilmingai, visiems reiškia Bažnyčios tvirtą kaip uola charakterį, kuri jį išsaugoja nepalaužtą iki paskutinio savo ilgojo kelio tarpsnio.

Tačiau prieš ši toki prasmingą veiksmą pasakojime yra dar kitas, būtent *kaukės nuėmimas antikristui*; Solovjovas tai priskiria antrajam Kristaus ištikimų tikinčiųjų vadovui seneliui Jonui. Kai pastarasis pareikalavo iš imperatoriaus išpažinti „dabar ir čionai“ Jėzų Kristų, „Dievo Sūnų, įsikūnijusį, prisikėlusį ir vėl ateisiantį“, jis „nenukreipė išgąščio apimtų savo akių nuo tylinčio imperatoriaus veido, ir staiga jis iš baimės pasitraukė atgal ir sušuko pasisukdamas ir pabrėžiamu balsu: „Vaikeliai, antikristas!“ Ši scena yra be galo gilios prasmės. Ji yra poetinis atvaizdavimas Šventosios Dvasios anos dovanos, kurią šv. Paulius vadina „dvasių atskyrimu“ (*1 Kor 12, 10*) ir kurios reiškėjas kaip tik yra senelis *Jonas*. Savo pirmajame laiške apaštalas Jonas buvo parašęs: „Mylimiausiasieji, ne kiekvienai dvasiai tikėkite, bet ištikite dvasias, ar jos iš Dievo“ (*4, 1*). Dvasias ištirti ir jas atskirti yra taip pat Bažnyčios amžinasis uždavinys. „Nes daug netikrų pranašų įėjo į pasaulį“ (*1 Jn 4, 2*). Jie daro „didžius ženklus ir stebuklus“ (*Mt 24, 24*), jie siūlosi parodysią mums Kristų čia tyruose, čia namų gilumoje (plg. *Mt 24, 26*). Apie tai Viešpats patsai įspėja šiais „pranašais“ nepatikėti ir jų parodytu „Kristum“ nesidomėti (plg. *Mt 24, 26–27*). Galia dvasias atskirti yra viena iš pagrindinių Šventosios Dvasios dovanų, kad būtų galima išlaikyti ir plėtoti pasauly krikščionišką egzistenciją.

Regimą išraišką ši dovana yra susiradusi apaštalo *Jonas* asmenyje. Šis dieviškasis aiškiaregys giliausiai suvokė ne tik patį Dievą, jį vadindamas *meile* (plg. *1 J n 4, 9*),

ne tik Išganytoją, duodamas jam vardą *Logas* (plg. *Jn 1, 14*), bet ir pasaulį, pristatydamas jį kaip Kristaus *priešininką*. Jonas buvo išrinktasis indas, kuriuo Šventoji Dvasia pylė Bažnyčiai galią dvasioms atskirti. Pažymėtina, kad Jėzaus pirmasis išdavikas pirmiausia buvo taip pat Jono demaskuotas. Petras davė ženklą Jonui paklausti, „kas jis yra?“ (*Jn 13, 26*). Jonas buvo pirmasis, kuris iš paties Viešpaties patyrė, kas jį išduos. Ir tą pašaukimą nuimti kaukes Kristaus išdavikams vykdo Jonas visame Bažnyčios gyvenime jos žemiškosios kelionės metu. Kas gi iš tikrųjų yra jo Apreiškimas, jei ne didysis atskleidimas galybių, kurios stoja prieš Kristų istorijos eigoje? Taigi prasmingai Solovjovas savo seneliui davė *Jono* vardą ir kaip tik jam priskiria galutinį antikristo demaskavimą. Šia prasme Jonas yra daugiau nei tiktai žmogiškasis asmuo. Jis yra Bažnyčios buvimo ir veikimo principas, ir būtent *dvasių atskyrimo principas*. Jis eina pirma Petro, nes autoriteto principas veikia sėkmingai tik tada, kada idėjų atskyrimo principas jau yra savo atlikęs.

Tačiau autoriteto principo, o taip pat ir dvasių atskyrimo principo nepakanka, kad Bažnyčia atliktų ir įvykdytų pasauly dieviškąją paskirtį, nes abudu tie principai antikristo atžvilgiu laikosi daugiau ar mažiau *pasyviai*. Aiškiaregiškas Kristaus priešininkui kaukės nuėmimas ir formalus jo atskyrimas iš bažnytinės bendruomenės dar toli gražu nepašalina jo iš istorijos. Jis lieka ir veikia iki galo. Jis puola krikščionis *aktyviai*, dėl to ir pastarieji turi duoti jam *veiksmingą* atsakymą. Antikristinių galybių akivaizdoj Kristaus šalininkai turi ne tik jas atskirti ir atmesti, bet jie turi ir *veikti*. Prie dviejų minėtų principų tenka prijungti dar trečią — *veiklos principą*, kuris yra įsikūnijęs kaip tik apaštalo *Pauliaus* asmeny. Šalia Petro Paulius atrodo kaip ažuolas šalia nendrės. Jis sulūžta, bet jis nelinksta. „.. dar tebealsuodamas kerštu ir žudynėmis prieš Viešpaties mokytinius“ (*Apd 9, 1*), jis persekiojo pirmuosius krikščionis, nes tuo jis tarėsi galėsiąs apsaugoti senąjį Izraelio tikėjimą. Tačiau kelyje į Damaską, paliestas aukštesniosios galybės ir nutrenktas ant žemės, jis turėjo tai galybei tik du klausimus: „Kas tu, Viešpatie?“ ir „Viešpatie, ką nori, kad daryčiau?“ (*Apd 9, 5—6*). Kai jam paaiškėjo jo naujas pašaukimas, tada Paulius krikščionybę gynė tiek pat karštai ir drąsiai, kaip anksčiau buvo persekiojęs. Malonė jame rado veiklai tinkamą prigimtį. *Paulius yra žmogaus bendradarbiavimo*

religijoje simbolis. Jis amžinai nurodo į tai, kad Bažnyčios dieviškoji garstyčios sėkla yra reikalinga žmogiškojo auginimo ir rūpestingumo, idant išaugtų pranašautojuo medžiu.

Taigi Solovjovas savo pasakojime šalia Petro ir Jono parodo dar ir *Paulių* profesoriaus Pauliaus asmenyje. Paskutinieji krikščionys, kaip ir pirmieji, nebuvo pasyvūs antikristo atžvilgiu, bet jie veikė. Po scenos, kurioje buvo nuplėšta kaukė ir antikristas buvo išmestas iš bendruomenės, ėjo *veiksmo* scena. Nužudžius popiežių Petrą ir senelį Joną, savaime suprantama, kilo neapsakomas susijaudinimas tarp krikščionių. „Iš baimės visi buvo vos gyvi“. Vienintelis, kuris „išlaikė šaltą protą, buvo profesorius Paulius. Visuotinė išgąstis jo dvasines jėgas kažkaip pažadino... Tvirtais žingsniais jis užėjo į estradą, atsisėdo į tuščią valstybės sekretoriaus vietą, paėmė popieriaus lapą ir ėmė kažin ką rašyti“. Jis surašė dokumentą, kuriame paskelbė pasaulio imperatorių tikroju jau Dievo apreiškime pramatytu antikristu ir nurodė gaires, kaip toliau krikščionims elgtis: „nutraukti bet kokius ryšius su išmestuoju bei jo žiauria gauja, iškelti į tyrus ir ten laukti mūsų Viešpaties Jėzaus tikro atėjimo“. Profesorius Paulius susirinkusiems davė „ženklą; visi skubiai atėjo į paaukštinimą ir pasirašė dokumentą“. Netrukus nužudytųjų kūnai buvo padėti ant neštuvų, o paskutiniai krikščionys išėjo iš miesto, „giedodami lotyniškas, vokiškas ir bažnytine slavų kalba giesmes“. Paskiau, „ketvirtos dienos vakarą“, profesorius Paulius „su devyniais palydovais“ iš tyrų nuvyko į Jeruzalę, įsigavo į miestą, paėmė antikristo išniekintus popiežiaus Petro ir senelio Jono kūnus ir sugrįžo „tokiais pat aplinkiniais kečiais į tyrus“. Esamoje krikščionybės padėtyje tai buvo būtinas žmogiškasis veiksmas.

Pažymėtina, kad profesorius Paulius buvo *pasaulietis*. Tiesa, jis buvo „labai išsimokslinęs vokiečių teologas“, tačiau ne kunigas, „nes evangelikų tikėjimas jokios kunigystės to žodžio prasme nepažįsta“. Solovjovas tuo norėjo atvirai pasakyti, kad veiklos principas nesiriboja tik hierarchija, bet liečia *visus* krikščionis, ir jie *visi* įpareigoti veikti. *Krikščionių veikla Bažnyčioje yra žmogiškasis atsiliepimas į Kristaus atpirkimo veiksmą*. Apaštalo Pauliaus asmenyje šis atsiliepimas itin buvo vaisingas. Dėl to Paulius virto krikščioniškoje būtyje pašvęstos veiklos simboliu. Dėl šios priežasties ir paskutinis veiksmingas

krikščionių bendruomenės vadas turi *Pauliaus* vardą kaip aiškų nurodymą į tai, kad žmogaus veikimas Bažnyčios istorijoje išlieka gyvas ligi istorijos galo.

Solovjovas, išryškindamas Petro, Jono ir Pauliaus principus istorinių laikų pabaigoje, sykiu palieka mums gilų išpūdį, kad šie principai yra vienas nuo kito neatskiriami ir kiekvienas skyrium nebus pajėgūs atstovauti Bažnyčios gyvenimui visa jo pilnatve, o dar mažiau bus pajėgūs ją ginti. Tik savo organiškoje vienybėje jie yra tam pajėgūs. Tik tada, kai autoritetas bus paremtas dvasių atskirimo, o abudu bus objektyvuoti krikščionių karšta veikla, Bažnyčia gali atsispirti antikristo grasinimams ir smūgiams bei išverti savo žemiškosios kelionės audringais laikais. Petras, Jonas ir Paulius, šie trys Bažnyčios šulai ir sykiu Bažnyčios veikimo žemėje didieji simboliai, yra išaugę iš tų pačių šaknų ir dėl to negali būti vienas nuo kito atskirti. Jie organiškai ir iš esmės svyra vienas į kitą kaip skirtingos tos pačios dvasios galios (plg. *1 Kor 12, 11*). Tegul tik jų vienas ar kitas laiko tėkmėje bus aptemdytas ar nutylėtas, ar čia vienur, čia kitur net prieš visumą nukreiptas, jie sukyla tada prieš kiekvieną žmogaus įvykdytą iškreipimą ir ima reikalauti pagaliau dieviškosios pilnaties — vienybėje. Bažnyčios vienybė dėl to nėra atsitiktinis dalykas, bet pati jos esmė: *ji yra gyvastingųjų jėgų vienybė garstyčios sėkloje.*

Bažnyčių susijungimo veiksmas yra paskutinė Solovjovo pasakojimo scena. Kai profesorius Paulius sugrįžo su popiežiaus Petro ir senelio Jono kūnais ir kai neštuvai buvo padėti ant žemės, Dievo Dvasia nužudytuosius vėl atgaivino, ir tuojau „atgaivintieji atsistojo sveiki ir nesužaloti". Tada Jonas prabilo: „Dabar, vaikeliai, matote — mes nesame persiskyre, ir įsidėmėkit, ką aš jums dabar sakau: laikas, kad Kristaus paskutinė malda už savo mokytinius būtų įvykdyta, idant jie būtų viena, kaip Jis su savo Tėvu yra viena. Taigi, vaikeliai, vardan šios Kristaus sandaros mes atiduodame garbę mūsų mylimam broliui Petru. Jis turi iki galo ganyti Kristaus avis. Teesie taip, broliai!" Ir jis apkabino Petrą. Tada žengė priekin profesorius Paulius. „Tu esi uola,— kreipėsi jis į popiežių,— tatai dabar tikrai įrodyta, ir nebepaliko jokių abejonių". Ir savo dešiniąja jis tvirtai paspaudė jo ranką, o kairiąją ištiesė seneliui Jonui tardamas: „Taigi, tėveli, dabar mes esame viena Kristuje". Taip įvyko Bažnyčių susijungimas tamsų vidurnaktį pakilioj ir nuošalioj vietoj tyruose.

Jei prisiminsime antikristinį konfesijų susivienijimą Apolonijaus valdžioje konsilijos salėje, rasime esminių skirtumą tarp tų dviejų veiksmų. Veiksmas konsilijos salėje buvo *politinis įvykis*, kilęs pasaulio imperatoriaus valia. Dėl to jis buvo paverstas dokumentu ir pasirašytas. Tačiau iš esmės jis buvo ne kas kita kaip tęsinys *pasaulio vienybės*, kurios siekė imperatorius savo valdžioje. Dėl to ir to įvykio pobūdis buvo grynai pasaulietinis. Bažnyčių susijungimas Jericho tyruose buvo, atvirkščiai, *gilus religinis aktas*. Abudu nuo katalikų Bažnyčios atskyrusių konfesijų atstovai — ortodoksijos ir protestantizmo — pripažino popiežiaus primatą ir pareiškė pagarbą jam kaip regimai visuotinės Kristaus Bažnyčios galvai. Tam nebuvo jiems reikalingas joks dokumentas, joks parašas, tik broliškas pasibučiavimas iš meilės ir nuoširdus rankos paspaudimas ištikimybės ženklui. Tai įvyko ne susirinkimo salėje, bet nuošalioj vietoj, kuri gali būti suprasta kaip vidaus nusiteikimų simbolis.

Bažnyčios trys amžinieji principai, kurių betgi organiška vienybė buvo sukliudyta žmogiškųjų nuodėmių ir klaidų, susijungė Kristuje, kuris yra atsiradimo ir palaikymo pagrindas. Bažnyčių susijungimas įvyko ne popieriuj, bet *dvasioje* pripažinimu Kristaus žodžių: „Tu esi uola“. Ir tik tokia vienybė buvo įglausta Viešpaties maldoje. Tik tokia vienybė buvo Šventosios Dvasios įvykdyta laikų pabaigoje. Bet kuri kita, kuri vyksta prie apskrito stalo įgaliotų atstovų konferencijose, yra politinio charakterio ir pasaulietinės prigimties. Dvasių atskyrimas šiuo atžvilgiu yra tiek pat reikalingas, kaip ir bet kuriuo kitu.

Bažnyčių susijungimas įvykdo Kristaus pirminį pranašavimą: „Ir bus viena avidė ir vienas piemuo“ (*Jn 10, 16*). Jis betgi tuo pačiu laiku atbaigia ir žemiškąjį pasaulio vyksmą. Žodžiai ant kryžiaus „*consummatum est*“ (plg. *Jn 19, 30*) savo prasme prasiplečia iki visatos likimo, ir didžioji Atpirkimo drama, prasidėjusi Kalvarijos kalne, prieina tuo būdu savo galutinį laipsnį. Istorijos laikai dar sykį daros pilni: *Kristaus antrasis atėjimas jau čia pat*. Kai paskutiniai krikščionių vadai, pasakoja Solovjovas, konstatavo, kad jie yra jau „viena Kristuje“, nakties tamsa buvo perskrota „staigaus šviesos spindėjimo“, ir danguje pasirodė „didis ženklas: moteris, pasipuošusi saule, o po jos kojom mėnuo ir ant jos galvos dvylikos žvaigždžių vainikas. Regėjimas stovėjo kurį laiką vietoje, paskui

pamažu ėmė judėti pietų link. Popiežius Petras pakėlė savo riestą lazda ir sušuko: „Tai mūsų vėliava! Eikime paskui ją!“ Ir, lydimas abiejų vyriausiųjų bei visos krikščionių minios, jis ėjo paskui regėjimą — į Dievo kalną, į Sinajų“. Tačiau tai jau nebuvo daugiau istorijos kelias. Jis vedė krikščionis kaip tik į anapus, nes kai jie „nuo Sinajaus link Siono“ pajudėjo, dangus virto didžiu žaibu, ir nužengė Kristus „karališkais drabužiais“ su „vinių ženklais ištiestose rankose“. Vieningai ir ištikimai Bažnyčia sutiko savo dieviškąją Galvą ir susijungė su juo amžiams. Didysis ženklas pasiėmė su savim krikščioniją ir visą atpirktąjį kosmą.

Antikristas, kuris „su savo nesuskaičiuojama įvairių pagoniškų giminių kariuomene“ buvo išvykęs prieš sukilusius žydus, su visais savo pulkais ir savo neperskiriamu palydovu Apolonijum buvo prarytas ugnies srovių iš milžiniško ugnikalnio prie Negyvosios jūros.

Kova dėl Dievo karalystės žemėje buvo baigta. Istorija priėjo savo ilgo kelio galą. Prie išlikusių gyvų krikščionių, kurie atėjo iš tyrų, prisijungė „visi antikristo nužudyti žydai ir krikščionys: jie vėl buvo prisikėlę ir valdė su Kristum tūkstantį metų“.

Gėris nugalėjo, tačiau ne natūralios raidos ar pasaulio kūrybinio apipavidalinimo keliu, o tiesioginiu Dievo įsikišimu į istorijos vyksmą. Laikinis buvimas buvo pakeistas antlaikiniu gyvenimu Naujoje Jeruzalėje.

ŽODIS UŽBAIGAI

„Kas paskatino autorių imtis studijos apie Solovjovą ir apmąstyti specialiai Solovjovo vaizduojamą antikristo problemą?“ Į tokį šio veikalo leidėjų klausimą autorius atsakė pradėdamas žodžiais, kuriuos jis buvo parašęs 1950 spalio 16 ir skyręs savo knygai.

„Penkių dešimčių metų sukaktis nuo mirties Vladi-miro SOLOVJOVO (1853—1900) negalėjo būti tylomis praeita ne tik krikščioniškojo pasaulio apskritai, bet nė mūsų tautos, nepaisant dabartinio jos suspaudimo. Juk šis didysis Rytų Europos filosofas turėjo grindžiamosios reikšmės lietuviškajai minčiai užsimegzti bei išdygti: A. *Dambrauskas-Jakštas* ir St. *Šalkauskis*, šie du mūsų filosofijos kūrėjai, yra išaugę tiesiog iš Solovjovo. Taip pat ištisa eilė kitų, kiek jaunesnių mūsų mintininkų, studijavusių Vakarų Europoje, pirmuosius savo mokslo darbus skyrė irgi Solovjovo pasaulėžiūrai išdėstyti ir įvertinti: K. *Ambrazaitis* — valstybės teorijai, L. *Bistras* — etikai, L. *Gronis* — apologetikai, K. *Langė* — pedagogikai, V. *Mykolaitis-Putinas* — estetikai, A. *Sidaravičius* — sociologijai, I. *Tamošaitis* — pažinimo teorijai. VI. *Šilkarskis*, buvęs Kauno u-to profesorius, suorganizavo net visų Solovjovo raštų leidimą vokiečių kalba. Būdama savo prigimtimi linkusi sintezėn ir nesivaikydama vienašališkumą, lietuviškoji dvasia savaime buvo Solovjovo patraukta ir apvaisinta. Todėl ir šios knygos autorius, išaugęs iš St. Šalkauskio, o tuo pačiu — tegu ir netiesiog — iš Solovjovo, jautė dėkingumo pareigą paminėti šio didžio žmogaus mirtį platesniu darbu, kuris leistų mūsų visuomenei pajauti Solovjovo genialumą ir sykiu nepasiliktų tikrai grynosios istorijos plotmėje.

Šiam reikalui dėkingi pasirodė paskutiniai Solovjovo trumpos, bet labai našios kūrybos lapai, būtent jo „Paskojimas apie antikristą“. Tai paskutinis jo veikalas, nuostabiai gilus, tačiau išreikštas vaizdais bei simboliais,

kaip ir F. Dostojevskio „Didžiojo inkvizitoriaus legenda“. Abu šie rytietiškosios pasaulėžiūros atstovai — Dostojevskis ir Solovjovas — nagrinėja tą pačią temą, būtent *žmogaus santykį su Dievu istorijos eigoje*. Tik Dostojevskis šią temą vysto daugiau istorijos filosofijos šviesoje, sklaidydamas žmogaus prigimtį, tuo tarpu Solovjovas jau žengia į teologijos sritis ir minėtą santykį ryškina žmonių apsisprendimo atžvilgiu. Todėl Dostojevskio legenda virsta istorijos filosofija, o Solovjovo pasakojimas — istorijos teologija. Tačiau savo problematika ir atskirų klausimų sprendimu bei nušvietimu juodu papildo vienas kitą ir, kartu paimti, patiekia ryškų krikščioniškosios istorijos vaizdą. Todėl šios knygos autorius žiūri į savo dabartinį darbą kaip į „Didžiojo inkvizitoriaus“ (Weilheim-Teck, 1946) tęsinį, kaip į teologinę jo užbaigą. Šias abi studijas jis laiko iš vidaus susijusias tarp savęs“.

*

„Svarstydamas istorijos įvykius antikristo šviesoje, Solovjovas piešia savo pasakojimu vaizdą ne tik paskutiniojo žemės gyvenimo šimtmečio, bet sykiu ir visos istorijos, nes antikristas yra niekšybės paslapties nešėjas, o „niekšybės paslaptis jau veikia“ (Tes 2, 7). Antikristinės apraiškos — jų dvasia, jų išnaudojamos priemonės, jų kuriama karalystė — yra ne tik laikų pabaigos, bet ir kiekvieno istorinio tarpsnio — taigi ir mūsų dienų — pavojus bei rūpestis. Šis pavojus yra visad aktualus, nes visad yra aktuali kova tarp Kristaus ir Jo priešininko. Tad ir ši autoriaus studija norėtų būti ne tik įnašas Solovjovo sukakčiai paminėti, bet sykiu ir *laiko knyga*. Ji norėtų būti antikristinių užmačių atidengimas, jų kėlimas krikščioniškos sąmonės švieson, jų vertinimas religiniu požiūriu ir tuo būdu krikščioniško žvilgio aštrinimas.

Jau prieš eilę metų Paryžiaus kardinolas *Suhard* pastebėjo, kad Avinėlio ir Žvėries bendruomenės yra susikabinusios tarsi krumpliaračiai ir kad visas mūsų dienų gyvenimas vyksta šių dviejų jėgų įtampoje. Reikia tad didelio apdairumo, budrumo ir žvilgio blaivumo, kad žvėries pavidalų nepalaikytume Avinėlio dorybėmis ir kad antikristo pasiūlų nepriimtume kaip Kristaus malonės, nes žvėris nešioja Avinėlio išvaizdą, nors ir kalba slibino balsu (plg. *Apr 13, 11*). Atidengti šį melagingą panašumą ir religijos švieson iškelti antikristinės klastas yra pagrindinis šios knygos uždavinys“.

Parašius ankstesnius žodžius, praėjo lygiai trylika metų. Dėl įvairių čia neminėtų priežasčių autorius neišleisdino anuo metu savo „Niekšybės paslapties“, o po kiek laiko, perskaitęs rankraštį iš naujo, pasijuto juo nepatenkintas ir pradėjo jį perdirbinėti — šį sykį betgi nebe lietuviškai, o vokiškai. Naujos redakcijos knyga pasirodė vokiečių kalba 1955 metais („Das Geheimnis der Bosheit“, Freiburg i. Br., Verlag Herder). Tuo tarpu lietuviškas rankraštis gulėjo spintoje, nes nauji darbai, užgriuvę autorių, nebeleido jam paruošti tokio lietuviško teksto, kuris patenkintų jo širdį.

Praėjusiais metais vienas bičiulis rado, kad veikalas būtų aktualus mūsų dienų faktams suprasti ir juose susiorientuoti. Į veikalo išleidimą lietuviškai palankiai pažiūrėjo ir Ateitininkų Federacijos vadovybė, imdamasi leidėjo iniciatyvos. Tada autorius pasiuntė lietuvišką tekstą, kuris iniciatorių buvo papildytas dviem skyriais iš vokiškosios redakcijos ir aprūpintas technikinėmis vardu bei dalykų rodyklėmis.

Autorius jaučia dėkingumą Ateitininkų Federacijai, be kurios iniciatyvos ši knyga nebūtų pasirodžiusi. Jaučia taip pat ir vidaus tam tikrą satisfakciją — kaip 1950 metais parašyti žodžiai rodo, ši knyga buvo skirta Solovjovo 50 metų mirties sukakčiai; tada ji neišėjo; ji išeina 1963 metais, Solovjovo 110 metų gimimo sukakčiai. Taigi bent dabar autorius jaučiasi pagerbęs savo darbėliu aną didį minties galiūną ir kartu visus tuos mūsų tautos mokslininkus, kurie Solovjovu domėjosi ir jo mintis skleidė Vakarų pasaulyje.

Antanas Maceina

Muenster-Wstf., 1963 metų spalio 16 dieną